PDF4Kurd

گفتوگۆ لەگەڵ

ئەدۆنیس

منداڵی، شیعر، تاراوگە

وەرگێڕانی: نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد

PDF4Kurd

منداڵی، شیعر، تاراوگە

گفتوگۆ لەگەڵ ئەدۆنیس

سازدانی

صەقەر ئەبو فەخر

لە عەرەبییەوە

نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد

PDF4Kurd

ناوی کتێب:گفتوگۆ لەگەڵ ئەدۆنیس
سازدانی: صەقەر ئەبو فەخر
وەرگێڕانی: نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد
بابەت: گفتوگۆ
تایپ: ڕێگای کوردستان
دەرهێنانی هونەری: شێروان خدر
تیراژ: 500 دانە
ژمارەی سپاردن : 445 ی 2001
ئۆفسێتی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

www.sardam.net

PDF4Kurd

ئەو شاعیرەی
بە ناو مەلەکووتی با دا سەفەر دەکات

PDF4Kurd

ناوی (عەلی)یە..هەروەها ناوی (ئەدۆنیس)ە.

نە ناوی یەکەمو نە شوێنی لە دایکبوونی یەکەمی هەڵنەبژاردووە، بەڵام بۆخۆی ناوی دووەمی هەڵبژاردووە. هەروەك بەیرووتی وەك شوێنی دووەمی لە دایك بوونی شیعریی هەڵبژاردووە.

ئەو کوڕیژگەیەی لە نێوان دار زەیتوونو شەتڵەکانی تووتندا لە دایك بووە کە پاشان گوندەکەی خۆی جێهێشتووەو لە نێوان شیعرو ئەوینو سیاسەتو شۆڕشو شارەکاندا گەشتی کردووە، تا ئێستاش گەڕۆکێکی ئاوارەیەو کەشتییەکەی لە کەناری هیچ بەندەرێکدا لەنگەری نەگرتووە.

شیعر لەلای ئەو تەقینەوەیەکی بەردەوامە لە زەمەنێکی بەردەوامدا، شیعر گەشتێکە بەرەو هەرێمەکانی (نادیار) تا شاعیر ئەو شتانە کەشف بکات کە نازانرێن نەك وتنی ئەو شتانەی دەزانرێن، شیعر هەوڵێکە بۆ وتنی ئەو شتانەی زەحمەتە بوترێن.

وەك قەدیسێکی بەربەری یان وەك پێغەمبەرێکی دەرکراو یان وەك خواوەندێکی دوورخراو، جارێکیان بەخۆی گووت: (عەلی، تۆ ویستت شتی کاتیو تێپەڕیو بە گەوهەر بکەیت) پاشان چووە ناو سەرچڵییە سیحریو ئاڵۆزو سەختەکەیەوە. لەو بیابانەدا ئاگرێکی کردەوەو لەو دەشتە چۆڵەدا شیعری خوڵقاند.

ئەمە ناوەکەیەتی. ئەوە (عەلی)یە کە مانای شیعری گۆڕی، لەسەر دەستەکانی ئەودا قەسیدە بوو بە دۆزینەوەو کردنەوەو بوو بە ڕم.

***

PDF4Kurd

لە گوندی (قصابین) لە دایك بووە، ئەو گوندە قەشەنگەی دەكەوێتە باكووری سوریا و بە درێژایی ساڵ دار زەیتوونەكان سەوزن، شەتڵەكانی توتنیش لە وەرزی بەهاردا لەگەڵ رەنگی سەوز شەپۆل دەدەن.

عەلی لەم گوندەداو لە نێو گەڕەكە قوڕاوییەكانی و لەناو ماڵە تۆزاویو لاڵەكانیدا ژیاوە كە (جگە لە نا ئامادەیی شتێكی تر راناگەیەنن). لەو ماڵە كشو ماتانەدا تەنیا دووكەڵ ئاماژەیە بۆ بوونی ژیان. شەوە درێژەكانی زستان بۆ زەمكردنی زەمەنو خوێندنەوەی شیعرو گێڕانەوەی بیۆگرافیا و باسكردنی وەرزە بە پیتو وەرزە نەهاتەكانە، دیسان باسی جنۆكەو عفریتو بوونەوەری دڕندەو خوراقو ناوهێنانی مردووەكانو گێڕانەوەی خەونە ترسناكەكانە.

عەلی لە سەرەتای تەمەنیدا بەردەوام لە ژێر ئەو درەختە كۆنەدا شیعری دەووت كە لقەكانی بەسەر ماڵو سەكۆكەدا راخرابوون، لەوێدا (عەلوشی) شوێنێكی بۆخۆی بینا دەكردو، بۆ خوێندنەوەو وتنی شیعر خۆی جیا دەكردەوە. لە منداڵییەوە شەیدای سیحری تەمو مژو وشەی نامۆ بوو. بۆ ماوەی چەندین كاتژمێر بە بەرد گەمەی دەكرد، شێوەی جۆراو جۆری دروست دەكردو پاشان دەیڕماندنو دروستی دەكردنەوە، كاتێكیش دایكی لێی دەپرسی: عەلوشی چی دەكەی؟ دەیووت: (مام عومەر پاپۆڕێكی حەكیمە)، كەس نەیدەزانی مەبەستی لە (پاپۆڕی حەكیم) چییە، ئەو تا ئەوكاتە پاپۆڕو ئۆتۆمبیلی نەبینیبوو. (خالیدە سەعید، چەند لاپەڕەیەكی تایبەتی لە بیۆگرافیایەكی گشتی، پاشكۆی ئەدەبیی رۆژنامەی (النهار) بەیرووت–1996/10/19).

منداڵیی ئەدۆنیس نهێنییە، وشەكانی سیحرن، قەسیدەكانی رمن، لە كتێبی (فاتحة لنهایات القرن)دا دەڵێ: (ئەم جیهانە، زیندانە. ئەركی یەكەمی هونەرمەند ئەوەیە دیوارەكانی ئەو زیندانە بڕوخێنێ)، ئەدۆنیس هەوڵیدا دیوارەكانی ئەو زیندانە بەرمی قەسیدەكانی كون كون بكا، هەوڵیدا شتەكان بڕووخێنێو سەرلەنوێ

PDF4Kurd

بنیاتیان بنێتەوە. ئەدۆنیس ئەوەی کەشف کرد کە لێرەدا بۆ گۆڕینی جیهان دوو ئاست هەیە: یان بە سیاسەت، یان بە هونەر. سیاسەت راستەوخۆ جیهان دەگۆڕێ، بەڵام لەم گۆڕینەدا رووی زەوی دەشێوێنێ و شەقار شەقاری دەکا، کەچی هونەر ئەم جیهانە بنیات دەنێتەوەو جوانتری دەکا. کاتێکیش مرۆڤ لەناو چێژو رەونەقی روئیای هونەریدا دەژی، ئەوسا خۆیشی دەگۆڕێ، کە خۆیشی گۆڕا، ئەوسا کار لە واقیع دەکاو رووە ناشیرین و دزێوەکانی دەسڕێتەوە، بەم مانایە هونەر دەتوانێ شت بگۆڕێ بەڵام لە دوای گەڵاڵە بوون و پێگەیشتنێکی دوورو درێژ.

***

ئەدۆنیس کاتێ لە سووریا دەرکەوت نەزار قەبانی زۆر بە توندی رەتابەتی شیعری تەقلیدیی دەلەرزاندو شوێنگە جێگیرەکانی لەق دەکرد.

لەو ساتانەدا بدوي الجبل وعمر ابو ريشة وسليمان العيسى وندیم محمد تێدەکۆشان شوێن و پایەی قەسیدەی کلاسیکی بە میسراعەکانیەوە بگەڕێننەوە، ئەو شیعرەی بە مەرگی بدوی الجبل ئەویش مرد. دەشێ مەرگی عمر ابو ریشەو محمد مهدی الجواهری و مستەفا جەمالودین گەواهیی نەمانی قۆناغێکی تەواوی شیعری عەرەبی بن.

ئەدۆنیس پریشکی تازەگەریی هاوچەرخی لە شیعری عەرەبیدا وەشاند، مەزەندەی ئەدۆنیس دەست لە ملانێی خواستەکانی بوو بۆ ئازادی و گۆڕان و داهێنان. هەر لە سەرەتاوە پێی وابوو رۆشنبیری تەنیا بەکارهێنانێکی نوێ نییە بۆ زمان بە قەدەر ئەوەی نوێکردنەوەی زمانە. بەم مانایە، مەعریفەو تازەگەری، تێکۆشانە، واتە، مەعریفەو تازەگەری ئامانجێکی بنچینەییان لە تەفسیرکردنی دنیا یان ژیان یان مرۆڤدا هەیە، ئەویش: گۆڕینی دنیا و ژیان و ئینسانە. (ئەدۆنیس، گۆڤاری–مواقف–، پێشەکیی ژمارە (1)، تشرینی یەکەمی ساڵی 1968).

PDF4Kurd

ئەدۆنیس لە ئەزموونی شیعرییدا بە پێنج سەرچاوە کاریگەربووە:

1- شیعری کلاسیکیی عەرەبی، بە تایبەتی موتەنەببی و ئەبوعەلای مەعەڕیو ئەبونەواس.

2- بزوتنەوەی سۆفیزم و فیکرو خەونەکانیان، واتە بە نووسینی سۆفیزم کاریگەر بووە نەك بە شیعری سۆفی.

3- فیکری یۆنانی، بە تایبەتی هیراکلیتس-ی فەیلەسووف.

4- فەیلەسووفی ئەڵمانی فریدریك نیچە بە تووڕە بوون و ڕەتکردنەوەو یاخی بوونەکانیەوە.

5- مەعریفەی زانستی و بیرکردنەوەی زانستییانەی هاوچەرخ.

بەبێ شارەزاییەکی زمانەوانی و ئەدەبیی قووڵ و بەبێ ڕۆشنبیرییەکی چەسپیو لە مێژووو کەلەپوورو سۆفیزم و چێژێکی جوانی شیعری، زەحمەتە بتوانی بچیتە ناو سەرکێشیی شیعریی ئەدۆنیس و بەناو کەشە بەنێویەکداچووەکانی قەسیدەو ئاسۆ بێکۆتاییەکانیدا شۆڕبیتەوە، ئەمە جگە لە پشت بەستن بە مەعریفە تیۆری و فیکرییە هاوچەرخەکان، چونکە دنیای شیعریی ئەدۆنیس هەندێ جار چڕە وەك عەتر، هەندێ جاریش نەرمە وەك هەور.

دنیای شیعریی ئەدۆنیس لەیەك کاتدا فرەدەنگ و فرە ئاستە، وەك چینە جیۆلۆجییەکان بەسەر یەکدا ریزکراون، چینێك چینێکی تر ناسڕێتەوە، بەڵکو هەر چینێك لەسەر ئەوەی پێشوو بیناکراوەو دەبێتە سەرەتایەك بۆ چینەکەی دواترو دەبێتە دامەزراندنی تەقینەوەو هەڵقووڵینێکی نوێ.

ئەدۆنیس ئەزموونە شیعرییەکەی لە کۆتایی چلەکاندا دامەزراندووە، لەگەڵ نزیك بوونەوەی ساڵی 1954دا قەسیدەی (بۆشایی)ی بەسەر خەڵکیدا بڵاوکردەوە کە ئەوکاتە بە نیشانەیەکی دیارو جیاوازی ئەزموونی شیعریی ئەو دادەنرا، ئەم

PDF4Kurd

قەسیدەیە مژدەی شاعیریەتێکی دیارو هەستیارییەکی شیعریی جیاوازی راگەیاند، کەچی پرۆژە شیعرییەکەی هەرگیز تەواو نەدەبوو، چونکە روانینی شیعری لای ئەدۆنیس بازنەیەك نییە تا چێوەکەی بەسەر خاڵە ئەسڵییەکەیدا دابخات، بەڵکو ئاسۆیەکە کۆتایی نییە، فەزایەکی کراوەیە بەسەر پلورالیزمی خوێندنەوە، قەسیدە لەلای ئەو لە فەزایەکی تەماویی بێکۆتاییدا گەشە دەکات، قەسیدە تەقینەوەیەکی گڕدارە، بروسکەی سەرسوڕهێنو گەردەلوولی سەرکێشو زمانی بە پیتو خەونی جوان بە گشت لایەکی ئەو فەزا تەماوییەدا دەتەقێنێ.

ئەدۆنیس هەر لەو کاتەی لە ساڵی 1957دا شیعری (البعث و الرماد)ی بڵاوکردەوە، روخساری نوێکردنەوەی لە شیعرەکانیدا جێگیرکرد، بەڵام شیعرە جوانەکانی پتر لە کۆمەڵە شیعری (اغاني مهيار الدمشقي)دا روونتر دەرکەوتن، لە شیعرەکانی ئەم دیوانە شیعرییەدا زمان بوو بە هێمایەكو چیدی ئەو زمانە گەیاندنێك نەبوو بەبێ رەوانبێژی یان رەوانبێژییەك کە ناگات. لەسەر دەستەکانی ئەودا زمانی شیعری لە چەند موفرەدەیەکی ریزکراو یان چەند دەستەواژەیەکی ریزکراو یان ئاخاوتنی ریزکراو، گۆڕاو بوو بە شیلەی ئاخاوتنی نووسراو..شیعری پاکژو دڵۆپێنراو، بەڕاستی، لە دیوانە شیعری (مفرد بصيغة الجمع) بەروونی دەرکەوت، لەوێدا قەسیدە کۆمەڵێ پیت نییە چاو بیانبینێ، بەڵکو عەتری گوڵاوێکە وەك چرپە دەچێتە نێو خانەو کونیلەکانی هەستەوەو زۆر بەهێمنی دزە دەکاتە نێو دڵەوە. لەگەڵ ئەوەی کەسێ بەرێگەکانی (الكتاب: امس المكان الآن)دا بڕوات دەبێ هەوڵێکی زۆر بۆ تێگەیشتن بدات، بەڵام شیعر لەوێدا وەك فرمێسکەکانی سپێدەی گوندەکەی، (قصابين)، پاکژو خاوێن بوو.

***

PDF4Kurd

هەمیشە بیرو هەڵوێستەکانی ئەدۆنیس ناکۆك‌و جیاواز بوون، لە گۆڤاری (شیعر)و لە پەخشانە شیعریشدا هەروابوو، لە هەڵوێستیشدا بەرامبەر مێژووو کەلەپوورو تازەگەری‌و سەردەم‌و سیاسەت جیاوازو ناکۆك بوو. ئەگەر چی فیکرو هەڵوێستەکانی ئەم شاعیرە رووناکبیرە، بەهۆی هێزی بەربلاوییان، بوون بە دەسەلاتێك، بەلام ئەو بەردەوام خۆی لەوە دەپاراست وەك سوڵتانێك قسە بکات یان وەك کەسێ وەلامەکان پێشکەش بکات، ئەو بەردەوام پرسیاری گرنگ‌و تیژبین دەخاتە روو، پاشان بە گەڕان‌و توێژینەوەو شیکردنەوەو وەك خاوەن روئیایەك دەچێتە نێو قولایی پرسیارەکانەوە، لە کێشمە کێشی ئەو کۆششانەدا دەبینی بە چەندین وەلامی نائاشکراو بەبێ تەفسیلی رۆشناییەك دەدا، یان وەك قەدیسێکی بەربەری کە لە دەشتاییە چۆڵەکانی زەمەندا کۆچ دەکا، دادەگیرسێ، یان وەك ریبێنێکی کۆنی وەسەنی بە بێدەنگی دەدرەوشێتەوە.

ئەو کاتەی کتێبی (الثابت و المتحول)ی بلاوکردەوە، قیڕەو هەرایەکی زۆری نایەوە کە تا ئێستاش تەپ‌و تۆزەکەی نەنیشتۆتەوە، قیامەتی دنیای کۆنی لەسەر هەستایەوەو بوونەوەرە ئەشکەوتییەکانی لێ راست بوونەوە، هەروەها چەند کەسێکی پێشکەوتنخوازیش بەلام بێ ئەوەی نیەتێکی خراپیان هەبێ. هەندێ لە کومونیستەکان وەك حسین مرووەو مەهدی عامل هێرشیان کردە سەری‌و بە هیگڵیزم تاوانباریان کرد، هەندێ لە رۆشنبیرە ناسیونالیستە سوورییەکانیش تۆمەتی کۆمونیزمیان خستە پالی، ئیسلامییەکان بەرەنگاری بوونەوەو جارێك بە مارکسیزم تۆمەتبارانیان دەکردو جارێکی دی بە ناسیونالیستی سووری. ئەو هێرشانەی لە هەموو لایەکەوە بەسەریدا دەکران لە راستیدا ئەوەی دەسەلماند کە ئەدۆنیس رووناکبیرێکی دیالێکتیکی‌و عەقلانیی تەواو سەربەخۆیە لە ئایدیۆلۆژیا‌و عەقیدەو مەزهەبەکان. ئەوەی لەلای ئەدۆنیس جێگیرو بێ بزاوتە رژێمی عەرەبییە بە گشت

PDF4Kurd

دامەزراوە جێگیرەکانی و بە دەزگا زگماکییەکانی و بەرەگەزە پێکهاتووەکانی، ئەم ڕژێمە بە شێوەیەکی ئۆرگانی پابەندی ئایین و تەئویلی دامەزراوی ئایینیە، بەڵام تەنیا ئۆپۆزیست و پەراوێز کراوەکانن گیانی گۆڕان و بزاوتیان تێدایە و خەمۆکیی ئەم گەردوونە و دزێویی ئەم پێکهاتەیە ڕەت دەکەنەوە و دەڕواننە ئاسۆکانی چۆنیەتیی گۆڕینی دنیا و دامەزراندنی جوانییەکی نوێ لە ژیان و کۆمەڵدا، ئەوەی یەکەم هێزی هەژموون و ستەمگەرا دەنوێنێ، دووەمیان هێزی نوێکردنەوە و دادپەروەری دەنوێنێ. ناولێنانی جێگیرو بگۆڕ (الثابت و المتحول)یش، وەك خۆی دەڵێ، جگە لە زاراوەیەك کە قابیلی ڕاڤە و ڕوونکردنەوە نییە، شتێکی تر نییە، جێگیر هەمیشە بە جێگیری نەماوەتەوە، بگۆڕیش بەردەوام بگۆڕ نەبووە، بەڵکو لە نێوان ئەم دوو ڕەگەزدا بەردەوام گۆڕینی شوێن و جەدەلێکی قووڵ هەبووە، بەڵام ئەو جەدەلە زۆر جارو بە تایبەتی لە وەرچەرخانە مێژووییە یەکلاکەرەوەکاندا نەبووەتە هۆی بەرپاکردنی گۆڕانکاریی رادیکاڵی کە بەرەو تازەگەری بچێ، چونکە کۆمەڵگەی عەرەبی لە جەوهەردا لەسەر فیکرو بەها و بونیادی دژ بە تازەگەری ڕاوەستاوە، لەبەر ئەوە نوێکردنەوەی کۆمەڵگەی عەرەبی، بە شۆڕشێکی ڕەگ و ڕیشەیی، تا ئەندازەیەکی زۆر مەحاڵ بووە.

پاسەوانانی نەواویسە (1) کۆنەکان بەوەندە نەوەستان هێرش بکەنە سەر ئەدۆنیس، بەڵکو جوقێك لەو خوێندەوارانەی ڕۆژێ لە ڕۆژان نەیانتوانیوە قودرەتی خۆیان لە ڕۆشنبیری و داهێناندا بسەلمێنن، بە ڕوویدا وەستان، بگرە ئەوانە توانای خۆیان لە موبارەك کردنی دەرگاکانی حاکمەکاندا دەرخستووە، ئەوانە هیچ ڕۆژێ ڕۆشنبیری ڕەخنەگر نەبوون لەگەڵ زوڵمەت شەڕ بکەن و لە دژی زاڵم هانی خەڵکی بدەن، بەڵکو ئەوانە نەعلی سوڵتانەکانی ئەم نەتەوەیە بوون، لە دەفری ئەوان دەخۆن و بە شمشێری ئەوان شەڕ دەکەن. لەم کوێربوونە گەورەیەی کە جیهانی

PDF4Kurd

عەرەبیی تەنیوەو پاش ئەوەی کردەوە پڕ لە شوورەییەکانی عەرەب–کە ژمارەیان ئێجگار زۆرە–بەو ریسواییە گەورەیە تەواوکرا کە هەمووان بەرەو خۆ بە دەسەتەوەدانێکی مێژوویی بە دوژمنە مێژووییەکان رۆیشتن، لە پڕ هەندێ لەو کەسانەی وەهمی ناسیونالیزمێکی شکست خواردوویان هەبوو.خورافەی ئاساییکردنەوەی باروودۆخ (تطبیع)یان (2) دەکرد بە بیانوویەکی لاواز تا لەوێوە تیرە پیسەکانی خۆیان بهاوێژن. ئەمڕۆ (تطبیع) بووە بە تۆمەتێکی ساکار لە لایەن کەسانێکەوە لە بنەڕەتدا هیچ پەیوەندییەکان بە رۆشنبیرییەوە نییە.

ئەدۆنیس بەر لە کۆنگرەی غەرناتەی ساڵی 1994، یەك قسەی لەبارەی تەتبیع نەکردووە، ئەو وای دەبینێ تەتبیع لە نێوان عەرەب و یەهوددا پەیوەندی بەمەوە نییە، ئەمە زۆر لە مێژە لە ئاستی دەقی قورئانی و دەقی تەوراتیدا هەبووەو هەیە، تەتبیع لە ئەسڵدا لە مێژووی ئایینیی هەردوو کۆمەڵەی ئیسلامی و یەهودیدا هەیە. سەرباری ئەوانەش ئەدۆنیس دژی تەتبیعە بەو مانایەی ئەمڕۆ باس دەکرێ، هەڵوێستی ئەدۆنیس لە بەرامبەر تەتبیع بۆ ئەو کەسانە زۆر روون و ئاشکرایە کە دوو گوێیان هەیەو دەبیستن، کە دوو چاویان هەیەو دەخوێننەوە. ئەو تەنانەت لەناو یەك زمانیشدا دژی تەتبیعە. تەتبیع، بەڕای ئەو، گۆڕستانی زمانە، ئەی ئیدی ئەم حاڵە لە نێوان دوو زمان و دوو رۆشنبیریدا چۆن دەبێ. (رۆژنامەی (السفیر)–1996/3/12).

***

ئەدۆنیس بەهیچ جۆرێ هەوڵ بۆ پاداشتی نۆبڵ نادات، ئەو بۆ شتێکی تر هەوڵ دەدات: بۆ نووسینێکی جیاواز.

لێرەدا رێگە بەخۆم دەدەم بڵێم نۆبڵ شایستەی ئەوەیە خۆی هەوڵ بدا بگاتە ئەدۆنیس، ئەم شاعیرە سۆفی و یاخییە هەمیشە وەك نەیزەکێکی نامۆ دەرکەوتووە کە لە هەسارەیەکی نەزانراوەوە کەوتۆتە خوارێ.

PDF4Kurd

لە بەیرووت، لە نێوان ماڵەکەی-کە نزیکە لە کۆلیجی ئەدەبیاتی زانکۆی لوبنانی-و قاوەخانەی بای رۆك لە (رۆشە)دا، ئەو کاتەی بە هەندێ لە شیعرەکانی ئەدۆنیس روخساری پیس بووی ئەم جیهانەم دەشوشتەوە، ئەم گفتوگۆیە دروست بوو.

PDF4Kurd

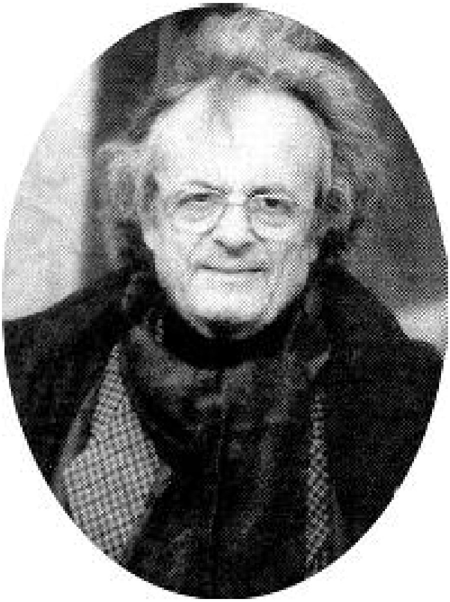

بەشی یەکەم:

منداڵیو لادێ

PDF4Kurd

* سۆزی گەڕانەوە بۆ منداڵی جۆرێک لە خەبات دژی مەرگ دەشارێتەوە

* لە راستیدا ئێمە (شار)مان بە مانای وشە نەبووە، ئێمە کەڵەکەبوونی خانوو و کۆمەڵبوونی بەشەرمان هەبووە

منداڵی و لادێ و هەوەڵین موچڕکەکان

* لە کۆمەڵە شیعری (قصائد اولی)دا(3) قەسیدەی (صلاة الی الضیعة) و (اغنیة الی الطفولة)ت نووسیوە. ئێستاش لەم تەمەنەدا هاوین لە گوندەکەی خۆت (قصابین) (4) بەسەر دەبەیت، ئاخۆ بە دەنگ بانگێشتی منداڵییەوە دەچی؟ چۆن سۆزی گەڕانەوەت بۆ شوێنی یەکەم راڤە دەکەیت؟

– سۆزی گەڕانەوەم بۆ منداڵی جووتە نییەو دوو رووی هەیە: رووی یەکەم سۆزی کەسێکە هەرگیز منداڵیی خۆی نەژیاوە، بگرە سۆزی کەسێکە هەستی بەوە کردووە لە سەرەتاوە وەك پیاوێك لە دایك بووە.چونکە من هەر لە منداڵییەوە لە کێڵگەدا کارم کردووەو لەگەڵ کەس و کارمدا زەیتوونم لێ دەکردەوە. لە منداڵیمدا یەکسەر وەك یەکێ کاری کشتوکاڵی دەکا، پیربووم. لەبەر ئەوە هەستم بە منداڵیی خۆم نەکردووە وەك چۆن منداڵانی دی خۆبەخۆ هەستی پێدەکەن. کەواتە سۆزی گەڕانەوەم بۆ

PDF4Kurd

منداڵی سۆزو تاسەی کەسێکە ئەو منداڵێتییە نەژیاوە کە منداڵانی ئەمڕۆ تیا دەژین. یان ئەو جۆرە ژیانەی منداڵانی خەڵکی تر بە شێوەیەکی ئاسایی دەژین، رووی دووەمی ئەو سۆزە جووتەنییە سۆزو تاسەی کەسێکە بۆ یەکجاری منداڵیی لە دەستداوە، وەك ئەوەی تەنیا یەك جار شتێکت دەدرێتیّ و پاشان بە یەکجاری ونی دەکەیت بێ ئەوەی بتوانی جارێکی تر بە دەستی بهێنیتەوە. لەبەر ئەوە هەوڵ دەدەم لە لایەك بە خەیاڵ (منداڵی)م بگەڕێنمەوە، لە لایەکی تر تا کەشفی بکەم چۆن دەژیام. لەو باوەڕەدام (پیریێتی) جۆرێکە لە (منداڵی)ی دووەم.

بەڵێ لێرەدا سۆزێکی جووتەنی و لە دەستدانێکی جووتەنی هەیە، لە هەمانکاتدا جووتەنیەکی تریش هەیە کە بریتییە لە هاوتایی و هاوجووتی پیریێتی لەگەڵ منداڵی، پیریێتییەك خەیاڵی منداڵی دەکا بۆ ئەوەی وەك ئیلهامێك بەکاری بێنێ یان لە میانیدا شتێك بنووسێ، کەواتە لێرەدا جۆرێك لە سۆز (حەنین) هەیە کە تەنیا بریتی نییە لە هاوجووتی و بە یەکگەیشتنی پیری و منداڵی، بەڵکو ئاشتبوونەوەشە، لە شوێنێکدا دەڵێم: (با ئەم پیرییەت ئەو منداڵییە بێ کە لە دەستت داوە).

خاڵێکی تر هەیە دەمەوێ ئاماژەی بۆ بکەم ئەویش ئەوەیە: زۆر گرنگە مرۆڤ بتوانێ بە سەلیقەی خۆی ئەو مەسافەیە بدۆزێتەوە کە لە نێوان رابردووو ئێستادا، بە هەموو گرفت و ئاڵۆزییەکانییەوە، بڕیویەتی. لەو باوەڕەدام ئەم خاڵە یەکێکە لەو مەسەلە گەورانەی هەریەکێ لە ئێمە ونی دەکا، چونکە حەنین بۆ رابردوو کە بەردەوام لە کولتوری ئێمەدا هەیە، حەنینە بۆ فیکر، حەنینە بۆ شتە هاوبەش و گشتییەکان، کە چی ئەم جۆرە کەشفکردنەی خود لە کاروانی دوورو درێژیدا و لە سەرەتاوە تا ئەوەی پێی گەیشتووە، لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا، زۆر کەم و دەگمەنە، بۆیە پێم سەیرە چۆن ئەدەبی دانپیانان و ئەدەبی بیرەوەری و ئەدەبی درکاندن لەلای ئێمە باو نەبووە. پاشان من لەو باوەڕەدام سۆزی گەڕانەوە بۆ منداڵی جۆرێك لە خەبات دژی مەرگ

PDF4Kurd

دەشارێتەوە، چونکە ئەمە چەکێکی ترە بۆ رووبەڕووبوونەوەی مەرگ و سوککردنی. لە راستیدا منداڵی مەسەلەیەکی زۆر شەخسییەو کەسێك بەشداری منداڵیی کەسێکیتر ناکات، کەچی مەرگ شتێکی ناچیزەیەوگشتیە بۆ هەموو کەسێ.

* کەواتە منداڵیت بە تەفسیلە جوان و رەونەقدارەکانیەوە نەژیاوی. ئەو کاتەی لە گوندەکەتانەوە هاتوچۆی قوتابخانەت دەکرد، ئایا لە رووباری نزیك گوندەکە دوچاری خەتەری مەرگ بوویت؟(5) ئاخۆ ئێستاش حەنینت بۆ قمباز و کولەکەو شەتڵی تووتن هەیە؟

– بێگومان.. بێگومان. ئەمە واتە پرسیارەکەت لە گشتیەوە گواستەوە بۆ تایبەتی و بۆ بەشە بچووکەکان. من وای دەبینم "قمباز"(بە داخەوە ئێستا زۆر کەم بەکار دەهێنرێ) و کولەکەو شەتڵی تووتن و گشت شتە رۆژانەییەکانی ئەو کاتە، کۆمەڵێ رەگەزی بنچینەیین لە پێکهێنانی منداڵیدا، دەتوانم بڵێم ئەمانە جۆرێکن لە نووسین، بگرە جۆرێکن لە نووسینێکی شێوە جێگیر تا ئەگەر بشگۆڕرێن، کولەکە نووسینێکی سروشتییەو ماوەتەوە، ئەگەر هێڵی یەکەمیش بمرێ هێڵەکانی دی دەمێنن. ئەو رەگەزانەی کە بریتین لە نووسینی سروشت بەشێکی بنچینەیین لە منداڵی، بۆیە هەمیشە شەیدای ئەو رەگەزانەم، کاتێکیش دەچمە لادێ هەوڵ دەدەم لە ناو ئەو شتە بزربووانەدا بژیم، ئیدی قسەیان لەگەڵ دەکەم و جلوبەرگی قمباز دەپۆشم و بەو رێگایانەدا پیاسە دەکەم پێشتر بە منداڵی بە سەریاندا رۆیشتووم. بە بێ ئەو رەگەزە بنچینەییانە وا هەست دەکەم ئەو تابلۆیەی تیایدا دەجووڵێمەوە تابلۆیەکی ناتەواوە. پاشان تێکەڵ کردنی ئەم شتانە بەرهەمەندی مێژوویی چەند رەگەزێکی یادوەریی میللیش دەنوێنن، من ناتوانم بۆ نموونە دار زەیتوون بێنمەوە بەر زەینی خۆم تەنیا لە سیاقی خۆیدا نەبێ، واتە لەگەڵ خەڵکی. لێرەدا بیرهێنانەوە تێکەڵ کراوە بە ژیانی مرۆڤ. کاتێ قمبازم بیردەکەوێتەوە لەگەڵیدا

PDF4Kurd

گشت ئەو جوتیارانەم دێنە بەر چاو کە قمبازیان لەبەر بوو. ئەم شتانە هەر تەنیا کۆمەڵێ رەگەزی تایبەتی و شەخسی نین لکابن بە منداڵیی کەسێکی دیاریکراو بەڵکو دەبنە جۆرێك لە هێمای میللی و جۆرێك لە یادوەریی مێژوویی.

* وەك قوتابیەکی لادێیی لە قوتابخانەی(لاییك) لە تەرتووس شەرواڵ و قمبازت لەبەر دەکرد. ئایا هەستت بە جیاوازیی چینایەتی یان زوڵمی چینایەتی یان هەستت بە شەرم نەدەکرد؟

– ئەو راستییەی ئەمڕۆ پێی سەرسامم، ئەوەیە کاتێ پەیوەندیم بە قوتابخانەی (لاییك) کرد، هەستم بە هیچ جۆرە شەرمێك نەکرد، بگرە بە پێچەوانە هەستم بە جۆرە فیزێك و بە گەشانەوەیەکی گەورە کرد، هەستم بە جۆرێك لە تەئکیدی شوناس کرد وەك جوتیارێکی هەژار کە بە هۆی کەم دەرامەتیی خێزان و لەبەر چەند هۆیەکی بابەتیی دیکە نەیتوانیوە بچێتە قوتابخانە، لەو کاتەدا قوتابخانە لە لادێکاندا نەبوو، نزیکترین قوتابخانە سەعاتێك بەپێ دوور بوو کە ئەمە ئەو دەمی لە قوتابخانە دەگمەنەکان بوو. چوونم بۆ گرنگترین قوتابخانەی بیانیی ئەو سەردەمە، واتە قوتابخانەی (لاییك)، بە جل‌وبەرگی قمبازەوە، هەستی جۆرێك لە تەئکیدی شوناسی لەلا خوڵقاندم، ئەو حەقیقەتەی لەلا پتەو کردم کە جوتیاریش دەتوانێ لە نیشتمانەکەیدا بگاتە بەرزترین شوێنی مەعریفی، ئەمە وای لێکردم هەست بە جۆرە کبریا و لە خۆبایی بوونێك بکەم. ئەگەر ئەوسا قمبازم فڕێ بدایەو یەکسەر لەگەڵ ئەو کەسانە خۆم بگونجاندایە کە جل‌وبەرگی مەدەنییان دەپۆشی، لەو باوەڕەوەدام هەستێکی ترم دەبوو.

بیرم دێ ئەو کاتەی بۆ یەکەم جار پانتۆڵم لەپێ کرد، پێم وابوو شوناسەکەم گۆڕرا، بە تایبەتی لە پێ کردنی پانتۆڵ چووە ناو سەمتێکی تری جل و بەرگەوە کە شارەزاییم لێی نەبوو، هەستم بە جۆرێ لە دوو دڵی و ون بوون کرد، چونکە ئەوە

PDF4Kurd

یەکەم پانتۆڵ بوو لەپێم کردوتایبەت بۆ من نەدوورابوو، واتە من خۆم نەچوو بووم بۆ لای بەرگدروو تا بە گوێرەی قیاسی خۆم بۆم بدوورێ بەڵکو کەسێکی تر بۆی ناردبووم، پانتۆڵەکە کەمێك فش و پان و پۆڕ بوو، بە ئیرادەی خۆم رەنگ و شێوەکەیم هەڵنەبژاردبوو، واتە بە زۆرەملێ پانتۆلی یەکەمم بەسەردا سەپێنرا، دەشێ لەو ساتەوەختەوە رقم لە جل و بەرگی مەدەنی بووبێتەوە کە تەنیا لە هەندێ حاڵەتی تایبەتی لەبەری دەکەم، من ناتوانم قاتێکی تەواو بە بۆینباغەوە لەبەر بکەم، زۆر کەم نەبێ بەرگەی ناگرم.

لەلایەکی تر، هەستی جیاوازیی چینایەتیم نەبوو، بگرە نەمدەزانی وشەی (چین) مانای چییە. زیرەکی و زانست و رەوشت جیاوازیی نێوان یەکێك و یەکێکی تر بوو، ئەمانە پێوەری جیاوازی بوون، پایەی کۆمەڵایەتی و سامانی ماددی پێوەر نەبوون، مومکین بوو ئاماژە بۆ کەسێ بکرێ کە دەوڵەمەندەو ئاماژە بۆ کەسێکی تر بکرێ کە هەژارە، بەڵام ئەوەی کە فلان کەس دەوڵەمەندو فلانە کەس هەژارە هیچ کاریگەرییەکی لە پلەی رۆشنبیری و ئەخلاقیدا نەبوو، گرنگ ئەوە بوو کەسێ رەوشتێکی جوانی هەبێ و زیرەك بێ، دوای ئەوە دەوترا:(خودا رزقی داوەو پارەی پێبەخشیوە)، واتە پێوەری ئەوەی کەسێك لە کەسێکی تر یان توێژێك لە توێژێکی تر باشترە، بریتی بوو لە : زیرەکی و رەوشت. دەشێ بە هۆی ئەم کولتوورەوە بێ کە لەگەڵ ئەوەی بەڕاستی هەژاربووم کەچی هەستم بە چەوسانەوەی چینایەتی نەدەکرد، هەرگیز ئەو هەستەم نەبوو، لەوانەشە باوەڕم بەوە بووبێ کە ئەم حاڵەتە تەنیا چەند رێکەوتێکی مێژووییەو دەتوانم بە عەقڵ و زانیاری و رۆشنبیریم پلەیەکی شایان و گونجاو بگرم. کەواتە هەستکردن بە بوونی سامان و پارە تەنیا هەست کردن بوو بەوەی پارە دەتوانێ هەندێ شتی دیاریکراو بە مرۆڤ ببەخشێ بەڵام ناتوانێ بەهای پێ ببەخشێ، لەبەر ئەوە هەستێکی وام هەبوو کە چانسی من لە ژیاندا

PDF4Kurd

ئەمەیە، بەڵام دەبێ خەباتی من بەرەو گۆڕینی ئەو چانسە بڕوات تا چارەنووسێکی تر بۆ خۆم بخوڵقێنم.

* لەو باوەڕەدا نیم لادێ بە ئەسڵێکی پاکژو بە بەهەشتێکی ون بوو دابنێیت، یان پێت وابێ شار زەوییەکی پیس و بەدرەوشتە. ژیانی لادێ لە دنیای عەرەبیدا هەرگیز شایستەی سەرسامی نییە. شار چیی لێ کردوویت؟

– شار هەر تەنیا ئاسۆیەکی ترە، چونکە بەردەوام شارم بە ئاسۆی گوند دەبەستەوە، من دەمووت شار پلەیەکی ترە لەو ڕێچکەیەی دەمەوێ بیگرمە بەر. شار توانایەکی دیکەم دەداتێ، توانایەکی زیاترم دەداتێ بۆ کردنەوەی ڕێگاکەم، کەچی هەستێکی وام نەبووە شار لە ڕووی چۆنایەتییەوە جیاواز بێ لە لادێ، چونکە لە ڕاستیدا ئێمە (شار)مان بە مانای وردی وشەکە نەبووە، ئێمە کەڵەکەبوونی خانووو کۆمەڵبوونی بەشەرمان هەبووە، تەنانەت پێکهاتەی بەشەریی شار بە ڕێگەیەکی سەیر دابەش بووە: بەشێکی شار بۆ خێڵێکەو بەشێکی دیش بۆ خێڵێکی تر. لەو باوەڕەدام تا ئێستاش بەشی هەرە زۆری شاری عەرەبی بریتییە لەو کەڵەکەبوونەی نەیتوانیوە (شارێك) بنیات بنێ لەسەر پەیوەندیی پتەوی شاری دامەزرا بێ. پاشان ئەو بەرائەتە سروشتییەی لە گوندەکاندا هەیە ئەویش خەریکە پەرت دەبێ و نامێنێ، دەتوانم وێنای لادێکانمان لە گشت ناوچە عەرەبییەکاندا بکەم: ئەوانە نەشارن نە گوند، ئەمانە تێکەڵەیەکن شێوەو ئەدگارێکی وایان هەیە کە لەسەر سەقفی ئەو پەیوەندیو بەهایانە ڕیدەکا کە هیچ ڕیشەیەکی نییە. وای دەبینم ئەم حاڵەتە هۆیەکە بۆ ون بوونی کۆمەڵایەتی. بە کورتی شار لەلای من ئاسۆیەکە بۆ چەند ئیمکاناتێکی تر کە هەرگیز گوند ئەو ئیمکاناتە ناخاتە بەر دەست.

PDF4Kurd

بەشی دووەم:

خزمەتی سەربازیو

کۆچ بەرەو لوبنان

PDF4Kurd

* فیکری راستەقینە لە دەوروبەرێکی پڕ لە نەزانی یان لە ژینگەیەکی نافیکریدا گەشە ناکات

* تا ئەمڕۆش نەمتوانیوە کرۆکی ئەو بێ نرخی‌و تێکشکان‌و دڕندەییە کەشف بکەم کە لە سەردەمی خزمەتی سەربازی تیایدا ژیام

* تاک لە کۆمەڵگادا کەسێکی باش‌و دڵپاکە بەڵام ڕژێم‌و دەزگاکانی دەسەڵات تاکەکان دەشێوێنن‌و نیشتمان تێک دەدەن

کاتێ ئەدۆنیس هاوڕێیانی منداڵیی خۆی بیر دەکەوێتەوە، ئەوانەی ژیان لێی دوورخستنەوە، دەست بە گریان دەکا. لەم سەمتەدا ئەدۆنیس پێی وایە هاوڕێیەتی لە خۆشەویستی‌و ئەوین جوانترە، کەچی خۆشەویستی لای ئێمە قەدەغە کراوە چونکە بەکارکردی بارودۆخی گشتیی کۆمەڵایەتی‌و سیاسی شێوێنراوە.

ئەدۆنیس لەم بەشەی گفتوگۆکەدا دەچێتە نێو قووڵایی یادەوەریی منداڵییەوە، پاشان باسی گرنگیی فێر بوونی زمانی بیانی دەکا و لەو باوەڕەدایە فێر بوونی

PDF4Kurd

زمانی بیانی زۆر پێویستە چونکە ئاماژە بۆ (ئەویدی)ێك دەكا كە دواجار ئەویش یەكێكە لە پێكهاتەكانی خود. ئەدۆنیس كۆمەڵێ یادگاریی جوانی لەگەڵ یەكەم فەرهەنگی فەرەنسیی خۆیدا هەیە كە بۆ فێر بوونی ئەو زمانە پشتی پێدەبەست، لەو كۆششە سەرەتاییەی سەردەمی منداڵییەوە ئێستا لە زانكۆكانی پاریسدا بە زمانی فەرەنسی وانە دەڵێتەوە. ئەدۆنیس دان بەوەدا دەنێ كە ئەگەر چی دەستپێشخەریی لە فێر بوونی زماندا كردووە كەچی هەرگیز لە فێر بوونی زمانی خۆشەویستیدا دەستپێشخەر نەبووە. لەم بەشەدا باسی پەیوەندیی نێوان خۆیو (خالیدە سەعید)ی خێزانی دەكا، ئینجا باسی جێهێشتنی دیمەشقو سەفەر بەرەو لوبنان دەكا پاش ئەوەی خزمەتی سەربازیی تەواو كرد، پێیوایە سەردەمی خزمەتی سەربازی ئەزمونێكی تاڵو خراپ بووەو تا هەنووكەش ناتوانێ تێی بگات. هەروەها باسی بیرەوەرییەكانی خۆی لەگەڵ (ئەنتوان سەعادە)ی دامەزرێنەری حزبی سووری نەتەوەیی كۆمەڵایەتی دەكا.

برادەرانی منداڵی

* دەگەڕێینەوە بۆ منداڵیت. تۆ بەر لە تەمەنی سیانزەساڵیت، ئوتومبیلو رادیۆت نەدیبوو، كەچی لە دواییدا بانگەشەی تازەگەریت كردو ئێستاش بە پێداگرتنێكی سەیرەوە بانگەشەی بۆ دەكەیت. ئایا پەیوەندییەك دەبینی لە نێوان ئەو كوڕەی لە گوندی (قصابین)دا ژیاوەو ئەو شاعیرەی خەون بە گۆڕینی دنیاوە دەبینێ؟

– شعورم بە جیاوازیو نەبوونی توانای ماددی لە منداڵیمدا، لەگەڵ ئەوەی لە توانای فێر بوونو زانیاریدا زۆر لە پێش بووم–ئەم قسەیە بەبێ خاكەڕاییەكی ساختەئامێز دەكەم–، لە راستیدا ئەو شعورە پەیوەستێكی بنچینەیی بوو كە وەك جووتیاری كوڕی جووتیار هەر لە سەرەتای پێگەیشتنمەوە ژیانمی بە ئێستامەوە–

PDF4Kurd

وەك بانگەشەکارێکی تازەگەری، وەك تۆ دەڵێی– بەستۆتەوە، جیاوازیی باری یەکەم‌و باری دووەمم جیاوازییە لە پلەدا نەك لە جۆردا، چونکە من هەر لە سەرەتای ژیانمەوە لە لادێ هەستم بە جۆرێ لە جیاوازیی مەعریفی دەکرد، خواستی ئەوەم هەبوو ئەو چوارچێوەیەی تیایدا دەجووڵێمەوە لە ئاستێکی مەعریفیی شیاودا بێ تا بتوانم پلە بە پلە بەرەو پێشەوە بچم. تۆ ئەگەر لە ژینگەو دەوروبەرێکی پڕ لە نەزانیدا زانا بیت هەرگیز پێش ناکەویت، تۆ کاتێك پتر پێش دەکەویت کە لەناو ژینگەو کەشێکی پڕ لە مەعریفەدا زانا بیت، ئەو کاتە جیاوازییەکان جیاوازییەکی مەعریفی دەبن‌و روونتر دەردەکەون‌و گەشەکردنیش پتر سروشتی دەبێ. فیکری راستەقینە لە دەوروبەرێکی پڕ لە نەزانی یان لە ژینگەیەکی نافیکریدا گەشە ناکات، فیکری راستەقینە لە دەوروبەری فیکرێکی وەك خۆیدا گەشە دەکات. پاشان لێرەدا رەهەندێکی تر هەیە پەیوەستە بە ئەخلاقەوە، باوەڕم وا نییە کەسێ فڕۆکە دەئاژوێ تا هیرۆشیما یان هەر شوێنێکی تر بۆردومان بکات، ئەو کەسە، بە مانا ئینسانییەکەی، مۆدێرنتر بێ لەو جووتیارە سادەیەی رۆژانە زەوییەکەی دەکێڵێ. تازەگەری، لە دواجاردا، بەتەنیا شێوەی دەرەکی نییە، بەڵکو رەهەندێکی ئینسانی‌و ئەخلاقیشە، کەچی ئەمڕۆ تازەگەری لە هەندێ روویدا بووە بە شتی تایبەتی‌و خۆپەرستی‌و مۆنۆپۆلکردن لە بری ئەوەی ببێ بە بەرپرسیارییەکی فیکری‌و ئینسانی، وای بۆ دەچم ئەگەر لایەنی تەکنیکی‌و تەکنەلۆژی لە هەندێ کۆمەڵگا جیابکەیتەوە(ئەگەر بشێ ئەم ئەزموونکارییە زەینییە بەکار بێنین)و ئەم کۆمەڵگەیە لەگەڵ هەر کۆمەڵگەیەکی ئاسایی‌و ناتەکنیکی بەراوردبکەیت، دەبینی جەستەی مرۆڤ لە کۆمەڵگەی ناتەکنیکیدا لە ئاستی سروشت‌و لە ئاستی گەردووندایە لەتەك رەوشتێکی زۆر بالاتر لەوەی لە کۆمەڵگەی تەکنییکدا هەیە. من هەرگیز لە ژیانمدا

PDF4Kurd

رواڵەتی تەکنیکی نەیخەڵەتاندووم و نامخەڵەتێنێ، تەکنەلۆژیا کاتێ دەبێ بە تەکنەلۆژیایەکی مەزن کە گوزارشت لە رۆح و مانا و دەلالاتی مەزن بکات.

* تۆ تەنیا بە دوو ساڵ لە قوتابخانەی (لاییك) لە تەرتووس فێری زمانی فەرەنسی بوویت، کەچی ئەمڕۆ لە فەڕەنسەدا بە زمانی فەڕەنسی دەرس دەڵێیتەوە. چۆن ئەم زانیارییەت لەلا دروست بوو؟ سەرگوزشتەی تۆ لەگەڵ زمانی فەرەنسیدا چییە؟

– هەر لە منداڵییەوە خولیای گۆڕینی چارەنووسی خۆمم تیادا هەبووە. ئاسۆیەکم دەبینی رێگەی دەدام خۆم بپێوم و بگۆڕڕێم، ئەو ئاسۆیەش (ئەویدی)بوو، وا هەست دەکەم ئەم (ئەویدی)یە دەرگای ئەو ئارەزووەم بۆ دەکاتەوە. (ئەویدی) کەتوانای خۆگۆڕینت دەداتێ هەر لە منداڵییەوە چووەتە ناخمەوە، وام دەبینی هەر کەسێ لەناو خودی خۆیدا بمێنێتەوەو پشت لە جیهان بکات ئەوا هەر کەسەو لە ماڵی خۆیدا دادەنیشێ و تەواو. جا لەبەر ئەوەی خولیای (ئەویدی)م تیادا هەبوو ئەمە وای لێکردم بە سیفەتی (ئەویدی) سەیری زمانی فەرەنسی بکەم. کەواتە فێر بوونی ئەم زمانە بە تەنیا بەشێك نییە لە ئارەزووەکانم بەڵکو بەشێکیشە لە چارەنووسم، بەم مانایەو هەر لەسەرەتاشەوە بیرم لەوە دەکردەوە(ئەویدی) تەنیا رەگەزێك نییە بۆ دیالۆگ یان بۆ کارلێك کردن، ئەویدی رەگەزێکی پێکهێنەری خودە، تەنانەت ئەویدی هەر تەنیا رەگەزێکی پێکهێنەر نییە، بەڵکو رەگەزێکیشە رێگەم دەدا خودی خۆم کەشف بکەم، مومکین نییە بتوانی بە تەواوی خۆت بناسی تەنیا لە رێگەی (ئەویدی)یەوە نەبێ. بەم مانایە هەر لە سەرەتاوە هەستێکی لەو چەشنەم هەبوو، هەتا ئێستاش ئەو هەستەو ئەو ئاراستەیە قووڵتر دەکەمەوە. لەبەر ئەوە یەکەم شاعیر کە خوێندمەوە (بۆدلێر)بوو. چەند حەز ئەکەم ئەو نوسخەیەی یەکێ لە برادەرەکان بۆ خوێندنەوە پێی بەخشیم تا ئێستاش هەر لەلام بوایە، بەلام بەداخەوە لەگەڵ کۆمەڵێ شتیتردا ون بوو. وەختە بڵێم بۆ هەموو وشەیەك دەگەڕامەوە بۆ فەرهەنگە

PDF4Kurd

فەرەنسی–عەرەبییەکە، ئێستا تەنیا بینینێکی ئەو کتێبە بۆ من دەبێتە دیکۆمێنتێکی گەورەو چێژو خۆشییەکی زۆر، بەڵام بەداخەوە ون بوو. بەو جۆرە فێری فەرەنسی بووم، دوای دوو ساڵ خوێندن بە فەرەنسی یەکسەر لە ڕێگەی وەرگێڕانی فەرەنسییەوە خۆم خستە بەردەم شاعیرە گەورەکانەوە، بەو جۆرە بەرهەمی شاعیرە گەورەکانم دەخوێندەوە، بۆ نموونە شاعیرانی وەك: بۆدلێرو ریلکەو نیچەو هێنری میشۆو پۆل ڤالێری‌و نۆڤالیس‌و پییێر جان جۆف‌و زۆری دیش.

* برادەرانی منداڵیت کین؟ ئاخۆ ئەوانیش لە ژیاندا وەك جەنابت ڕەونەقدارن؟ ئێستاکە لە کوین؟

– ئەو مەسافەیەی ڕیکەوتەکان لە نیوان من‌و برادەرانی منداڵیم دایان ناوە، مەسافەیەکی زۆر سەختە، ئەو مەسافەیە بە تەواوی منی لەوان دوورخستەوە، ئەوان لە شوینی خۆیان مانەوەو منیش شوینی خۆم گۆری، من بۆ ئەو لیکدابران‌و دوورکەوتنەوەیە زۆر خەمبارم. ئیستا کاتێ ئاوریان لێ دەدەمەوە دەبینم هەندیکیان مردوون، هەندیکی تریشان نابینم، نازانم لە کوین، هەندیکیشان بە سەرکەوتوویی کار دەکەن. بۆ نموونە ماوەیەك بەر لە ئیستا بەریکەوت لە بەحرەین یەکیك لە برادەرانی منداڵیم بینی ناوی (نبیل السخن)ەو بەریوەبەری قوتابخانەیەکی سەرکەوتووە، کاتێ یەکترمان بینی هەردووکمان دەستمان کرد بە گریان(1)، ئەو برادەرەم فەلەستینییەو وابزانم لە نابلس لە دایك بووە، لە ژیانمدا کەسیکی جوان‌و خانەدانی وەك ئەو برادەرەم نەدیوە، یەکەمجار لە بەیرووت یەکترمان ناسی(وای دادەنیم ئەم یەکترناسینە هی ڕۆژانی منداڵییە چونکە 30–40 ساڵ دەبوو نەمدیبوو) نانا..لە دیمەشق یەکترمان ناسی (تەنانەت لەم یادە بەسۆزانەش خەریکە هەندێ تەفاسیلم بیر دەچیتەوە)، کاتێ برادەرانیکی وەك ئەوانە دەبینم، وا هەست دەکەم

PDF4Kurd

هەر تەنیا بەشێکی ون بووی ژیانم دەست نەکەوتۆتەوە بەڵکو وا هەست دەکەم بەمانای قووڵی وشەکە گەورە بووم، ئەمە بووە رەگەزێکی بەهێزو نوێ بۆ ژیانم.
هاوڕێیەتی لای من -لە هەندێ سیاقدا-لە خودی ئەوین زۆر بایەخدارترە، باوەڕم وایە خۆشەویستی نێوان ژن و پیاو ئەگەر لەسەر هاوڕێیەتی رانەگیرێ، ئەوا خۆشەویستییەکی ناتەواوە، ئەو قسانەی بەو پەڕی ئازادی بە هاوڕێکەتی دەڵێی، ئەگەر نەتوانی بە خۆشەویستەکەتیشی بڵێی، مانای وایە خۆشەویستییەکەتان ناتەواوییەکی تیایە، من ناتوانم وێنای ئەوینێك بکەم بەبێ هاوڕێیەتی، لەبەر ئەوە نرخێکی گەورە بۆ خۆشەویستی دادەنێم، بەڵام بەداخەوە بارودۆخی کۆمەڵایەتیمان و بە تایبەتی باردوخۆخی سیاسیمان دونیای هاوڕێیەتی شێواندوەو تێکیداوە تا ئەو رادەیەی جۆرێك بێبڕوایی و جۆرێك گومانی خوڵقاندووە، کەسێ بیەوێ رازێك بدرکێنێ قەناعەتی وایە شتەکان تەنیا بۆ خۆی بگێڕێتەوە تا لە گرفت و چەرمەسەری دوور بکەوێتەوە. لە کۆمەڵگەشدا- هەمیشە دەگەڕێینەوە بۆ کۆمەڵگە- مومکین نییە فەردێکی سەد دەر سەد تەندروست ببینی تەنیا ئەگەر کۆمەڵگە تەندروست بێ، کۆمەڵگەی ئێمەش، بەداخەوە، ناسازو ناتەندروستە، بۆیە دەبێ هەریەکێ لە ئێمە لە زۆر شتی هاوڕێکانی چاو بپۆشێ و دەبێ لە ناوەوە لە هاوڕێکانی تێبگات نەك لە دەرەوە، من لەم لایەنەوە زۆر سوورم لەوەی هاوڕێکانم لە گشت رەفتارەکانیاندا لەناوەوە ببینم تا لە بارودۆخە سەخت و قورسەکانیان تێبگەم و لە ناوەوە ئەزموونی ژیانیان بزانم تا لەسەر ئەم تێگەیشتنەو ئەو ئەزموونە رایەك بنیات بنێم.

* مادام باسی سەردەمی منداڵی دەکەین، چیرۆکی ئەو کچەمان بۆ بگێڕەوە کە دەیویست زمانی عەرەبی فێر بکەیت و ئەویش زمانی فەرەنسیت فێر بکات. ئایا ئەوە یەکەم ئەوینە؟ ئاخۆ ئێستاش بەدوایدا دەگەڕێی؟

PDF4Kurd

– یەکێ لە ڕێکەوتە سەیرو نامۆکانی ژیانم ئەوەیە من لە منداڵیمدا هەرگیز بیرم لە ئەوین نەدەکردەوە، کەچی یەکێ لە کچانی گوندم خۆشویست یان ڕاستتر ئەو خۆشیویستم، بەڵام شعورێکی وام نەبوو کە پێویستیم بە خۆشەویستی هەبێ، وام هەست دەکرد پێویستیم بە شتێکی تر هەیە: پێویستیم بەوەیە یەکەمجار خۆم بنیات بنێم، ژیانم بنیات بنێم، ئەمە بە تەواوی خەریکی کردبووم. ئەو کچەی ئێستا بە بیرمی دەهێنێتەوە: ئەو کاتەی لە قوتابخانەی (لاییك) یەکترمان ناسی، بێگومان قوتابخانەکەش تێکەڵاو بوو، لەوانەیە شێوەمی وەرگرتبێ یان لەبەر ئەوەی سەیرو نامۆبووم، باوکی ئەو کچە لە سوپای فەرەنسی‌دا بەڕێوەبەری بەندەری تەڕتووس بوو، ئەو کچە هۆگری من بوو، ناشزانم ئاخۆ خۆشی‌دەویستم. جارێکیان پێی وتم (دەمەوێ زمانی عەرەبیم فێر بکەیت، منیش زمانی فەرەنسیت فێر دەکەم). لە هەمووی سەیرتر کاتێ لە بەرنامەی (گفتوگۆی عومر)ی تەلەفزیۆنی کەناڵی LBC (2) ئەو باسەم گێڕایەوە، ئەو ئافرەتە لەو کاتەدا تەماشای بەرنامەکەی دەکردو گوێی لە قسەکانم بوو، کوڕێکی ئەندازیاری هەیە، داوای لە کوڕەکەی کرد بچێ ئەدۆنیس بناسێ، ئیتر لە ڕێگەی یەکێ لە برادەرەکانی تەلەفۆنی بۆ کردمو داوای کرد سەردانم بکاو بمناسێ...

* ڕووداوێکی جوانو سەرنجڕاکێشە..

– زۆریش جوانە..بەڵام بەداخەوە نەمتوانی ئەو کوڕە گەنجە ببینم، بە دڵنیاییی لە سەردانێکی تردا دیدەنیی یەکتر دەکەین. بەهەر حاڵ من ئێستا هیوایەکی زۆرم هەیە ڕۆژێك ئەو ئافرەتە ببینم. بەڵام باوەڕ ناکەم ئەو پەیوەندییە بە یەکەم ئەوین ناو ببەم.

* باسی پەیوەندیی عاشقانەی نێوان خۆتو (خالیدە سەعید)مان بۆ بکە.

– تەنانەت خالیدەش یەکەمجار ئەو خۆشی‌ویستم. یەکێ لە هەڵە گەورەکانی ژیانم ئەوە بوو هەرگیز دەستپێشخەر نەبووم، تا ئەمڕۆش بە دەگمەن دەستپێشخەری

PDF4Kurd

دەکەم چونکە لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا شارەزای جۆری پەیوەندیی نێوان ژن و پیاو هەم بۆیە دەستپێشخەری بۆ ئافرەتەکە جێدەهێڵم. لە پەنجاکاندا خالیدەم ناسی، هەردووکمان لە سەرەتای گەنجیدا بووین، من تەمەنم بیست ساڵ بوو، ئەویش کەمێ لە من بچووکتر بوو، ئەو لە خانەی مامۆستایان دەیخوێندو منیش قوتابی قۆناغی یەکەمی زانکۆ بووم، لەلای خانم (عەبلە خوری)(3) یەکترمان بینی، عەبلە خوری ئافرەتێکی خانەدان و پایەبڵندی ناو کۆمەڵ بوو، خانمێکی دیارو جوانیش بوو..

– عەبلە خوری خزمی فارس خورییە؟

– کچی برایەتی، فارس خوری مامێتی، بەم بۆنەیەوە یادی عەبلە زیندوو دەکەمەوە چونکە پێش ماوەیەك کۆچی دوایی کرد، بەراستی ئەو خانمە زۆر یارمەتی دام، هەر ئەویش لە دیمەشق کەشێکی ئەدەبی و رۆشنبیریی بۆ خوڵقاندم، چەند کەسێکی پێ ناساندم کە هاوڕێی ئەو بوون و پاشان پەیوەندییەکی قووڵ لە نێوان من و ئەواندا دروست بوو، ئەم دەرفەتە دەقۆزمەوەو جارێکی تر یادی ئەو ئافرەتە مەزنە دەکەمەوە، پاشان هەر ئەو بوو بە خالیدەی ناساندم، بێگومان خالیدەش لە ناوەندێکی هەژارەوە هاتبوو بەڵام کچێکی رەونەقدارو جوان بوو، شەش ساڵی یەکەمی ژیانمان پڕ بوو لە کێشەو جیاوازیو تووڕەبوون لە یەکترو، تەنانەت ئێمە بە رەسمی بووین بە دەستگیرانی یەکتریش بەڵام پاشان لەبەر جیاوازیی بۆچوون و بزێویی هەردووکمان، دەسگیرانێتییەکەمان هەڵوەشاندەوە، گوزەرانی ژیانیشمان زۆر قورس بوو، دەبوو هەریەکەمان رۆژانە هەوڵێکی زۆر بدات تابتوانێ خواردنی دەست بکەوێ و کرێی ژوورەکەی بدات، بێگومان لەو کاتەدا هەلومەرجێکی واش نەبوو دوو دەستگیران یان دوو عاشق بتوانن بە ئاسانی یەکتر ببینن، کەچی لەپاش ئەو ناکۆکییە درێژەی نێوانمان، هاوڕێیەتی و یەکتر ناسینێکی قووڵ لە نێوانماندا دروست بووو هەر یەکەمان لەمەیل و هەڵەو ئازارو موعاناتی ئەویتر تێدەگەیشتین،

PDF4Kurd

ئیدی پەیوەندیمان قووڵترو پتەوتر بووو هەریەکەشمان خەوش و کەم و کورتیی ئەویترمان بۆ ئاشکرا بوو، بڕیاری زەواجمان داو بە فیعلی زەواجمان کرد. بیرم دێ ئەو کاتەی لە (لاذقیة) لەلای باوکی خالیدە زەواجمان کرد، ئێمە یەك قروشمان نەبوو تا پارەی مارەکردن و کرێی ئەو پیاوە بدەین کە گرێبەندی زەواجەکەی بۆ کردین و لە یەکی مارە کردین. لە پاش زەواج، چووینە گوندەکەمان (قصابین) و لەوێ سێ رۆژ لەلای دایکم ماینەوە، پاشان لە ئۆکتۆبەری ساڵی 1956دا شامم بەرەو بەیرووت بەجێ هێشت، خالیدەش چووە بەندیخانە تا ئەو ماوەیە تەواو بکات کە بە پێی حوکمێك لەسەری مابوو، واتە ئێمە لە ماوەی نێوان ساڵانی 1950و 1956 بە دەستگیران بووین.

– خالیدەش ئەندامی حزبی سوری نەتەوەیی کۆمەڵایەتی بوو؟

– بەڵێ، ئەویش لەو حزبە بوو، تاوانێکی نەکردبوو، بەڵکو ئەوە سەردەمێکی مێژوویی هەڵچووبووو تێپەڕی، منیش تازە خزمەتی زۆرە ملێی سەربازیم تەواو کردبوو. لێرەدا نهێنییەك لە ژیانی مندا هەیەو دەبێ بیدرکێنم؛ ماوەی نێوان دوورکەوتنەوەم لە سنووری سووریاوچوونم بۆ ناو خاکی لوبنان تەنیا پێنج دەقیقە بوو، لەو ساتەوەختەی پەڕینەوەمدا سووریا نەفیر عامی راگەیاند لە بەرامبەر هێرشە سێ قۆڵییەکەی ساڵی 1956 بۆ سەر میسر، واتە ئەگەر پێنج دەقیقە لە جێهێشتنی سنووری سووریا دوابکەوتمایە ئەوا دەبوو پەیوەندی بە خزمەتی ئیلزامی سەربازییەوە بکەم، ئەوسا هەموو چارەنووسم دەگۆڕرا. پەیوەندیم بە خالیدەوە بەو جۆرە بوو، دان بە خۆشەویستی ئەو ساتانە دەنێم کە سەر لەبەری ژیانی گۆڕیم.

PDF4Kurd

خێزان و خزمەتی سەربازیو هەڵاتن بۆ لوبنان

* پاش ئەوەی لە ساڵی 1951 باوکت کۆچی دوایی کرد، تۆ وەك برا گەورە بەرپرسیاریت هەڵگرت، لە چاودێریی کردن و فێرکردنی براکانتدا زۆر ماندوو بوویت. ئایا ئەم حاڵەتە بووە هۆی ئەوەی پتر هاوپەیوەستەگیی خێزانیتان بە یەکترەوە هەبێ؟

– من سەبارەت بە براکانم وەك هەر کەسێ بووم براکانی خۆی خۆش دەویێو حەزدەکا یارمەتییان بدا، بەڵام ڕێچکەی ژیانم، سەبارەت بەوان، وای لێکردم لە برایەك زیاتر بم بۆیان، من بووم بە هێمایەك، ئەمە پتر ئازارم دەدا وەك لەوەی دڵخۆشم بکا، ئازارم دەدا لەبەر ئەوەی بەرپرسیاریم لە بەرامبەریاندا زیادی کرد، ئەوانیش بەرگەی گرفتو کێشەکانی منیان گرتو بەهۆی منەوەو لە پێناوی مندا دوچاری ئازارێکی زۆر بوون، بە مانا سیاسییەکەی ئازاریان بینی، ئەگەرچی ئەوان هیچ پەیوەندییەکیان بە ڕێبازو باوەڕی سیاسی منەوە نەبوو کەچی زۆر کاری خراپیان بەرامبەر کراو هەندێکیان لە وەزیفەش دەرکران، ئەم مەسەلەیە کارێکی زۆری تێکردمو بەرپرسیاریم لە ئاستیاندا پتر بوو، بەڕاستی ئەمە زوڵمێك بوو دەرهەق بە ئێمە کرا، لەم کۆمەڵگایەی ئێمەدا شتی زۆر سەیرو ناماقووڵ هەیە، کەسێ بۆ نموونە تاوانێك بکا ئیدی کەسو کارو براکانیشی تووش دەبن. ئەمە چییە..؟

* ئەمە کۆمەڵگەی بەدەوییە کە عەقڵێکی بەدەوی حوکمی دەکا، ئەمە یاسای خوێنو تۆڵە سەندنەوەیە..وانییە؟

– باوەڕم وایە ئەمە لە بەداوەتیش پترە، من ڕێزی بەداوەت دەگرم، بەڵام لێرەدا چەندین شتی خراپو نائینسانی هەن کە هیچ ئامانجو هیچ کارو هیچ ڕژێمێك پاساویان بۆ ناهێنێتەوە، کەواتە ئەوەی بەسەر من هات وای لێکردم لە بەرامبەر

PDF4Kurd

براکانمدا پتر هەست بە بەرپرسیاری بکەم، لەبەر ئەوە هەر شتێکی لە رووی ماددیو مەعنەوییەوە بمتوانیایە یارمەتییان بدەم یەکسەر دەمخستە بەردەستیانو بەڕاستی وام هەست دەکرد ئەوانە بەشێکن لە ژیانم، ئەگەر تەنیا دە فرەنکیشم هەبوایە ئەوا حیسابم بۆ بەشی ئەوانیش دەکرد، من هەر لە سەرەتاوەو تا ئێستاش بە پێی توانای خۆم بەو جۆرە رەفتارم کردووەو تا ئەمڕۆش هەر بەو شێوەیە هەڵسوکەوت دەکەم، لەهەمان کاتدا هەوڵ دەدەم ئەو هەستەیان لەلا بخوڵقێنم کە من ئەوان لە خۆم بە باشتر دەزانم، هەمیشە وام بیردەکردەوە ئەوان بەسەربەخۆیی لە منو لە بیروبۆچوونەکانم بژینو ببن بەهەر کەسێكو هەر هاووڵاتییەکی تر، بەردەوام هانم داون سەربەخۆیی خۆیان هەبێو خۆیان خۆیان بن، هەرگیز نەمویستووە لەگەڵمدا بووەستنو لایەنگری بیروڕاکانم بن. پەیوەندیم لەگەڵیاندا، لەو ئاستەدا، وەك پەیوەندیم بەهەر هاووڵاتییەکی تر وابوو.

* ئەی سەبارەت بە خێزانە بچووکەکەی خۆت: خالیدەو نینارو ئەرواد؟ نینارو ئەرواد زۆر کەم نەبێ لەگەڵ ئێوەدا دەرناکەون، تەنانەت نینار بەناوە ئەسڵییەکەی خۆی ئیمزا دەکات: (نینار ئیسبر)(4)و لە ناوە بەناوبانگەکەی تۆ دوور دەکەوێتەوە. ئاخۆ ئەمە ئارەزوویەکە بۆ فەردانییەتو جیاوازی؟ یان چی؟

– بێگومان وەك دەزانیو هەمووشمان دەزانین، ئەگەر ناوی باوك بەناوبانگ بێ ئەوا بە شێوەیەکی نائاگایی کار لە منداڵەکانیان دەکا، ناوی باوك سیفەتی شاردنەوەو رەتکردنەوەی تیایە، لەبەر ئەوە ئەگەر مرۆڤ لە ئەحواڵو چارەنووسی منداڵی پیاوە مەزنەکان بکۆڵێتەوە، – بێگومان من خۆم لەگەڵ پیاوە مەزنەکان دانانێم – ئەوا..

* تۆ شاعیرێکی مەزنیت ئەدۆنیس، ئەمە هیچ گومانێکی تیا نییە، ئەمە رای منەو رای زۆربەی ئەو کەسانەشە کە خاوەنی مەعریفەو چاوو هەستو چێژێکی ئەدەبین.

PDF4Kurd

– ئەگەر مرۆڤ لە بارودۆخی ئەوانە بکۆڵێتەوە، دەبینێ ئەو منداڵانە ئەگەر لەژێر سێبەری باوکیاندا بمێننەوە، ئەوا کەسایەتییان دەسڕێتەوە، لەبەر ئەوە منداڵانی ئەو پیاوە مەزنانەی سێبەرەکانی باوکیان جێ نەهێشتووە، پەرەیان بە هیچ ئامادەبوونێکی راستەقینەو تایبەتیی خۆیان نەداوە.

من خۆم لەگەڵ هەردوو کچەکەمدا وەك باوك نەژیاوم. ئەم مەسەلەیە هەندێ لایەنی خراپیشی هەیە. هەر لە سەرەتاوە لەگەڵ خالیدە هەوڵم داوە هەردوو کچەکەمان بەسەربەخۆییەکی تەواو پەروەردە بکەین، هەر یەکێکیان کەسایەتییەکی سەربەخۆو ئامادەبوونێکی سەربەخۆی هەیە، من زیاتر هاوڕێی منداڵەکانم بووم وەك لەوەی باوك بم، بەڵام ئەمەش دیسان لایەنی نێگەتیڤی خۆی هەیە، هەردوو کچەکەم وەك باوك لەگەڵمدا نەژیاون بەڵکو وەك هاوڕێ رەفتاریان لەگەڵدا کردووم، زۆر جار لە ساتەوەختی باوکایەتیشدا منیان لە دەستداوە، بەڵام خالیدە قەرەبووی ئەو لەدەستدانەی دەکردەوە، لەبەر ئەوە نینارو ئەرواد پتر هەستیان بە سۆزی دایکایەتی کردووە وەك لە سۆزی باوکایەتی. ئەمە شتێکی باشە لەبەر ئەوەی هێزی خودیان لەلا زیاتر دەکاو وەك دوو کەسی سەربەخۆ ئامادەبوونێکی زیاتریان دەبێ. وەك دەبینی ئەم مەسەلەیە دوو دیوی هەیە، بەڵام من لە ناخی خۆمدا کاتێ هەوڵ دەدەم ببم بە باوك کەمێك خەمبار دەبم چونکە بە پێی پێویست باوکایەتیم پێ نەبەخشیون، بەڵام کاتێ وەك دوو تاکی ئازاد چاویان لێدەکەم زۆر بەختیار دەبم لەبەر ئەوەی یارمەتیم داون کە بە تەواوی ئازادو سەربەخۆ بن، ئێستا ئەوان بە کردەوە تەواو سەربەخۆن، ئەم مەسەلەیە لەم ئاستەدا بە تەواوی بەختەوەرم دەکا.

* چۆن خزمەتی سەربازیت بەسەربرد؟ ژیانی زیندانیت لەو رۆژانەدا چۆن بوو؟

PDF4Kurd

– ناتوانم بەراستگۆییەکی تەواوەوە بیگێڕمەوە، چونکە وێنەی ئەو کۆمەڵگەیەی (ئەنتوان سەعادە) (5) خستییە زەینمەوە کە بە کۆمەڵگەی سووری عەرەبی ناوی دەبرد، وێنەیەکی ئایدیالی بوو.

کاتێ بیر لەو ماوەیە دەکەمەوە کە لە زیندان بەسەرم برد، هەروەها سەردەمی خزمەتی سەربازی کە ئەویش جۆرە زیندانێکی تر بوو، ئەو وێنەیەی ئەنتوان سەعادە تیامدا چاندوویەتی جڵەوی ئەوەم دەگرێ قسەیان لەسەر بکەم، چونکە تا ئەمڕۆش نەمتوانیوە کرۆکی ئەو حەقارەت و تێکشکان و دڕندەییە کەشف بکەم کە تیایدا ژیاوم، لەبەر ئەوە ناتوانم بە گشت تەفاسیلەکانەوە بیانگێڕمەوە، بەڵام ڕۆژێك هەر دەبێ ئەو شتانە، بۆ مێژوو، بگێڕمەوە. ئێستا دەبێ لێم ببووری. بەڵێ مومکین نییە بتوانی وێنای دڕندەیی و نامرۆڤایەتیی ئەو سەردەمە بکەیت، لەگەڵ ئەوەشدا چیرۆکێکت بۆ دەگێڕمەوە بە شێوەیەکی ڕەمزی ئاماژە بۆ قسەکانم دەکا: پاش ئەوەی لە بەندیخانەی (المزه)(6) دەرچووم، لەسەر پردی (بنات یعقوب)(7) لەسەر سنووری فەلەستینی داگیرکراو سەرباز بووم، من لە ژیانمدا چەکم بەکارنەهێناوە چەکیشیان بەمن نەدابوو لەبەر ئەوەی ئەو کاتە–بە قەولی ئەوان– لە دژی دەسەڵات بووم، ڕۆژێکیان ئەفسەری بەرپرس هاتە لام و پێی وتم: (دەبێ ئەمشەو لەسەر سنووری ئیمە و ئیسرائیل و لەسەر پردی بنات یعقوب بۆ دەورییە دەربچیت)، وتم: (باشە، ئەم کارە ئەنجام دەدەم، بەڵام تۆ وەك ئەفسەریك و وەك بەرپرسیکی عەسکەری چۆن ریگە بە خۆت دەدەی بەرپرسیاری دەورییەیەکی نۆکەسی یان حەوت کەسی (لەبیرم نەماوە) بسپیری بە کەسێ چەکی پێ نییە و مەشقی لەسەر بەکارهینانی چەك نەکردووە و لە هیچ حالەتیکیشدا ناتوانێ چەك بەکاربینێ؟)، زۆر بە وشکی وەڵامی دامەوە و وتی: (دەبێ بۆ دەوریە دەربچی واتە دەبێ بۆ دەوریە دەربچی) وتم: (باشە، فەرمانەکەت جیبەجێ دەکەم)، بەڵام لەپر سەربازانی

PDF4Kurd

دەورییەکە بە گوێمیاندا چرپاندو وتیان: (مەترسەو گوێ مەدەرێ، ئێمە لەگەڵتاین)(8)، پاشان فێریان کردم چۆن ئەرکەکانی دەورییە جێبەجێ بکەم. لەوساوە من دامەزراوو رژێمەکانم لە تاکەکان و بەشەرەکان جیا دەکردەوە. تاکەکان بە گشتی کەسانی باش و دڵپاکن بەڵام ئەوەی سیستەمی شتەکان تێك دەدا دەسەڵات و دەزگاکانی دەسەڵاتن، ئیدی بە شێوەیەکی ئیجابی تەماشای فەردی عەرەبیم دەکرد، فەرد لە خۆیدا کەسێکی باشە بەڵام بەرپرسی یەکەمی خراپ بوونی نیشتمان و تێکدانی فەردەکان ئەو رژێمەیە کە تۆوی خراپەکاری و خراپکردن و تێکدان دەچێنێ، بگرە رژێم گشت هێزەکانی کۆمەڵگە، بەهێزی فەردی و جەماعییەوە، تێك دەداو پەکیان دەخا. هیوادارم رۆژێ بێ بە دوورو درێژی ئەو قۆناغەی ژیانم بگێڕمەوە کە دوو ساڵ درێژەی کێشا، هیوادارم بتوانم شتێکی ئیجابی لەو رەگەزە سەلبییانە دەربێنم کە لە ماوەیەکی کورتدا تیایدا ژیاوم.

* چیرۆکی دەرچوونت لە سوریا و رۆیشتنت بەرەو لوبنان چییە؟

– دوای ئەوەی لە خزمەتی سەربازی دەرچووم، مەحاڵ بوو بتوانم لەو کەش و هەوا شێواوەی سووریادا بمێنمەوە. سوریا لەو کاتەدا تەنیا زیندانێکی ماددی نەبوو بەڵکو بەندیخانەیەکی فیکری و رۆحیش بوو، وام هەست دەکرد ئەگەر لە دیمەشق بمێنمەوەو دەرنەچم ئەوا وەك ئەوەیە لە گۆڕدا بژیم، ئەمە ئەو فاکتەرە بوو پاڵی پێوەنام لە دیمەشق دەربچم سا ئەنجامەکانی هەر چییەك بێ، ئیدی شانس یارمەتیی دام و لە شوێنێکدا دەرچووم بە هەموو مانای وشەو لە گشت ئاستەکاندا گۆڕستانێك بوو.

* دووجار چاوت بە ئەنتوان سەعادە کەوت. ئێستا چۆنی بیر دەکەیت؟

– جارێکیان لە لازیقیە لە ساڵی 1947 بینیم و ئەو کاتە بۆ سەردان هاتبووە شار، جاری دووەمیش لە ساڵی 1949 بەر لە مردنی بە ماوەیەکی کەم لە نووسینگەکەی

PDF4Kurd

خۆی لە بەیرووت بینیم. لە چاوپێکەوتنی یەکەمدا من قوتابی بووم و ئەندامیش بووم لە حزبی سووری نەتەوەیی کۆمەڵایەتی، ئەو کاتە وەك قوتابییەك دەناسرام کە شیعر دەنووسیّ، لە لازیقیە قەسیدەیەکم نووسی ئەنتوان سەعاد بەو قەسیدەیە زۆر شادمان بوو.

ئەوەی لە بیرم مابێ ئەنتوان پیاوێکی جوان و سەرنجڕاکێش و خاکەڕا بوو بە پێچەوانەی ئەوەی باسی دەکرا، پیاوێکی زۆر حەنین و هاوسۆز بوو، بەڕاستی زۆر سەرنجی ڕاکێشام، بەڵام نەمدەزانی چۆن لە بارەی مەسەلە فیکری و فەلسەفی و سیاسییەکان قسەی لەگەڵ بکەم. ئەمە لە لازقیە، بەڵام دیدەنی دووەمم لە نووسینگەکەی خۆی بوو لە بەیرووت. موناسەبەی چاوپێکەوتنەکەش ئەوەبوو: کاتێ (نادي العروة الوثقى)(9) بانگەوازێکی لە بارەی پێشبڕکێیەك لەسەر بابەتی (هەتیوی) بڵاوکردەوە، من ئەوکاتە لە پۆلی یەکەمی ناوەندی بووم و هێشتا بەکالۆریام بە دەست نەهێنابوو، بانگەوازەکەم لە ڕۆژنامەدا خوێندەوە و شیعرێکم بەناوی (هەتیو) نووسی، پاشان شیعرەکەم نارد بۆ بارەگای یانەکە لە زانکۆی ئەمەریکی لە بەیرووت، بیرم دێ سەرۆکی یانە ئەوکاتە (د.محمد یوسف نجم)بوو، شیعرەکەی من بە پلەی یەکەم دەرچوو، ئیدی بۆ بەیرووت بانگێشتیان کردم تا پاداشتەکە وەربگرم و شیعرەکەش لە ئاهەنگێکدا بخوێنمەوە کە بۆ ئەو مەبەستە لە زانکۆی ئەمەریکی سازکرابوو، ناسیۆنالیستە سوورییەکان زۆر دڵخۆش بوون و میدالیایەکیان لە یەخەی کراسەکەم داو وەك هاورێیەکی خۆیان شانازییان پێوە دەکردم، ئەو کاتە تەمەنم (18) ساڵ بوو، کاتێکیش محەمەد یوسف نەجم و ئەندامانی کۆمەڵەکە بۆیان دەرکەوت من ئەندامی حزبی سووری نەتەوەییم هەوڵیاندا ڕێگەی خوێندنەوەی شیعرەکەم لێ بگرن ئەگەر سووربم لەسەر هێشتنەوەی میدالیاکە، بەڵام قەومییەکان ژمارەیان زۆرتر بووو ئەوان سووربوون لەسەر ئەوەی بە میدالیەکەوە

PDF4Kurd

شیعرەکەم بخوێنمەوە، منیش لە نێوان ئەو دوو پۆلەدا قوربانییەك بوومو رایەکم لەو مەسەلەیەدا نەبوو، نەمدەتوانی بڵێم دەمەوێ مەدالیەکە لێکەمەوە چونکە ئەندامی حزب بووم، نەشمدەتوانی مل بدەمە بڕیاری کۆمەڵەی عروە، ئیدی لە زانکۆی ئەمریکیدا گیروگرفتێکی گەورە قەوما، ئەوە بوو د.قوستەنتین زورەیق(10) هاتە ناوەوەو کێشەکە بەو جۆرە چارەسەر کرا: من شیعرەکەم خوێندەوەو میدالیاکەش لە یەخەی کراسەکەم بوو. ئێستاکە بیرم دەکەوێتەوە پێکەنینم بەو ناکۆکییە شەکلییانە دێ کە زۆر جار لە نێو روناکبیرو حزبەکاندا رووی دەدا. باوەڕم وایە ئێستاش ئەو ناکۆکییە رووکەشو ساکارانە روودەدەن، بەداخەوە، تا ئێستاش ئەم دیاردەیە لە ئاستێکی شەکلیدا دەبینینو کەسێ نەیتوانیوە بچێتە نێو جەوهەری کێشەکانەوە. کەواتە، پاش ئەوەی ئەنتوان سەعادەم لەو ئاهەنگەدا بینی، زۆر کەیف حاڵ بوو. سەیر ئەوەیە زیاتر دیدەنی یەکەمم لەبیر ماوە وەك لە دیدەنی دووەم، سەیرتریش ئەوەیە دیدەنی دووەم لە نووسینگەکەی، ئەمڕۆ وەك شێوە تەمێك دێتە بەرچاومو تەنانەت شکڵو شێوەیم بیرناکەوێتەوە، کەچی کاتێ یەکەمجار لە لاڤیقیە بینیم، ئێستا شێوەکەیم لەبەرچاوە، من ئەم شتەم پێ سەیرەو هۆیەکەی نازانم..

* دەشێ سەرسامی یەکەم بینین ئینتباعێکی قووڵترو چەسپیوتر جێ بێڵێ..

– لەوانەیە.. نازانم.. بەڵام ئەو ئنتباعەی لەلام ماوەتەوە ئەوەیە کە ئەو پیاوە کەسێکی ئەفسووناوییە..

* وەك لە مێژووی حزبەکەدا دەردەکەوێ، کاریزمایەکی گەورەی هەبوو..

– بێگومان.. کەسێکی ئەفسووناوی بوو..

دیسان لێرەدا شتێکی سەیر هەیە؛ رووداوە گەورەکان بە شێوەیەکی راستەوخۆ کارم تێناکەنو لە بەرامبەریاندا هەڵناچم. کاتێ باوکم مرد نەگریام. هەر چەند مەسافەی نێوان منو رووداوێکی گەورە دوورتر بێ، پتر کاریگەر دەبم، کەچی لە

PDF4Kurd

ساتەوەختی ڕووداوەکەدا هەرگیز کارم تێ ناکات. کاتێ ئەنتوان ساعادە کۆچی دوایی کرد، سەرەتا پێم وابوو مردنی ئەم پیاوە وەك مردنی پیاوێکی مەزنە کە لە پێناوی مەسەلەیەکدا گیان دەبەخشێ، هەستم بە شۆکی لە سێدارەدان و ون بوونی ئەنتوان سەعادە نەکرد، بەڵام لەگەڵ تێپەڕبوونی زەمەندا وردە وردە هەستم بە گشت ئەمانە کرد، هەر چەند کات تێدەپەڕی پتر هەستم بە ڕووداوەکە دەکرد، لەگەڵ کاتداو پلە بە پلە هەستێکی تێکەڵ و وێکچوو لە دەروونمدا گەشەی کرد (مەرگیش جۆرە ژیانێکی ترە) کرۆکی هەستەکەم ئەوەبوو مەرگی ئەنتوان سەعادە بۆخۆی و بۆ حزبیش زۆر گرنگ بوو، هەروەها وەك مانایەکی کۆمەڵایەتیش. بەدەربڕینێکی تر دەبێ کۆمەڵگە لە ناوەوە ئەوەندە بە پیت بێ کەسی مەزن لە پێناوی فیکرەیەکدا بمرێ، ئەو شتەی لە کۆمەڵگەکانی ئێمەدا نییە، لەبەر ئەوە هەستم بەرامبەر مردنی ئەنتوان سەعادە ئەوەیە کە بەر لە وادەی خۆی مرد، کاتێ مردیش هێشتا خوڵاسەی فیکرەکانی خۆی دەبەخشی.

* ئەمە لە چەمکی قارەمانی ناو ئەفسانەی تەمموز دەچێ..

- بەم مانایە دەبێ لێرەدا کەسانێ هەبن لە پێناوی بیرو باوەڕەکانیاندا بمرن..

* لە پێناوی نوێکردنەوەی فیکرو زیندووکردنەوەی فیکر..وانییە؟

- بەڵکو لە پێناوی نوێکردنەوەی (فیکرو کۆمەڵگە) بە یەکەوە.

PDF4Kurd

بەشی سییەم:

سەرەتاکان و

هەوەلین کارتیکەرەکان

PDF4Kurd

* دەبێ ئەدەب مانۆڕ بێ نەک ئاوینە، شیعریش لە فیکر جیانابیتەوە

* هەموو شاعیریکی گەورە لە میژوودا رووناکبیریکی گەورەیە

ئةدؤنيس روخسارى ئةو فةزايانة رةسم دةكا كة سةرةتاى ئاطايى رؤشنبيرىء شيعريى ئةويان ثيكهينا، لةم بةشةدا باسى "كانيى يةكةم" دةكا (ئةطةر ئةم دةربرينة لة جةبرا ئيبراهيم جةبرا بخوازين)(1)ء هةروةها باسى سةرضاوة سةرةتاييةكانى رؤشنبيريى خؤى دةكا، لةم دركاندنةى ئةدؤنيسدا بؤمان دةردةكةوآ لةلاى باوكة ريش سثييةكةيدا شيعرى خواردووةء خواردؤتةوة، ئةو باوكةى مةتةليكى شيعرى نةبووة ئيعرابى نةكات، ليرةوة ئةدؤنيس دةلَآ ئةطةر ضى ريساكانى ريزمانى لة بيرضؤتةوة بةلآم لة ئيعرابدا هةلَة ناكات، لةطةلأ ئةوةى عةروزى بيرضؤتةوة بةلآم مؤسيقاى شيعرى كلاسيكيى بيرنةضؤتةوة. ثاشان ئةو ريكةوتة دةطيريتةوة كة بةرةو دؤزينةوةى كتيبى "المواقف"ى (نفرى)ى بردووة، ئةو كتيبةى ، ثيىوايە، طرنطترين كتيبة لة زمانى عةرةبيداء بةريكةوت لة كتيبخانةى زانكؤى ئةمريكايى لة بةيرووت بةرضاوى كةوتووة كة ثاشان تةثء تؤزى زةمةنى لةسةر لابردووةء نرخء بةها راستةقينةكةى، بؤ يةكةم جار، دةرخستووة.

ئةطةر ضى ئةدؤنيس نكؤلى لةوة ناكات كاريطةريى شاعيرانى ثيش خؤىء سةردةمى خؤى لةسةر بووة، بةلآم باسى ئاستةكانى ئةو كاريطةريية دةكا كة دةشآ هةندآ جار تةنيا لة ئاستى زماندا بآ.

ئةدؤنيس واى دةبينآ كتيبى "ململانيى فيكرى لة ئةدةبى سوورى"ى ئةنتوان سةعادة يةكيكة لةو كتيبانةى طةلَآ شتى لةلاى ئةدؤنيس خولقاندووةء ضةمكى شيعريى لةلاى ئةو طؤريوة. ديسان ئةدؤنيس ئةوةى بير ناضآ باسى كاريطةريى

PDF4Kurd

سۆفیستە ئیسلامییەکان بکات بە تایبەتی (ئیبن عەرەبی) کە باوەڕی وایە ئیبن عەرەبی فەیلەسووفیکی ئایینیء فەیلەسووفیکی جەردوونی بووە، پێی وایە ئیبن عەرەبی زۆر لە فەیلەسووفی ئایینی مەسیحی "تۆمای ئەکوینی" جەرنجتر بووە.

*** چ شتێکی ئەنتوان سەعادە لە تۆدا ماوەتەوە؟**

– دەشێ ئەوەی لێرەدا دەیلێم جگە لە تەئویل شتێکی تر نەبێ. ئەگەر ئەنتوان سەعادە وەك دەقێکی مێژوویی وەربگری (هەموو دەقێکی مەزن، مەزنییەکەی تەنیا لەوەدا نییە کە راستەوخۆ دەیلێ یان راستەخۆ دەری دەخا، بەلکو ئەوەش کە دەرفەتی وتنمان بۆ دەرەخسێنێ. هەر دەقێ بەقەدەر ئەوەی بتوانێ دەست بەسەر پرسیارەکاندا بگرێ دەبێتە دەقێکی مەزن تەنانەت ئەگەر راستەوخۆش ئەو پرسیارانە نەدرکێنێ)، دەلیم: دەشێ ئەوەی دەیلێم تەئویلێك بێ لەسەر ئەو دەقە وەستابێ کە بووە بە مێژوو کە ناوی ئەنتوان سەعادەیە. ئەو شتانەی سەعادە لە مندا مابێتەوە، یەکەم: هەستی گۆڕانکاریی بەردەوامو هەستی بەرەو باشتر چوون. دووەم: تێگەیشتنی ئەو لەبارەی رەگەزو رەچەلەك(ئەتنۆلۆجیا)، ئەو چەمك و تێگەیشتنێکی وای هەبوو بەکاری دەهێنا بۆ وەڵامدانەوەی هەندێ لەو تەوژمو شەپۆلانەی مۆرکێکی ئەتنییان بە عروبەت دەبەخشیو تەنانەت ناولێنانی وەك "میللەتی عەرەبی لە سووریا"ش ئەو مۆرکەی هەبوو، وەك بلێی سووریا شوێنێك بێ تەنیا بۆ عەرەب بێو عەرەبیش تەنیا لەو شوێنەدا نیشتەجێ بن، ئەمەش ئەو حەقیقەتە پەردەپۆش دەکا کە خەلکانی تری غەیری عەرەب لەو شوێنەدا نیشتەجین. ئەنتوان سەعادە بۆ وەڵامدانەوەی هەموو ئەو مەسەلانەو بۆ وەڵامدانەوەی تایفەگەرییو هەر شتێ پەیوەندیی بە نەژادو رەچەلەکەوە هەبێ، چەمکی رەچەلەکی مێژوویی یان "ئەتنیی مێژوویی" داهێنا بەو مانایەی لە کۆمەلگەدا ئەتنییەکی مێژوویی هەیەو لە کۆمەلێ رەگەزی تێکەڵ پێك دێ کە بەداخەوە هەندێ کەس ئەو وشەیەیان بە سیفەتی بێنرخ کردنو هاووتای

PDF4Kurd

شعوبییەت بەکارهیناوە، واتە زەینیەتی سوککردنی کەسانی دیکەی غەیری عەرەب، بەڵام وشەی تیکەڵ یان دوورەگ وشەیەکی جوانەو باوەرم وایە ئەم وشەیە نرخیکی گەورەی هەیەو دەبێ پیی لەسەر دابگیرێ. میللەتی ئیمە، لە کۆنەوەو بەر لە فەتحی عەرەبی، لە کۆمەلێ رەگەزی جیاو تیکەلاو پیك هاتووەو عەرەبیش بووە بە بەشیك لەو تیکەڵ بوونە، تەنیا بە رۆشنبیری بووە بە تیکەلەیەکی زاڵ، ئەنتوان سەعادە ئەم قسانەی دەکرد، واتە ئیمە تیکەلەیەکی میژوویین، بەلام رۆشنبیریو میژوومان عەرەبییە، دوا مۆرکی ئەو تیکەڵ بوونە مۆرکیکی عەرەبییانەیە، بەلام نابێ ئەو رەگەزە میژووییانە لەبیر بکەین کە بەر لە فەتحی عەرەبی هەبوون، ئەمە وای لیکردم بەسەر (ئەویدی)دا بکریمەوە، بەلێ دەبێ بە شیوەیەکی رەها بەسەر ئەویدیدا بکرییەوە. سییەم: کرانەوە بەسەر ئەویدی واتە هیچ شتێ تەواو نەبووە، ئەو رەهەندەی لە ئەنتوان سەعادە وەرم گرتووە بریتییە لە چەمکی (بێ کۆتایی) لە هەموو شتیکدا، هیچ شتێ نییە کۆتایی پێ بیت، هیچ شتێ نییە لە تەکیدا بووەستینو بلیین ئەمە تەواو بووە، ئەمە تەنانەت بەسەر چەمکی نیشتمانیشدا پراکتیزە دەبێ، هەموو شتێ لە جووڵانەوەدایەو بێ کۆتاییە، قەسیدەش هەمیشە (بێ کۆتایی)ی تیایە. دیسان ئەوەشم لە ئەنتوان سەعادە تیا ماوەتەوە کە دەلێ دەبێ ئەدەب مانۆر بێ نەك ئاوینە.

* کەواتە ئەنتوان دژی تیۆری رەنگدانەوە یان پیچەوانەکردنەوەیە کە بۆ ماوەیەکی زەمەنیی دریژ باوبوو؟

– بەلێ.. ئەگەر ئەدەب پیچەوانەکردنەوە بێ ئەوا هیچ شتێ پیشکەش ناکا بەلکو ئەو شتانە بەرهەم دەهینیتەوە کە هەن، تەنانەت ئەگەر ئەو بەرهەم هینانەوەیە لیهاتووانەش ئەنجام بدرێ هەر لە ئەسلەکەی خۆی ناچێ. وینەکیشانی درەختێ هەرچەند جوان بێ بەلام درەختە راستەقینەکە جوانترو بەپیز ترە، ئەدەبیش

PDF4Kurd

ڕەنگدانەوە نییە بەڵکو بینا کردنە، ئەدەب ئەوەیە دنیایەکی تر بنیات بنیی، زمانیش هەرچەند بەرزو جوان بێو شاعیر هەرچەند دەرۆستی بێ، ناتوانێ تەعبیر لە هەستەکانو لەسۆزو هەلچوونەکان بکات، بەلکو تەعبیر لە ڕوالەتیکی یان بەشیکی ئەو هەستو سۆزانە دەکا، بگرە زمان دەتوانێ دنیایەکی تر بنیات بنێ. کەواتە من بۆ ئەوە دەچم زمانو کاری ئەدەبی بیناکردن بێ نەك تەنها تەعبیر کردن.

لیرەوە باوەرم وایە بابەت هەرچەند بەرزو گرنگ بێ، شاعیر دروست ناکات، نرخو گرنگیی بابەتیش گرنگیتی شاعیر دروست ناکات، دەبێ ئەو کەسە لە بنەرەتدا، بە بەهرەو ئەزموون، شاعیریکی گەورە بێ. لیرەدا خالیکی تر هەیە، فیکر هەر چەندێ راستگۆ بێ (کە دەبێ راستگۆییەکەی لەسەر واقیع بپیوین) فیکریکی بگۆرە، چونکە مادەی فیکر واقیعە، لەبەر ئەوەی واقیعیش بزاوتیکی هەمیشە بگۆرە دەبێ فیکریش بە گۆرینی واقیع بگۆرێ، بیگومان ئەمە شتیکە زۆر جیاوازە لە هەلپەرستی، من بە مانایەکی قووڵ باسی واقیع دەکەم کە بەردەوام لەو واقیعەوە دەست پێ بکەین، لەبەر ئەوە دەشێ هەندێ جار فیکریك بەسەر واقیعدا پراکتیزە بکرێ بەلام ڕووداوەکان دینو گشت پیدراوەکان دەگۆرن، کەواتە دەبێ لە چوارچیوەی فیکر خۆیدا نەمینینەوە بەلکو دەبێ بیگۆرین. باوەرم وایە عەرەبو ئیسلام لە ریگەی ناسیخو مەنسوخەوە ئەم مەسەلەیەیان پرۆسە کردووە، ڕووناکبیرە موسلمانەکانیش، پاش ناسیخو مەنسوخ، بە تەئویلکاریش پرۆسەیان کردووە. ئەوەی کە بزاوتی فیکری دەبێ بەردەوام لەگەڵ بزاوتی واقیعدا بپیوین، لە ئەنتوان سەعادەوە وەرم گرتووە، دوا شت کە لەودا بۆ من ماوەتەوە ئەوەیە: ریسای بنچینەیی کۆمەلگە دەبێ بریتی بێ لە ریسای فیکری، کۆمەلگەیەکی بێ کولتورو بێ فیکریکی زیندوو هیچ مانایەکی نییە، تەنانەت سیاسەتیش ئەگەر لەسەر فیکریکی خولقینەرو کولتوریکی خولقینەر نەوەستابێ دەبیتە سیاسەتیکی بێنرخو بێ بەها. کۆی ئەو ڕەگەزانەی لە ئەنتوان

PDF4Kurd

سەعادەم وەرگرتووە تا ئیستاش جیکەوتیان لەسەر ژیانی فیکری و رۆشنبیریم هەیە، لەو باوەڕەدام ئەمانە کۆمەلێ رەگەزی زۆر گرنگن بۆ هەموو کاریکی فیکریی ناو کۆمەلگەی عەرەبی.

* کەواتە بۆ چی وازت لە حزبی سووری نەتەوەیی کۆمەلایەتی هینا؟

– دەشێ ئەو قسانەی پیشتر کردم تەفسیری وازهینانم لە حزب بکات. من کاتێ حزبم جیهیشت دەهات ببێ بە دەزگایەك و دامەزراویك وەك هەموو دامەزراوەکانی تر گشت نەخۆشییەکانی دامەزراوی هەلگرتبێ، بەم جۆرە لەلای سەرکردەکان دامەزراو گرنگتر بوو لە فیکرە، دەسەلات گرنگتر بوو لە حزب. من باوەرم وایە خالی بنەرەتیی دارمانی یەکیتی سۆڤییەت قەیرانی ئابووری نەبوو، چونکە دەشێ قەیرانی ئابووری چارەسەر بکرێ یان لەگەلیدا خۆرابهینرێ، بەلکو زالبوونی دەسەلاتی دەولەت بەسەر شۆرش و بایەخدان بە دەسەلات نەك بە فیکر، هۆی بنەرەتی بوو، بەجۆرێ هەموو شتێ خرایە پیناوی دەولەت و دەسەلات لە بری ئەوەی دەسەلات و دەولەت لە پیناوی هەموو شتیکدا بن. حزبی نەتەوەیی سووریش وای لیهات لە پیناوی دامەزراو لە پیناوی دەسەلاتدا کاربکا نەك بە پیچەوانەوە، کاتیکیش ئەم گواستنەوەیە روویدا، ئیدی فیکر خرایە لاوە. سەیر ئەوەیە ئەو حزبەی لەسەر بنەمایەکی رۆشنبیری دامەزراوە، نەیتوانی بە سیفەتی دامەزراویك، لە ماوەی پەنجا سالدا، یەك گۆڤار دەربهینێ کە مانایەکی رۆشنبیریی هەبێ، کەچی چەند فەردیکی ناو ئەو حزبە توانییان وەك تاکە کەس هەندێ لە باشترین و گرنگترین گۆڤاری عەرەبی لە سەدەی بستەم، دابمەزرینن.

* تاك گۆراو بوو بە ئامرازیك ئەرکی یەکەمی ئەوەبوو بگاتە ئامانجیك، واتە خودی مرۆڤ ئامانج نەبوو..

– بەلێ لەبەر ئەوە بریارم دا واز لە حزب بهینم.

PDF4Kurd

سەرەتاكان و هەوەڵین كارتیكەرەكان

* ئەو كارتیكەرە سەرەتاییانە چی بوون كە دەوریان لە پیگەیاندنی تۆو پیكهینانی ئاگاییت هەبوو؟ چۆن جووتیاریك لەتۆدا گۆڕاو بوو بەو پیاوەی تەوژمیكی تازەگەرییانەی دەمەزراند؟

– یەكەم كارتیكەر، بیگومان، باوكم بوو. باوكم جووتیار بوو بەلام خویندەواریكی زۆر باش بووو شیعریشی دەنووسی، باوكم بەهۆی كارو كردەوەكانییەوە بوو بە پیاو ماقووڵو ریش سپی گوندەكەمان، بەهۆی رەفتاری جوانو ماقوولیەتی خۆی بوو بە پیاو ماقوولی گوند، ئیمەش پیاو ماقوولیتی بە میرات وەرناگرین، لەناوچەكەی ئیمەدا گرنگترین تەكریم كردن ئەوەبوو ببی بە پیاو ماقووڵو ریش سپی.

من بەهۆی باوكمەوە شیعری عەرەبیم ناسی بە تایبەتی شیعری جاهیلیو شیعری عەبباسی، بیرم دێ موتەنەبیو مەعەریو ئەبو تەمامو ئەبو نەواسو ئیمروئولقەیس نانی رۆژانەمان بوون. بیرم دێ شەوان كاتێ میوانمان دەهات، باوكم داوای لیدەكردم هەندێ لەو شیعرانەیان بۆ بلیم كە لەبەرم كردبوون، هیچ مەتەلیكی شیعری نەبوو باوكم ئیعرابی نەكات. من ئیستا بیگومان زۆر شتی ریزمانم لەبیرچۆتەوە بەلام لەو باوەرەدام لە زمان هەلە ناكەم، عەرووزم لە بیرچۆتەوە بەلام هەرگیز لە ئیقاعدا هەلە ناكەم، ئەمە كارتیكەری یەكەمی من بوو: كەشی شیعری عەرەبیو پاشان تەسەوفو شاعیرانی سۆفیگەری. من لە تەك شیعری عەرەبیدا، سۆفیستەكانم بەبێ دەرهاویشتە دەخویندەوە، ئیمە كتیبی سۆفیگەرەكانمان دەخواستو بە گەرمی دەمانخویندەوە، واتە سۆفیزم دووەم كارتیكەر بوو.

PDF4Kurd

لە ناوەوەی مندا ڕەهەندیکی ئاینی هەیە بەڵام ئەو ڕەهەندە ئاینییە بوو بە ڕەهەندیکی گەردوونی و ڕەهەندیکی سروشتی و ڕەهەندیکی وجودی.

پاشان بیرۆکەی (دیار)و (نادیار) لە (الظاهر)و (الباطن)ەوە هاتووە، ئەمەشیان کارتیکەریکی بنەڕەتییەو تا ئەمرۆش ماوەتەوە. ئەم کارتیکەرە بیگومان گۆڕاو دەولەمەندترو فراوانتر بووەوە چونکە پەیوەست بوو بە ڕۆشنبیریی خۆرئاوایی و شەپۆلە دیار/ نادیارەکانی ڕۆشنبیریی خۆرئاوایی، بە تایبەتی بە سوریالیزم، هەروەها بە بزاوتی (گۆڕان) کە جاریکیان هیراکلیتس بەم وتە ناودارە وەسفی کردووە: (تۆ دوو جار لە ئاوی ڕووباریك نادەی) ئەگەر جاری یەکەم خۆت لە ئاوەکەدا، ئەوا ئاوەکە لە باریکدایە، ئەگەر جاری دووەم خۆتت لیدا، ، ئەوا جووڵانەوە باری ئاوەکەو شوناسە ئەسلییەکەی دەگۆڕێ، لیرەوە تۆ سەرەتاکانی ئەم جەدەلەی نیوان دیارو نادیار–ستاتیك و دینامیك لە منداڵیمدا دەبینی. شتیکی دیکەش کاری تیکردووم، ئەویش جۆری ئەو بیرکردنەوەیەیە کە دەڵێ: (ئەگەر لە جیهاندا مەعلومیك هەبێ ئەوا لە بەرامبەریدا مەجهولیك هەیە، مەعریفەی ڕاستەقینەش بریتی نییە لە زانینی مەعلوم بەلکو بریتییە لەزانینی مەجهول)، لە سەرەتای منداڵیمەوە هەست و خەیاڵی مەجهولم تیدا بووە، بیگومان ئەم چەشنە بیرکردنەوەیەو ئەم چەشنە هەستەش دژی ئەو مەعریفە تەقلیدییەیە کە لە کۆمەڵگەو لە کلتووری ئیمەدا باو بووە، تەقلیدی باوی ناو ئیسلام دەڵێ باشترین شت ئەوەیە بە دوای شتی مەعلومدا بگەرییت و واز لە مەجهول بهینیت، من بە پیچەوانەوە مەعلومم جیدەهیشت و بە دوای مەجهول دەگەرام.

* کەواتە دەشێ (الخصیبی)و (المنتجب العاني)و (الحسن المكزون السنجاري)و (النفري)و (محي الدين بن عربي)(2)، هەموو ئەمانە، کاریان لە شیعری تۆ کردبێ؟

PDF4Kurd

– بە ڕیژەی جیاجیا کاریان تیکردووم.بەلام الخصیبی بۆ نموونە شاعیریکی باش نەبوو، بگرە شاعیریکی زۆر خراپیش بوو، شیعرەکانی پتر شیعری میللی بوون و بە کۆمەڵێ کیشی تیکشکاو فیکرەکانی دەهۆنییەوە، خویندوومەتەوە بەڵام بەهایەکی شیعریی نزمی هەیە. المنتجب العاني نرخیکی زیاتری هەیە چونکە شاعیرییەتیکی بەرزی تیایە ئەگەر چی خاوەنی چەند غەرەزیکی شیعریی تەقلیدی بوو، من بە شاعیرییەت و بە هەستیاریی شیعریی ئەو کاریگەر بووم، بەهەرحاڵ کاریگەریی ئەو لەسەر من زۆر کەم بوو، بەڵام (المكزون السنجاري) کاریگەرییەکی گەورەی هەیە بە تایبەتی لە بابەتی (ظاهر وباطن)، ئیستا دەتوانم تەفسیری بکەم، ئەو کاتە توانای تەفسیرکردنیم نەبوو، چۆن دەکرێ شاعیریکی ئایدیۆلۆژی فیکرەکانی خۆی بە شیعرییەتیکی بەرز دەرببرێ؟

باوەرم وایە ئەم شاعیرە لەتەك (الكميت بن زيد)ی چەرخی ئومەوی گرنگترینی ئەو شاعیرانەن فیکرو لایەنگیری و ئینتمای خۆیان بەپلەیەکی بەرزی شاعیرییەت گواستۆتەوە. بەم بۆنەیەوە من زەمەنیکە هەولم لەگەڵ شاعیرە ئایدیۆلۆژییەکان داوە و زۆرم لیکردوون شیعرییەت و هونەریتییان بگاتە ئاستیکی بەرز بەجۆرێ فیکرەکانیان لەناو هەستیاریی و شیعرییەتیاندا بتویتەوە نەك ئەوەی زمانی شیعری هەر تەنها ئامرازێ بێ بۆ گواستنەوەی کۆمەڵێ بیرو باوەری وشك، چونکە بەبێ توانەوەی فیکر لەناو هەستیاریی شیعریدا، شیعر دەبێ بە وتاردان و پروپاگەندە وەك لەوەی ببێ بە شیعر، بەم مانایە (السنجاری) کاریکی زۆری تیکردووم، باسی (النفری)ش ناکەم کە ئیستا یەکیکە لەوانەی بە ئەندازەیەکی زۆر دەخوینریتەوە، هەروەها باسی ئەو پیاوە مەزنەش (محی الدين بن عربی) ناکەم، پیم وایە ئەگەر ئیبن عەرەبی– کە هەندێ لە کتیبەکانی لە هەندێ وڵاتی عەرەبیدا قەدەغە کراوە– ئەگەر لە خۆرئاوا بوایە، ئەوا لانی کەم لە ئاست و پلەی هیگل(3)دا دەبوو یان لە ڕیزی قەشە

PDF4Kurd

تۆمای ئەکوینی(4) دەبوو. ئیبن عەرەبی لە تۆمای ئەکوینیش مەزنترە بە پیی ئەو کەلەپوورەی پەیوەستە پیی، من ئیبن عەرەبیم لە تۆمای ئەکوینی پێ باشترە. راستە تۆمای ئەکوینی فەیلەسووفە بەڵام فەیلەسووفیکی ئاینییە، ئیبن عەرەبی فەیلەسووفیکی گەردوونییە، گەردوونیتی ئیبن عەرەبی لە فەلسەفەکەی گرنگترە. هەرچی (النفری)یە، درەنگ ناسیم، دوای رۆیشتنم بۆ بەیرووت ئینجا ناسیم، ناسینی نفری چیرۆکیکی هەیەو پیم خۆشە بیگیرمەوە؛ ئەو کاتە لە ناوەراستی شەستەکاندا کارم لەسەر (ديوان الشعر العربي)(5) دەکرد، لە کتیبخانەی زانکۆی ئەمریکییدا لە بەیرووت کتیب لە دوای کتیبم بۆ خویندنەوە دەخواست، ئەمەش ماندووی کردم، پاشان بیرم کردەوە: بۆچی لە کتیبخانەکەدا دانەنیشمو رەف لە دوای رەف کتیبەکان بخوینمەوە؟ بە تایبەتی لە کتیبەکانی میژووو جوگرافیا و نەوادردا گەلێ شیعری مەزنی عەرەبی هەنو ئەو شیعرانە لە سەرچاوە جۆراوجۆرەکاندا پەرتو بڵاونو شیعری مەزنیشن، ئیدی بەردەوام دەچوومە کتیبخانەو رەف لە دوای رەف کتیبەکانم دەخویندنەوە، رۆژیکیان گەیشتمە رەفیك کتیبیکی سەرنجراکیشی لەسەر بوو، لەسەر بەرگەکەی چاپی 1945 نووسرابوو، وابزانم چاپی یەکەم بوو، کتیبەکەم کردەوەو خۆم لە بەرامبەر (نفری)دا بینی، یەکەم جار بوو ئەو ناوە ببینم، پیشتر گویم لەو ناوە نەبوو، دەقە عەرەبییەکەم خویندنەوەو سەرسام بووم، هەرگیز باوەرم نەدەکرد شاعیریك لە زمانی عەرەبیدا هەبێو بەو ئاستە بنووسێ، شتیکی سەرسورهینەر بوو، پاشان تیبینی ئەوەم کرد بۆ ماوەی بیست سالە 1945–1965 دەستیك نەبووە ئەم کتیبە، کە تەپو تۆزیکی زۆری لەسەر نیشتبوو، دەربهینێ، کتیبەکەم بردە لای بەریوەبەری کتیبخانەکەو پیم وت: لە دانیشتنی دوورو دریژ ماندووبوومو دەمەوێ ئەم کتیبە ئیستیعارە بکەم، کتیبەکەی بە ئیستیعارە دامێو گەرامەوە بۆماڵەوەو ئەو شەوە نەنووستم، لە دڵی خۆمدا وتم:

PDF4Kurd

ئەم کتێبە شۆڕشێکە، نزیکەی هەزار ساڵ تێپەڕیوەو کەسێ باسی شتێکی لە بارەی ئەم کتێبەو خاوەنی کتێبەکە نەکردووە، ئەو کاتە (نفری)نە ناسرابوو، دوای دوو سێ ڕۆژ گەڕامەوە لای بەڕێوەبەری کتێبخانەکەو پێم وت کتێبەکە ون بووەو ئامادەم نرخەکەی بدەم، وتی نرخی کتێبەکە حەوت لیرەیە (یان پێنج لیرە، لەبیرم نەماوە)، پارەکەم دایەو داوای لێبوردنیشم لێکرد، پاشان یەکسەر لە گۆڤاری (شیعر) بابەتێکم لەسەر نووسی، لەویدا نووسیومە شیعری نفری تەرزی یەکەمی پەخشانە شیعرە. بێگومان کتێبەکەم لای خۆم پاراستو تا ئەمڕۆش بۆ یادگاری لە لام ماوەتەوە، ئیتر وەك دەزانی نفری لە ئاستی نووسەرانی عەرەبدا بوو بەو نووسەرە سەرسوڕهێنو نامۆو خولقێنەرە، بەڵام تا ئەمڕۆش، بە داخەوە، دەبینم زۆربەی ئەو کەسانەی وەك نموونەیەك بۆ شیعر وەری دەگرن، بە قووڵی نایخوێننەوە، بە گیانی نفریو بەو ئاسۆیەوە نایخوێننەوە کە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ زمان دەیکاتەوە، بگرە زۆربەی خوێنەران بۆ مەبەستە ئاینییەکەی وەری دەگرن، ئەوان ناتوانن لایەنە ئاینییەکەی لێ جیابکەنەوە تا وەك شاعیرو نووسەر ببینن، بەهەرحاڵ تۆ ناتوانی بەزۆر ئەم مەسەلەیە دروست بکەی بەڵکو خۆی لەگەڵ زەمەندا دەخولقێ. گشت ئەمانە بە ڕادەیەکی زۆر کاریان تێکردم، تا ئەو ئەندازەیەی هەندێ جار خۆم چەند نموونەیەکم لێ دەخواستو بە دارشتنێکی تر دەمخستە ناو شیعرەکانم، بێگومان لێرەدا کەسانی ساکارو نیاز خراپ هەن ئەم خواستنو وەرگرتنەی منیان بە دزین لە قەڵەم دەدا لەگەڵ ئەوەی هەموو نموونەکانم خستبووە بەینی دوو جووت کەوانەوە. دەڵێی چی خەڵکی ئاوهان.

* کاریگەریی کتێبی (ململانیی فیکری لە ئەدەبی سووری)ی(6) ئەنتوان سەعادە لە ڕێچکەی شیعریی تۆدا چی بوو؟

PDF4Kurd

– ئەو کتێبە کاریکی زۆری تیکردووم، چونکە لەپاش خویندنەوەی، بەجۆرێ سەیری شیعرم دەکرد کە تەنیا گوزارشت نییە لە سۆزو هەلچوونەکان، بەلکو روانینیکی تەواوە بۆ مرۆڤ و جیهان و شتەکان، ئەم چەمکەم بۆ یەکەمجار لەو کتێبە دۆزییەوە، بەراستی ئەوە گواستنەوەیەکی یەکلاکەرەوە بوو لەو پەرت بوونە عاتیفی و لەو پەرت بوونە ئینفعالییەی شیعری پێ دەنووسرا – تا ئەمرۆش زۆربەی شاعیران بەو جۆرە شیعر دەنووسن– بەرەو هەلویست و بەرەو روانین و بەرەو جۆریك لە موقارەبە. کاتیك ئەم جۆرە بینین و ئەم جۆرە تیروانینەت هەبێ، ئەوسا تیروانینت بۆ زمانیش دەگۆرِرێ و رەفتارت لەگەڵ زمانەکەتیشدا دەگۆرِرێ. هەروەها تیروانینت بۆ بینای شیعریش دەگۆرِرێ. شتیکی تر، من لەم کتێبەدا پشتگیرییەکم بینی بۆ ئەو دەستپێشخەرییە سەرەتاییانەی شیعری عەرەبی کە فەرامۆش کرابوون و تا ئیستاش شاعیران فەرامۆشی دەکەن، واتە ئەوەی کە شیعر لە فیکر جیانابیتەوە. هەموو شاعیریکی گەورە لە میژوودا، بە مانایەك لە ماناکان، رووناکبیریکی گەورە بووە، مەعەری لەتەك ئەوەی شاعیریکی گەورە بوو بیرمەندیکی گەورەش بوو، موتەنەبی و ئەبو تەمام و ئەبونەواس هەموویان بیرمەندی گەورەبوون چونکە نە تەنیا کۆمەلێ بەهای ئیستاتیکییان دامەزراند بەلکو چەند بەهایەکی فکریشیان دامەزراند، ئەبونەواس لە بەرامبەر هەموو بەهایەکی بە داوەتدا بەهای شاریی دامەزراند، ئەبو تەمام هەموو بەهایەکی ئیستاتیکی پەیوەست بە هەستیارییەکی نوێ و بە زمانیکی نوێ دامەزراند، دەتوانین هەمان شت لەبارەی موتەنەبی–ش بلیین کە بیرو باوەرو فەلسەفەی سەردەمەکەی خۆی لە شیعرەکانیدا تواندەوە، هەروەك لەلای ئەبوعەلای مەعەری–ش هەمان شت دەبینین، ئەمانە چەند لوتکەیەکی شیعری و فیکرین. ئەنتوان سەعادە ئەو ئاراستەیەی لەلا پتەو کردم کە دەیووت شیعر لە فیکر جیانابیتەوە، شیعر بینینیکە بۆ دنیا، پاش ئەوە ریگەی دەربرین و گوزارشت کردن

PDF4Kurd

دەمێنێ، دەبێ فیکر لە شیعردا بتویتەوە. قەسیدە هەروەکو گوڵ گشت ڕەگەزەکانی گەشەکردنی تیایە: خۆڵو ئاوو پەیینو کەشو تیشكو با، بەڵام دواجار گوڵ بەبۆنە خۆشەکەیەوە، نەپەیینە نەخۆڵو نەئاو، بەلکو بۆنی عەترە، لیرەوە پیداگرتن لەسەر شێوەی دەربرین دیتە پیشێ، شیعر تەنها ئامرازیك نییە بۆ دەربرین وەك لەم نموونەیەدا دەردەکەوێ:

الناس فی صورة التشبیه اکفاء

ابوهم آدم و امهم حواء

ئەمە جۆریکە لە فیکر بەڵام شیعر نییە، کەواتە شیعر وەك (با) وایە، شیعر بای جیهانە، بای جیهانیش سنووری نییەو گشت کیشوەرو شوینو کەشو فەزاکان دەبرێ. بریاری قوولی گشت شیعریکی مەزن بریتییە لەو بریارە مرۆییو شارستانییە تاكو تەنیایە، بەڵام مۆرکی ئەو زمانە دەگرێ کە لە میانییەوە خۆی دەردەبرێ، بەلێ کاریگەریی ئەو کتیبەی سەعادە کاریگەرییەکی مەزن بوو، باوەرم وایە ئەو کتیبە تا ئیستاش یەکیکە لە گرنگترین کتیبە دامەزرینەرەکانی ئەو بوارە، ئەوەندە بەسە کە ئەنتوان سەعادە ئەو کتیبەی نووسیوە.

* دەتوانین بلیین شیعر ئاخاوتن نییە بەلکو شیلەی ئاخاوتنە.

- شیعر بۆنە، ئەمە میتافۆر جەختی لیدەکا، بۆ نموونە کاتێ غەزەلیك لە غەزەلییاتی شیعری عەرەبی دەخوینیتەوە کە باسی ئەویندارو جلو بەرگو چاوو سینەو ڕوومەتو ئارەزووو حەنینو نازانم چیتر دەکا، ئەم جۆرە شیعرە لە شیعری عەرەبیدا ئیجگار زۆرە، ئەمە شیعریکی وەسفیی ڕاستەوخۆیەو هیچ چرییەکی تیا نییە، شیعری ڕاستەقینە، تەنانەت لە پەیوەندیشدا، ڕەمزیکت بۆ دەخولقینێ، بۆ نموونە شیعری شاعیریکی کۆنی عەرەبی بخوینیتەوە کە لە میسردا ژیاوەو ناوی -الشریف العقیلی-یە لە شیعریکدا بۆ خۆشەویستەکەی، دەلێ:

PDF4Kurd

ضاقت علي نواحيها فما قدرت

عاى الاناخة فى ساحاتها القبل

کاتێ شیعریکی وەك ئەمە دەخوێنیتەوە، هەموو شیعریکی غەزەلی مەئلوف دەبیتە شیعری بێ مانا، کاتیکیش دیرە شیعریکی ئەبو تەمام دەخوێنیتەوە کە وەسفی باران و بیداربوونەوە دەکا، ئەوسا جیاوازییەکەت بۆ دەردەکەوێ، ئەبو تەمام دەڵێ:

مطر يذوب الصحو منه و خلفه

صحو يكاد من النضارة يمطر

ئەم وینەیە جیهانیکی سەرسورهینت بۆ دەکاتەوە، هەموو ئەو فیکرانەش کە ساف دەبنەوە دەگەنە جۆریك لە دەربرینی تەواوە، سنوورەکانی نیوان شیوەو ناوەرۆك دەسرنەوەو وەك ئەو شتانەیان لیدێ کە لەناو یەکتردا دەتوینەوە. ئەمەیە شیعر.

* لە قەسیدەی "قالت الآرض"(7)دا بە بدوی الجبل-ی شاعیر کاریگەر بوویت، پاشان لە دیوانی "قصائد اولی"دا کاریگەریی سەعید عەقل (8) دەرکەوت. لە شاعیرە گەورەکان بە کیی دیکە کاریگەر بوویت؟

- پیم وایە نکۆلی کردن لە کاریگەری هەلویستیکی تەواو هەڵەیە چونکە ئەگەر تۆ زیندوو بیت ئەوا کاریگەریت لەسەر دەبێ، تەنها بەرد هیچ شتێ کاری تیناکات، بگرە تەنانەت بەردیش رتوبەت کاری تیدەکا، شیعر وەك با وایە، لە گشت شاعیریکی راستەقینەدا کاریگەری هەیە، بەلام لەم ئاستەدا سەرەتاکان دیار نین، سەرەتاکان زنجیرەیەکی نادیارن، بۆیە جیدال و گفتوگۆی جیاواز لەبارەی کێ بۆ یەکەم جار، بۆ نموونە، پەخشانە شیعری نووسیوە، بە هیچ جۆرێ مانای نییە، گرنگ ئەوە نییە کێ یەکەم کەسە، گرنگ قەسیدەکە خۆیەتی، دەشێ فلان کەس یەکەم کەس بێ بەلام قەسیدەکەی باش نەبێ. کاریگەری لەیەك کاتدا ئاگا و نائاگا دەبێ. کاریگەریی بە

PDF4Kurd

ئاگایانـه، لـهلای مـن، لـهو کهسـانهوه هـاتووه کـه تـۆ نـاوت هێنـان، بـهڵام لـیرهدا کاریگهرییهکی تێپهڕیوو نائاگا لـه قۆنـاغێکی دیـاریکراودا هەیـه وهك کاریگـهریم بـه سهعید عهقلو بهتایبهتی به زمانهکهی، سهعید عهقل زمانی کورت دهکردهوهو یهکهم قهسـیدهی کـورتو مهحکـهمی بهرهـهم هێنـا، سـهعید عـهقل لـه ئاسـتی زمـاندا کاریگهرییهکی گرنگی ههیه که چی دنیای شیعریی، بهرتهسكو سنووردارو دووپات کراوه، من به هیچ شێوهیهك به دنیای شیعریی سهعید عهقل کاریگهر نهبوومه، به پێچهوانـهوه مـن لـهم ئاسـتهدا بـه تـهواوی هـاودژم، ئهگـهر چـی لـه سـهرهتاکانی نووسینمدا وهك تۆ ئاماژهت بۆ کرد کاریگهریی زمانهکهیشیم لهسهر بووبێ.

بهڵام له بدوی الجبل–دا به روونیو شهفافیی شیعرهکانی کاریگهر بووم، ئـهو روونیو شهفافیهتهی له شیعری کۆنی عهرهبیشـدا ههیـه بهڵام بایـهخی بـدوی الجبل لهوهدایه که به تهواوی کلاسیکییه، واته، توانی ئهو زمانه شیعرییه سافه هـهرس بکاو له سهمتێکی تردا بینووسیتهوه، بهم مانایه لهو باوهڕهدام بدوی الجبل بۆنـی گـوڵاوی شـیعری عـهرهبیی لـه جـهواهیری (9) پـتر تیایـه، بـۆ نموونـه لـه شـیعری جهواهیریدا گهلـێ ئالۆزیو قۆقـزیو موفرهداتـی مـردووو لێکـدراوی بهسـهرچووی تیایه به چهشنێ، له تهك گرنگیی شیعرهکانی، بهڵام بۆنی گولی زۆر کهم تێدایه به بهراورد لهگهڵ شاعیرێکی وهك بدوی الجبل، کهچی جهواهیری لهبهر کۆمهلـێ هـۆی سیاسیو ئایدیۆلۆژی، لهلای رژێمهکان زۆر نـاودارترو بڵاوتـر بـوو، جـهواهیری لـه بدوی الجبل زیـاتر دهسـت بۆ ئایدیۆلۆژیاو فیکرو رووداوهکان دهبا، بدوی الجبل ههموو ئـهو مهسـهلانهی تێکـهڵ بـهخۆیو بـه ئهزموونهکـهی کـردووهو تـهنیا بۆنـی گوڵاوهکـهی هێشـتۆتهوه، دۆزینـهوهی بۆنـی گـوڵاو زۆر دژوارتـره لـه دۆزینـهوهی رووداو. جگه لهوانهی باسم کردن کاریگهریی ئهزموونه شیعرییهکانی خۆرئاوام به

PDF4Kurd

سەرەوەیە، بە ئاگابووبێ یان بەبێ ئاگا بە هەندێ لە شاعیران کاریگەر بووم، بەڵام زیاتر کاریگەر بووم بە بزاوتە فیکرییەکان، هەر بۆ نموونە نیچەو هیراکلیتس(10)

PDF4Kurd

بەشی چوارەم:

شاری کۆتاییەکانو شاری سەرەتاکان

* مۆنۆپۆلیزەکردنی دامەزراوەکان لەلایەن دەسەڵاتو ریگە نەدان بە دامەزراندنی ئازادانەی

PDF4Kurd

دەزگای رۆشنبیریو زانستی، دەرفەتەکانی داهینان دەخنکینیّ

* شارەکانی ئیمە پرن لە گیروگرفتی کارەباو ئاوو گرفتی هاتووچۆو پۆستو ... تەنانەت نان پەیداکردنیش خۆی گرفتیکە، باشە چۆن دەکریّ شوینیکی وا ببیتە شاریک بۆ داهینان

ئەدۆنیس لەم بەشەی طفتوطۆکەدا باسی دیمەشق دەکا وەك شاریکی داخراو کە بە میذوو ثەرذین کراوەء ئاسۆیەکی بۆ تەقینـەوە یـان بـۆ کرانـەوە تیانییـە، شـاری سەوداکردنەء لە نیوان سیاسەتء بازرطانیدا دیتء دەضآ، کەضی بەیرووت شـاری سـەرەتاکانەء ئاسـۆیەکی کـراوەی هەیـەء، بـەلآم ئـەو بەیرووتـەی لـە سـەردەمیکدا ئەدۆنیسي تیادا ذیاوە زۆر جیاوازە لەم بەیروتەي ئەمرۆ کە شاعیر ترسیکی زۆری هەیە ئەم شارە دلطـیرە بـەرەو ویرانـیء داخـران بضـآ، ترسـی لەوەیـە بـەیرووت بطۆردرآء ببآ بەو شارەی خیلأء تایفەکان تەنها لەطەلآ خۆیـاندا قسـە بکـەنء مـۆلآ بخۆن کە جاران لەطەلأ یەکتردا دیالۆطیان هەبوو، ئەدۆنیس لەوە دەترسآ بەیرووت لەناو ثەرذینء شوورەیەکی طەورەدا ببآ بە کۆمەلآ شاری بضووك بضووك. هـەر لەم طفتوطۆیەدا باسی هەلومەرجەکانی سـەرهەلدانی طۆظـاری "شـیعر" دەکـا کـە وەك شۆرشیکی نویکاری هەنطاوی طەورەی هاویشت.

لە نیوان دیمەشقو بەیرووت

PDF4Kurd

شاری کۆتاییەکان و شاری سەرەتاکان

* تۆ دیمەشق بە شاری کۆتاییەکان و بەیرووت بە شاری سەرەتاکان ناو دەبەیت. لە نیوان دوو زەمەنی جیاوازدا بەیرووت چۆن دەبینی؟ مەبەستم بەیرووتی نیوەی دووەمی پەنجاکان، کە تۆ تیایدا ژیاویت، لەگەڵ بەیرووتی نەوەتەکان؟ پاشان دیمەشق لە دوو سەردەمی جیاوازدا چۆن دەبینی، دیمەشقی نیوەی یەکەمی پەنجاکان لەگەڵ دیمەشقی ئەمرۆ؟ ئەی چۆن ئەم دوو شارە لە رووی رۆشنبیری و شارستانی و هیمنی و جوانیی ژیان بەراورد دەکەیت؟

– ئەمە باسیکی دریژە جگە لەوەی ئالۆزیشە. دیمەشقم ناو ناوە شاری کۆتاییەکان یان شاریکی تەواوکراوو کۆتایی پیهاتوو لەبەر ئەوەی ئاسۆیەکی لەولەبییانەی هەیە، واتە شاریکی هەمەچەشنە لەسەر دوو بنچینەی چەسپیو راوەستاوە، ئەو دوو بنچینەیەش لە سیاسەت و بازرگانیدا قەتیس دەکەم، دیمەشق لە رووی شیوەو رووبەرەوە بەردەوام فراوان دەبیتەوە بەڵام لە جەوهەردا هەروەکو خۆی دەمینیتەوە. ئەمرۆ کاتێ دەگەریمەوە دیمەشق، ئەو گۆرانکارییانە دەبینم کە لە پەنجاکانەوە تا ئیستا بەسەریدا هاتوون–بۆ ماوەی چوار ساڵ بە چری لەو شارەدا ژیاوم– گۆرانکارییەکانی ئەم شارە تەنها چەند گۆرانکارییەکن لە رووالەتدا، ژمارەیەکی زۆری کۆشك و خانوو زیادیان کردووەو شەقامەکان فراوانتر بوونەتەوە، دەشێ هەندیکیان پاکترو ریکوپیکتر بووبنەوە، بەڵام لە جەوهەردا دیمەشق تا ئیستاش شاریکە لەناو شوورەیەکدا دەژی، لەوانەیە ئەو شوورەیە لە جاران گەورەترو فراوانتر بووبیتەوە، بەڵام تیکرای گواستنەوەو گۆرانکارییەکان لەناو ئەو شوورەیەدا روویان داوە. دیمەشق، بەمانایەکی تر، شاری سەوداکردن و یەکلاکردنەوەی حیساباتەکانە نەك شاری تەقینەوەو هەلقولین و زیندەگی، بەم مانایە دیمەشقم بە شاریکی کۆتایی پیهاتوو ناو ليناوە، چونکە لیرەدا وەهمیك یان هەستیکی قووڵ هەیە کە ئەمە

PDF4Kurd

شاریکی کاملەو پیویستیی بە هیچ شتیکی تر نییە جگە لە پاراستنی ئەوەی کە هەیە، لەبەر ئەوە دیمەشق شاریکە مومکین نییە هیچ تەقینەوەیەکی تیادا رووبدات، سا تەقینەوەی ئەدەبی بێ یان فیکری یان سیاسی، خۆ ئەگەر شتیکیش لە تەقینەوە سیاسیی و ئابوورییەکانی تیادا روو بدات، ئەو تەقینەوەیە دەبیتە مەسەلەیەکی کاتیی و تیپەریو، لە دۆخیکی واشدا ئەو جۆرە تەقینەوانە لە ناوەوەو لە بزاوتو زیندەگیی ناوەوە نەهاتوون بەلکو لە دەرەوە هاتوون، کەواتە دیمەشق شاریکی دلنیاو هیمنە. بەڵام بەیرووت، بە پیچەوانەی دیمەشق، شاریکی جیاوازە. بەیرووت شوناسیکی پیشینەی نییە. دیمەشق شوناسیکی پیشینەی هەیەو پاریزگاری لەو شوناسە دەکات، جا لەبەر ئەوەی بەیرووت شوناسیکی پیشتری نییە، کە دەچیتە ناوی وەك ئەوەیە بە راستی بچیتە ناو ئاسۆیەك، شوناسەکەیشی لەگەڵ کارو لەگەڵ فیکری هاوشانی ئەو کارە دەخولقیَ، بەیرووت دەرفەتی بۆ هەموو گرووپیكو بۆ هەموو کەسیَ دەرەخساند لەتەك خولقاندنی کارو فیکردا بەردەوام شوناسی خۆیان دروست بکەن، ئەم شارە لەم لایەنەوە شاریکی کراوەیەو تەواو نەبووە، شاری سەرەتاکانە، هەمیشە دەتوانی وردە وردە دەست پیَ بکەیت، بەڵام ئەمرۆ خەتەری گەورە لەسەر بەیرووت ئەو وینەیەیە کە لە دوای شەری ناوخۆ دروست بووە. زەحمەتە پیشبینی بزاوتی واقیع بکریَ، دەشیَ هەر یەکیَ لە ئیمە لە ئاستی فیکردا پیشبینی هەندیَ شت بکات وەك ئەوەی عەقلی خۆی بۆ پیشبینیی چارەنووسی نەتەوەی عەرەبی یان نەتەوەی سووری بخاتە کار بەڵام لە ئاستی بزووتنەوەی واقیعدا باوەرم وایە زۆر زەحمەتە پیشبینی بکریَ، لەبەر ئەوە ترسی ئەوەم هەیە بەیرووت بە عەرەب بکریَ بەو مانایەی لەبارەی دیمەشق قسەم لەسەری کرد، دیمەشق جگە لە نموونەیەکی شارە عەرەبییەکانی تر شتیکی تر نییە، بەراستی ترسی ئەوەم هەیە بەیرووت بەمانا نیگەتیڤەکەی بە عەرەب بکریَ.

PDF4Kurd

– واتە پیر ببێ؟

– بەڵێ، ببێ بەشارێ هەستیکی وای تیا بێ کە شاریکی کامڵو تەواوەو هەولی پاراستنی شتە جیگیرەکانی تیادا بدرێ، بە تایبەتی دۆخیخیڵو تایفەکان، تایفەکان لە رابردوودا کەمتر تایفەگەراییان دەکرد وەك لە ئیستا، تایفەکان بەر لەشەری ناوخۆ لەبەرامبەر دیالۆگی بێ سنووردا کرابوونەوە، کە چی ئەمرۆ سوننییەك زۆر لە جاران سوننی ترەو شیعەیەك زۆر لە جاران شیعەترە، هەر بە تەبیعەتی حالیش مارۆنییەك زۆر لە جاران مارۆنی ترە، واتە ئەو کرانەوەیە بەرتەسکترو بچووکتر بۆتەوە، لیرەدا جۆرە داخرانیك هەیە، ئەوەی دەمترسینێ ئەوەیە بەیرووت ببێ بە شاریکی ئالۆز لە دیمەشقیش ئالۆزتر، ببێ بە کۆمەڵێ شاری بچووك بچووکی ناو شوورەیەكو ببێ بە کۆمەڵێ داخرانی ناو ئەو شوورەیە، ئەوەی لیرەدا دەیلیم لە ترسەوەیە نەك لە یەقینەوە چونکە وەك وتم زەحمەتە پیشبینیی واقیع بکرێ، ئەوەی پاڵ بەهەر یەکێ لە ئیمەوە دەنێ لەو حالەتە بترسێ: ئەمرۆ لە هەموو کاتێ زیاتر مرۆڤ لە لوبناندا بە بەهرەی تایبەتیو بە توانا و لیهاتوویی خۆی کارەکان ئەنجام نادات بەلکو بە لایەنگیریی تایفەگەرایی کاردەکا، تەنانەت لەناو تایفەکەی خۆیشیدا بە پیی رادەی نزیکی یان دووریی لە سەرۆکی خیلەوە، کاردەکا، جاران ئەم جۆرە هەلسەنگاندنە لەناو خیلدا هەبوو بەڵام جۆریك لە بزاوتو جووڵانەوەش هەبوو، لەناو هەر خیلیکدا هەمەجۆرییو فرەیی هەبوو، لەبەر ئەوە پەراویزیکیش بۆ بەهرەدارە بە توانا و بویرەکان هەبوو تا لە مەتنی ئەو فرەییەدا بجوولینەوە. ئیستا لە دیمەشق مرۆڤ، لە هەموو شتێ زیاتر، لە رووی سیاسیو ئایدیۆلۆژیو بازرگانییەوە هەلدەسەنگینرێ، واتە کەسانی سیاسی – بازرگانی شاریکی مەزنی وەك دیمەشق بەریوەدەبەن، ئەمەش لە راستیدا شارەکە

PDF4Kurd

پارچە پارچە دەکاو تیکی دەشکینێو دەیخنکینێ. ئیستا لەوە دەترسم تایفەگەری/بازرگانی، سیاسی/بازرگانی بەیرووتیش بخنکینێ(1).

* پیم وایە بەیرووت خاسیەتە کۆزمۆپۆلیتییەکانی ون دەکا.

– ئەگەر مومکین بێ شار بکوژرێ وەك چۆن مرۆڤ دەکوژرێ، ئەوا مومکینە بلیین بەیرووت "کوژرا"، دەلیم بەیرووت "کوژراوە" لەچاو ئەو وینەیەی پیشتر ئیمە بینیومانەو تیایدا ژیاوین، دەشێ وینەیەکی تر بۆ خۆی وەربگرێ، لیرەدا شتیك هەیە ریی بینین دەگرێ بەلام دەبێ ئیمە بە روونی ببیبنین، مەبەستم بوونی ئیسرائیلییە، لایەنی پارادۆکسی لە وجودی ئیسرائیلدا ئەوەیە کە لە سەردەمی هەلکشانی ناسیونالیزمدا پەیدا بوو، لە سەردەمیبزووتنەوەی رزگاریخوازی نیشتمانیو ئەو ریکخراوانەی وەك ئەلتەرناتیڤی بورژوازیی کۆنو فیودالیزمی تەقلیدی خۆیان پیشکەش دەکرد، واتە ئیسرائیل لەناو جەرگەی ئەو بزووتنەوە عەرەبیە دامەزرا کە بەرەو ئازادیو پیشکەوتن دەرۆیشت، ئەمە پارادۆکسیکە دەبێ ئاگاداری بین، خراپترین کارەساتی ئیمە لەو قۆناغەدا روویدا، هەروەها هەلوەشاندنەوەی کۆمەلگەی مەدەنی لەناوەوە هەر لەو قۆناغەدا روویدا، واتە ئیمە لەو کاتەی دەهات هەناسەیەکمان بیتە بەر کەچی لەگەلیدا تەنگەبەریو خەمو ئازارمان بەسەردا باری.

* ئاخۆ وای دەبینیت بەیرووت، پاش ئەو هەموو مەینەتییەی بەسەریدا هات، هیوایەکی تیا مابێ بتوانێ کەمێ لە گەشانەوە رۆشنبیرییەکەی بەدەست بینیتەوە؟

– دەبێ مرۆڤ هەمیشە هیوای هەبێ، وەك سەعدوللا وەنوس(2) دەلێ: "ئیمە مەحکومین بە هیوا"، یان وەك ئەنتۆنیۆ گرامشی(3)دەلێ: "ئیمە مەحکومین بە هیوای ئیرادە". بەلام هیوای من وەك شاعیرێ زۆر دوورترە لە هیوای من وەك کەسیکی پابەند بە کۆمەل.

PDF4Kurd

* شار لە جیهانی عەرەبیدا زۆرە بەڵام ئەو شارە گەورانەی جاران پێیان دەووت (حواضر)، کەمن جاران دیمەشق و بەغدا و قاهیرە و لەوانەیە ئەسکەندەرییەش کۆمەڵێ (حواضر)ی دیاربوون، دەشێ بەیرووتیش ئەو رۆڵەی هەبووبێ، بەڵام هەموو ئەو شارانە هێزیان لێبڕاو پیر بوون. ئایا ئەمڕۆ (حاضرة)یەکی عەرەبی هەیە؟

– بەداخەوە دەلێم نەخێر، لەگەڵ ئەوەی رەگەزە بنەرەتییەکانی کردنی شاری عەرەبی بە (حواضر) بوونیان هەیە کەچی دامەزراوەکان لەو ئاستەدا نین هەست بە گرنگیی ئەو رەگەزانە بکەن، لەبەر ئەوە دەبینی هاوولاتی بووە بە کەسێکی نائومێدو ئیماندار. ئێمە گشتمان پتر سەیری چەندایەتی دەکەین نەك چۆنایەتی، پتر شتومەك بەکاردەبەین و هیچ بەرهەم ناهێنین، ئێمە پتر بە سیاسیی تێپەڕیو وەرگیراوین نەك بە سیاسیی قووڵ، من لەوە دەترسم لەسەدەی بیست و یەکدا وڵاتە عەرەبییەکان– کە شارستانیەتیکی دێرینیان هەیەو دەکەونە ناو دوو کێشوەر– بگۆڕرێن و تەنها ببن بە شوێنێکی جوگرافی.

* زیاتر حەز دەکەی لە چ شارێکدا جێگیر بیت؟

– لە راستیدا، دەبێ بلێم: نازانم. ناتوانم دیاریی بکەم.

* لە درێژەی قسەکاندا دەمەوێ بلێم شار لە دنیای هاوچەرخدا بەندیخانەی رۆحە، بەڵام بەبێ شاری پڕ لەهەراو ژاوەژاو، بوارێك نییە بۆ خەیاڵگەو داهێنان و یاخی بوون. کەچی شار لە دنیای عەرەبیدا بووە بە بەندیخانەی جەستەو رۆح پێکەوە، بگرە شار بریتییە لە کۆمەڵێ سنووقی بەردین و لە تەنیشت یەکترەوە دانراون، وەزیفەی شار بریتییە لە دابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵی بەشەری، ئەو بەشەرانەی بەدوای کارو پشووو نووستن و خواردن و خواردنەوەو سێکسدا ماندوون. ئایا داهێنان لە ژیانی رۆژانەماندا لەگەڵ مردنی شاری عەرەبیدا ون دەبێ؟

PDF4Kurd

– وەڵام لە پرسیارەکەتدا هەیە، پرسیارەکەت خۆی وەڵامە. ئیستا ئەگەر بچینە سەر باسکردنی کارکردن دەبینین مرۆڤی تاك لە شاری عەرەبیدا بەردەوام سەرقالی دابینکردنی خزمەتگوزارییە رۆژانەییەکانن، شاریك هەموو جۆرە گرفتیکی تیایە: گرفتی کارەباو گرفتی ئاوو گرفتی هاتوچۆو گرفتی پۆستو زۆر گرفتی تریش، بگرە نان پەیدا کردن خۆی گرفتە. باشە چۆن دەکریٚ شوینیکی وا ببیتە شاریك بۆ داهینان؟

بەراستی ئەمە شاریکی بکوژو خنکینەرە، ئەمەش دەکەویتە سەر بەرپرسیاریتیی دەسەڵاتو دەزگاکانی دەسەڵات. بەڵام کاتیٚ ژیانی هاووڵاتی لەساتەوەختی لەدایك بوونیەوە تا مردنی دەبیتە زنجیرەیەك گیروگرفتی یەك لە دوای یەكو بە کۆمەڵیٚ پیوەند کۆت دەکریٚ، ئیدی چۆن دەکریٚ شار ببیٚ بە شوینی خەیالگەو داهینان. خەلکی کە سەرقالی ژیانی رۆژانەن لە مردوو دەچن، بەڵام ئەگەر – تەنانەت لەو جۆرە شارانەشدا_ هەلو دەرفەت بۆ تاکەکان برەخسینریٚو کۆمەلیٚ دەزگا بۆ ئازادیی داهینان دابمەزریٚ، ئەوسا دەبینی کەسانیکی زۆر پیدەگەنو توانا راستەقینەکانی خۆیان دەخەنە کار. ئیمە لە وڵاتانی دەرەوەدا لە سەرجەم بوارەکاندا زۆر کەسی لیهاتووو بە توانامان هەیە، خۆ ئەگەر ئەو کەسە بە توانایانە هەر لە وڵاتەکەی خۆیاندا بمابان، ئەوا وەك هەر کەسیکی تری ناو وڵات دەبوون: دەبوونە ئەو بوونەوەرانەی تەنها سەرقالی ژیانو گوزەرانی رۆژانەن. کەواتە لیرەدا ناتەواوییەك هەیە، پیم وایە ئەو ناتەواوییە لە سروشتی دەسەڵاتی سیاسیدا پەنهانە.

بەکورتی دەلیم مۆنۆپۆلیزەکردنی دامەزراوەکان لەلایەن دەسەڵاتەوەو ریگەنەدان بە دامەزراندنی ئازادانەی دەزگای رۆشنبیریو زانستی، یەکیکە لەو فاکتەرە گرنگانەی دەرفەتەکانی داهینان دەخنکینیٚ.

PDF4Kurd

گۆڤاری "شیعر"و پەخشانە شیعر

پیشبینیو نویکاری

* گۆڤاری "شیعر" بە جۆریکی وا دەرکەوت وەك بلیی لە ئاراستەو رووکاردا بە رەگەز سووری یان "سووری نەتەوەیی" بیّ. تۆ و (یوسف الخال)و (محەمەد الماغوط)و (نذير العظمة)و پاشان (كمال خيربك)و (فواد رفقه)(4) لە سووریا لە دایك بوونو لە عەقیدەشدا نەتەوەیی بوون. ئاخۆ عەقیدەو شوینی لە دایك بوون کاریان لەسەر پیکهاتنی گۆڤاری "شیعر"دا هەبووە؟

– کاتیّ (یوسف الخال)م لە ئۆکتۆبەری سالی 1956 دا بینی، لە حزبی سووری نەتەوەیی کۆمەلایەتی جیا ببۆوەو بگرە بە مانای سیاسی لە دژی حزب بوو، زیاتر لە فکری (شارل مالك) نزیك بوو. کەواتە (یوسف الخال)م لە کاتیکدا بینی کە لە حزب جیا ببۆوە بەلام من تا ئەو کاتەش ئەندامی حزب بووم، حزب وەك دامەزراویك بە هیچ جۆریّ کاری لەسەر پیکهینانی گۆڤاری "شیعر" دا نەبووە، بگرە پیچەوانەکەی راستە: پاش دامەزرانی گۆڤارەکە بە ماوەیەك، حزب ئیغرای کردم تا لەو گۆڤارە جیا ببمەوە، چەند کەسیّ لە حزبییەکان لە رقی (یوسف الخال) پییان وتم: وەرە لای ئیمەو هەر گۆڤاریّ تۆ دەتەویّ بلاوی بکەرەوە. من دەمزانی ئەم قسەیە تەنها ئیغرا کردنە، پیم وتن: نا، من واز لەو گۆڤارە ناهینم. کەواتە لەم لایەنەوە حزب هیچ کاریگەرییەکی نەبوو. خۆ ئەوانەی تۆ ناوت هینان ئەگەر چی کەسانی سووری نەتەوەیی بوون بەلام بەراستی ئەمە ریکەوتیکی میژوویی یان ریکەوتیکی بابەتی بوو. (یوسف الخال) شوینی ریزو سەرسامیی لوبنانییەکان نەبوو تەنیا لە چوارچیوەیەکی بچووکدا نەبیّ کە پەیوەست بوو بە (شارل مالك)، ئەو چوارچیوەیەش بە هیچ جۆریّ پەیوەندیی بە ئەدەبەوە نەبوو، لە سەرەتادا لوبنانییەکان دژایەتیی (یوسف الخال)یان دەکرد پاشان کەسانی دیکەی غەیرە

PDF4Kurd

لوبنانیش دژایەتییان دەكرد، تەنانەت حزبی سووری نەتەوەییش دژایەتیی دەكرد، بەڵام من لەگەڵیدا وەستاموو جەغدم لە هاوكاریو پشتگیریی تەواوی خۆم بۆ ئەو دەكرد. ئەوەی هەردووكمانی دەجووڵاندو لەیەكتری نزیك دەكردینەوە، ئەو ناوكۆكە قووڵە بوو لە هەناوی هەردووكماندا هەبوو واتە كرۆكی كۆچكردن وكۆچبەری "موهاجیر".. من لە كۆمەڵگەیەكی جیاوازەوە هیجرەتم كردبوو، كاتێ گەیشتمە بەیرووت وام زانی گەیشتوومەتە كۆتایی گەردوون، ئەمە شتێك بوو باوەڕم نەدەكرد. لە منداڵیما كاتێ دەچوومە شارێكی بچووكی وەك (جبلە) یان (بانیاس) یان (لاذقیة) خۆم وا دەبینی كارێكی گەورەم كردووە. كەسێكی موهاجیرو نامۆی وەك من _یوسف الخالیش هەستێكی وای هەبوو- دەبوو شتێكی جیاوازو داهێنانێكی جیاواز ئەنجام بدەم مادامەكی لە پەراوێزی ئازادیدا دەرفەتێك هەبوو شتی جیاواز دامەزرێنم. ئەم هەستكردنە بەرەو ئەوەی بردم خزمەتی سەرجەم ڕۆشنبیریی عەرەبی بكەم نەك بە تەنیا ڕۆشنبیریی لوبنانی یان فینیقی یان تەنانەت سووری نەتەوەیی وەك هەندێ كەس ئەو پروپاگەندەیەیان بۆ دەكردم. ئێستا دەتوانم بڵێم كاریگەریی ئەنتوان سەعادە لەسەر من بەرەو ئاراستەیەكی شیعریی ناحزبیو ناسیاسی جووڵاندمی، ئەو كاریگەرییە بوو منی لە رووی شیعرییەوە لە حزب دەرهێنا. بەڵام ئەو كارتێكردنانەی تۆ ئاماژەت بۆ كردن لە سەمتێكی تردا كاری خۆیان هەبووە، ئەمە لە واقیعدا بنچینەی دامەزراندنی گۆڤاری "شیعر" بوو، هیچ فیكرێكی ئایدیۆلۆژی یان حزبیی لە پشتەوە نەبوو. بە پێچەوانەوە ئەوەی لە پشتی ئەم دامەزراندنە بوو، ئارەزووی دەرچوون بوو لەهەر ئینتیماو لایەنگیرییەك جگە لە لایەنگیریی شیعرو ڕۆشنبیریی عەرەبی. بێگومان ئێمە عروبەی سیاسیمان لە عروبەی شیعری جیادەكردەوە. من ئەوساو ئێستاش دژی عروبەی سیاسی و هەروەها دژی عروبەی ئایینیم، چونكە ئایینو سیاسەت شتێكەو كاری ڕۆشنبیریو

PDF4Kurd

هونەریش شتێکی ترە، ئێمە جەغدمان لە جیاکردنەوەی (سیاسی) لە (ڕۆشنبیری) دەکرد، مامەڵەکردنیشمان لەگەڵ شاعیران بە جۆرێ بوو هەولمان دەدا عەقیدەیان لە شیعریان جیابکەینەوە، بەلگەش بۆ ئەمە یەکەم قەسیدە کە لە گۆڤاری "شیعر" بلاّومان کردەوە قەسیدەیەکی (سەعدی یووسفی)(5) شاعیر بوو، بێگومان سەعدی یووسف ئەندامی حزبی شیوعی عیراقی بوو، هەروەها شیعری (بدوی الجبل)مان بلاّوکردەوە کە پیاوێکی سیاسیی تەقلیدی بووو بە پێی کیشی خەلیلی شیعری دەنووسی، ئەگەر تەماشای ژمارەی یەکەمی گۆڤارەکە بکەیت شیعری (جۆرج صیدح)(6)و هەندێ لە شاعیرە شیوعییەکان دەبینی، ئێمە لە ژمارەی یەکەمی گۆڤاری "شیعر"دا هێلە گەورەکانمان کیشاو لەوێدا جەغدمان لەوە کرد کە گۆڤارەکە تەنها بایەخ بە بابەتی شیعریو ڕۆشنبیریو هونەریی تەواو دەدات لە دەرەوەی دامەزراوی سیاسیو لە دەرەوەی دامەزراوی ئاییینی. ئەمە بوو بنچینەی گۆڤاری "شیعر". هەموو ئەو قسانەی لەسەر ئێمە دەکرانو گشت ئەو شەڕانەی ڕووبەڕوومان دەبوونەوە بریتی بوون لە کۆمەڵێ تیروانینی هەڵە کە لەسەر ئەوهامو مەزەندەی ناڕاست دروست ببوون، چونکە ئەوانەی دژایەتییان دەکردین جیاوازییان لە نێوان ئایینو عروبە یان سیاسەتی ڕژێمە عەرەبییەکانو ڕۆشنبیریی عروبە نەدەکرد، ئەوانە نەیاندەتوانی لەو چوارچێوەیەدا ڕۆشنبیری ببینن، شیعریان تەنها وەك خزمەتکاری کیشەکانی خۆیان دەبینی. لەگەڵ ئەوەی نیازێکی خراپیشیان نەبوو بەلاّم ئەمە هۆیەك بوو وای لیکردن هێرش بکەنە سەر گۆڤاری "شیعر" کە لەناو چوارچێوەکانی ئایدیۆلۆژیا هاتبووە دەرێو خۆی جیاکردبۆوە. ئێستا لە دوای مەرگی گۆڤارەکە ڕوون بۆتەوە کە ئەو گۆڤارە بە ئەندازەیەکی گەورە خزمەتی بزووتنەوەی شیعری عەرەبیی کردووە، ئەمەش ئەزموونێکی زیندووەو دەبێ سوودی لێوەربگرین. باوەڕم وایە ئەدیب یان هونەرمەند یان ڕۆشنبیر هەر چەند بتوانێ مەسافەیەك لە نێوان

PDF4Kurd

خۆی‌و سیاسەت دابنێ ئەوسا پتر دەتوانێ خزمەتی رۆشنبیری‌و هونەرو ئەدەب‌و کیشەکەی خۆی بکات.

* کاتێ ژمارەی یەکەمی گۆڤاری "شیعر" لە کانوونی دووەمی سالی 1957 دەرچوو، ئامانج تەنیا نویکردنەوەی فۆرمی شیعری نەبوو بەلکو نویکردنەوەی روانین‌و هەلویست لە مرۆڤ‌و بوونیش بوو. ئایا گۆڤاری " شیعر" هەر تەنها پیشبینیەك بوو یان لەناو تەقینەوەیەکی گەورەی رەگەزە نوییەکانی تازەگەرییەوە هاتە دەرێ کە بە بزووتنەوە یاخیگەرییەکانی لاوان‌و هەروەها بە دەرکەوتنی چەپی نوێ‌و رەخنەگرتن لە دنیای کۆن بە هەموو روالەتەکانیەوە، گوزارشتی لە خۆی دەکرد؟

- ئەو گۆڤارە نبوئەت‌و پیشبینییەك بوو لەناو ئەو تەقینەوەیەی تۆ ئاماژەت پیدا. ئەگەر هەستی نبوئەت نەبوایە باشتر بوو گۆڤارەکە زوو بمردایە، ئەگەر هەستی نبوئەت نەبوایە گۆڤارەکە لەو ریرەوە تەقینەوەییەدا نەدەما کە ریرەوی چەندین پرۆژەو تیزی نوێ بوون بۆ گۆرینی کۆمەلگەو رزگاربوون لە دنیای کۆن، چونکە تۆ ناتوانی کاری نویگەری ئەنجام بدەیت تەنیا ئەگەر مەسافەیەك لە دنیای کۆن جیات بکاتەوە. بەم مانایە گۆڤاری "شیعر" لە سەمتی تەقینەوەیەکی تازەگەرییانەدا پیشبینییەك بوو، پیشبینی گۆڤارەکە لە دەوری هونەرو فیکردا تەوەری بەست. گۆڤارەکە لە شیعردا مژدەی ئەوەی دا کە توانا گەورەکانی زمانی عەرەبی تەنها لە "کیش"ی شیعریدا قەتیس نەکرێ، چونکەم ئەو "کیش"ە مەزنانەی خەلیلی کوری ئەحمەدی فەراهیدی(7) پۆلینی کردن، لە مۆسیقای زمانی عەرەبییەوە وەرگیراون، کەواتە مۆسیقیەتی زمانی عەرەبی لە "کیش"ەکانی ئەو زمانە فراوانترە. وەك چۆن کەسانیکی لیهاتووی وەك فەراهیدی هەلکەوتن، دەبێ بوار بۆ کەسانی تریش بکریتەوە تا لە مۆسیقای زمانی عەرەبییەوە ئیقاعی ترو مۆسیقای تری جیاواز بخولقینرێ. ئەمە لە رووی پیشبینیی هونەرییەوە، چونکە هونەر لە چەند فۆرمیکی

PDF4Kurd

دیـاریکراودا قـەتیس نـاکرێ، لەبـەردەمی هونـەردا کۆمەڵـێ پیکهاتـەو کۆمەڵـێ دەربڕینی بیکۆتایی هەیە، ئەمەش هەرگیز مانای ئەوە نییە کۆن ڕەت بکریتەوە لەبەر ئەوەی کۆنە. دەشێ واز لە هەندێ شیوەی دەربڕین بهینرێ بەڵام کەس ناتوانێ لە ئاگرو پریشکەکانی جیا بیتەوە کە لە پشتی ئەو فۆرمانـەن. ئەگەر شیوە کۆنـەکانی دەربڕین بەو کوانووە بچووینین کە ئاگری تیا دادەگیرسـێ، ئـەوا کەلـەپووری زینـدوو لەو ئاگرەو لەو پریشکە هەمیشەییەدا پەنهانە. ئیمە لە گۆڤاری شیعردا بریارمـان دا لەتـەك کوانـووە کۆنـەکاندا چەندین کوانـووی دیکـە دابگیرسـینین، ئەمـەش بیگومـان خستنە سەرو دەولەمەندکردنی شیعری عەرەبییە، ئیمە هەرگیز نەمانوتوە لـە کۆن جیادەبینەوە، خۆجیاکردنەوەی تەواو لە کۆن مەحالە، چونکە هەر تـەنیا نووسین بە زمـانیك کـە میژوویـەکی کۆنـی هەیـە واتـە نووسـەر لـەناو ئـەو کەلەپوورەدایـە، ئیمـە وتمـان: دەبێ دەرفـەت بۆ گشـت بـەهرەکان بکریتـەوە بۆ خولقاندنی ئـەو فۆرمانـەی لەگـەڵ شوناسـە هونەرییەکـەیدا دەگونجـێ، بـەم مانایـە ئیمـە جـەغدمان لـە شـیوە نوییەکانی دەربڕین کرد، لەوانە پەخشانە شیعرو قەسیدەی تەفعیلە بە هەمـەرەنگیی تەفعیلـەکان، بەردەوام هـەولمان دەدا پشـتگیری بیروراکـانی خۆمـان لـەم بـوارەدا بـە گەرانەوە بۆ خودی کەلەپوور پتەوتر بکەین، بۆ نموونە قورئان. ئەوانەی لە سەرەتادا ئیسلامیان ڕەتدەکردەوە قورئانیان ناو لینا شیعر، ناولینانی قورئان بە شیعر ئەوە دەردەخات کە ئیمکانی شیوەیەکی تـری دەربرینـی شیعری هەیـەو بۆی هەیـە بـەبێ (کیش) بنووسریت، سا ئەگەر باب‌و باپیرانی ئیمـە تیگەیەشتنیکی وایـان هـەبووبێ، کەواتە بە مسۆگەری لیرەدا چەندین ریگای دەربرینی ناکیشدار هەیەو دەشێ نـاوی بنیـین شـیعر. دیسـان ئیمـە لـە گۆڤارەکـە دەگەراینـەوە بـۆ سـۆفیگەری‌و میتـۆدی سۆفیگەری تا نزیك ببینـەوە لـە بەرەسـەنکردنی بیروراکانمـان، هـەروەها جـەختمان لـەوە دەکـرد مومکین نییـە دەولـەتیکی نـوێ لەسـەر ئـایین دابمـەزرێ، مومکـین نییـە

PDF4Kurd

سیاسەت لەسەر ئایین دابمەزرێ، بەلکو دەبێ بە تەواوی ئایین لە ژیانی مەدەنی جیابکریتەوە بە جۆریك ئایین ببێ بە کاری شەخسیو بە ئەزموونی شەخسی، بۆ ئەوەی هەموو کەسێ، جا باوەری ئایینیو نائایینی هەرچییەك بێ، دەرفەتی ئەوەی بۆ برەخسێ بە ئازادییەکی تەواوەوە بیرورواکانی خۆی دەرببرێ. بەم مانایە رەخنەمان لە رۆشنبیریی عەرەبی دەگرت، ئەو رۆشنبیرییەی لەسەر پایەکانی تیکەلکردنی سیاسەتو ئاینو رۆشنبیریو ئایین راوەستاوە، وەك پیشبینییەکی سەرەتاییش دەمانوت تیکرای حزبە عەرەبییەکان سەرکەوتوو نابن چونکە بنچینەکەیان هەلەیە، تۆ ناتوانی بە چەمکە کۆنەکان کۆمەلگەیەك بنیات بنییت، کەواتە هەر دەبێ چەمكو تیگەیشتنە کۆنەکان بەپیی واقیعی حال جیبهیلدرێ یان بگۆردرێ یان راست بکریتەوە. قسەکانی میشیل عەفلەق (8) لە بارەی ئیسلام کە پیی وایە ئیسلام جەوهەرو رۆحی عروبەیە، بێ ئەوەی مەبەستی خۆی لە مانای وشەی ئیسلام دیاری بکات، ئەمە تەنیا قسەیەکی سیاسییانەیەو لە رووی مەعریفیو زانستییەوە هیچ نرخیکی نییە، جگە لەوەی ئەم قسانە دژی ئەو بیرو باوەرە پیشکەوتنخوازییەیە کە حزبەکەی خۆی بانگەشەی بۆ دەکات. لە راستیدا پرۆسیسەی بەعسییەکان لە قولاییدا پرۆسیسەیەکی ئایینیو رەگەزپەرستیو داپلۆسینەرانەو دژی هەر جۆرە ئازادییەك بوو، نووسەرانی حزبی بەعسو فەرمانبەرو کارمەندانی حزبی بەعس بوون نەیاندەهیشت ئەو کاتە گۆڤاری (شیعر) بچیتە ناو ولاتی سوریا، لە نیوان ئەو نووسەرانەدا وەك پییان وتین، علی الجندی وزکریا تامر (9) بوون، ئەمانە سانسۆریست بوون، پاشان کە هاتنە لامان بۆ گۆڤارەکە ئیمە بە سینەیەکی فراوان پیشوازیمان لێ کردنو بابەتمان بۆ زەکەریا تامریش بلاوکردەوە، کەواتە ئیمە بەدەر لە بیروڕای سیاسیی نووسەرەکە، تەماشای کارە هونەرییەکانمان دەکرد.

PDF4Kurd

نابێ دەوڵەت لەسەر ئایین دابمەزرێ بەڵکو دەبێ لەسەر کۆمەڵێ بەهای تەواو شارستانی دابمەزرێ، لەم پیناوەشدا دەبێ رۆشنبیریی عەرەبی بچیتە ناو چنینی رۆشنبیریی گەردوونییەوە بەڵام نەك وەك شووناسیکی داخراو بەڵکو دەبێ بەردەوام دیالۆگی لەگەڵ کەسانی تر لە دەرەوە هەبیت. لە میژووی ئیمەدا رۆشنبیریی عەرەبی تەنیا لە ریگەی پەیوەندی کردن لەگەڵ (ئەویدی) توانیویەتی رینیسانسیك–بە مانای قووڵی وشەی رینیسانس– بەخۆوە ببینێ.

سۆفیگەری بریتییە لە پەیوەندی کردن لەگەڵ ئەویدی، رۆشنبیریی ئیبن سینا و فارابی و ئیبن روشد بریتی بوو لە پەیوەندی کردن بە ئەویدی، ئیمە جەختمان لەسەر هەموو ئەمانە دەکرد، کرانەوە بەرامبەر بە ئەویدی بەشیکی بنەرەتیی کارکردنی ئیمە بوو لە گۆڤاری (شیعر)، دواجار گەیشتینە بیرۆکەیەکی بنچینەیی کە دەبێ چەمکی شیعر بگۆردرێ، نابێ شیعری عەرەبی لە چەند وەسفیکی باودا قەتیس بکرێ، واتە نابێ ئاخاوتنیکی کیش و سەرواداربێ، ئەمە مەحاڵە. شیعر بوو بە ئەزموونیکی شارستانی، قەسیدەش تویژیکی شارستانییە، تویژی شارستانیش هەروەکو تەقینەوەیەکی بورکانی فۆرمیکی گونجاو بە خۆوە دەگرێ، ئیمە چەمکی شیعرمان گۆری. ئەمانە ئەو توخمە بنچینەییانە بوون کە بزاڤی ئیمەیان ئاراستە دەکرد لەگەڵ سەرسامبوونیکی گەروە بە کەلەپووری عەرەبی و بە رۆشنبیریی عەرەبی، ئیمە بە سروشت و بە واقیع بەشیکین لە کەلەپوورو کلتووری عەرەبی. مادامەکی تۆ بە زمانی عەرەبی دەنووسیت و جوانییەکی نویی تیدا دەخولقینی، ئەمە واتە تۆ جوانییە کۆنەکەی ئەو زمانە دەزانیت و ئاگاداریت. شاعیرە لاوەکانی ئەمرۆ، ئەوانەی ئاگاداری ئیستاتیکای کۆنی زمانی عەرەبی نین، ناتوانن ئیستاتیکایەکی نوێ بخولقینن ساهەرچەندێ بنووسن و هەر چەندێ دیوانە شیعر بڵاوبکەنەوە. بەم مانایە زۆر کەس بە هەڵە لە یوسف الخال و لە گۆڤاری (شیعر)

PDF4Kurd

تیدەگەیشتن، بەڵام رەخنەگران و میژوونووسانی ئەدەب ئەمرۆ تا رادەیەك و بە شیوەیەکی ریژەیی لەو ئەزموونەی ئیمە تیدەگەن، بەڵام بە داخەوە تا ئیستاش لە قووڵایی کیشەکەو لە قوولی نبوئەتی گۆڤارەکە تینەگەیشتوون.

PDF4Kurd

بەشی پینجەم:

لە نیوان گۆڤاری (شیعر)و گۆڤاری (دیالۆگ)

* لەماوەی هەزار سالدا نزیکەی دە شاعیر بە دەوشانەوەیەکی جوانەوە دەرکەوتوون، شاعیرانی

PDF4Kurd

دی بریتین لە هەمە جۆری‌و هەمەرەنگیی ئەو دە شاعیرە

*پرسیارەی سەرەکیی من ئەوەیە: بۆچی نیشتمانەکەم نابیتە نموونەیەک بۆ ئازادی‌و پیشکەوتن؟ نهینی لەوەدا چییە ئیمە لەدواوەی جیهانین؟

طواستتةوة لةقةسيدةى كلاسيكييةوة بؤ ثةخشانة شيعر ثةرةسةندنيكى سروشتيى ذيانى شيعريى ئةدؤنيس بوو، ثةخشانة شيعر لةرؤشنبيريى عـةرةبيدا كرانةوةيـةك بوو بةرووى ئاسؤيةكى نوآ، يان وةك ئةدؤنيس دةلَي (هةوليك بوو بـؤ كردنـةوةى توانايةكى نوآ بؤ شيوة دةربرينــة جديـيـةكانء بـؤ بةخشينى ضـةندين توانـاى ديكـة بةزمانى عةرةبى تا كؤمةلَي ثيكهاتى ديكة ثيك بهينريت)،ئةدؤنيس مةترسيى خؤى لةوة ناشاريتةوة كةلةنووسينى ثةخشــان شـيعردا قـةيرانيكى راسـتةقينة هةيـة، ئـةو قةيرانـةش لـةويوة سـةرهةلَدةدا زؤربـةى ئةوانـةى ثرؤسـةى ئـةو شـيوة نووسـينة دةكةن، بةزمانيك دةنووسن لةراستيدا بةتةواوى شارةزايى زمانةكـة نيـن، ئةوانـة، بـةثيى ئـةدؤنيس، هـةولأ دةدةن بـةزمانيك جوانييــةكى نــوآ بخولقينــن ئاطــادارى ئيستاتيكاو جوانييةكانى ئةو زمانةنين بؤية مةحالة لةدؤخيكى وادا ئيستاتيكايةكى نوآ بخولقينرى. ئةدؤنيس باوةرى واية ئةو ثةخشـانة شـيعرةى ئيسـتا دةنووسـرآ تةنـها بريتيية لةرستةى ليكدراوو كةلةكة كراوو بيذةو ليزانـى، لةم سةمتةدا ئةدؤنيس قسة لةسةر كؤتايى ثرؤذةى طؤظارى (شيعر) دةكا كةمةرجةكانى بوونـى لةدةسـت دا ضونكة دووضارى قةيرانى روانين (رؤئيا) بوو. ثاشان ئاماذة بؤ ثرؤذةى هةردوو طؤظارى (شيعر)و (ديالؤط) دةكاو ئةوة رةت دةكاتةوة ثةيوةندى لةنيوان ئةو دوو

PDF4Kurd

ثرۆذةيةدا هةبآ لةطةلأ ريزى زۆرى بۆ (توفيق صايغ)ى سةرنووسةرى طؤظارى (ديالؤط)، ضونكة ثرۆذةكةى صايغ-يش خزمةتى رؤشنبيريى عةرةبى دةكرد.
ئةدؤنيس دةلَآ: قةيرانى نةتةوةى عةرةبى، ئةمرؤ، بريتيية لة (قةيرانى خويندنةوة)، بؤية ئيستا ثتر سةرقالى طةرانة بةدواى ضوار ضيوةى دامةزراندنى خويندنةوةيةكى نوآ، ضونكة قةيرانى ئةمرؤى رؤشنبيريى عةرةبى لةطشت لايةنيكدا ثتر قةيرانى (خويندنةوة)ية وةك لةوةى قةيرانى (نووسين)بآ. ثاشان قسة لةسةر هونةرى شيوةكارىء ثةيوةنديىئةم هونةرة بةشيعرةوة دةكا...

لەنیوان گۆڤاری (شیعر)و گۆڤاری (دیالۆگ)

*** تۆ لەشیعری ستوونییەوە بەرەو قەسیدەی تەفعیلە هەنگاوت نا، واتە لەشیعری (قالت الارض)ەوە بۆ دیوانی شیعری (قصائد اولى)، پاشان لەگۆڤاری شیعردا بەرەو نووسینی پەخشانە شیعر رۆیشتیت. ئەو فاکتەرە قووڵانە چی بوون تۆیان بەرەو ئەو گواستنەوەیە برد؟**

- من هەر لەسەرتاوە قەسیدەی تەفعیلەم دەنووسی، ئەمەش لە دیوانی (قصائد اولى) بەروونی دیارە، هەروەها قەسیدەی کیشداریشم نووسیوە هەروەك لە (قالت الارض)دا دەرکەوت، پاشان پەخشانە شیعرم لەگۆشە رۆژنامەییەکان دەنووسی کەبەناونیشانی (على الدرب) وبەناوی خوازراوی (سائر) لەرۆژنامەی (البنا) لە سەرەتای پەنجاکان لەدیمەشق بلاوم دەکردەوە. چەند حەز ئەکەم ئیستا بتوانم بگەریمەوە بۆ ئەو دەقە کورتانەی لەشیوەی پەخشانە شیعر دەمنووسین. نالیم من یەکەم کەس بووم دەستم بەنووسینی پەخشانە شیعر کرد، چونکە من دژی سەرەتاکانو دژی چەمکی سەرەتاو هەوەڵ کەسو دژی ئەوەم کێ یەکەم کەس نووسیویەتی، بەلام هەر لەسەرەتاوە، وەکو ئیستا، بەرامبەر بەدنیاو بەرامبەر بەئەویدی کراوەبووم، هەروەها کراوەبووم لەبەرامبەر هەموو شیوە مومکینەکانی دەربرینی زمانەوانی، لەبە رئەوە لەدایك بوونی پەخشانە شیعر لەکاروانی شیعریی

PDF4Kurd

منداڵ لەدایك بوونیکی ئاسایی بوو، گواستنەوەبوو لەدنیایەکەوە بۆدنیایەکی تر، ئەمەش وایدەبینم کاریکی پەیوەندارو هەمەرەنگیی دەربرینە لەتیروانینم بۆدنیا، لەراستیدا من هەستم بەهیچ گواستنەوەیەکی کتوپڕ نەکردووە، نەلەشیعری ستوونییەوە بۆ شیعری تەفعیلەو نەلەمیشەوە بۆ پەخشانە شیعر، مەسەلەکە زۆر ئاسایی بوو، بەتایبەتی من دەمویست کاری (دیوان الشعر العربی) تەواو بکەمو بچمە سەر (دیوان النثر العربي)، تائیستاش ئەم پرۆژەیە ماوەو بەڵام پیویستم بەکاتو بەیارمەتی هەیە بۆ ئەوەی بەتەواوی خۆمی بۆ تەرخان بکەم، کۆمەلی دەقی ئیجگار زۆرم لەپەخشانی عەرەبی لەلایە، باوەرم وایە پەخشانی عەرەبی لەرووی چەندایەتییەوە بایەخ و ئیستاتیکایەکی گرنگتری لەچەندایەتیی شیعری عەرەبی هەیە، چونکە جومگە گەورەکانی شیعری عەرەبی ژمارەیان کەمەو دەتوانم بلیم نزیکەی دەشاعیر هەن لەماوەی هەزار سالدا بەدرەوشانەوەیەکی جوانەوە دەرکەوتن، بەڵام شاعیرانی دی بریتین لەهەمەجۆری و هەمەرەنگیی ئەو دە شاعیرە، کەچی لەپەخشاندا کۆمەلی دەقی باش هەن بەبی هەمە جۆری، لەبەر ئەوە، بەم مانایە، دەولەمەندیی پەخشانی عەرەبی لەرووی بارستایی و چەندایەتییەوە لەدەولەمەندیی شیعری عەرەبی گەورەترە. هیوادارم رۆژێ بیت بتوانم دیوانی پەخشانی عەرەبی تەواو بکەم.

* تۆو یوسف الخال خەمی نویکردنەوەتان تیابوو، کەچی نویکردنەوە لەلای ئەو شاعیرانە نابینین کەلەدوای ئیوە هاتن. ئەمە بۆچ دەگەرینیتەوە؟

– بەپیچەوانەوە، پیم وایە خەمی نویکردنەوە تائیستاش بەردەوامە، بەڵام نویکردنەوە لەم قۆناغەدا شیوەیەکی تری وەرگرتووەو ناچیتە ناو پرۆژەیەکەوە، لیرەدا بەشیوەیەکی گشتی هیچ پرۆژەیەك بوونی نییە، نەك تەنیا لەبواری هونەری بەلکو لەبواری نەتەوایەتیشدا. نەبوونی پرۆژەی نەتەوەیی و کۆمەلایەتی و سیاسی،

PDF4Kurd

بەتەبیعەتی حاڵ، بۆتە هۆی نەبوونی پرۆژەی هونەریش، لێرەدائاسۆیەکی داخراو هەیە، ئەمڕۆ نووسین لەناو ئەو ئاسۆ داخراوەدا دەخولێتەوە، لێرە خەڵکی پتر خەریکی کاروباری ژیانی رۆژانەی خۆیانن و لەسەر شتە راستەوخۆکانی ژیانی خۆیان دەنووسن لەکاتێکدا پرۆژەی گەورە پاشەکشەی کردووەو ئامادەبوونی نییە، دەشێ ئەمە هۆیەك بێ بۆ نەبوونی خەمی گەڕان بەدوای ئەو ڕێگەو شێوازانەی ڕێگە بۆ خوڵقاندنی دنیایەکی تر دەکەنەوە یان بۆ نەبوونی ئەوەی تۆ ناوی خەمی نوێکردنەوەی لێدەنێیت.

*خاڵی هاوبەش و خاڵی جیابوونەوەی نێوان گۆڤاری (شیعر) و گۆڤاری (دیالۆگ) چیە، بۆچی توفیق صایغ[1] بەشێوەیەك دەرکەوت وەك بڵێی ئەزموونێکی جیاوازی هەبێت و ڕێچکەیەکی جیاوازی لەو ڕێچکەیەی ئێوە گرتبێت؟

– هیچ جۆرە پەیوەندییەك و لەهیچ ئاستێکدا لەنێوان گۆڤاری (شیعر) و گۆڤاری (دیالۆگ)دا نەبووە سەرباری ئەو هەموو تۆمەتانەی بۆیان هەڵدەبەستین، بەپێچەوانەوە گۆڤاری دیالۆگ لەبەرامبەر گۆڤاری شیعر هەستی بەبێزاریی و بەجۆرە ڕژدییەك دەکرد. گۆڤارەکەو توفیق صایغ خۆیشی ئەوەیان نەدەشاردەوە کە (دیالۆگ) پەیوەستە بەدەزگایەکی رۆشنبیریی نێو دەوڵەتی بەناوی (ڕێکخراوی جیهانی بۆ ئازادیی رۆشنبیری)، بەهەرحاڵ سەرهەڵدانی گۆڤاری (دیالۆگ) پتر ئێمەی جووڵاندو بۆ کاروچالاکیی زیاتر پاڵی پێوەناین، لەوێدا مونافسەو بەربەرەکانییەکی جوان هەبوو، توفیق صایغیش رەوشتێکی بەرزی هەبووو زۆرم خۆشدەویست و ڕێزیم دەگرت، بەڵام هاوکاریی یەکترمان نەکرد، هەر یەکەمان بەرێگەی تایبەتیی خۆی کاری دەکرد، بەڵام ئێمە بەفیعلیبرادەر بووین، برادەری پیشەو برادەری شیعرو برادەری یەك جۆرەکار، گۆڤاری (دیالۆگ)یش گەواهییەکی شیعری بوو و خۆی سەپاندو لەکایەی ئەدەبیشدا پایەیەکی بەرزو گرنگی هەبوو، من

PDF4Kurd

ڕێزی گۆڤاری دیالۆگو بێگومان ڕێزی توفیق صایغیشم دەگرت. جیاوازی بنەڕەتیی نێوانمان ئەوەبوو: گۆڤاری دیالۆگ لەناو چوار چێوەیەکی ڕۆشنبیریی دیاریکراودا ئازادانە دەجوولایەوە، کەچی گۆڤاری (شیعر) لەناو چوار چێوەی خەمو هیواو پێشهاتو کێشەکانی ئێمەدا دەجوولایەوە لەتەك پێداگرتنی بەردەوام لەسەر کرانەوەیەکی تەواو بەرامبەر بەگشت شەپۆلو ڕێبازو ئاراستەکان، لەم پەڕی ڕاستەوە بۆ ئەوپەڕی چەپ، لەبەر ئەوە بوێریو جەسارەتێکی زۆرمان هەبوو بۆ کرانەوە بەڕووی هەموو شتێ.

* بەم بۆنەوە دەڵێم لەوانەیە توفیق صایغ نەیزانیبێ کە (ڕێکخراوی جیهانی بۆ ئازادیی ڕۆشنبیری) و CIA بەنهێنی تەمویلی گۆڤارەکە دەکەن، بەڵکو دواتر ئەو ڕاستییەی بۆ دەرکەوت.

– ئەمە ڕاستە، لەبەر ئەوە دەستی لەکار کێشایەوە. لەڕاستیدا کەس ئەوشتەی نەدەزانی، توفیق صایغ باوەڕی وابوو ئەو ڕێکخراوە بانگەشەی ئازادی دەکا، بەڵام ئێمە دەمانزانی ئەمە ڕێکخراوێکە دژی کۆمۆنیزمە،کەچی توفیق صایغ– ئەمەش گەواهییە کە بۆ ئەو– لەگۆڤاری (دیالۆگ)دا یەك وشەی دژی کۆمۆنیزم نەنووسی، لێرەدا پارادۆکسێك هەیە؛ ئەگەر ئەو ڕێکخراوە لەدژی کۆمۆنیزم دانرابێ ئەوا گۆڤاری دیالۆگ دژی کۆمۆنیزم نەبوو، ئەمە ڕێك هەروەکو دەزگای فرانکلین، ئەم دامەزراوە ئەمەریکییە خزمەتی ڕۆشنبیریی عەرەبی کرد، باشە بۆچی ئەم لایەنەش نەبینین و تەنها پێ لەسەر یەك لایەن دابگرین کەدەشێ واش نەبووبێ. بەهەرحاڵ کاتێ حەقیقەتی ئەو ڕێکخراوە ئاشکرا بوو، توفیق صایغ دەستی لەکارکێشایەوە.

* لەوانەیە شۆکی ئەم حەقیقەتە پەلەی لەمەرگی توفیق صایغ کردبێ؟

– لەوانەیە.

PDF4Kurd

* یوسف الخال لەدوا سەروتاریدا لەگۆڤاری (شیعر) دەڵێ یەكێ لەهۆیەكانی وەستانی گۆڤاری شیعر بەریەككەوتنی بوو بە بەربەستی زمان . ئایا راستە گۆڤارەكە بەر دیواری (زمان) كەوت یان لەراستیدا بەر دیواری (واقیع) كەوت ونەیتوانی ئەو دیوارە كوون بكات؟

– ئێستا بەپشت بەستن بەزانین و شارەزاییم لەو پیاوە، دەكرێ وەڵامی یوسف الخال بدەمەوە؛ بەهانەی بەریەككەوتن بەدیواری (زمان) قەرەبوویەك بوو یان پەردەیەك بوو بۆ داپۆشینی بەریەككەوتنی قووڵی گۆڤارەكە بەدوو دیواری تر: دیواری واقیع و دیواری بزاوتی واقیع.

گۆڤاری (شیعر)، وەك بزووتنەوەو وەك پرۆژە، لەزەمەنی خۆیدا دژی هەموو شەپۆلێكی غەیرە عروبی بوو بەمانا رۆشنبیرییەكەی، ئەمەش پابەند نییە بەزمانەوە، بەركەوتنیش بەدیواری زمان واتە بە بەربەرستی بزاوتی واقیع مانای ئەوە نییە بەر خودی زمان كەوتبێ،دەنا (یوسف الخال) زمانێكی تری نەدەگرتە خۆ كەبانگەشەی بۆدەكردو ناوی لێنابوو (زمانێك دژی زمانی سەعید عەقل)، ئەمە زمانێك نییە هی (سەعید عەقل) بێ بەڵكو خودی زمانی عەرەبییە بەڵام بەبێ بزاوت و جووڵانەوە، فەرقێكی گەورە لەبەینی ئەو دووانە هەیە، ئەو زمانەی ئێستا قسەی پێدەكەین هەمان ئەو زمانەیە كە (یوسف الخال) تەبەننیی دەكرد، ئەو زمانی عەرەبیی بەهەموو فەرهەنگەكانیەوە بەخۆوە گرت بەڵام بەبێ جووڵاندنەوە.

* بابڵێین زمانێكی بەپەتیكراو یان زمانێكی پەتی كەلەزمانی میللی نزیك دەبێتەوە..

– لەوانەیە، تارادەیەك لەبەر ئەوە یوسف الخال لەدوا رۆژەكانیدا بەو زمانە دەینووسی نەك بەزمانی میللی، نەك بەزمانی (طلال حیدر) یان بەزمانی (میشال طراد)[(2)] و (سەعید عەقل). ئەو بەمانا تیۆرییەكەی دژی زمانی عەوام و میللی بوو بەڵام ئێمە، وەك شێوەیەك لەشێوەكانی ئازادیی دەربڕین، پێشوازیمان لەو شێوە

PDF4Kurd

دەربرینانەش دەکرد، گۆڤارەکەی ئیمە شیعری بۆ (میشال طراد) و(طلال حیدر)یش بڵاوکردۆتەوە، دەمانووت هەرکەسێ چۆنی ئارەزوو لییە بابەوجۆرە تەعبیر بکاو بنووسێ، گفتوگۆی دریژم لەگەڵ (یوسف الخال) دەکردو هەمیشە پیم دەووت تەنانەت ئەگەر وای دابنیین زمانی عەرەبی زمانیکی مردووە بەڵام من هەر بەو زمانە دەنووسم تاپیی دەمرم، بۆ زانیاری هەندێ لەریزمانزانە کۆنەکان و زانستی نەحو (سینتاکس) دەیانووت ئیعراب پیویست نییە، دەشێ هەندێ کەس وەك تیۆر ئەم رایە وەربگرن، بەڵام حەرەکاتی ئیعرابی لای من وەك شاعیریك بریتییە لەمۆسیقا، ئیعراب مۆسیقایە، ئەگەر ئیعراب لەزمانی عەرەبی دەربهینرێ دەبیتە زمانیکی ترو ناتوانم پیی بنووسم، من پابەندی ئەو زمانە پەتییەم، ئیتر تۆش هەر چ ناویکی لیدەنیی: زمانیکی فەرامۆشکراو، یان زمانیك لەرووی بابەتییەوە دەمرێ چونکە ئەهلی ئەو زمانە لاوازو بیهیزیان کردووە... هتد. زمان وەك هەرشتیکی جوان، بۆ ئەوەی شتە جوانەکەی بزانیت، پیویستیی بەکۆمەڵێ موعاناتی گەورە هەیە تابگەیتە جوانییەکەی . زمانی عەرەبی وەك ئاسۆیەکی بیکۆتایی وایە، ناتوانی بگەیتە شوینیکی دیاریکراوو لەویدا بووەستیت و بلیی ئەمەیە زمانی عەرەبی، دەبێ شاعیریش ئامادەبوونیکی وای تیابێ تا ئەو (بیکۆتایی)یە لەویشدا بوونی هەبی وەك ئەوەی هەر جارەی قەسیدەیەك دەنووسێ هەست بەوە بکات جاریکی تر زمان دەخولقینێ. ئیستا عەرەب لەباریکی خراپدان بەڵام ئەم خراپیە بەهۆی زمانەکەیانەوە نییە بەلکو بەهۆی عەقلیانەوەیە، زمان هیچ خەتایەکی نییە بەلکو خەتایەکە لەعەقلی عەرەبیدایە. من دەلیم: ئەگەر زمانی عەرەبی بمرێ مانای وایە عەقلی عەرەبی و بگرە هەموو عەرەب دەمرن نەك هەرتەنها زمانەکەیان. من وایدەبینم گۆڤاری (شیعر) بەر دیواریکی تر کەوت: دیواری روانین (روئیا)، ئەم گۆڤارە گەیشتە قۆناغیك ئیتر خولی خۆی تەواو کردو ئەوسا دەبوو یان بەخوینیکی تازە

PDF4Kurd

خۆی تازە بکاتەوەو پاشان روانینی تازە بکاتەوە، یان دەبوو بووستێ. من ئەوکاتە بۆچووونم وابوو دەبێ ئیمە روونترو بویرتربین بۆ وەرگرتنی کەلەپووری عەرەبی وەك بابەتیکی بنچینەیی زمانی عەرەبی ، هەروەها پتر بەرووی کیشەکانی کۆمەلگەی عەرەبیدا بکرییینەوە دەنا گۆڤارەکە برستی لیدەبرێو دەخنکی.

هەندێ کارکردی شەخسی بەشیان لەم مەسەلەیەدا هەبوو، بەڵام بنچینەیی نەبوون، کارکردی بنەرەتی بریتی بوو لەجیاوازیمان لە سەیرکردنی ئایندەی شیعرو ئایندەی رۆشنبیری، واتە جیاوازی لەجۆری کارکردنو لەجۆری بینین، لەراستیدا روانینی جیاوازی من ، بەرەو دامەزراندنی گۆڤاری (مواقف)ی بردم.

دەبێ جاروبار ریبەرانو دامەزرینەران (سا ئەگەر ئەوانە گۆڤار یان بزووتنەوەیەك یان حزبیك دامەزرینن) دەبێ ئاگاییو توانایەکی وایان هەبێ بتوانن مەسافەیەکی بابەتی لەگەڵ حزب یان بزووتنەوە یان گۆڤاردا بخولقینن، کاتیکیش قودرەتی نویکردنەوەی بەردەوامیان نامینێ، ئەوسا دەبێ ئەوەی دایانمەزراندووە، بیمرینن، مراندنی گۆڤار یان بزووتنەوە یان حزب لەو حالەتانەدا، لەئاستی دامەزراندندایە.

* لەوە دەچێ پەخشانە شیعر وەك یاخیبوونیك لەقەسیدەی تەفعیلە سەری هەلدابێ پتر لەوەی وەك چەشنیکی نویی شیعری دەرکەوتبێ. چۆن رەخنە لەم گوتەیە دەگری؟

– دەبێ لەرووی بابەتییەوە بەجۆرێ سەیری پەخشانە شیعر بکەین وەك ئەوەی بەشیکە لەتەقینەوەی دەربرینی شیعریو بەشیکیشە لەپەرەسندنی چیژو پەرەسەندنی پەیوەندیی مەرجەعیانە بەکەلەپوورەوە . راستە ئەم چەشنە نووسینە وەهمی ئاسانکاری پیشان دەداو پرۆسەکردنیشی جۆریکە لەیاخیبوون، بەڵام لەم جۆرە شیعرانەداهەروەك لەشیعری کیشداریشدا، شیعری باش هەیەو شیعری خراپو ناشیعریش هەیە، هەر تەنها نووسینی پەخشانە شیعر پیوەر نییە بۆ باشیی

PDF4Kurd

شیعرەکە وەك چۆن نووسینی شیعری کیشداریش پیوەر نییە بۆ خراپیی شیعر. ئیمە لەبنەرەتداو لەگۆڤاری (شیعر) یشداو لەقوولایی تیروانینماندا پەخشانە شیعرمان تەنها وەك یاخیبوون نەژماردووە، بەلکو هەولیك بووە بۆ کردنەوەی توانای نویٔ بۆ کۆمەلیٔ گوزارشتو ودەربرینی جیددی، هەولیك بوو بۆ بەخشینی کۆمەلیٔ توانای تر بەزمانی عەرەبی تا چەند پیکهاتیکی تر بخولقینریٔ، بەلام ئیستا لەنووسینی پەخشانە شیعردا قەیرانیکی راستەقینە هەیە، ئیستا کەسانیٔ پەخشانە شیعر دەنووسن زمانەکە بەتەواوی نازانن، لەتەك ئەوەی دان بەبەهرەو توانای زۆرکەسیشدا دەنیم، هەندیٔ لەو کەسانەی پەخشانەشیعری خراپ دەنووسن هەوڵ دەدەن ئیستاتیکایەکی تر بەزمانیك بخولقینن کەخۆیان شارەزای ئیستاتیکای زمانەکەنین،بۆیە مەحالە بتوانن ئیستاتیکایەکی نویٔ بخولقینن،ئەوەی ئیستا دەنووسریٔ تەنها پیکهاتەو کەلەکەبوونو کەلەکەکردنی وشەو بیژەو دەرخستنی لیهاتووییە، لەگەڵ ئەوەش لەماوەی ئەم پەنجاسالەدا بیگومان کۆمەلی بەهرەی شیعریی جوانو نووسینی چاك پەیدا بوون.

*پەخشانە شیعر لەدنیای عەرەبیدا کەی دەستی پیکرد؟ کیٔ بوو یەکەم کەس ئەو جۆرە شیعرەی نووسی؟

– لەهیچ ئاستیکدا بەلامەوە گرنگ نییە کیٔ یەکەم کەس بوو، من دەلیم لەشیعرو لەفیکردا یەکەم کەس نییە، بگرە چەمکی یەکەم کەس دژی شیعرو دژی فیکرە، چونکە یەکەم کەس جۆریکە لە لاساییکردنەوەی یەکەم ئەفرینەر (خالق)، یەکەمین شت کەدژی شیعرییەتو دژی فیکرییەتە، پیداگرتنە لەسەر ئەوەی کیٔ یەکەم کەس بووە، یەکەم کەس لەشیعرو فیکردا زنجیرەیەکی دریژی سەرەتا نادیارەکانە، لیرەدا گرنگ ئەوەیە پرسیاری ئەوە بکەین کیٔ شکلیکی جوانترو دەولەمەندتری بەو جۆرە نووسینە بەخشیوە، دەبی بەوردی دیقەتی ئەم پرسیارە بدەینو وەلامی بدەینەوە

PDF4Kurd

(3). تائیستاش، لەم ئاستەدا ، لیکۆڵینەوەی جددیو بەخشینی حەقیقیمان کەمە، نەك هەر لەم بوارە بەلکو لەگەلی بواری تریشدا.

* لەگۆڤاری (شعر)دا خواستی دامەزراندنی قەسیدەیەکی نویت هەبوو، بەلاّم لەگۆڤاری (مواقف)دا خواستی دامەزراندنی نووسینیکی نویت هەبوو. ئەی ئیستا خواستی تۆچییە؟

- خواستی من ئیستا دامەزراندنی خویندنەوەیەکی نوییە. قەیرانی ئەمرۆی رۆشنیریی عەرەبی لەهەموو لایەنەکانیدا بریتیە لەقەیرانی خویندنەوە پتر لەوەی بریتی بی لەقەیرانی نووسین. ئەم قەیرانەش تەنیا پابەند نییە بەخویندنەوەی دەقی نویّ بەلکو پابەندە بەخویندنەوەی دەقی کۆنیش . خویندەوەی باوی ئەمرۆش ، بە تایبەتی خویندنەوەی دەقی کۆن، ویرانەیەکە بۆ خۆی، ویرانەیەکی مەعریفییە، ئەم ویرانەیە یەکەمین شتیکە دژایەتی جوانیی هەموو شتیکی کۆنو مەزنیی هەموو شتیکی کۆن دەکا، تیشکەمومکینو پەنهانەکانی ناو دەقە کۆنەکان دەشیوینیّو کەبتی دەکا.

بەتایبەتی لەخویندنەوەی دەقی ئاینیدا وەك ئەمرۆ باوە زۆربەی جار ئەو دەقە چیایەکەو لەم جۆرە خویندنەوانەشدا دەق تەنها بەردیکە لەگۆشەیەکی تاریکدا، ئەمە لەخویندنەوەی دەقی نویشدا هەر بەو شیوەیەیە، من وایدەبینم قەیرانی راستەقینەی ئەمرۆ قەیرانی نووسینو قەیرانی بەرهەم نییە، چونکە لیرەدا کۆمەلیّ بەرهەمی باشو دەقی زۆرباش هەن، بەلکو قەیرانەکە قەیرانی خویندنەوەیە. لیرەدا خوینەریکی مەزن نابینین تەئویلکاری بۆ ئەو دەقە چاکانە بکات، تەئویلیك ئەو ئاسۆیەی بۆ بکاتەوە کەخواستی دەقەکەیە، گشت ئەمانە لەسەرشانی خویندنەوەیە.

* لەئەدیبانو شاعیرانی ئەمرۆ کیّ دەخوینیتەوە؟ ئایا موتابەعەی جووڵانەوەی ئەدەبیو هونەرە جوانەکانی دنیای عەرەبی دەکەیت؟

PDF4Kurd

– بەشێوەیەکی تایبەتی بەرهەمی گەنجەکان دەخوێنمەوە،بەڵام زۆرکەم بەرهەمی نەوەی خۆم یان ئەوانەی پێش خۆم دەخوێنمەوە، بەئارەزوویەکی زۆرەوە نووسینی وەچەکانی دوای خۆم دەخوێنمەوە، ئارەزوویەکی راستەقینەم هەیە بزانم چۆن زمانی شیعری پەرەدەستێنێ، لێرەدا کۆمەڵێ بەهرەی باش و جوان هەیە بەتایبەتی لەو وڵاتانەی پێشتر لەپەراوێزدا بوون، بۆ نموونە وڵاتانی کەنداوی عەرەبی، لەو باوەڕەدام لەوڵاتانی کەنداوی عەرەبیدا کۆمەڵێ دەنگ هەیە لەنێوان گرنگترین دەنگە شیعرییەکانی جیهانی عەرەبیدان. موتابەعەی هونەری شێوەکاریش دەکەم و لەگەڵ هونەرمەندە گەورەکاندا پەیوەندیم هەیە، پێم وایە زمانی شێوەکاریی عەرەبی، لەدوای زمانی شیعری، بایەخ و گرنگییەکی پلە دووی هەیە، باوەڕم وایە ئەم دیاردەیە زۆر گرنگەو دەبێ لێکۆڵینەوەی لەسەر بکەین، بەڵام نەك بەشێوەی لێکۆڵینەوەی پچڕپچڕ بەلکو وەك نزیککارییەکی نوێی جیهان لەمیانی پێکهاتەو لەمیانی ڕەنگەکان، ئێمە هێشتا دەستمان بەم جۆرە نزیککارییە نەکردووە، من ئێستا بایەخێکی گەورە بەهونەری شێوەکاریی عەرەبی دەدەم و زۆربەی هونەرمەندە عەرەبەکان دەناسم بەتایبەتی ئەوانەی لەدەرەوەن. هیوادارم ڕۆژێ بێ بەتیروانینێکی نوێ سەیری هونەری شێوەکاری دنیای عەرەبی بکرێ. پێم وایە زمانی شێوەکاریی عەرەبی زۆر لەزمانی ڕۆمانی عەرەبی بایەخدارترە، کەچی دەبینین بەئەندازەیەکی گەورە بایەخ بەرۆمان دەدرێ لەچاو هونەری شێوەکاری.

* بەڵام ئەم جۆرە هونەرە تائێستاش لەئاستێکی فراواندا نەچۆتە ناو ویژدانی خەلکییەوە.

– بێگومان، ئەمەش یەکێکە لەهۆیەکانی پاشکەوتوویی ڕۆشنبیریی عەرەبی.

PDF4Kurd

* ئاخۆ بەگشتی چەند ناویکی دیاریکراو لەدنیای شیعرو هونەرو هونەرە جوانەکاندا سەرنجت رادەکیشن؟

– لەناوهینانادا دوو دلم، یەکەم لەوە دەترسم ناوهینان وا لیك بدریتەوە کەپرکردنەوەیەکەو پەیوەندیی هاوریییەتی یان هەندی ئیعتباراتی تر سەپاندوویەتی، دووەم لەوە دەترسم بەهۆی ناوهینانەوە برەو بەهەندێ فیکرو ریباز بدەمو هەندێ ناوی دیارو شایانیشم لەبیربچێ، سییەم دەشیت نەزانی یان مەعریفەیەکی کەم پیشان بدەمو لەوانەیشە شارەزاییەکی ئەوەندە فراوانم نەبێ بتوانم ناوەکان دەسنیشان بکەم بەتایبەتی لەبواری مۆسیقا (بۆ نموونە پیانۆ)و گۆرانی، هۆی چوارەمیش دەترسم یادوەریم خیانەتم لیبکات لەناو نەهینانی ئەو کەسانەی دەیانناسمو خۆشم دەوین کەهەندی جار ئەمە روودەدا، بەڵام دوو دل نیم لەوەی لەهونەری شیوەکاریدا، بەتابلۆو پەیکەرەوە، کۆمەڵێ هونەرمەندی گەورەمان هەیە، هەروەها لەمۆسیقاژەنیدا (پیانۆو عوودو...هتد) هونەرمەندی گەورەمان هەیە کەدەشێ بەچاویکی یونیڤیرسالییەوە سەیریان بکەین، دەشیێ ژمارەی ئەو هورنەندانە، لەرووی چۆنایەتییەوە، لەژمارەی رۆماننووسەکان زیاتر بێ، تەنانەت دەشێ لەژمارەی شاعیرانیش زیاتر بێ.

* ئەی لەشیعردا؟

– ریگە بەخۆم نادەم هیچ حوکمیکی سەلبی یان ئیجابی لەسەر هیچ شاعیریك دەربکەم، لەبەر گەلی هۆ. ئەوکەسەی حوکم دەدا هەر چەند بابەتی بی بەم یان بەو شیوەیە هەر کاریگەر دەبێ، بەشیوەیەك لەشیوەکان خودی خۆی دەردەخا، لەبەر ئەوە دەترسم لەناو هینااندا بەئینساف نەبم، دیسان دەترسم بابەتی نەبم هەر چەندێ بابەتیش بم. خۆم لەوە دەپاریزم قسە لەسەر شاعیران بکەم بەتایبەتی ئەوانەی لەژیاندا ماون.

PDF4Kurd

* جاریکیان وتت بەر لەسالی 1971 جوبران خەلیل جوبرانت نەخویندۆتەوە. کین ئەو شاعیرە گەورە عەرەبانەی تائیستا نەتخویندوونەتەوە؟

– سەرجەمی شاعیرانی عەرەب، بەگەورەو بچووکیانەوە، بەتایبەتی ئەوانەی مردوون، هەموویانم خویندۆتەوە، لەوانەیە هەندێ کەس سەریان لەمە سوربمێنێ و سەرسام بن، چۆن توانیومە گشت ئەو شاعیرانە بخوینمەوە، لەگەڵ ئەوەشدا دەلیم: هەموویانم خویندۆتەوە.

* ئایا رۆژێ لەرۆژان لەهونەرەکان نزیك بوویتەتەوە؟ ئاخۆ کاری نیگارکیشیت کردووە؟ ئامیریکی مۆسیقاییت ژەندووە؟

– من برادەری زۆربەی هونەرمەندانم و بۆ ماوەیەکی دریژ کارم لەگەلدا کردوون و تائیستاش کاریان لەگەڵ دەکەم، بەلاّم تائیستا کاری نیگارکیشیم نەکردووەو هیچ ئامیریکی مۆسیقاییشم نەژەندووە، بەلاّم خۆم بەهەندێ کاری (کولاژ) خەریك کردووە، ئەم هونەرە لەزمانی فەرەنسیدا پیی دەووترێ کولاژ بەلاّم من پیم خۆشە ناوی بنیم هونەری گلمتك (الرقیمة) هەندێ جار ئازادیی گەمەو شیوەکاری بەدەستو پەنجەکانم دەدەم، لەم گەمە شیوەکارییەدا کۆمەلی گلمتکی کۆلاژئامیز بەرهەم دەهینم.

*دەشێ رۆژێ لەناکاو پیشانگایەکی شیوەکاریی ئەدۆنیس ببینم؟

– بەلێ، دەشێ وِمومکینە(4).

* لەبارەی ئەزموونی خۆت لەو تاراوگە جوگرافییەدا، دوور لەشوینی لەدایك بوونت لەسووریەو دوور لەشوینی لەدایك بوونی شیعریت لەلوبنان، چی دەلیی؟

– من پتر هەست بەوە دەکەمو مەیلی ئەوەم هەیە بلیم سێ شوینی لەدایك بوونم هەیە: لەدایکبوونی یەکەمم کەلەئیرادەی خۆم نەبوو، لەدایکبوونیکی سروشتی بوو لەگوندی (قصابین) لەسوریە. لەدایکبوونی دووەمم لەدایکبوونیکی شیعرییە

PDF4Kurd

لەلوبنان . لەدایکبوونی سێیەم لەتاراوگەیەکدا بوو خۆم هەڵمبژارد، من ئیدیعای ئەوە ناکەم تاراوگەکراوم بەڵکو بەهەڵبژاردنی خۆم، خۆم تاراوگە کرد، ئەو تاراوگەیەش بەپلەی یەکەم لەپاریس بوو. من زۆر قەرزاری پاریسم، هەروەك زۆر قەرزاری لوبنانم، زۆریش قەرزاری گوندەکەمم. من نیشتمانێکم هەیە زمانی عەرەبی لەوسێ شوێنەدا بۆی چنیوم، سووریشم لەسەر ئەوەی ئەم زمانە مەزنە، کە زمانی عەرەبییە، سنووری ئاسۆو قووڵایی ئەو شوێنانەم بۆ رەسم بکات، هەندێ جار ئینتیمای خۆم کورت دەکەمەوەو دەڵێم: نیشتمانی راستەقینەی من زمانی عەرەبییە.

* لەکتێبی (فاتحة لنهایات القرن)دا دەڵێی: جۆرج شەحادە حالەت– تراژیدیایە، ئەو لەنیشتمانەکەی تاراوگەکراوە لەبەر ئەوەی لەدەرەوەی زمانەکەی خۆیدایە، لەزمانەکەی خۆیشی تاراوگەکراوە لەبەر ئەوەی لەدەرەوەی نیشتمانەکەیدایە. ئاخۆ تۆش، بەتەرزێکی جیاواز، حالەت– تراژیدیایەکی تری؟

– سەرباری ئەو هەمووگرفتو مەینەتییانەی تیایاندا ژیاوم وتا ئەمرۆش تیایاندا دەژیم، بەتەواوی خۆم بەتاراوگەکراو نازانم . لەنیشتمانەکەمدا تاراوگە بەمەسەلەیەکی سروشتی دەزانم، رەوتی بەرەو پێش چوون لە کۆمەڵگەکەمدا بەو جۆرە بووەو مێژووی ژیانیشم هەر بەو جۆرە بووە، خۆیشم بەشێکم لەو گیروگرفتانە، رۆژێ گلەییم لەو بارودۆخەی خۆم نەکردووەو بۆی نەگریاوم، بەڵکو گلەیی و نارەزاییم لەو دیوارو بەربەستانە کردووە کەبەبێ گۆران ماونەتەوە. گرفتی من لەگەڵ نیشتمانەکەم و لەگەڵ تاراوگەکەم، لەگەڵ ئەم پرسیارە پێکدادێن: بۆچی نیشتمانەکەم نابێتە نموونەیەك بۆ وڵاتانی تری دنیا؟ بۆچی نابێتە نموونەیەك بۆ ئازادی و پێشکەوتن؟ بۆچی؟ پرسیارەکە ئەمەیە. بەڵام من نیشتمانەکەم بەهەموو شتێکیەوە قبوڵە، من نیشتمانەکەم بەهەموو شتێکەوە خۆش دەوێ، جارێکی تر دەیڵێمەوە گرفتەکەم لەم پرسیارەدایە: چ شتێك رێگرە لەبەردەم ئەوەی نیشتمانی

PDF4Kurd

من لەپێشەوەی وڵاتانی دنیادا بێت؟ ئێمە هەموو توانایەکی ئابووری و رۆحی و ماددی و رۆشنبیریمان هەیە، مێژووی ئێمە یەکێکە لەمێژووە هەر دێرینەکانی دنیا، نهێنی لەوەدا چییە ئێمە لەدواوەی جیهانین؟ ئەمەیە گرفتەکە.

* ئەمە لەگرفتێك زیاترە. ئەمە کۆسپ و تەنگوچەڵەمەو تراژیدیایە .

– راستە، ئەمەیە کێشەو گرفت لەگەڵ نیشتمانەکەم، بەڵام لەئاستێکی تردا، تەنانەت داهێنەریش لەحاڵەتە ئاساییەکاندا کاتێ لەناو خودی زمانەکەی خۆیدا تاراوگەکراو نییە، ئەوا لەحاڵەتی دڵنیایی و سەقامگیریدا دەژی. بەڵام من لەلووتکەی هەستکردنی پابەندبوونم بەزمانەکەم و لەوپەری هەستکردنم بەوەی لەزمانەکەمدا نیشتەجێم و زمانیش لەمندا نیشتەجێیە، واهەست دەکەم لەناو بزاوتێکی ناوەکیدام کەبەردەوام خاڵ لەدوای خاڵ نەفیم دەکا تاسنوورەکانی خۆم جێبهێلم و سنوورەکانی ئەو دەستکەوتانەش کەئەنجامیان دەدەم، تابەردەوام هەست بەوە بکەم من لە شوێنێکی تردام و شەیدای ئەوەم بچمە شوێنێکی تر.

PDF4Kurd

بەشی شەشەم:

کیشەکانی تازەگەریی عەرەبی

*** رۆشنبیرانی ئیمە لەوە تیناگەن مانای چییە مرۆڤ بیلایەن و سەربەخۆ بن، لەبەرئەوە دەیان تۆمەتی سەیروسەمەرەیان بۆ هەڵبەستووم**

PDF4Kurd

* حەقیقەت لەپشتی ئیمەوە نییە بەلکو لەپیشمانەوەیەو ئیمەش بەرەو پیشەوە دەچین تاکەشفی بکەین

ئةدؤنيس باوةرى واية ثرؤذةى تازةطةريى عةرةبى هةرةسى هيناوة, عةرةبيش لة دؤخيكى وادا ثيويستييان بة تازةطةرييةكى نوآ هةية, طلةتييةكـةش دةخاتـة سـةر رذيمـى سياسـى كـة وةك مولكيكـى شةخسـى مامةلـة لةطـةلأ نيشـتماندا دةكـاء لــةم مةملةكةتة شةخسييانةشدا هاوولآتى ناتوانآ راو بؤضوونى خؤى دةربرآ. ئةدؤنيس دةلآ تازةطةرى ئةوروثى, كة حـالى حـازر هـةنطاوى طـةورةى نـاوة, ثـةيوةنديى لةطةلأ جيهانى كؤنى يؤنانى ثضريوةو لة ثيشكةوتنء ثةرةسةندنيكى تردا دةذى كة ئيتر رؤشنبيريى يؤنانى سووديكى نيية. ليرةوة ئـةدؤنيس دةلـآ دنيـاى عـةرةبى-كـة تةنها لةطةلأ (دةستكةوتةكان)ى تازةطةريدا مامةلةى كردووة بآ ئةوةى لةو (عةقلة) تيبطات كة لة ثشتى ئةو دةستكةوتانة راوةستاوة- دةطؤرآء تةنها دةبآ بة بازار يـان تةنها دةبآ بة مةوقعيكى جوطرافى. ثاشان باسى ئةوة دةكا سـةربةخؤيىء بيلايـةنى خؤى, يان طةرانى بة دواى سةربةخؤييدا, لة ثشتى ئةو شةرانة بـووة كـة لـة دذى كـراون, ثابـةند نـةبوونى بـة هيض رذيميكـةوة دوضـارى رةخنـةو ثؤلينكردنـى نيازخراثانـةى كـردووةء طةلـآ نـاوء ناتؤرةيـان بـؤ هةلبةسـتووة: كؤمؤنيسـتء ماركسيستء ناسرىء وةهابىء زؤر ناوء سيفةتى تر كة دوورن لة حةقيقةتى ئـةم ثيـاوة. ئـةدؤنيس لـةم بةشـةى طفتوطؤكـةدا بـؤ يةكـةمجار ئامـاذة بـؤ رةهـةندى تايةفةطةرانةى ئةو هيرشانة دةكاء دةلآ بةشآ لةو هيرشانة لةويوة هةلقولآون كة ئةو سةر بـة تايةفةيـةكى دياريكراوة. لـيرةدا ئـةدؤنيس دان بـةوةدا دةنـآ كـة رةهـةندى تايةفةطـةرى ـ ئةطـةرضى لـةو هيرشـانةدا زؤر طـةورة كراوةتـةوة- فاكتـةريكى لابةلاية ضونكة زؤربةى خوينةرانىء جةماوةرى شيعرةكانى لة تايةفةى ئةودا نين. ديسان ثيى واية لة ثشتى ئةو هيرشانةوة رذديى هةندآ لةو شاعيرانةش هةية كة سةر بة رذيميكى دياريكراون.

PDF4Kurd

خەم و کیشەکانی تازەگەریی عەرەبی

* تازەگەری پەیوەست بووە بە داهینان و بە تایبەتیش بە شیعر. بەڵام تازەگەری لە کۆمەڵگەدا پێویستیی بە دەسەڵاتیك هەیە تا بواریکی زیاتری بۆ برەخسینرێ، هەروەك ئەزموونەکانی (سلیمان القانونی) یان (مدحەت پاشا) یان (محمد علی الکبیر)(1). لەبەرئەوە تازەگەری لە کۆمەلگەی عەرەبیدا هەرەسی هینا کە دەشێ بە شیوەیەکی کەم و جوزئی لە داهیناندا سەرکەوتوو بوو بێ. ئەمرۆ لە شیعردا کەسێ نییە وەك، بۆ نموونە؛ (محمود سامی البارودی) یان (ولی الدین یکن) بنووسێ، کەچی زۆر کەس تا ئیستاش وەك (الامام الاوزاعی)(2) بیردەکەنەوە. بۆچی دەسەڵاتی نویگەرو رۆشنگەر لە دنیای عەرەبیدا گەشەی نەکردووە؟

– ئەمە پرسیاریکە لە خۆتی دەکەم و ئاراستەی تۆی دەکەم چونکە دەزانم تۆ بایەخ بە لایەنی سیاسی و کۆمەڵایەتی و شارستانیی گشتی دەدەی، من خۆیشم ئەم پرسیارە لە خۆم دەکەم، بەڵام گشت رۆژێ قەناعەتم بەو باوەرە پتر دەبێ کە تەوەرەی گیروگرفتەکان یان کرۆکی گرفتە بنچینەییەکان لە کۆمەڵگەی ئیمەدا دەگەریتەوە بۆ دەسەڵات، نەك بە سیفەتی دەسەڵاتیك لەخۆیدا بەلکو بە سیفەتی دەسەڵاتیك پەیوەست و هاوجومگەیە بە ئایین لە تەك هەستی هەژمونگەری یان هەستی سەپاندنی دەسەڵات. لەو باوەرەدام ئەم هاوجومگەییەی نیوان سیاسی و ئایینی، بە دریژایی میژوومان، سەرچاوەی هەموو گیروگرفتەکانی ئیمەیە، ئەگەر ئەو هاوجومگەییە لە نیو نەچێ ئەوا چانسی گۆرینی بارودۆخەکەمان نابێ، لەوانەیە لە شیوەدا بگۆرێ بەڵام لە جەوهەردا هەر وەکو خۆی دەمینیتەوە و ناگۆریت، گۆرانکارییەکانی ئیمە بە دریژایی چەندین سەدە گۆرانکارییەك بوون لە شیوەدا،

PDF4Kurd

گۆڕینی دەسەڵاتیش تەنیا هاتنی دەسەڵاتیك بوو هەتا شوێنی دەسەڵاتیكی تر بگریتەوە.

* كە پاشان جاریكی تر سەركوت و داپلۆسین و ستەمگەرایی بەرهەم دەهێنایەوە..

– ئەم ستەم و داپلۆسینە دواجار دەكەوتە سەر میللەت، میللەتیش دوور بوو لەو گۆڕانكارییانە، ئیمە هەندێ جارو لە هەندێ لایەنی ژیاندا چەند شێوەیەكی نوێمان هەیە بەڵام فیكرمان هەر بە جەوهەرە كۆنەكەی ماوەتەوە و جێگیر بووە. فیكری عەرەبی لە رابردوودا –ئەگەر وەك بزووتنەوەیەك وەریبگری– زۆر پێشكەوتووتر بووە لە فیكری ئەمرۆمان، چونكە فیكری رابردوومان فیكریكی خولقێنەرو مەزن بووە و لە هەموو جیهاندا بڵاو بۆتەوە. بۆ نموونە (ئیبن روشد) لە سەردەمێكدا بە تیكدەری فیكری خۆرئاوایی دادەنرا، ئەمرۆ چ بیرمەندێكی عەرەبی بەو جۆرە وەسف دەكرێ كە تیكدەری فیكری خۆرئاوایی بێ؟ ئیبن روشد كە لە زانكۆكانی خۆرئاوا قەدەغە كرا، لە راستیدا (تۆمای ئەكوینی) لە پشتی ئەو قەدەغە كردنە بوو. فیكری عەرەبی لە رابردوودا لە ئاستێكی گەردوونیدا بوو كەچی ئەمرۆ لە باشترین حاڵەتیدا فیكریكی ریفۆرمخوازو جوزئی و بەرتەسكەو، خەون و روانینێكی كەمی پێیە، ئەم فیكرە جگە لە بەرهەمهێنانەوەی ماركسیاتی ئەوروپی خۆرئاوایی یان ئایینی لۆكالی شتێكی تر نییە. ئەمرۆ ئەم پرسیارە لە ئارادایە: چۆن ئەم هاوجومگەییە لێك دەترازێ؟

دەسەڵاتە عەرەبییەكان شارەزایی و توانایەكی گەورەیان هەیە لە جێگیركردنی ئەو هاوجومگەییە و سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی بە شێوەیەكی باشتر. سەرجەمی دەسەڵاتە عەرەبییەكان، بەشێوە جیاوازەكانیانەوە، بووە بە دەسەڵاتی خەلافەت یان دەسەڵاتی خەلیفە، هەر بەتەنها پاشا میراتگری حوكم نییە بەڵكو سەرۆك كۆماریش میراتگری دەسەڵات و بگرە شۆڕشگێریش دیسان میراتگری دەسەڵاتە، ئەمە

PDF4Kurd

دیاردەیەکە دەبێ بیرمەندو سۆسیۆلۆژیستو سیاسییەکان بە قوولی لیی بکۆلنەوە، بەڵام بەداخەوە کەسێ ناویرێ دەستی بۆ بەرێ.

* مادامەکی پرسیارەکەت ئاراستەی منیش کرد، با ئەم موداخەلە کورتە بکەم:

پیم وایە جیلەقیو لاوازیی مولکداریتی تایبەتی لە دنیای عەرەبیدا ریگەی نەداوە چینە کۆمەڵایەتییە چەسپیوەکان نەشونما بکەن، زەوی مولکی خوداو ئینجا مولکی خەلیفە بووە، خەلیفە مولکداری هەموو شتێ بووەو خەلکیش تەنیا مافی سوود لیوەرگرتنیان هەبووە. بازرگانانیش، کە لە شاردا تویژیکی بنچینەیی بوون، سەربازە بە رەچەلەك بەدەوییەکان بەسەریاندا سەرکەوتن. ئەگەر خەلیفە لە بازرگانەکان توورەبوایە، مولكو سامانی لێ زەوت دەکردن، ئەگەر لە کەسێ توورە بوایە زەوییەکەی لێ دەسەندەوە، ئەگەر لە یەکیکی دی رازی بوایە پارچەیەك زەویی پیدەبەخشی، لیرەدا زەوی کرییە نەك تەملیك، لەو سەردەمەدا ریزیان لە مولکداریتی تایبەتی نەدەگرت، بە پیچەوانەوە لە ئەورووپا ریزیان لە مولکداریتی تایبەتی دەگرت، لە ئەورووپا میرات دەدرایە برا گەورە بۆ ئەوەی سامانەکە پەخشانو پەرتو بلاو نەبێ، دەشێ ئەو بارودۆخەی ئەورووپا دەرفەتیکی وای رەخساندبێ مولکداریتییەکی تایبەتیی چالاكو بەهیز سەرهەلبدات کە دواتر بەرەو سەرهەلدانی سەرمایەداری هەنگاوی نا، کەچی لە دەولەتی ئیسلامیدا ئاراستەکە جیاواز بوو، مولکداریتی هەمیشە لانەوازو قیزەون بوو، دەشێ ئەو بارودۆخە ریگەی نەدابێ چەند چینیکی کۆمەڵایەتی شارنشینی بەهیز سەرهەلبداتو بتوانێ لە چەند ساتیکی دیاریکراودا رووبەرووی دەسەلات بووەستێ. کۆمەلگەی عەرەبی دواتر، بەهۆی نەبوونی شارەوە، وەك کۆمەلگەیەکی مەدەنی شکلی نەگرت. شار لە ئەورووپادا شاری بازرگانی بوو کە بەناوی یەکسانیو ئازادیو دادپەروەرییەوە چەندین هەنگاو پیش فیودالیزمیش کەوت، کەچی شاری عەرەبی بە جەنگو سەربازەکانیەوە پیش گوندو

PDF4Kurd

بەرهەمهینەرەکان کەوت، ئیتر ئەو شارانە بوون بە شاری کۆکردنەوەی باجو شاری حوکمکردنو پۆلیس، ئەمەش یەکیکە لەو هۆیە زۆرانەی چنینی کۆمەلایەتیو ئابووریو رۆشنبیریی ناوچەی عەرەبیی کرد بە چنینیکی پەرپووتو هەلوەشاوەو جیگیرو ستەمگەر، خەلکیش لە تاکی سەربەخۆو کۆمەلی ئازادەوە بوون بە کۆمەلی مشەخۆر کە بەهۆی خزمەتکردنی دەولەتو سولتانەکانەوە دەگوزەرانو شمشیریان دەوەشاندو نیشتمانیان تیك دەداو مافی هاوولاتیان زەوت دەکرد.

– ئەم وەسفە زۆر راستە. منیش دەلیم تا ئیستاش حاکم بە جۆریٚ رەفتار دەکا وەك بلیی پیکرا خاوەنی هەموو ولاتو هەموو خەلکییە. مرۆڤی تاکیش ئەگەر حاکم لیی رازی نەبیٚ ئەوا تەنانەت مافی شوناسیشی نییە، ئەمەش بە قوولی ئەوە دەردەخا کە خاوەن مولك لە سەرزەمینی واقیعدا سیبەری خودایە لەسەر زەوی، جا ئیتر ئەو سیبەرە هەر ناویکی لیٚ بنریٚ.

* تۆ دەلیی بەبیٚ رووخاندنی بونیادە تەقلیدییەکانی کۆمەلگە، واتە ئەو سیستەمە سیاسییەی پشت بە بونیادی ئایینی دەبەستیٚ، تازەگەری لە کۆمەلگەی عەرەبیدا بوونی نابیٚ. ئەمرۆش دەبینین بونیادە تەقلیدییەکان لە جاران پتەوترن، ئۆپۆزیسیۆنیش لەو رژیمانە خراپترە کە دژایەتییان دەکا، حالی کۆمەلگەی عەرەبیش لە دەولەت دواکەوتووترە، ئەمە وەك لە جەزائیر یان لە لوبناندا دەیبینین. ئاخۆ ئەمە مانای وایە پرۆژە نویگەرییەکەی تۆیش هەرەسی هیناوە؟

– تەواوی پرۆژەی تازەگەری لە کۆمەلگەی عەرەبیدا هەرەسی هیناوە، گەورەترین بەلگەش بۆ ئەو فەشەلە ئەوەیە ئیمە دەستکەوتەکانی عەقلی خۆرئاواییمان وەرگرتووەو پرنسیپەکانی ئەو عەقلەمان رەت کردۆتەوە، خودی ئەو عەقلەمان رەتکردەوەو تەنها دەستکەوتەکانیمان وەرگرتووە، ئەمەش تەنیا گەمەیەکی ئیستهلاکییەو گەورەترین بیٚ نرخکردنی مانای تازەگەرییە. تیکرای پرۆژەی

PDF4Kurd

تازەگەری فەشەلی هیناوە، لەوەش زیاتر، کۆمەلگە ویران و هەلا هەلا بووە، تەنانەت دەستکەوتە سەرەتاییو سادەکانی وەك مافی رادەربرین و فرەحزبی و پەرلەمان و.. هتد، کە دەسەلاتە بورژوازییەکان لە دوای سەربەخۆیی بەدەستیان هینا، وردە وردە پاشەکشەیان پیکراو پەرت بوون و لەنیو چوون. دەسەلاتی عەرەبی بووە بە فیودالیکی دەمامك کراو بە کۆمەلێ بیژەو قسەی ساختەو هەلبژاردنی ساختەو درۆزنانە. بەم مانایە تازەگەری بوونی نییەو مەحالە لیرەدا تازەگەری هەبێ. من جەسارەت دەکەمو دەلیم: ئەگەر ئەمرۆ هەندێ دیاردەی هونەریی نویمان لە هونەری شیوەکاری یان لە هونەری رۆماننووسی یان تەنانەت لە هونەری شیعریشدا هەبێ، ئەگەر چەند فیکریکی درەوشەداری باشیشمان هەبێ، ئەوا ئەمە ناگەریتەوە بۆ گەشەکردنی سروشتییانەی کۆمەڵو ناگەریتەوە بۆ کرانەوەیەکی ئاسایی ناو کۆمەڵو بزووتنەوە پیشکەوتووەکەی بەقەدەر ئەوەی دەگەریتەوە بۆ ئەو چەند بەشەی کە لە میانەی پەیوەندیمان بە فکری خۆرئاواییەوە بۆمان هاتووە، لیرەوە پرسیاریکی دژ دەخەمە روو: ئەگەر ئەمرۆ سەرجەمی کارتیکەرەکانی فکری خۆرئاوایی و هەموو شیوەکانی کارتیکردنی فکری خۆرئاوایی لە رۆشنبیریی عەرەبی داماڵین، چی بۆ دەمینیتەوە؟ چی تیا دەمینیتەوە؟

* هیچ، جگە لەو فیکرەی لە ئەشکەوتەکانەوە هاتۆتە دەرێ.

– واتە فیکریکی ئایینی فەندەمینتالیستی داخراو دەمینیتەوە. دەبێ جورئەتی ئەوەمان هەبێ ئەم قسەیە بکەین، ئەو کەسانەی باسی هیرشی رۆشنبیری دەکەن، رستەی وا بەکاردینن لە راستیدا شەرمو ریسواییە بۆ رۆشنبیریی و مرۆڤ.

* ئەو گرفتانەی حالی حازر رووبەرووی کۆمەلگەی عەرەبی دەبنەوە زۆر جیاوازە لەو گرفتانەی لە پەنجاکان و شەستەکان و تا نیوەی حەفتاکانیش رووبەروویان

PDF4Kurd

دەبـووەوە. ئایا ئەمـە پێویسـتی بـە تازەگەرییـەکی نوییــە لــە شــیعردا وەك چـۆن پێویستیی بە مەعریفەیەکی نوێو بیرکردنەوەیەکی نوێ هەیە؟

– ئیمـە پێویسـتیمان بـە تازەگـەریی دووەم هەیـە، تازەگـەریی یەکــەم–تازەگــەریی هونەریو شیعری– لە نیو چوارچێوە مێژووییەکەی خۆیدا ئەرکەکانی بەجێهیناوە. ئەمڕۆ پێویستیمان بە تازەگەریی دووەم هەیە (دەمیکە ئەم قسەیەم لـە "مانیفیستی تازەگـەری"دا وتـووە)، تازەگـەریی دووەم واتـە دەبـێ عـەقلی عـەرەبی توانـای ئـەوەی هەبێ چەند فۆرمەلەیـەکی تـر بۆ تـەعبیر کـردن لـە کێشـەو گیروگرفتـە هەنوکەییـەکان دابهێنێو کۆمەڵێ دەریچە بۆ ئەو گیروگرفتانە بدۆزێتەوە. پرسیارەکە ئەمەیە: ئایا ئەمە مومکینە؟ ئایا لە ژێر سایەی ئەو دەسەڵاتانەی، وەك چۆن لـە مـەرگ دەترسن، ئاواش لە فیکر دەترسن، ئایا ئـەوە مومکینـە؟ ئـەو دەسـەڵاتانەی پێیـان وایـە بوونـی ئازادی مەرگی ئەوانـەو ئیدی پەنجەرەکان بە ڕووی ڕووناکبیران دادەخەنو ڕیگـەی ئـازادیی بیرکردنـەوەیان لیدەگــرن. لــیرەدا هــەندێ کــەس هــەن دەڵیــن ڕووناکبــیر پێویستی بە سوالکردنی ئازادی نییە، بـەڵام لـە ڕاستیدا ڕووناکبیر کەسیکی دابراو نییـەو ئـەویش دەیـەوێ قســە بـۆ میللـەت بکـات، سـا ئەگـەر گفتوگـۆی بـەردەوامو کاردانـەوەو مشـتومڕ، بـوونو کارلیکیـان نـەبێ، مومکیـن نییـە فیکـر لــە کــەشو هەوایـەکی نائازاددا گەشە بکات تەنها فکری ئایینخوازەکان نـەبێ کـە ئـەمیش لـە بنـەڕەتدا پێویستیی بە ئازادی نییە بگرە ئەو جۆرە فیکرانە لە کەشو هەوایـەکی دژی ئـازادیدا گەشــە دەکــەن، تەنانــەت ئـایینخوازو سیاســییەکانیش ئازادییــەکی سنووردارییان هەیـە بـەڵام ئـەو ئازادییـە پابەندە بە سیاسـەتە گشـتییەکانی دەوڵـەت. تەنها فەندەمینتالیستەکانن ئازادیی تەواویان بۆ قسە کردنو جنیودانو تەکفیرکردن هەیـەو زۆر ئازادانـە تـەعبیر لـە ڕاوبۆچوونـەکانی خۆیـان دەکـەنو کەسـیش شـتیکیان پێ نالیت، کەچی نەیارانی ئەوان هیچ جۆرە ئازادییەکیان نییـەو مـافی وەڵامدانـەوەو

PDF4Kurd

گوزارشتیان لێ قەدەغە دەکرێ، لەبەر ئەوە زەحمەتە لە سیبەری بارودۆخیکی لەم جۆرەدا کۆمەلێ کیشەو گرفتی وا بخرینە روو کە چاو بە شتە جیگیرو پیرۆزەکاندا بگیرنەوەو تیزی نوێ پیشکەش بکەن. بەهەر حاڵ دەبێ روناکبیر بنووسێ و زیندانی بکرێ و ئەگەر پیویستی کرد بشمرێ، چونکە دەسەلاتە عەرەبییەکان لەسەر نەفیکردنی ئازادی دامەزراون، باشە چۆن دەکرێ داوای ئازادییان لێ بکەین؟ چۆن دەبێ روناکبیرو هونەرمەندو شاعیر خۆیان بۆ ئەوە ساز بدەن داکۆکی لە فیکرو هونەرو شیعرەکەی خۆیان بکەن و نرخەکەیشی بدەن.

* بەهەر حاڵ ئیمە تەنها لە ریگەی دەمەوە تازەگەریمان ناسیوە نەك لە ریگەی داهینانەوە. واتە ئیمە بەرهەمەکانی تازەگەریی خۆرئاواییمان بەکارهیناوەو خۆشمان نەچووینەتە ناو پرۆسەی بەرهەمهینانی ئەو تازەگەرییەوە. هەمیشە زانست بە تەکنۆلۆژیا بەراورد دەکرێ کەچی تەکنۆلۆژیاش لە خۆیدا بووە بە شتومەك، ئەوەی پارەی هەبێ دەیکرێ. بەلام ئەو زانستەی تەکنۆلۆژیای بەرهەمهیناوە لەلای ئیمە بەتەواوی ونە. ئایا بە بۆچوونی تۆ تازەگەریی هاوچەرخ لایەنی خراپیشی هەیە؟

– بیگومان، یەکەم کەس رەخنەی لە تازەگەری گرتبێ خۆرئاواییەکان بوون، یەکەم کەس ئاماژەی بۆ قەیرانەکانی ناو تازەگەری کردبێ، روناکبیرە خۆرئاواییەکان بوون. بەلام فەرقی ئیمەو ئەوان ئەوەیە قەیرانەکە لەلای ئەوان قەیرانیکی پۆزەتیڤییە، ئەوان لە قەیرانەکە تیدەگەن و شیتەلی دەکەنەوەو سوودی لیوەردەگرن، ئەم پرۆسیسەش تیکەڵ بە بزاوتی کۆمەلگە دەبێ، قەیران لای ئەوان خولقینەرە، کەچی ئیمە لەبەر ئەوەی ئازادیی فیکریمان نییە قەیرانەکان دەبن بە قەیرانی خنکینەر، هەموو قەیرانیك کە دێ پتر دەمانخنکینێ و ناتوانین لیی دەربچین، لەبەر ئەوە ئیمە میللەتیکین بەردەوام خنکینراوین و بەردەوام دەچینەوە ناو خۆمان و

PDF4Kurd

نـاتوانین هەناسـە بدەیـن، زۆرم پـێ سـەیرە میللـەتی ئیمـە قودرەتـی ئـەو سـەبرو خۆراگرییـە میژووییـەی هەیـە، دەشـێ ئـەو سـەبرە وای لـە میللـەت کردبـێ واز لـە بیرکردنـەوەی ئـازادو سـەربەخۆ بینـێ و بگـرە وای لیکـردووە دوور بکەویتـەوە لـە فیکریکـی رەخنەگرانـە، وەك بلیـی دەسـەلاتەکان ئـەم مەسـەلەیەیان لـە رووی دەروونییـەوە قۆسـتبیتەوەو بـە ئەنقەسـت ویسـتبیتیان بـە رۆشـنبیرییەکی تـر "یارمەتی"ی میللەت بدەن تا خۆی پیوە خەریك بکات و بە تـەواوی دووری بخاتـەوە لە بیرکردنەوەی ئازاد.

لە خۆرئاوادا سنوورەکانی تازەگەریشیان جیهیشتووە کەچی ئیمە هیشتا پیی نەگەیشتووین، ئیستا خۆرئاواییەکان باسی گیروگرفتەکانی پاش تازەگەری دەکەن، نەك هەر ئەوە، بەلکو ئەوان خەریکی دروست کردنی دابرانیکن کە دەلـێ سـەرجەمی کولتـووری مرۆڤایـەتی کە لەسەر فکری یۆنـانی دامـەزرا بـوو،ئیسـتا تـەواو بـووەو بەسەر چووە، ئیستا سەردەمیکی تر دەستی پیکردووە کە سـەردەمی کۆمپیوتـەرو ئەلکترۆنیات و فەزایە. پەرەسـەندن و پیشـکەوتنی زانسـت، بە تایبـەتی پەرەسـەندنی زانسـتەکانی گـەردوون و فـەزاو بایۆلۆژیـا و جینـات، ئاسـۆیەکی فیکـری دیکـەیان بـۆ دەکاتەوە. بۆ یەکەمجار دابرانیکی تەواو لەگەڵ فیکری یۆنانی روودەدا کە ئەو فیکرە بـۆ مـاوەی پینـج سـەدە بنچینـەی فیکـری خۆرئـاوایی بـوو، ئـەم شۆرشـە لـەوەش گـەورەترە کـە هـەر تەنـها شۆرشـیکی تـەکنۆلۆژی بـێ، شۆرشـیکی زۆر گـەورەو هەمەلایەنـەو ئیمـەی مرۆڤـی سەرەتایی‌سـەرەتای سـەدەی بیسـت و یـەك نـازانین چۆن ئەم شۆرشە لە رووی فیکرییەوە وەربگرین. ئیمە لەم ناوچە گەورەیەدا تەنها دەبین بە مەوقیعیکی جوگرافی یان تەنها دەبین بە بازاریك و هیچی تر.

PDF4Kurd

* ئەوەتا وا ئیمە دەچینە ناو سەدەی بیستو یەکەمو حەفتا ملیۆن نەخویندەوار لە هەگبەماندا هەیە وەك بلیی خزابینە نیو نەخویندەوارییەوەو هەولی لەناوبردنی نەخویندەواریمان نەدابێ.

– دروست ئەمرۆ بارودۆخی ئیمە بەو جۆرەیە.

* ئەدۆنیس کاروانی شیعریت هەمیشە گەشاوە بووە، ریچکەی فیکریت هەمیشە گەردەلوول ئاسا هەلی کردووە، زۆر جاریش بە هەلە لە بیروراکانت تیگەیشتوون، ئەمەش لەو تۆمەتانەدا دەردەکەوێ کە خستوویانەتە سەرت، بۆ نموونە: شعوبیەتو تیکدانی زمانو تەتبیعو ...هتد. ئەم بەدحالیبونە بۆچی دەگەرینیتەوە؟

– ئەم بەدحالیبوونە بە پلەی یەکەم دەگەرینمەوە بۆ سیاسەت، من هیچ رۆژێ پابەندی هیچ رژیمیکی عەرەبی نەبووم، ئامانجیشم ئەوە نەبوو رەخنە لە رژیمە عەرەبییەکان بگرم، گرفتی من لە رژیمو سنوورەکانی رژیم گەورەترە، گرفتی من رۆشنبیری– شارستانییە. لەبەر ئەوە خەمی من لە ئاستی سیاسیدا ئەوە نەبوو دژی ئەم رژیمو ئەو دەولەت بنووسم. پابەندنەبوونم بە هیچ رژیمیکی عەرەبییەوە بنچینەی ئەو شەرانە بوون کە رۆشنبیرانیك لە دژی من هەلیانگیرساند خۆیان بە رژیمەکانەوە پابەند بوون، بۆیە ئەو شەرانەیان لە دژی من دەکرد تا گلانی خۆیانی پێ داپۆشن. هۆیەکی تریش کە ئەو رۆشنبیرانە تەرویجیان دەکرد ئەوەبوو کە من سەر بە تایەفەیەکی دیاریکراوم(3). من لە ئامارە بۆکردنی ئەم مەسەلەیەدا دوو دلمو لە ژیانمدا ئەمەم نەدرکاندووەو ئەوە یەکەمجارە ئامارەی بۆ دەکەم، بەلێ یەکەمجارە، چونکە گومانم لەو هۆیە هەبووەو دوو دڵ بوومە لەوەی بیدرکینم، بەلام لە ماوەی ئەم بیستو پینج سالەی رابردوودا بۆم دەرکەوت ئەگەر لە تایەفەیەکی دیکە بوومایە ئەوا لە هەموو لایەکەوە ئەو هیرشانەم بەسەردا نەدەباری وەك ئەمرۆ بەسەرمدا دەبارێ، پیشتر لەم مەسەلەیە زۆر دلنیا نەبووم، بەلام ئەمەش مانای ئەوە

PDF4Kurd

نییە کە لایەنگران و خوێنەرانم لە دەرەوەی تایەفەکەمدا بوونیان نییە، بە پێچەوانەوە بگرە خوێنەرانیکی ئیجگار زۆرم لە دەرەوەی تایەفەکەمدا هەیە. تۆ بڕوانە، تەنانەت لە کەش و هەوای ململانێی فیکری و سیاسیشدا، داکەوتن و دابەزینی ئاست گەیشتۆتە چ ئاستێکی کەم و خراپ. هۆی سێیەمیش ئەوەیە؛ لەپاش یەکەم ئەزموون و دوا ئەزموونی حزبایەتیم لەناو حزبی سووری نەتەوەیی، من شاعیریکم بەزەحمەت پۆلین دەکریم، من لە خانەیەکی دیاریکراودا پۆلین ناکریم، من لەگەڵ رژیمدا نیم و دژیشی نیم، خەمەکانی من لە دەرەوەی ئەو خەمانەن کە لە لای رۆشنبیرانی عەرەب هەن، ئەوان ناتوانن لە کەسێ تێبگەن کە مومکین نییە پۆلین بکرێ، لەبەر ئەوە هیچ تۆمەتێك نەماوە نەیانخستبێتە پالم، بە راستی ئەمە شتێکی سەیرو پێکەنین هێنەرە: من ناسری و شیوعی و مارکسی و قەومی و وەهابیم، بەڵی وەهابیم! من سەر بەئەمریکا و سەر بە خومەینیم... بەراستی ئەمانە سەیرن. لەلایەکی تر ئەم تۆمەتانە ئاستی باوی رۆشنبیری و ئەخلاقیی ناوەندی رۆشنبیریی عەرەبی روون دەکەنەوە، تۆمەتی سەیریان پێوە لکاندووم یان هەولیان داوە پێوەمی بلکێنن، تۆمەتی ئەمسەری چەپ بۆ تۆمەتی ئەوپەری راست.

رۆشنبیرانی عەرەب لەوە تێناگەن مانای چییە مرۆڤ بێلایەن و سەربەخۆ بێ، ناتوانن وێنای مرۆڤێك بکەن تێدەکۆشێ و دەمرێ لە پێناوی ئەوەی بە بێلایەنی بمێنێتەوە، لە بری ئەوەی رێز لەم مەسەلەیە بگیرێ کەچی حەقیقەتەکەی نازانن، تەنها دەتوانن وێنای تاکێ بکەن کە دەبێ سەر بە لایەنێك بێ و بە شێوەیەك لە شێوەکان پابەندی رژێمێك، حزبێك، لایەنێك، دەزگایەك بێت، لێرەدا لەلای عەرەب بە تەواوی بڕوا بەخۆ نەبوون هەیە بە تایبەتی لەلای رۆشنبیران، بۆیە رۆشنبیرانی عەرەب هەمیشە گومانیان لە تاکی سەربەخۆو بێلایەن هەبووە، هەریەکەیان گومان

PDF4Kurd

لەویتر دەکا چونکە هەرکەسێ باوەری وایە کە دەبێ ئەویتریش وەك خۆی پابەند بێ، ئەمە لە راستیدا فیکری نەخۆشی کەسانی نەخۆشە.

* دیسان ئەمە عەقلی پیلان دانانە، عەقلیك لە حەقیقەتەکان تیناگات، پیی وایە هەموو شتێ بە شاراوەیی و بە نهینی ریك دەخرێ.

– ئەمە عەقلی پیلانگیری و فیکری نەخۆشە، گشت ئەمانەش لە ناوەندی رۆشنبیریی عەرەبیدا بلاوە. باوەرم وایە ئەو فاکتەرانە، جگە لە غیرەو رژدیش، پالنەری هیرشکردنی بەردەوام بوونە بۆ سەرم. زۆربەیان نەیاندەتوانی لەوە تیبگەن چۆن کەسیکی بیلایەن کە نە دەولەت پشتگیری دەکا نە حزبیك و نە گرووپیك و نە ریکخراوێ، کەچی لە هەموو شاعیرە عەرەبییەکانی تر لە دنیادا ناسراوترە، ئەوان دەلین ئەمە هەرگیز مومکین نییەو هەردەبێ لە پشتیەوە هیزیکی شاراوە یان دەسەلاتیکی دیاریکراو هەبێ. ئەوان بەم جۆرە بیر دەکەنەوە، باوەریان بەخۆیان نییەو متمانەیان بەویتریش نییە. پیم وایە ئەمانە هۆی بنەرەتیین.

* زۆر جوانی بۆ چوویت...

– بە راستی ئەم حالەتە جیی داخە.

* سوریالیزم کاتێ گەیشتە دنیای عەرەبی، لە ئەورووپادا مردبوو، کەواتە جیکەوتی سوریالیزم لە شیعری عەرەبیدا چییە؟ لە کاتیکدا ناودارترین نوینەرانی سوریالیزم لەنیو عەرەبەکاندا بە زمانی فەرەنسی نووسیویانەو هەندیکیشیان لە فەرەنسەدا ژیاون و تەنیا لەم چەند سالەی دواییدا ناسیومانن، وەك (جورج حنین) و (جویس منصور) و (رمسیس یونان)(4)؟

– من گلەیی لە کاریگەریی بزوتنەوە ئەدەبییە خۆرئاواییەکان بەسەر شیعری عەرەبی یان هونەری عەرەبی ناکەم، گلەیی من ئەوەیە کە ئەو کاریگەرییە بوونی نییە. من خۆزگە بەوە دەخوازم کە، بۆ نموونە، هەندێ شاعیری سیمبۆلیزممان هەبوایە، ئیمە

PDF4Kurd

شاعیری سیمبۆلیزممان نییە، خۆزگەی ئەوەش دەخـوازم شـاعیری ریالیزممـان بـە مانای قوولی وشـەکە هەبوایە، حـەزم دەکـرد شـاعیرانی (بەرناسـی)(5)مـان هەبوایـە، حـەزم دەکـرد شاعیرانی (سوریالیزم)(6)مـان هەبوایـە. جـا بـۆ ئـەوەی شـاعیرێ یـان هونەرمەندێ یان ئـەدیبێ کاریگـەر بـێ بـە بزووتنـەوەیەکی ئـەدەبی یـان فیکـری یـان هونەری، دەبێ یەکەمجار زمانەکەی بزانێتو پاشان دەبێ بە تەواوی بیخوێنێتەوەو ئینجا بتوانێ هەرسی بکاتو تەجاوزیشی بکات، واتە شوناسـی تایبـەتیی خـۆی هەبێت، بەڵام ئەگەر هەر لە لاساییکردنەوەدا بمێنێتەوە، بە راستی کاریگەر نابێ، من گلەییم لە نەبوونی کاریگەرییە نەك لە بوونـی کاریگـەری، لەبـەر ئـەوە وای نـابینم شیعری سوریالیمان هەبێ، هەندێ شاعیری وامان هەیە کە بە هـەندێ دەستەواژەو رستەو گوتەی سوریالی کاریگەر بوونە، بەڵام سوریالیزم وەك روانینێك بۆ دنیا ئەگەر بەراستی کاریگـەریی بەسـەر هـەندێ شـاعیردا هـەبووبێ ئـەوا ئەوانـە یەکـەم شـت بـە سۆفیگەری کاریگـەر بوونـە، چونکـە سـۆفیگەری ئەگـەر لایەنـە ئاینییەکـەی لـێ دەربکـەیت ئـەوا سـوریالیزمە بـەر لـەوەی ئـەو ناوەیشـی لێبنـرێ. سوریالیسـتەکان خۆیشیان دەیانووت کـە سـەر بـە هـەندێ لـە سۆفیسـتە خۆرئاواییـەکانن. بێگومـان سوریالیسـتەکان بێبـاوەر (ئاتەئیسـت) بـوون، بـەڵام ئاتـەئیزم (ئیلحـاد) لـێرەدا مەسەلەیەکی شـکڵییە، دەشـێ کەسـێ میتۆدیکـی سـۆفیگەرانەی هـەبێو لـە رووی ئاینییشەوە ئاتەئیست بێ دیسان دەشێ کەسێ میتۆدیکی سۆفیگەرانەی هـەبێو باوەرداریش بێ، واتە ئیمانو ئیلحاد مەسەلەیەکن ناچنە ناو میتۆد یان تێگەیشتنی دنیاو نزیککاریی دنیاوە.

* کەواتە، لەم سەمتەدا، سوریالیزم وەك ئەزموونێکی تازەگەریی ئەورووپی، جۆرێکە لە ئاتەئیزم.

– بەڵکو خودی ئاتەئیزمە.

PDF4Kurd

* دژی ئاینییشە..

- بێگومان.

* ئەی سوریالیزم پەیوەندی بە سۆفیزمەوە چییە وەك ئەزموونیكی خودیی ئاینی؟

- سوریالیزم وەك بزوتنەوەیەك، لە تیكرای میژووی ئیمەدا، یەك شاعیری گەورەی بەرهەم نەهیناوە. هەموو شاعیرە گەورەكان لە قۆناغیكدا وازیان لە سوریالیزم هیناوە، واتە پیایدا رۆیشتوون و كەم یان زۆر بە هەندیٚ لە تیزەكانی كاریگەر بوونە.

بەم جۆرە مومكین نییە شاعیریك ببینی بشیٚ بە شاعیریكی گەورە وەسفی بكەیت و بە سوریالیست پۆلینی بكەیت. سوریالیزم بەبیٚ هیچ گومانیك بزوتنەوەیەكە كاری لە فیكرو رۆشنبیریی و هەستیاریی شیعریی كردووە، بەلاٚم ئەدەبیكی مەزن و هونەریكی مەزنی بەرهەم نەهیناوە. كەواتە پەیوەندیی سوریالیزمی ئاتەئیزم بە سۆفیزمەوە چییە؟ ئەگەر بمانەویٚ لە سۆفیزم -وەك باوەریكی ئاینیی- بكۆلینەوە، ئەمەیان مەسەلەیەكەو، ئەگەر بشمانەویٚ بە سیفەتی میتۆدیكی مەعریفی بۆ جیهان لیی بكۆلینەوە، ئەمەشیان مەسەلەیەكی ترە. من وەك (میتۆد)یك جەختم لە سۆفیزم كردووە، سۆفیزمیش لەناو كەلەپووری ئیسلامیدا بە بیباوەرو ئاتەئیزم دادەنریٚ، بیگومان بە پیوەری چەمكی خودا لەلای ئیسلامییە فەندەمینتالیستەكان، چونكە چەمكی خودا لە سۆفیزمدا بریتییە لە چەمكی وەسەنی و یەكانەیی بوون و یەكگرتن. لەگەڵ ئەوەی سۆفیزم لە روالەتدا باوەری بە نهینیی جیهان و بەخوا هەیەو مۆركی دیاردەی ئیمانی پاراستووە، بەلاٚم، لە بناواندا، ئەگەر لە تیروانینیكی ئاینییەوە وەری بگرین وەك ئەوەی (ئیبن تەیمیە)(7) لیی كۆلیوەتەوە، ئەوسا سۆفیزم، بەم مانایە، بیٚ باوەرەو بزووتنەوەیەكە لەناو ئیسلامدا ئاتەئیزمە. من بەو شیوەیە سۆفیزم وەرناگرم، بەلكو وەك میتۆدیك دیراسەی دەكەم، وەك میتۆدیكی مەعریفی بە پیی تیگەیشتنی خۆم لە بارەی دیارو نادیار، ناوەكی و

PDF4Kurd

دەرەکی (باطن وظاهر)، هەروەها بە پێی ئەو کاتیگۆرییەی دەڵێ حەقیقەت لە پشتی ئێمەوە نییە بەڵکو لە پێشمانەوەیەو ئێمەش بەرەو پێشەوە دەچین تا کەشفی بکەین، خواش پنتیکی قەوارەییەو نەك تەنها سروشت بەڵکو مرۆڤیش پێی دەگات، واتە خودا بیرۆکەیەکی موتاعالیو ئەبستراکتی نییەو لە جیهان جیانەبۆتەوە، بروانە بابەتی (شطح) لەلای سۆفیزم کە جۆریك لە نووسینی ئامیرئاسا دەدا، (نووسینی ئامیری) سوریالیستەکان ئەم ناوەیان لێناوە، واتە کەسی سوریالیست دەگاتە قۆناغیك کە خۆیو گەردوون دەبن بەیەك، واتە خودو یونیڤێرسال تێکەڵ دەبن، ئەمە ریك لە رفاندنیکی خێرا دەچی کە تاك، بۆ نموونە، بە ئەفیون کێشان دەگاتە ئەو قۆناغە، کەچی سۆفیست بە وەرزشکاری دەگاتە ئەو ساتەوەختە، واتە بە مراندنی جەستە کە ئیتر هیچ شتێ لە مرۆڤدا نامێنیتەوە تەنها روونیو شەفافیەتەکەی نەبێ کە وای لێدەکا راستەوخۆ پەیوەندی بە جەوهەری گەردوونەوە بکات، ئەوسا سۆفیستو گەردوون دەبن بەیەك، جا ئەگەر لەم گۆشە میتۆدییانەوە لەم مەسەلانە بکۆڵینەوە، دەبینی سۆفیزم بریتییە لە سوریالیزمی یەکەم، بگرە زۆر لە سوریالیزمی خۆرئاواییش دەولەمەندترو مەزنترە.

PDF4Kurd

بەشی حەوتەم:

کەلەپوورو رینیسانسو گلۆبالیزم

PDF4Kurd

*** شیعر پاشەکشەی نەکردووە، ئەوەی شیعر لەرووی ئاسۆییەوە دەیدورینێ لەرووی ستوونییەوە دەیباتەوە، من باوەرم وایە مادامەکی مردن و ئەوین هەیە، شیعر نامرێ**

*** پیم وایە محەمەد ئارکۆن باشترین رووناکبیرە کەخاوەنی پرۆژەیەکی رەخنەییە بەو پییەی قسە لەسەر دەقە ئۆریژینالەکانی ناو فیکری عەرەبی دەکا .**

*** مادامەکی فیکر وەک تاوانیک تەماشا دەکرێ، کەواتە بارودۆخەکە زۆر ترسناکە.**

ئةدؤنيس لة خويندةوةي ميراتي شيعريي(موتةنةبي)دا ثيي واية موتةنةبي يةكةم خالي ميذووي عةرةبي دةتوينآ كة لايةني دينيء دنيايي، يان دةسةلآتء شيعر، تيايدا، بةيةك طةيشتن. لة ناو ئةم سةمتةدا موتةنةبي رؤشنبيريي ئةو ضةرخة دةتويني كة تيايدا ذياوة، يان بة دةربرينيكي تر موتةنةبي كورتكراوةي سةردةمةكةي خؤي بوو، لةبةرئةوة ئةم شاعيرة طةورةية ثيويستيي بة كؤمةلي

عةقلي طةورة هةية تا ليىتيبطةن، عةقليك لة كيشي(ئةبو عـةلاي مةعـةري) كـة سةرباري ئةوةي شيعري مةزن وجواني دةنووسي بةلآم لـة بـةردةم موتةنـةبي دا دةضةمايةوة، ليرةوة ئةدؤنيس ئاماذة بؤ بايةخ و طرنطيي كةلـةثوور دةكـا وباسـي هةندي لةو هةولآنة دةكا كة بيتواناي خؤيان لـة دامـةزراندني كةلـةثوريكي نويـي عةرةبيدا ثيشانداوة ضونكة ثتر خؤيان سةرقالي شتة لاوةكييةكان كردووة بي ئةوةي بضنـة سـةر بابـةتي ئةسـلةكان و دةقةدامـةزراوة ئؤريجينالـةكان. لــيرةوة باسـي هةولةكاني عةبدوللآ عورةوي ومحةمـةد عـابد جـابريء محةمـةد ئـاركؤن دةكـاو وثيـي وايـة محةمـةد ئـاركؤن لـةوانيدي باشـتر دةتوانـي كةلـةثووري ئيسـلامي بخوينيتةوة ضونكة ئاركؤن ثتر سةرطةرمي شـيكردنةوةي دةقة ئةسلييةكانة. لـة بارةي شيعريش ئةدؤنيس لةطةلأ ئةو بؤضوونةدا نيية كة ثيي واية دةسةلآتي شيعر لة بةرامبةر رؤمان وطؤظار و تةلةظيزيؤندا ثاشةكشةي كردووة، ئـةدؤنيس دةلـي شيعر لة ئاستي ئاسؤييدا ثاشةكشةي كردووة، ئةمةش دةطةريتـةوة بـؤ دةسـةلات و بةربلآويي لايةني تةكنيكي و تةكنةلؤذي وخؤخـةريك كـردن و طةمـةي تـةكنيكيي جؤراوجؤر بؤ زالأ بوون بةسةر ئةو بيزاريء بيتاقةتي وزةحمةتييانـةي ذيـان كـة تةكنـةلؤذيا دروسـتي كـردوون، لـيرةوة بايـةخدان بـة شـيعر لـة بايـةخدانيكي ضةندايةتييةوة طؤراوة بؤ بايـةخدانيكي ضؤنايـةتي، بـةم جؤرة ئـةوةي شيعر لـة ئاستي ئاسؤييدا دةيدؤريني، لة ئاستي ستووني و ضؤنايةتيدا دةيباتةوة.

له بارەی مەرگی شیعرو رەخنەگرتن له کەلەپوور

***دوا كتيبى تۆ به ناوى (الكتاب: امس المكان الآن)[1] ناونيشانەكەى له قورئانەوە وەرگيراوە كه ئەويش (كيتاب)ە. ئايا پەيوەندييەك له نيوان ئەو دوو ناولينانەدا هەيە؟**

– ناولينانى (كيتاب) پيش قورئانيش كەوتووە. كتيبەكان له پيشترن، قورئانيش خاوەنى ئەو كتيبانەى به (اهل الكتاب) ناو بردووە، ئەمەش ماناى وايە ليرەدا چەند كتيبيك له پيش قورئان هەن، پاشان قورئان هات وناوى (كيتاب)ى لينرا، (سيبويە)يش هاتووە كتيبەكەى له بارەى زمانى عەرەبى ناوناوە (الكتاب)،

PDF4Kurd

کتێبەکەی منیش (الکتاب: امس المکان الآن) چوارەمین ناولینانە. بیرۆکەی (کیتاب) کە مالارمێ[2]- ش تەبەنی کردووە، ئەم بیرۆکەیە دەلی شاعیر کتیبیکی سەرجەمگیر دابنێ وەك کتێبی تیکرای گیروگرفتەکانی بوون لە خۆ بگری، من ناوی (کیتاب)م بۆیە وەرگرتووە تا باسی پەیوەندی خۆم بە شارستانیی عەرەبییەوە بکەم بە پێی دیدوتیگەیشتنی خۆم بۆ ئەو شارستانیەتە، هەروەها قسە لە بارەی هەموو ئەو شتانەوە بکەم کە بیریان لیدەکەمەوە، بە چەشنی، ببیتە کتیبیکی تا ئەندازەیەك سەرجەمگیر وگشتگیر، من بەم مانایە کتیبەکەی خۆم ناو ناوە (الکتاب)، مەدلولی کیتاب بەر لە مالارمی بە هەزار ساڵ لە کەلەپوور و نەریتی ئیمەدا هەبووە.

*تۆ لە (الکتاب) دا موتەنەبی . ت هەلبژاردووە، چونکە پیت وایە موتەنەبی لە سەردەمەکەی خۆیدا بەدبەخترین بوونەوەرەو بگرە یەکیکە لە نەگبەترین بوونەوەرەکانی میژوو. وەك دەزانری موتەنەبیی لە تەك مەزنیی شیعرەکانی، داواکاری دەسەلات وستایشکاری دەسەلات و هیجاکاری دەسەلاتیش بووە. ئایا بەد بەختی موتەنەبی لیرەدایە؟

- نە . بەدبەختی موتەنەبی لە خواستە گەورەکانیدایە، من باوەرم وایە ستایشکردن وهیجاکردنی موتەنەبی بۆ ئەوەیە شتیك بلی، دەیویست لە میانی ستایش و داشۆریندا شتیك بلیت کە مەبەستی بوو بیلیت، لەبەر ئەوە ئەگەر بە وردی تەماشای شیعرەکانی بکەیت دەبینی لە میانی ستایشکردنی خۆیەوە ستایشی ستایشکراوی دەکرد، هەروەها لەمیانی داشۆرینی دنیاوە ئەو کەسەی دادەشۆری کە مەبەستی بوو ساتیری بکات. ئەو کاتەی پەیوەندیی لەگەڵ کافوری ئەخشیدی هەبوو، بە دیرە شیعریکی جوان گوزارشتی لەو دلەراوکییە کردووە:

وما کان شعري مدحا له

ولکنه کان هجو الوری

PDF4Kurd

لیرەدا موتەنەبی پیت دەلی لەوکاتەی ستایشی کافوری ئەخشیدی دەکا، لەگەلیدا هەموو دنیا دادەشۆری، ئەو بۆیە جیهانی دادەشۆری چونکە گەیاندیە حالەتیکی وا کە هەلویستیکی لەو جۆرە وەربگری. موتەنەبی خواستی گەورەی هەبووە و لەپاش (امرؤ القیس) یەکەم شاعیرە بە چەکی شیعر رووبەرووی ئەو جیهانە وەستا کە شاعیری نەفی دەکرد. ئەمە هەلویستی ئەو پیاوە مەزنانەیە کە وتوویانە دەبی شیعر ریبەرایەتی دنیا بکات. ئەگەر ئیمە بەبی ئەو رۆح و ئەو تیگەیشتنە موتەنەبی بخویننەوە، وەك ئەوە وایە تەنها لە تیگەیشتنیکی سیاسییانەوە لە موتەنەبی تیبگەین، یان لە تیروانینیکی سادە ولە گۆشەنیگایەکی باوەوە کە شیعر لە قولاییدا ولە رەهەندەکانیەوە نابینی بەلکو تەنها ناو نیشانەکەی دەبینی، وەك ئەوەی کەسی کە تەماشای کەسیکی دیکە دەکا ئەوا لە میانی جلوبەرگەکەیەوە دەیخوینیتەوە نەك لە قوولایی و لە ناخەوەی. موتەنەبی، بەم مانایە، یەکەم شاعیرە دینی ودنیایی، دەسەلات وشیعر، یاخیبوون وملکەچ کردن، تیایدا بەیەك دەگەن. واتە موتەنەبیی رۆشنبیریی سەرجەم چەرخیك پیشان دەدا، سەردەمی رۆشنبیرییەکی چر لە موتەنەبی وشیعرەکانیدا کۆکراونەتەوە. مومکین نییە کەسی بەبی ئەبوعەلای مەعەری باسی موتەنەبی بکا، ئەو پیاوە مەزنەی رەخنەی لە هەموو شتی دەگرت بەلام لە بەرامبەر موتەنەبیدا دەچەمایەوە، کاتیکیش دیوانەکەی لە کتیبیکدا راڤە کرد، ناوی نا ((موعجیزەی ئەحمەد)). هەموو فیکریکی مەزن ئەگەر بەناو عەقلە بچووکەکاندا بروات، بچووك دەبیتەوە، تەنیا بە فکری مەزن دەتوانی فیکریکی مەزنی دیکە کەشف بکەیت. زۆربەی ئەو عەقلانەی موتەنەبیان خویندۆتەوە، بە داخەوە، عەقلی بچووك بوون. مارکسی (عەرەبی) مارکسی راستەقینە نییە چونکە بارستایی ئەو عەقلە عەرەبییەی وەرگرت کە دەیروانییە مارکس، ئەو عەقلە عەرەبییەیش، بیگومان، بچووك بوو. کاتیکیش ئەم

PDF4Kurd

بابەتە لەگەڵ ئیسلام بەراورد دەکەی و چۆن ئیستا مووسلمانەکان دەروانتە ئیسلام، شتی سەیرو عەجایب دەبینی، ئیسلامی ئەمرۆ لە ئاوینەی تیروانینی باودا شتیکی نامەعقولە.

*ماوەیەکە قسە لەسەر مەرگی شیعر دەکری، تۆ ئەم بۆچوونەت پی دروست نییە بەلکو باوەرت وایە مادامەکی مردن هەیە کەواتە شیعر نامری، وەك زانراویشە فەلسەفە بۆ وەلامدانەوەی پرسیارەکانی مردن سەریهەلداوە. ئاخۆ شیعر لەم سەمتەدا وەك فەلسەفەیە؟ ئایاشیعر وەلامی پرسیارەکانی مردن دەداتەوە؟

– بەلی شیعر وەلامی پرسیارەکانی مردن دەداتەوە بەلام بەشیوەیەکی نا راستەوخۆ. شیعر ئەوەمان فیر دەکا ئەو گرفتە راستەقینەیەی رووبەرووی مرۆڤ دەبیتەوە ژیانە نەك مردن، ئەمەش لەبەرهۆیەکی بنەرەتی: وەك پیشتر ئاماژەم بۆ کرد مردن شتیکی ناچیزەو گشتی وهاوبەشە، مرۆڤ هیچ ئیرادەیەکی لەبەردەم مەرگدا نییە، مەرگ لە دواجاردا مرۆڤ و ئاژەڵ یەکسان دەکا. مەرگ لە لایەنی شیعرییەوە گرفت نییە، گرفتەکە لای من، لە رووی شیعرییەوە، خودی ژیانە، بەلی ژیان خۆی گرفتە، واتە: چۆن ئەم ژیانە سەربەرز وئازادانە دەگوزەرینی، چۆن وا دەکەی دنیا قەشەنگتر و مرۆڤ مەزنتر بی.

* بە بۆ چوونی تۆ، شیعر لە کۆتاییەکانی سەدەی بیست وتا ئەمرۆش، هەژموونی هەیە؟ یان رۆمان وسینەما ودرامای تەلەڤیزیۆنی بەربەرەکانیی وکیبەرکیی شیعر دەکەن وبگرە پلەوپایەی شیعر کەم دەکەنەوە؟

– ئەمە دیاردەیەکی روون وئاشکرایە، بیگومان لیرەدا پاشەکشەیەك بۆ شیعر هەیە بەلام لە ئاستی ئاسۆییدا، ژمارەی خوینەرانی شیعر کەم دەبنەوە کە چی ژمارەی خوینەرانی رۆمان لە زیاد بوون وهەلکشاندایە، هەروەها ژمارەی بینەرانی سینەماو تەلەڤیزیۆن و گۆڤاری وینەدار تا دی زیاد دەکا، بەلام من باوەرم وایە هەژموونی

PDF4Kurd

لایەنی تەکنیکی لایەنی خۆ خەریك کردن وکات بەسەر بردنەو بۆ ئەوەیە کەشو هەوای بیزاری و وەرسی وزەحمەتیی ژیانی رۆژانە سووك بکاتەوە، گشت ئەمانە پاڵ بەتاکەکانەوە دەنیت تا دەریچەك لە رۆمان یان سینەما یان تەلەڤیزیۆن یان گۆڤاری وینەدار یان لە وەرزشدا بدۆزنەوە، کەچی ئەم کەشە گشتییە لە سەریکی ترەوە هەستی بایەخدان بە شیعر لای زۆر کەس قووڵتر دەکاتەوە، بەڵام لیرەدا بایەخدانی چەندایەتی دەگۆردریٚو دەبی بەبایەخدانیکی چۆنایەتی بەشیعر، بەم چەشنە ئەوەی شیعر لە رووی ئاسۆییەوە دەیدۆرینی، پیم وایە لە رووی چۆنایەتی و لە دیوی قووڵو لەئاستی ستوونییدا دەیباتەوە،بەتایبەتی کە مرۆڤ ناتوانیٚ لە بارودۆخی خۆی و لەو جیهانە تیبگات کە تیایدا دەژی تەنها ئەو کاتە نەبی کە دنیا دەخاتە سەر ریچکەیەکی تراژیدی، مومکنیش نییە بەمانای قوولی وشە بگەینە تیگەیشتنی تەواو لەو ریچکە تراژیدییە تەنها لە بانیژەی هەستی شیعرییەوە نەبی، ئەمە وا لەشیعر دەکا ئامادەبونیکی بەرزو دیاری هەبی ئەگەرچی سنووردداریش بیٚ، بەڵام لەدواجاردا شیعر بەهایەکی قولو کرۆکی رۆشنبیری و کرۆکی کۆمەلگەی زیندوو دەنوینی، بە تایبەتی ئەو کاتەی فەلسەفەو زانستو لەوانەش زانستی گەردوون دەگۆری و دەبی بە جۆریك لە خەملاندنی شیعریی. ئیستا مانای شیعر بەرینتر بۆتەوە وگۆراوە، لەو باوەرەدام مومکین نییە شیعر بمری مادامەکی مردن بوونی هەیە. مادام مردن هەیە شیعر نامری، مادام ئەوین هەیە شیعر نامری.

* ئەمرۆ دەبینین رۆمان لە دنیای عەرەبیدا خەریکە دەبیتە دیارترین هونەری ئەدەبی. ئاخۆ ئیستاش حەز لە رۆمان ناکەیت؟

– نەم وتووە حەزم لە رۆمان نییە وەك ژانریکی هونەریی نوی، بە پیچەوانەوە، من بە رادەیەکی زۆر هانی ئەو جۆرە دەربرینە دەدەم لەبەر ئەوەی ئاسۆیەکی تر بۆ نووسین بە زمانی عەرەبی دەکاتەوە. بەڵام حەزم لە خویندنەوەی ئەو رۆمانانە نییە کە ئەمرۆ

PDF4Kurd

دەنوسرین. ڕۆمان بە پلەی یەکەم لەسەر حیکایەت دادەمەزری، حیکایەتیش وایدەبینم زەمەنەکان فرە لایەن دەکا، زەمەن لە یەك هێڵ و داوەوە دەکا بە چەندین هێلی جیاجیا، پێشتریش باسی ئەو خاڵەمان کردووە ولێرەدا دووبارەی دەکەمەوە، من حەزم لەو جۆرە زەمەنە نییە، حەزم لە زەمەنێکی شەبەکییانەی چرو شاقولییە کە گەلێ شێرزەیی بە نێودا ڕەتدەبێ، لەبەر ئەوە حەز لە خوێندنەوەی ئەو جۆرە ڕۆمانانە ناکەم کە هەر تەنها لەسەر حیکایەت ڕاوەستاون، بەلکو هەندی لەو ڕۆمانانە دەخوێنمەوە کە زەمەنێکی شەبەکییانەیان تیدایە، من ڕۆمانی ((یۆلیسیس))[3] ی جیمس جۆیس بە نموونە دادەنیم ئەگەر چی درێژدادڕیشی تیایە، بەڵام وزەیەکی گەورەشی تیدایە بۆ سەیرکردنی دنیا بە شێوەیەکی جیاواز. کەواتە (یۆلیسیس) ڕۆمانیکە شیعری تیایە.

کەلەپوورو رینیسانس و گلۆبالیزم

*جۆرج تەرابیشی لە کتێبی ((ڕەخنەگرتن لە ڕەخنەی عەقلی عەرەبی))(4)دا، محمد عابد جابری لە شوێنە بلندەکەی هێنایە خواری و مەرجەعە فیکرییەکەی تێکشکاند. ئاخۆ موتابەعەی ئەو گفتوگۆ ومشتومرانەی کردووە؟ بە بۆچوونی تۆ لە خوێندنەوەی کەلەپووردا کێ خاوەنی پرۆژەیەکی ڕەخنەگرانەی ڕاستەقینەیە؟ ئایا ئەو کەسە محمد ئارکۆنە یان عەبدوللا عورەوی یان حەسەن حەنەفی؟

– زەحمەتە وەڵامی پرسیاریکی لەو جۆرە بدرێتەوە تەنیا ئەگەر لە گۆشەنیگایەکی ترەوە تێگەیشتنمان بۆ کەلەپوور هەبێ و هەلویستیکی تری لە بەرامبەردا بگرین و بەجۆریکی تر لەسەری بنووسین. باوەرم وایە دەست لێنەدانی لایەنە جێگیرەکانی کەلەپوور، فیکریکی خولقینەر و ڕاستەقینە دروست ناکات، هەموو فکریکی ڕاستەقینە دەبێ لە ڕەخنەگرتنی بەلگەنەویستەکان و (جێگیرەکان)ەوە دەست پێ

PDF4Kurd

بكات و هەروەها لە جیلەقكردنی شتە جیگیر و بیبزاوتەكان بە جۆری ئەگەر بمانەوی فیكریكی نویی عەرەبی بنیات بنیین دەبی لە سفرەوە دەست پی بكەین. لەم ئاستەدا، لە كارەكانی (جابری) دا ئەوە نابینم یارمەتیی دامەزراندنی ئەو جۆرە فیكرە بدات كە لە رەخنەگرتنی خودی جیگیرەكانەوە دەست پیبكات، سائەو جیگیرانە ئایینی بن یان غەیرە ئاینیی، لەبەر ئەوە وایدەبینم ئەو كۆششە گەورەیەی (جۆرج تەرابیشی) پیشكەشی كردووە كۆششیكی بزرە، خۆزگە ئەو هەوڵو كۆششەی لە شوینیكی تر بكردایە بە تایبەتی لە رەخنەگرتن لە خودی جیگیرەكان. پاشان باوەرم وایە (حەسەن حەنەفی) سەرباری كۆششە گەورەكانی، ئەویش هەر لەباوەر بوون بەو جیگیرانە دەست پیدەكات كە پیی وایە جیگیرەكان شوینی قسە لەسەر كردن نیین. من نازانم چۆن دەكری فیكریك لەناو رۆشنبیرییەكدا هەبی هیچ پرسیاریك لە دروستی یان لە بایەخ و گرنگیی ئەو جیگیرانە نەكات. پیم وایە (محمد ئاركۆن) باشترین رووناكبیرە دەتوانی بە شیوەیەكی ناراستەوخۆ دەست بۆ جیگیرەكان ببات، لە ئاستی میژوویشدا (عەبدللا عورەوی) تا ئەندازەیەك ئەم كارەی كردووە بەڵام لەبەر ئەوەی عورەوی لایەنیكی دیاریكراو لە كەلتوور وكەلەپووری عەرەبی وەردەگری، پیم وایە محمد ئاركۆن جددیتر كار دەكا و بەراستی ئەم رووناكبیرە خاوەنی پرۆژەیەكی رەخنەییە بەو پییەی قسە لەسەر دەقە دامەزراوو ئۆریجینالەكانی ناو فیكری عەرەبی دەكا، كەچی عورەوی قسە لەسەر ئەو دەقە لاوەكی ولابەلاییانە دەكا كە لە پاش دەقی ئۆریجیناڵ سەریان هەلداوە، بیگومان ئەوەی عورەوی دەیلی ئەویش هەر زۆر گرنگە بەڵام من نرخ و گرنگییەكی زیاتر بۆ هەولەكانی ئاركۆن دادەنیم، هەولەكانی محمد ئاركۆن پیویستیان بە جەسارەتیكی زیاتر و بەرفراوانییەكی زیاتر و بیناكردنیكی زیاتر هەیە لەو تیزەی پیشكەشی دەكا، خۆیشی دان بەمەدا دەنی، من زیاد لە جاری قسەم لەگەڵ ئاركۆن كردووە،

PDF4Kurd

لەوە دەترسی بەهۆی نووسینەکانیەوە ژیانی لە دەست بدا، ئارکۆن وەك خۆی پیی وتم ئامادە نییە ئەو نرخە بدات. ئەگەر لیرەدا پرۆژەیەکی عەرەبی بەو ئاراستەیە و لەئاستی کولتووری عەرەبیدا هەبی، ئەوا دەبی کەسیکیش هەبی بیر لە بەخشینی ئەو نرخە بکاتەوە. هەر چۆنی بی هەولەکانی محمد ئارکۆن، کە لە خویندنەوەی دەقی یەکەم و دەقی دامەزراودا دست پیدەکا، واتە دەقی ئایینی وەك دەقیکی میژوویی، هەنگاویکی زۆر گرنگە، ئەمە ئەو شتەیە ئارکۆن هەولی بۆ داوەو بە فیعلی ئەنجامی داوە بەڵام بە شیوەیەکی ناراستەوخۆ، هەروەها (نصر حامد ابوزید) یش ئەو هەولە گەورەیەی داوە. من باوەرم وایە ئەگەر بمانەوی فیکریك یان بزووتنەوەیەکی فیکریی نوی دامەزرینین دەبی لەو خالەوە دەست پیبکەین.

* ئایا تۆش لەگەڵ مندا ئەوە نابینی کە رەخنەگرتن لە جیگیرەکان تا ئیستاش گرفتیکی گەورەیە لە لای بەشی لە گەورە رۆشنبیرانی دنیای عەرەبی، ئەوانەی سەرکیشییە فیکرییەکانیان هەتا سەر نەبرد بەلکو لە ناوەراستی ریگادا پاشەکشەیان کرد، بۆ نموونە طە حسین لە گومانکردن لە شیعری جاهیلی(6) پاشەکشەی کرد، هەروەها منصور فهمی(7) وازی لەو بۆچوونەی خۆی هینا کە ئیسلام لە بەرامبەر ئافرەتدا بزووتنەوەیەکە بەرەو پاشەوە، عەلی عبدالرازق(8) . یش لە دوا کتیبدا ((ئیسلام وئوسولی حوکم)) قەلەمەکەی خۆی شکاند، ئەحمد ئەمین لە پیشنیارەکانی خۆی پاشگەز بووەوە؟

– بە راستی جیی داخە کە ئەوانە پاشەکشەیان کردووە، بەڵام هەموویان لە خالیکدا لەگەل محمد ئارکۆن یەك دەگرنەوە، یان بابلیین ئارکۆن لە خالیکی گرنگدا لەگەڵ ئەوان یەك دەگری ئەو خالەش : مادامەکی لە کۆمەلگەی ئیسلامیدا فیکر وەك تاوانیك مامەلەی لە تەکدا دەکری و وەك مەسەلەیەکی قانونی سەیر دەکری، ئەمەش مانای وایە بارودۆخەکە زۆر ترسناکە، واتە گرفتە گەورەکە لە عەقلیەتی کۆمەلگەی

PDF4Kurd

ئیسلامیدایە. ئەمرۆ لە دنیای هاوچەرخدا هیچ کۆمەلگەیەك نییە وەك تاوانیك مامەلە لەگەڵ فیکردا بکات تەنها لەکۆمەلگەی ئیسلامیدا نەبی، دەبی خەبات لە دژی ئەم بارە هەژموونگەرایە خەباتکردنیکی گشتی بیت. خەباتی تاکەکەس بە تەنها لە بەرامبەر ئەو بەرەنگار بوونەوەیەدا، خەباتیکی لاواز و بیتوانایە. تەمەننا ئەکەم لە کۆمەلگاکانی ئیمەدا لایەنیك هەبی بە شیوەیەك لە شیوەکان پاریزگاری لە بیرمەندو رووناکبیرە بویرەکان بکات، بەڵام بە داخەوە رووناکبیرانی ئیمە لە نەبوونی کەشیکی ئازاددا بە زۆری پەنا بۆ کۆمەلگە خۆر ئاواییەکان دەبەن تا خۆیان لە ستەم و زەبروزەنگی دەسەڵات وگرووپەکان بپاریزن. دەبی ئەم جۆرە بویرییە دابمەزری وبپاریزری، ئەمەش بە تەنها داکۆکیکردن نییە لە ئازادی و لە مافی ئازادی، بەلکو داکۆکیکردنە لە کەلەپووری عەرەبی و لە شەرەفی عەرب و لە کەرامەتی ئینسانی عەرەبی. لە هیچ وڵاتیکی دنیادا مرۆڤی یان گرووپی نەماوە وەك تاوان سەیری فیکر یان سەیری بیرۆکەیەك بکات، سا ناوەرۆکی ئەو فیکرە هەر چییەك بی. ئەم حاڵەتە تەنها لە وڵاتانی ئیمەدا ماوە.

* تەنها لە خۆرهەڵاتی ناوەراست ماوە[9]..

– دروست وایە، ئەمە شتیکی سامناکە، دەبی هەموومان لە دژی رابووەستین.

* لە نیوان هەردوو کتیبی (الثابت والمتحول)[10] ی ئەدۆنیس و (تكوين العقل العربي)[11] ی جابریدا، لە کویدا رووی لیکچوو ورووی جیاواز هەیە؟

– من ریزی کۆششی هەموو ئەو بیرمەندانە دەگرم کە سەرگەرمی پرۆسەی نوسینن. لەو باوەرەدام ئەوەی مامۆستا جابری لە کتیبی (تكوين العقل العربى) دا وتوویەتی، پیشترو بە دارشتنیکی تر لە کتیبی (الثابت والمحتول) دا وتراوە، بەڵام ئەوەی من بە شیوەیەکی سروشتی وپراکتیکی لە ناو پەرەسەندنی کەلەپووری عەرەبیدا وتوومە، جابری بەریگەیەکی تیۆریزەیی وتویەتی، واتە ئەو مۆرکیکی ئەکادیمیانەی

PDF4Kurd

داوەتی، بەڵام من لە مۆرکە خۆبەخۆیی وئازادەکەیدا هیشتوومەتەوە. من کاتی خۆی گلەییەکم لە مامۆستا جابری هەبوو کە ئاماژەی بۆ ئەو حالەتە نەکردووە، سەرباری ئەوانە، ریزی جابری و ریزی هەوڵ وکۆششەکانی دەگرم.

*بەڵام یەکێ لە ئاداب و ئوسولەکانی تویژنەوەی زانستی ئەوەیە مرۆڤ ئاماژە بۆ ئەوانی پیش خۆی بکات.

– بە داخەوە، ئەمە نەکراوە، بەتایبەتی کە کتیبی (الثابت والمتحول) سەرەتای تیروانینیکی ترە بۆ کەلەپوور، یەکەم کتیبە خویندنەوەیەکی نویی بۆ کەلەپوور دامەزراندووە.

* لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا تەنیا سی زانکۆ لە دنیای عەرەبیدا هەبوون: کۆلیجی ئینجیلی(12) ـ ی سووری لە بەیرووت، زانکۆی یەسووعی ئەویش هەر لە بەیرووت، زانکۆی فوئادی یەکەم(13) لە قاهیرە. ژمارەی دانیشتووان لەو سەردەمەدا پەنجا ملیۆنی تینە دەپەراند، کتیبی باشیش تەنها سی هەزار دانەی لی چاپ دەکرا. بەڵام ئەمرۆ 175 زانکۆمان هەیە وژمارەی دانیشتوانیش گەیشتۆتە نزیکەی 240 ملیۆن کەس، هەندی کەس ئەو ژمارەیە بەرزتریش دەکەنەوە، کەچی تا ئەمرۆش کتیبی چاك تەنها سی هەزار دانەی لی چاپ دەکری. ئایا ئەم ژمارانە شتیکت پی دەلین؟

– بیگومان، زۆر شت دەلین، بەڵام نامەوی بچمە ناو ورد ودرشتی شتەکانەوە. تیبینی یەکەم ئەوەیە: ئیمە بمانەوی ونەمانەوی لە زەمەندا پیش دەکەوین، پیشتر لە چەرخیکدا بووین و ئیستا لە چەرخیکی تردا دەژین، ئیمە ئیستا لەگەل میللەتانی تردا دەژین ولەیەك زەمەندا لەگەڵ ئەوان پیش دەکەوین، بەڵام ئەو بۆچوونەشم هەیە: ئەگەر بزاوتی زەمەن لە کۆمەلگەی ئیمەدا بپیوین، میللەتیك لە میللەتانی دنیا نابینم هەر چەندی زەمەن پیش بکەوی ئەوان دوابکەون تەنها میللەتی عەرەب نەبی. ئەمە

PDF4Kurd

دیاردەیەکی زۆر سەیرە، چۆنی شیتەڵ بکەین؟ چۆنی تێبگەین؟ من داوا لە سۆسیۆلۆژیست و ئەنترۆپۆلۆژیست وزانایانی ئابووری دەکەم ئەم دیاردەیەمان بۆ راڤە بکەن.

تێبینی دووەم: زانکۆ دامەزراویکی زانستییە و دەبی سوود لە گشت دەستکەوتەکانی توێژینەوەی زانستی و پەروەردە و کولتوور ونوسین وسەیرکردنی دنیا وەربگری بۆ ئەوەی وەك دامەزراویکی زانستی گەشە بکات، کە چی مەسەلەکان لای ئیمە بە پیچەوانەی ئەو ئاراستەیە ری دەکا. تەنانەت دامەزراوی زانستیی عەرەبی کە پیی دەوتری زانکۆ، هەر چەند مەعریفە بەرەو پیشەوە بچی کەچی زانکۆکانی ئیمە نەزانی وجەهالەتیان پتر دەبی. بۆچی؟ دیسان پسپۆرانی ئەو بوارە بانگ دەکەم لەم دیاردەیە بکۆلنەوە، هەمان شت بەسەر قوتابیانیش پراکتیزە دەبی. بیرم دی لە سەردەمی مندالیمدا ئەگەر کەسی بروانامەی سەرەتایی بە دەست بهینایە زۆر بە چاکی زمانی عەرەبی دەزانی وزۆریش بە چاکی ئاگادار وشارەزایی کەلەپووری خۆی دەبوو، خۆ ئەگەر کەسی بروانامەی بەکالۆریای بە دەست بهینایە ئەوا زانیارییەکی گەورەی لە زمانی بیانی وریزمانی عەرەبییش دەبوو، کە چی ئەمرۆ لەگەڵ بەرەو پیش چوونی زانست و وەسیلەکانی زانستدا، ئەو قوتابییەی لیسانس بە دەست دینی تەنانەت خویندنەوەش بە تەواوی نازانی. هۆی ئەمە چییە؟ بە راستی من بەتەواوی ئەمە نازانم، بەلام چاودیری دەکەم.

– وەك بلیی ئیمە هەر بەرەو پاشەوە دەرۆین؟

– بەلی، وەك بلیی ئیمە بەرەو دواوە دەرۆین. بۆچی؟ ئەوە هەلە نییە ئەم قسەیە دووبارە بکەمەوە وبلیم من نازانم چۆن ئەم دیاردەیە شیبکەمەوە بەلام هەست و مەزەنەیەکی وام هەیە کە گرفتی سەرەکی وبگرە بناوانی گرفتەکە لە (دەسەلات) دایە، گرفتەکە لە بونیادی دەسەلاتی عەرەبیدایە، ئەگەر ئەو بونیادە نەگۆردری

PDF4Kurd

مەحالە پیش بکەوین، چونکە دەسەلأت لە نیو کۆمەلگەیەکی پان وبەریندا بووە بە دەستەلأتیکی ترازاو، بووە بە کۆمەلیکی جودا لە کۆمەلگە، وەك قەلأیەك لە هەموو لایەکەوە شووره وپەرژینی بۆ هەلچنراوە وهەژمونیکی تەواوی بەسەر کۆمەلگەدا هەیە، کەواتە ئەم بارودۆخە کۆمەلگە ئیفلیج دەکا و ریگەلەوە دەگری کۆمەلگە لەهەر ئاستیکدا بەشداری لە بونیادنانی سیاسەتدا بکا کە لە راستیدا بنیاتنانی سیاسەت لەسەر شانی کۆمەلگەیە، کۆمەلگەو تاکەکانی کۆمەلگە لە هیچ ئاستیکدا ولەسەر هیچ شتیك راو بۆچونیکیان نییە، میللەت لەبەشداریکردنی بنیاتنانی چارەنووس و ئیستا وئایندەی خۆیدا بە تەواوی گۆشەگیر کراوە، جیاکردنەوەو گۆشە گیرکردنی میللەت کە چەندین سەدەیە دەسەلأتی عەرەبی پرۆسەی دەکا، لە راستیدا ئەمە بنچینەی دواکەوتنی ئیمەیە.

* سەد ساڵ زیاترە کۆمەلگەی عەرەبی هەوڵ دەدا راپەری و پیش بکەوی ویەك بگری، ئەوەتا ئیمە لە پاش سەد ساڵ لە هەولدانی بیوچان بۆ رۆشنگەری کە چی دەبینین سنوورەکانی ئازادی بەرتەسکتر دەبنەوە و وەختە بلیم خەریکە ئازادی نامینی، عەدالەتی کۆمەلأیەتی ون دەبی، دابەشبوون ولیکداپچران پتر دەبی، عەرەب تا ئیستاش باسی حیجاب وجوببە و ریش دریژی ونازانم ئەو شتانە دەکەن، ئەوەتا ئیمە دەچینە ناو سەدەی بیست ویەکەم و کە چی لە هەگبەماندا حەفتا ملیۆن نەخویندەوار هەیە، لەوانەیە هەندی لە بزووتنەوە فەندەمینتالیستەکان شانازی بەوە بکەن کە ئیمە نەتەوەیەکین پیغەمبەرەکەمان نەخویندەوار بووە. لەو پەنجا سالەی رابردوودا پرسیار ئەوە بوو: چۆن سەربکەوین؟ سەرباری فرەیی وەلأمەکان عەرەب نەیتوانی یەك هەنگاو لە سەرکەوتن نزیك ببیتەوە. ئایا لەو باوەرەدا نیت ئیمە ئەمرۆ پیویستیمان بە وەلأمدانەوەی پرسیاریکی جیاواز هەیە: بۆچی دۆراین؟ ئینجا بە بۆچوونی تۆ بە راستی بۆچی دۆراین؟

PDF4Kurd

– ئەمە پرسیاریکە خۆی وەڵامی تیایە. هەمیشە لە گرفت وکیشە وهەرەسدا دەووتری: لە هۆیەکاندا بە دوای ئافرەتدا بگەری، بەڵام ئیمە دەبی بلیین: بە دوای (دەسەڵات) دا بگەری. با نمونەیەکی سادە بینینەوە کە لە خوارووی لوبنان روودەدا: من کەسیکی ئایینخواز نیم و لایەنگیری (حزب الله) ش نیم، بەڵام کاتی دەبینم ئەوەی حزب الله لە خوارووی لوبنان لەسەر سنووری فەلەستین بە ئیسرائیل و سەربازە ئیسرائیلیەکانی دەکا، دوچاری هەستی بەراورد کردن دەبم، خەلکی هەژار کە بە چەکی سووك و سەرەتایی دەجەنگن وباوەریکی گەورەیان هەیە، بەڵام لە بەشداریکردنی بریاری چارەنووسدا بریاری خۆیان هەبووە. ئەگەر سەیری کارو کردەوەکانی حزب الله لە بەرامبەر ئیسرائیلدا بکەین دەبینین حزب الله تەئسیریکی گەورەی لە ئیسرائیل کردووە زۆر گەورەتر لەوەی تیکرای سوپا عەرەبییەکان لە ماوەی چل سالدا کردوویانە. بۆچی؟ چونکە ئەگەر میللەت خۆی سەرداری چارەنووسی خۆی بی وهەموو تاکەکان بەشداربن لە بریاردان وبەرپرسیاریدا، ئەوا مومکین نییە ئەو میللەتە بدۆری، بەڵام ئەگەر بە تەنها دەسەڵات بریاری بە دەست بی و لەجیاتی هەمووان بریار بدات، ئەرکی سوپاش. کە دەسەڵات فەرمانی پیدەدا. تەنها پاریزگاریکردن بی لە دەسەڵات نەك داکۆکیکردن لە خاك، میللەتیش هیچ بریاریکی نەبیت، لە دۆخیکی وا دا چاوەریی چی دەکەی؟ چاوەری دەکەی ئاکامەکەی چۆن بیت؟ دەشی لیرەدا بەشی لە وەڵامەکە ببینین، ئەمەش وامان لیدەکا جاریکی تر جەخت لەوە بکەین کە بنچینەی هەلوەشانەوەو داوەشان وبنچینەی نەخۆشیەکان وبنچینەی پاشکەوتوویی لە کۆمەلگە مەییو و وەستاوەکانی ئیمەدا دەگەریتەوە بۆ دەسەلات.

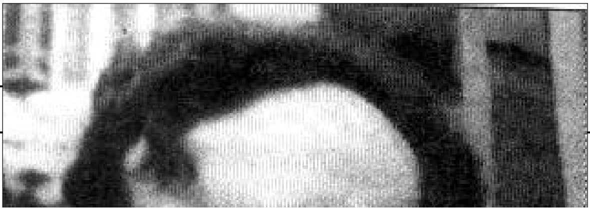

PDF4Kurd

بەشی هەشتەم:

گلۆبالیزم و رۆشنبیریی مردووان

PDF4Kurd

* جیهانگیری دیاردەیەکی یونیڤێرسالییەو هیچ کەسێ ناتوانێ لەدژی بووەستێ، لەئایندەشدا ئەو وڵاتانەی مل نادەنە یاساکانی جیهانگیری ئەوا لەبازاردا ڕەتدەکرێنەوە

* زۆر سەیرە لەلای ئیمە لەسەردەمی عەولەمەدا وتاریک رژیمیک دەترسینێ

لة شيكردنةوةي جيهانطيريدا ئةدؤنيس وايدةبيني ئةم دياردةية تويكليكي تةنكي داطيركاريية (ئيستعمار) و ثرؤذةيةكة ئةمةريكا لةسةرى وةستاوةو دةيجوليني و لةميانيدا بةرهةمهينان تةعميم دةكا ودةيةوي جيهان بكات بة بازاريكي طةورة. عةرةب كة لةسةدةي رابردوودا ولة بواري دةستكةوتي ذياريدا هيضيان نةبووة، ئيستا بوونة بة بازاريكي بةكاربراو بؤ ئةو كةلتوورة نويية. ئةدؤنيس تيبيني ئةوة دةكا عةرةب لة ئاكامي ئةو طري ميذووييةي تيايدا دةذين، لة شمةكي عةولةمةدا شتيكيان نةبووة بةكاربردن نةبي. ليرةوة ئةدؤنيس رةخنة لةو دةتطانة دةطري كة دةيانةوي رووبةرووي جيهانطيري بووةستنةوة. جيهانطيري دواجار ئةو ميللةتانة ثةراويز دةخات كة هيض داهينانيكيان لةو ئاستةدا نيية، هةروةها كولتووري رذيمة عةرةبيةكاني ئيستاش لة ناو دةبات، بةلآم، وةك ئةدؤنيس دةلي، ناتواني موتةنةبي وئيبن سينا بكوذي.

ئةدؤنيس لة قسةكردن دةربارةي فيكرء رؤشنبيريي دنياي عةرةبي زؤر رةشبينة، لة نيو قسةكانيدا طةلي دةستةواذةي رةشبينانة دةدركيني لة بارةي مةرطي رؤشنبيريء عةرةبء لة نيوضوونيان. ليرةوة ئةدؤنيس بانطةشةي دةرضوون لة

PDF4Kurd

نیو ئةو ئةشكةوتة تاريكانة دةكا كـة نةتـةوةي عـةرةب لـة سـةدةي نـؤزدةوة تيـايدا ذياون، دةبي ئيستا بةرةو لةقاندني بنضينةكاني ئةو بونيادة جيطير و راوةسـتاوانة هةنطاو بنيين كـة تـا ئـةمرؤش وةكـو خؤيـان ماونةتـةوة، هـةروةها دةبـي نـةريت وميراتة بةربةست وريطرةكان بلةرزينن. رؤلي رؤشنبير لة بارودؤخي ئيستادا بة تةواوي ونة و لة رابردوو وئيستاشدا هيض دةوريكي لة رؤشنطةريدا نةبووة تةنها لـة بـواري فـيربوون وطواسـتنةوة دا نـةبي، كـة ضـي لـة بـواري ثيشةسـازي طؤرانكاريدا ئةو رؤلة وجودي نةبووة.

جیهانگیری و رۆشنبیریی مردووان

*مرۆڤایەتی بە هەموو توانایەکەوە خۆی بۆ چوونە نیو سەدەی بیست ویەکەم ئامادە کردووە. سەرکەوتنەکانی مرۆڤ لە بواری زانست و نوژداری و گەیاندن و گەردوون وفەزا و کۆمپیوتەر وخۆراکدا وای لیکردووە تەنانەت پیش ئەوەی سەدەی بیستەم تەواو ببێ، بتوانی بچیتە ناو سەدەی بیست ویەکەم، کە چی ئیمەی عەرەب زۆر درەنگ هەولمان دا بگەینە ئەم چەرخە وسەرنەکەوتین، بەم جۆرە محمد عەلی لە بەرپاکردنی رینیسانسیکی نویی عەرەبیدا هەرەسی هینا، هەمان بارودۆخ بەسەر جمال عبدالناصر. یشدا هات. ئاخۆ عەرەب دەتوانی لە پەنجەرەکانی چەرخی بیستەم بیتە دەری پاش ئەوەی نەیتوانی لە دەرگاکانیەوە بچیتە ژووری؟

– ئەم پرسیارەش دیسان وەلامی تیایە، بەلام من شتی دیکە دەخەمە سەر پرسیارەکەت و دەلیم میللەتیك لە ماوەی 1400 سالدا توانی بەردەوام بی ولەم بەردەوامبوونەشیدا، لە تیروانینی بۆ دنیا وشتەکان و لە پەیوەندییدا بەئەوی ترەوە، پشتی بەو چەمکە چەسپیوانە دەبەست کە لە تیگەیشتنیکی دیاریکراوەوە بۆ ئیسلام وەرگیراون، ئەوەتا ئەمرۆ رووبەرووی بارودۆخیکی نوی وکولتووری جیاوازوگۆرانکاریی دیکە دەبیتەوە، ئیستا ئیتر ناتوانی بەو چەمکە کۆن وبەو تیگەیشتنە باوو بەسەرچووانەو بە میرات بۆ ماوانەدا لە دنیای هاوچەرخ تیبگات.

PDF4Kurd

بـۆ ئـەوەی لـە دنیـای هاوچـەرخ تیبگـەین، پیویسـتیمان بـە بینینیکـی نـوێو تیگەیشتنیکی نوی هەیە. بەم مانایە ئیمە کولتووری ئیسلامیمان هەیە کە دەبی لە رەگەوە چاوی پیدا بخشینینەوە دەنا ئیمە بەرەو ویرانی دەچین، دەبی ئازایـەتیو بویرییەکی تەواومان هەبی بتوانین ئەو شتانە بلیین، دەنا بە تیروانینیکی جیگیرو چەسپیووچەقیو کە لەسەدەی یەکەمی کۆچییەوە بۆمان ماوەتەوە، مەحالە بتوانین لە سەدەی بیست ویەك تیبگەین. ئیمە بە کۆتکراوی ریدەکەین، ئیمە بیر دەکەینـەوەو زنجیرەکانیش بەسەرو گەردنمانەوە ئالاوە، سەرباری ئەمەش کەسانی هەن کۆمەلی فیکری پەرگیرو لاگیر دەخەنە روو کە گوایە ئیسـلام چارەسـەری بـۆ هـەموو شـتی داناوە، لەبەرامبەر ئەمەدا تیروانینیکی لاگیری دیکە هەیە دەلی سەرچاوەی گشت پاشکەوتوویيەکانی ئیمە ئیسلامە. باشە بۆچی ئەم پەرگیری ودژایەتییە؟ چونکە ئازادیی گفتوگۆ وئازادیی رادەربرین وئازادیی فیکر بوونیان نییە.

* لە جیاتی ئەوەی مشتومرو گفتوگۆی گەرم لە نیوان بۆچوون وفیکرەکاندا گەشە بکات، کەچی سەنگەر لەبەرامبەر یەکتر دادەمەزرینن.

– بـە راسـتی ئەمـە پاشـکەوتوویی ئیمـە گـەورەتر دەکـا، بنچینـەکانی کۆمەلگـە هەلدەوەشینیتەوە، عومری ستەمکاری دریژ دەکاتەوە.

* لـە روانگـەی فیکریـی تـۆوەو لـە میـانی ئـەزموونی دووورودریـژت لەگـەڵ فیکـرو رووداوەکاندا، ئاخۆ ئومیدیك بۆ رینیسانسیکی نویی عەرەبی وبۆ رابوونیکی نویی عەرەبی هەیە؟

– من نیگەران و رەشبین نیم. دەشی لە چەند بیرورایەکی دیاریکراو یان لە چەند رژیمی یان لە هەندی کەس یان لە قۆناغیکی میژوویی دیاریکراو نیگەران بم، بەلام هـەرگیز لـە میللـەت نیگـەران نیـم، هـەر لـەم ئاستەشـەوە دەروانمـە ئـەو ئومیـدە و دەروانمە ئەو ساتەوەختەی کە میللەت دەتوانی چەندین دەریچە وچەندین پەنجەرە

PDF4Kurd

بۆ قەیرانەکان دابهینی، بیگومان فۆرمەلەیەکی تر وستایلیکی تر بۆ چارەسەی ئیشکالییەتەکان دەدۆزیتەوە وپاشان بەرەو پیشەوە هەنگاو دەنی، من بە ئەندازەیەکی گەورە رەشبین نیم تەنها لە دەسەلاتەکان ولە رژیمە عەرەبیەکان رەشبینم، هەروەها لەو تەئویلاتە توند و ستەمگەرایانەی ئیسلام وکولتووری عەرەبی. من لە قوناغیك نیگەرانم بەلام لە میللەتیك نیگەران نیم.

* فیکری عەرەبی، بەتایبەتی لایەنە سیاسییەکەی، لە بەرامبەر پیشکەوتنە گەورە و خیرایەکانی شارستانیی خۆرئاواییدا، لە ناو داکەوتن و شکست و رووخان و بیتواناییەکی گەورە دا ژیاوە. دەشی شکستی قوولی ئیمە بریتی بی لە شکستی عەقلی عەرەبی و هەرەسی قەلاکانی عەقلی عەرەبی لەسەر دەستی داکەوتن وجیگیری و بی بزاوتی و نوینەرە سەلەفیەکانیان وپاسەوانانی ئەشکەوتە کۆنەکان. سەرباری ئەمە، ئایا ئەمرۆ ئامادەبوونی عەقڵ وعەقلانییەت لە ژیانی عەرەبیدا دەبینی؟

– لە ئاستی تاکەکەسدا کۆمەلی دیاردەی زۆر گرنگ هەن بەلام بە پەراویزی یان بە پەراویزکراوی دەمیننەوە وناچنە ناو چنینی ژیانی رۆشنبیریی عەرببیەوە. چۆن ئەم دیاردانە بخەینە ناو چنینی ژیانی رۆشنبیرییەوە؟ ئەم مەسەلەیە کەمیك ئالۆزەو پیویستی بە زەمەنیك هەیە. لیرەدا کۆمەلی فەردی گرنگ و کۆمەلی بیرکردنەوەی عەقلانیی گرنگ هەن بەلام لە پەراویزدان یان پەراویزکراون. ئیمە لەگەڵ فیکری مارکسیزمدا دەمانووت پەرەسەندنی چەندایەتی دەبیتە هۆی پەرەسەندنی چۆنایەتی، بەلام ئەم تیۆرە لە کۆمەلگەی عەرەبیدا هەرگیز وانەبووە، بۆیە دەبی بەو یاسایەدا بچینەوە. دەشی کۆمەلگەی عەرەبی کۆمەلی یاسای تری هەبی ومن نایزانم. ئیسلام لە میژووی خۆیدا هەموو شتیکی بەرهەمهینراو وهەموو تەکنیکیکی نویی وەرگرت و لەهەمان کاتیشدا رەتی دەکردنەوە، واتە ئەو بنچینانەی رەتدەکردەوە کە دەستکەوتەکانی لەسەر رادەوەستی، ئەو عەقلەی رەتدەکردەوە کە

PDF4Kurd

کاری گەورەی کردووە وداهێنانی مەزنی ئەنجام داوە، مامەلە کردن لەگەڵ (ئەویدی)ی رەتدەکردەوە تەنها بەمانا بازرگانییەکەی مامەلەی لەگەلدا دەکرد: شتی لێوەر دەگری و لێیشی جیادەبێتەوە. موسلمان قودرەتێکی ئەفسوناویی هەیە لە وەرگرتنی بەرووبوومی درەختێك ولە هەمان کاتدا نەفرەت لە درەختەکەش دەکا، بە راستی لەو رێرەوەدا شتی سەیر وعەجایب هەیە.

* لەوە دەچی موسلمان وەك سوپەرمارکێت سەیری شارستانیەت بکا کە هەندی شتی لێ هەلدەبژێری وپشت لە هەموو ئەو شتانەش دەکا کە پەیوەندیی بەو عەقلە زانستیەوە هەیە کە ئەو دەستکەوتانەی بەرهەم هێناوە. ئەمە رەفتاری بەدەوییە لە سەدەی بیستەم.

- بە راستی ئەمە شتێکی ترسناکە. برادەران نوکتەیەکیان بۆ گێرامەوە وابزانم نوکتەش نییە بەلکو راستییە: یەکی پرسیاری کرد بۆچی ئێمە هیچ شتی بەرهەم ناهێنین؟ موسلمانەکە وەلامی دایەوە : بۆچی بەرهەم بێنین، ئەی ئەو هەموو بەرهەمە چییە خودا بۆ ئێمەی خستۆتە بەر دەست.

* من لە شوێنێکدا خوێندوومەتەوە هەندی لە زانایانی پاکستان بیریان لەوە کردۆتەوە چۆن لە جنۆکەوە وزە بەرهەم بێنن بەو باوەرەی کە جنۆکە لە وێنای ئیسلامیدا لە ئاگر دروست کراوە. تۆ بروانە جۆری بیرکردنەوە گەیشتۆتە چ ئاستێکی خوارق.

- شتێکی سەیرو پێکەنین هێنەرە، بەراستی ئەمە تراژیدیا و وێرانییە.

* وەك دەبینی ئێمە پێش ناکەوین و هەموو پرۆژە نوێگەرییەکانیش هەرەسیان هێناوە ومیللەت تا ئێستاش توانای ئەوەی نییە ئازادی بە دەست بێنێتەوەو کۆتو زنجیرەکان لە خۆی دامالی و بەرووی دەسەلاتە ستەمگەراکاندا راپەری. کەواتە گرفتی هەنووکەیی رۆشنبیری لە دنیای هاوچەرخی عەرەبیدا چییە؟

PDF4Kurd

– گرفتی هەنووکەیی بریتییە لە گۆڕینی ستراکتوری دەسەڵات، من وایدەبینم ئەمە گرفتی یەکەمە نەك ئازادی وکارەکانی عەقڵ. ئازادی وعەقڵ پێویستیان بە ناوەندێك هەیە، ئەگەر ئەو ناوەندە سازنەدری مومکین نییە لەناو ئەو کێشە گەورەیە دەربچین، سازاندن و رەخساندنی ئەو ناوەندەش تەنها لە میانی دەسەڵاتێکی نەرم و لەمیانی ئەو دەزگا و دامەزراوانە ئەنجام دەدری کە دەرفەتێك بۆ ئازادی وعەقڵ برەخسینن تا کاری خۆیان بکەن، لەبەر ئەوەی وایدەبینم گرفتی راستەخۆ لە سروشتی دەسەڵاتدایە، دەسەڵاتە عەرەبییەکانی ئەمرۆش تەنانەت ئەگەر بەهێزی ئاتاج بتوانن لە دامەزراندنی بەرهەمهێنان وبنیاتنانی کارگە و کۆمپانیاشدا سەرکەوتوو بن، بەڵام ئەو دەسەڵاتانە، لە پێکهاتە زانراوەکەیاندا، ناتوانن تەنگژەکان جێبهێلن.

* هەموو دەستکەوتێکی کەلەکەکراو تێك دەدەن وپەرەسەندنەکەی ئیفلیج دەکەن.

– بەلی تێکی دەدەن ودەیکەن بە شوێنی بەرتیل و بەرژەوەندیی تایبەتی.

* بەڵام ئاخر گرفت وکێشەی گۆڕان هەر دەمێنی. کێ ئەو بارودۆخە دەگۆڕێت؟ لە سەردەمێکی زوودا دەمانووت چینی کرێکار خاوەنی پرۆژەی گۆڕانە، بەڵام ئاکامەکان بە پێچەوانەی ئەو بۆچوونە بوون و ئەو تیۆرییەش فەشەلی هێنا.

– ئێستا چینی کرێکار هەلگری پرۆژەی فەساد و جێگیری و چەقبەستووییە.

* هەروەها دەمارگیریش. ئێستا جەماوەر بووە بە مێگەل ودەبینین ئەهلی ئەشکەوت لە فەندەمینتالیستەکان ڕیبەرایەتی دەکەن، ئەمە وەك لە جەزائیر ومیسر و ئەفغانستاندا دەیبینین، هەروەك پێشتریش لە لوبنان ڕووی دا(1).

– بگرە بووە بە هاوپەیمانی ڕژێم و پاشکۆی دەسەڵات.

* وەك بلیی ئێستا کۆمەلگەی عەرەبی بووە بە فەزایەکی تەماوی. ئەمرۆ کەسی نییە پرۆژەیەکی کۆمەلایەتیی بۆ گۆڕانکاری هەلگرتبێ، تەنها بیرمەندە عەقلانی و رۆشنگەرەکان و پێشکەوتنخوازەکان هەلگری ئەو بیرو باوەڕانەن، کەچی هێزە

PDF4Kurd

کۆمەڵایەتی وبزووتنەوە سیاسیەکانی کۆمەلگای عەرەبی وەك بلیی بوونیان نەبی و خەریکە لە نیو بچن.

– بە داخەوە، راستە، ئەمرۆکە پرۆژەکان بۆ گۆرانکاری نین بەلکو بۆ پشتگرتن و چەسپاندنی دەسەلاتن.

* ئەو پرۆژە نویکارییانەی بورژوازیی تەقلیدی و دەستەبژیرە رۆشنگەرەکان ریبەرییان دەکرد، فەشەلیان هینا، لەگەلیدا پرۆژەکانی پەرەپیدانیش فەشەلیان هینا تەنانەت ئەوانەیشی کە نوخبە سەربازییەکان ریبەرییان دەکرد، چەپیش نەیتوانی هیچ یەکی لە بەرنامەکانی خۆی جیبەجی بکات. ئایا پیویستیمان بە (عەسای مووسا) یەکی نوی هەیە؟ باوەرم وایە ئەو شۆرشە پیشەسازییەی ئەمرۆ لە جیهاندا هەیە وا لەدنیای بی بزاوتی عەربی دەکا بە ناچاریو بە زۆر بچیتە ناو کەشوهەوای زانستەوە، یانیش بۆ یەکجاری لە میژوو بیتە دەری وبگۆری وببێ بە کەلەکەیەکی بەشەری بەبی چالاکی وبەبی ئامادەبونیکی ئاکتیڤ لەم ناوچەیەدا بژین.

– کاتی بیر لەو توانا گەورەیەی عەرەب دەکەمەوە، بەتایبەتی کە ئەم ولاتانە بە ناو هەردوو کیشوەری ئاسیا و ئەفەریقیادا دەکشین و کەلەپوور ومیژوویەکی دیرینیان هەیە، کاتی گشت ئەم شتانە لەگەڵ بارودۆخی ئیستاماندا بەراورد دەکەم کە هیچ ئامادەبوونیکی خولقینەرانەمان، وەك دامەزراو و وەك میللەت، نییە، جگە لە هەندی کەسی درەوشاوە، بە راستی ناتوانم لەو شتانە تیبگەم کە روودەدەن تەنها ئەگەر لەو گریمانەیەوە قسە بکەم کە دەلی ئیمە میللەتیکین لە نیو دەچین، سۆمەرییەکان لە نیو چوون، فیرعەونەکان لە نیو چوون، گریکەکان لە نیو چوون، شارستانیەتەکان لە نیو دەچن ومیللەتانیش هەروەها لە نیو دەچن، ئیمەش لە قۆناغی لە نیو چووندایین، من بە هیچ جۆری لەم بارودۆخەی ئیستامان تیناگەم تەنها لەو سەمتەدا نەبی کە خەریکە لە نیو دەچین. لە نیو چوونی ئیمە، بیگومان، لە نیو چوونیکی مرۆیی

PDF4Kurd

نییە، مرۆڤ دەمینی و زاوزی دەکا وزیاد دەبی، بەلکو لە نیو چوونی ئیمە لە نیو چوونی ئەو بەهاو بینین وتیگەیشتنانەن کە ئاراستەکانی ئیمە دیاری دەکەن و تا ئەمرۆش لەسەری دەژین.

* وەك چۆن لە کۆتایی سەدەی هەژدەیەمدا تۆپەکانی ناپلیۆن پۆناپارت عەرەبیان لە خەوی قووڵ راپەراند، لەو دەچی ئەمرۆ پیویستیمان بە کۆمەلی تۆپی نوی هەبی تا لەو خەوە قورسە بە ئاگامان بینی کە زۆر دریژەی کیشا.

– هەر دەبی بنچینەکانی جیگیری وبی بزاوتیی ئەمرۆ، بلەقینرین، دەبی ئەو نەریت وترادیسیۆنانە بلەرزینرین کە بوونەتە ریگر و بەربەستی گەورە، دەبی گەشتی دەرچوون لەم بارودۆخە بچەسپینین.

* ئەمرۆ ژمارەیەك لە بیریاران کیشەیەك دەورووژینن، ناوەرۆکی کیشەکە بریتییە لەوەی کە رۆلی رۆشنبیر لەم جیهانەدا خەریکە دەبیتە رۆلیکی بیهیز و نائەکتیڤ، بگرە رۆشنبیر لە زۆر حالەتدا بووەتە بەرگریکاری بەها کۆنەکان. ئایا رۆشنبیر مردووە یان تەنها رۆلی رۆشنبیر پاشەکشەی کردووە؟

– ئیمە لە بارەی کۆمەلگەی عەرەبی قسە دەکەین. باوەرم وایە رۆشنبیر لە هەموو میژووی ئیمەدا هیچ رۆلیکی راستەخۆی لە پەرەپیدانی بونیادی کۆمەلگەدا نەبووە. دەشی رۆلیکی تەعلیمییانەی هەبوو بی. رۆشنبیر فیکرەکان دەگوازیتەوە بی ئەوەی کاریکی لە بونیادنانی کۆمەلگە و لە گۆرینی تیروانینی ئەو هەژموونە هەبی کە کۆمەلگەی داگیر کردووە. فیکر لە کۆمەلگەی عەرەبیدا هەمیشە فیکریکی وەزیفی بووە، فیکریك نەبووە بگەری یان شتیك بخاتە سەر مەعریفە، هەرگیز دانی بە رۆشنبیری عەربیدا نەناوە تەنها بە سیفەتی فەرمانبەریك دانی پیداناوە، لەبەر ئەوە فیکری عەرەبی فیکریکی وەزیفی بووە نەك فیکریك بە قوولی باوەری بەوە هەبی کە لیرەدا حەقیقەتیك هەیە، گەرانیش لە پیناوی گەیشتن بە حقیقەت گەرانیکی

PDF4Kurd

هاوبەشە لە نیوان کۆی رووناکبیران، حەقیقـەتیش لـە پشـتمانەوە نییـە بـەلکو لـە پیشمانەوەیە. رۆشنبیری عەرەب لـە کۆمەلگەیـەکدا ژیـاوە ئەو کۆمەلگەیـە بـە توندی باوەری بەوە هەبووە کە حەقیقەت لە پشتمانەویە وئیمە دەبی شیی بکەینەوە وراڤەی بکەین پاشان تەبشیری پیبکەین، سا ئەگەر ئەو رژیمە، بۆ نموونە، لـە دیـدی ئیمـەوە نزیـك بـوو، ئـەوا تـەمجیدی دەکـەین، ئەگـەر دووریـش بـوو، هـەجووی دەکـەین. رۆشـنبیریی ئیمـە گـۆراوەو بـووە بـە رۆشـنبیریی سـتایش و داشـۆرین وتەبشـیرو راڤەکردنی شتە هەنووکـەیی ومـەوجودەکان. لەبەر ئەوە باوەرم وایـە رۆشـنبیر، بـە سیفەتی رۆشنبیریکی سەربەخۆ، رۆلیکی نییە. رۆشنبیر ئەوکاتە رۆلی دەبی کە وەك ئەندامیك دانی پیدابنری لەگەران بە دوای راستی ولەگەران بە دوای نادیار وپالنانی کۆمەلگە بەرەو ئـەو روانینـە. لـیرەوە پیچەوانـەی هـەموو ئـەو کەسانەم کە بە شـوین رۆلـی رۆشـنبیردا دەگـەرین. دەبی یەکـەمجار کار بۆ ئەوە بکـەین دان بـە رۆشـنبیردا بنری، دەبی رۆشـنبیر شـوینیکی هـەبی تـا رۆلیشـی هـەبی، مادامەکی شـوینی نییـە کەواتە رۆلیشی نییە. کاتی دەزگاکانی ئاسایش داوایان لە سەرۆك دیگۆل کرد جان پۆل سارتەر زیندانی بکات بە هـۆی ئـەو رۆلـە گـەورەیـەی لـە شۆرشـی قوتابیـان لـە ئایاری سالی 1968 دا هـەیبوو، دیگـۆل پـاش بیرکردنـەوە وتـی:(دەتانـەوی ڤۆلتـیر زیندانی بکـەم؟ کـی دەتوانـی ڤۆلتـیر زیندانـی بکـات؟) هـەرکاتیکیش لـە لای ئیمـە عەقلیـەتیکی لـەو جـۆرە سـەری هـەلدا کە وەك دیگـۆل تەماشـای رۆشـنبیری عـەرەب بکات، ئەوسا دەتوانین بلیین رووناکبیری عەرەب رۆلی هەیە(2).

* بە جۆری وەسفی سارتەر کراوە کە دوا فەیلەسووف ئەم چەرخەیە. لـیرەدا گـەلی نـاوی دیکە هەن، لە سەردەمی سارتەر یان لە پاش ئـەویش، هـەولیان دا شـوینو پایەی فەلسەفە بگەریننـەوە، بـەلام ئـەوەندەیان پـی نـەچوو کـەنارگیر بوون، وەك ئـەو فەیلەسووفە نوییانەی کە ئامادەبوونیان لە چوار سالٚ زیاتری نەخایاند وپاشان بزر

PDF4Kurd

بــوون. ئــەمرۆش خەریکــە چــەند نــاویکی وەك فرانســـیس فۆکۆیامـــا وســـامۆیل هنتنگتـۆن و نـوام چۆمسـکی وبـەر لـەوانیش لـوی ئالتۆسـیر وکلـۆد لیڤـی شـتراوس و رۆلان بارت(3) و گـەلیکی تـر دەبن بەیادوەرییـەکی نزیکـی میژووی فیکرەکـان، وەك بلیی فەلسەفە وهزرە گەورەکان شوینی خۆیان بۆ زانستی پراکتیکی چۆل کردبی.

ئاخۆ ئەم چەرخە چەرخی لەناو بردنی فیکرەکانە؟

– پرسیاریکی زۆر گرنگە. ئەگەر مەبەست لە فیکرەکان ئەو فیکرانەیە کە لەسـەر فەلسەفەی یۆنانی بنیات نراون، ئەوا لەو باوەرەدام ئەم چەرخە چەرخی لەناوبردنی ئەو فیکرانە نییە بەلکو چەرخی کۆتایی ئەو فیکرانەیە. بەم مانایە (هایدگـەر)[4] فەیلەسووفی راستەقینەی سەدەی بیستەمە کە زەمینەی بۆ کۆتایی گشت ئەو فیکرانە خۆشکرد، هەروەها زەمینەی بۆ کۆتایی فەلسەفەی یۆنانی وسەرەتای فیکریکی نوی خۆشکرد کە لەسەر تەکنۆلۆژیا رادەوەستی نەك لەسەر تیرامانی وجود وگرفتەکانی بوون ورۆیشتن بەرەو خوا ومرۆڤ وپاشان سەیرکردنی ئەوەی سینتەری جیهان لە کویدایە. هایدگەر بوو ئیشی لەسەر هەلوەشاندنەوەی فیکری یۆنانی کرد وپاشان سەرلەنوی بە جۆریکی تر خویندیەوە، بەلام سارتەر تەنها یەکی بوو لە قوتابییەکانی هایدگەر، بەلام سارتەر بەمانایەك لە ماناکان دوا فەیلەسـووفی راسـتەقینەی دنیـای هاوچەرخـە، ئەوانـەی لـە دوای سارتەریشـەوە هـاتن هـەر تەنـها راڤـەکاری بابـەتی ئۆریجینالْ بوون یـاخود بـەدوا داچوونیـان لـە بارەیـەوە هـەبوو. لەگـەڵ سـارتەردا فەلسـەفەی یۆنـانی کۆتـایی پیـهات، دەشـی سـارتەر سـەرەتای کۆتـایی هینـانی ئـەو فەلسـەفەیە وسـەرەتای دەستپیکردنی فیکری تـەکنۆلۆژی بـی. لەبـەر ئـەوە ئـەمرۆ فەلسـەفە، بە مانـای وردی وشـەکە، تـەواو بـوو، فەلسـەفە بـەمانا کلاسیکییـەی تـەواو بوو، هـەروەك شـیعری سـتوونیش کۆتـای پیـهات بـەلام شـیعر کۆتـایی نـەهاتووە، فەلسەفە کۆتایی پیهات بەلام فەلسـەفەکاری کۆتـایی نـەهاتووە، بیگومـان فەلسـەفەی

PDF4Kurd

دیکە سەرهەلدەدا بەڵام بە تیروانینی جیاوازو لەسەر بنچینەی جیاواز، کەچی فۆکۆیاما وهنتنگتۆن وکەسانی دیکەی وەك ئەوان، باوەرم وایە ئەمانە بە هیچ جۆری روناکبیر وبیریاری گەورە نین، عەرەب زیاد لە شایستەی خۆیان بایەخی پیداون، فۆکۆیاما وهنتنگتۆن دوو روناکبیری ئاساییەو راوبۆچوونی سیاسییانەیان هەیە، واتە ئەوەی ئاراستەیان دەکا سیاسەتە نەك فیکر، من خۆم گرنگی بە فۆکۆیاما و هنتنگتۆن نادەم، نوام چۆمسکی لەو دووکەسە گرنگترە.

* لە رابردوودا تیۆری کۆپەر نیکۆس(5)و دۆزینەوکانی گالیلۆ(6)، پایەی کلیسەیان جیلەق کردو بەشیکی زۆری دەسەلات وئامادەبوونی کلیسەیان لیسەندنەوە. ئیستاش شۆرشی زانیارییەکان وفۆتۆکۆپیی زیندەگی وچوونە نیو فەزا، بەشیکی زۆری بیرباوەرە کۆنەکانی مایە پووچ کردۆتەوە. ئاخۆ کاریگەریی ئەم دەستکەوتە زانستییە گەورە وسەرسورهینەرانە بەسەر ئایین و کۆمەلگە وفیکر وژیان پیکرا، چۆن دەبی؟

– ئەوەی کاریگەر دەبی تەنها شتی زیندووە. شتی بیگیان ومردوو کاریگەر نابی. من لەوە دەترسم کۆمەلگەی عەرەبی، بەتایبەتی لە رووە ئایینییەکەیەوە، لە ناو مردووان دابنری، پتر لەوەش، دەترسم هیشتا ئەو کارتیکردنانە نەگەیشتبنە ئیمە. ئەمە وەلامیکی قورس ودلرەقانەیە، بەلام من ئەم شتە دەبینم. وا هەستدەکەم (عەقڵ) ی عەرەبی – ئیسلامی عەقلیکی شیوە جیگیر و بەبەردبوو بی کە بەهیچ شتی کاریگەر نابی، عەقلیکی مردوو ئاسا.

* بەلام بەداخەوە تا ئەمرۆش مردووان لە پشتی گۆرەکانیانەوە حوکمی ئیمە دەکەن، ئەمرۆ مۆمیاکان حوکمی ئیمە دەکەن.

– ئەمە ریك هۆیەکە لە هۆیەکانی مەرگی کۆمەلگە، مردووان زیندووان دەمرینن مادامەکی تەحەکوم بە چارەنووسیان دەکەن.

PDF4Kurd

* سەرمایەداری، سەرباری ئەکتیڤە ئابوورییەکەی، لەگەڵ خۆیدا رەهەندیکی شارستانی ونرخ ونۆرمیکی نویی هەلگرت، مژدەی خۆشگوزەرانی وئازادیو یەکسانیی راگەیاند، ئەگەر چی بەشیکی زۆری ئەو بەلینانە جیبەجی نەکران کە چی ئەمرۆ جیهانگیری لە زمان وگوتاریدا رەهەندی شارستانیی تیادا لاوازەو وەك بلیی لەسەرمایەداری درندەتر بی. ئایا دەتوانی خالی هاوبەش وخالی جیاوازی نیوان سەردەمی یەکەمی سەرمایەداری وجیهانگیریی ئەمرۆ، لە دەرکەوتەیەکی نویدا، دیاری بکەیت؟

– لە مەسەلەی سەرمایەداریدا پسپۆر نیم، لەبەر ئەوە خۆم لە بەراورد کردن دەپاریزم، پیم وایە جیهانگیری زۆر جیاوازە لە سەرمایەداری، من بەلای ئەوەدا دەچم جیهانگیری بە چەشنیکی روون وشەفاف داگیرکەر بچوینم، بە چەشنیکی ئاوریشمی کە جیاوازە لە سەرمایەداریی تەقلیدی. جیهانگیری مەسەلەیەکە ناتوانی خۆتی لی لابدەیت، جیهانگیری مەسەلەیەکی یونیڤیرسالی و گەردوونییە، دەکرا بەشیوەیەك لە شیوەکان دژایەتی سەرمایەداری بکری، بەلام هەرگیز و هیچ کەسی ناتوانی لە دژی جیهانگیری بووەستی، ئیمە پیمان خوشبی یان نا راکیشراوینەتە ناوی، گرنگترین شت لە کۆمەلگەی عەرەبیدا ئەوەیە کە پیشوەخت بە عەولەمەکراوە، نەوت بە عەولەمەکراوە، ئابوورییەکی پابەندی نەوت بە عەولەمەکراوە، راگەیاندن بە عەولەمەکراوە، بەلام هەندی شتی بنچینەیی کە دەشی پشتی پی ببەستری لە پیناوی پاراستنی شوناس یان لە پیناوی قوولکردنەوەو دەولەمەندکردنی شوناس، دەبینین رژیمەکان ژیر پیی دەخەن و لەناوی دەبەن. سەیرە لەم چەرخەدا تا ئیستاش وتاریکی سادە کە راوبۆچوونیکی سادەی لەخۆگرتبی، رژیم دەترسینی، تەنها وتاریك رژیمیك دەترسینی. من نازانم چۆن دەشی بە کۆمەلگەیەکی لەم چەشنەو لەم بارودۆخەدا بەرەنگاری و بەربەرەکانی جیهانگیری بکری، ئەمە مەحالە.

PDF4Kurd

* لەم دەرکەوتەیە ولەم دەرپەڕینە خیرایەی کە سەرانسەری دنیای گرتۆتەوە، ئیمە شوینیکمان نییە.

– تەنیا ئەگەر موعجیزەیەك رووبداو هەموو شتی بگۆڕی، دەنا ئیمە بەبی ئیرادە و هەلبژاردەی خۆمان بەرەو چارەنووس راگویزراوین. لە ئایندەشدا ئەو ولاٌتانەی مل نادەنە یاساکانی جیهانگیری ئەوا لە بازاردا رەتدەکرینەوە، واتە لە جیهان رەتدەکرینەوە.

* لە ولاٌتە عەرەبییەکانی ئیمەدا کەسانی وا هەن بانگەشەی لیدان و رووبەرووبوونەی جیهانگیری دەکەن کە گوایە لە دژی هیرشی رۆشنبیری وەستاون، ئەوانە لە راستیدا لە ئاستی فیکری و زانستی وزانیارییەکانی سەردەمدا دواکەوتووترین تویژی کۆمەلن(7). لە زیندەوەرزانیدا جۆرە زیندەوەریك هەیە ئەگەر دووچاری هەرەشەیەکی دەرەکی ببی ئەوا قەوقەعەیەك لە دەوری خۆی دروست دەکا تا خۆی پی بپاریزی و داکۆکی لە خۆی بکات، ئەمە لە لای ئیمە روودەدا وئیمە لەو حەشەرەیە دەچین، ئیمە لەم دەستکەوتە زانستییە گەورە ونوییەدا و لەم چەرخە نوییەی ئمرۆدا تا ئیستاش قەوقەعە بە دەوری خۆمان دروست دەکەین.

– ئەمرۆ هیچ پەردەیەك نییە بتوانی شتەکان بشاریتەوە، ئەمەیان مەحالە، تەنانەت ئاینیش ناتوانی ببی بەو پەردەیە، جیهانگیری لەم چەرخەدا نابووتیی دەستکەوتی سیاسی وکولتووری وئابووریی عەرەبی ئاشکرا دەکا، ئەم نابووتییەش بە پلەی یەکەم دەگەریتەوە بۆ نابووتی رژیمەکان، لەبەر ئەوە دەبنیین رۆشنبیرانی ئەو رژیمانە لە ترسی جیهانگیری دەگرین کە گوایە لەترسی شوناس دەگرین. پرسیاری راستەقینە ئەمەیە: ئەو رۆشنبیرانە ورژیمەکانیان چییان بۆ دەولەمەندکردنی ئەو شوناسە کردووە؟ ئەوەتانی ئەوانە بۆ دوورخستنەوەی پرسیاریکی لەوجۆرە، هیرش دەبەنە سەر جیهانگیری.

PDF4Kurd

مومكین نییە جیهانگیری بتوانی مەعەری وئیبن عەرەبی وئیبن سینا وفارابیو ئیبن خەلدوون وموتەنەبی بشاریتەوە، جیهانگیری شتی خولقاوو جیاواز ناشاریتەوە، جیهانگیری ئەو كەسانە لە نیو دەبا كە ئامادەبوونیكی گەورەو خولقینەریان نییە.

خراپترین وەسفیك بۆ عەولەمە ئەو وەسفەیە كە گوایە ناویكی نوی یان شیوەیەكی نویی داگیركەری كۆنەو ولاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا یەكەمین جولینەریتی، جیهانگیری دیاردەیەكە بە چەك وتوندوتیژی تەعمیم ناكری، جیهانگیری چەكی دیكەی هەیە: چەكی بەرهەم هینان. جا بۆ ئەوەی هەموو گەردوون راپیچ بكاتە ناو جەنگەوە، گەردوون دەكا بە بازار. لیرەوە جیهانگیری شیوەیەكە نابەزینری وشتیكیش نییە بتوانی پیشی بگری، هەروەكو مەسەلەیەكی لۆكالی نییە بەلكو یونیڤیرسالییە.

جیهانگیری داهینان رەتناكاتەوە بەلكو رۆشنبیریی ئەو كەسانە رەتدەكاتەوە كە رۆشنبیریی خۆیان رەتدەكەنەوە، مەبەستم ئەو كەسانەیە كە لە وتاری رۆژنامەیەك دەترسن ورۆژنامەكە قەدەغە دەكەن، هەروەها ئەو كەسانەی تا ئیستاش كتیب بە دوژمنی یەكەم دادەنین و قەدەغەی دەكەن. ئەمرۆ زمانی عەرەبی فەزایەكە پرە لە زیندان، زیندانەكانیش پرن لە كتیب وفیكر وهیواو خەونەكان، بە مسۆگەری عەولەمە ئەو فەزایە نوقم دەكا هەروەكو چۆن تۆفان هەمووشتی نوقم دەكا، بەلام عەولەمە ناتوانی موتەنەبی وئیبن سینا بكوژی، عەولەمە كەسی دەكوژی داهینانو شوناسی نەبی، عەولەمە رۆشنبیریی رژیمە عەرەبییەكان دەكوژی، بۆیە ئەوانەی لە عەولەمە دەترسن دەبی یەكەمجار لە رۆشنبیریی رژیمەكانی خۆیان بترسن، لە سیاسەتی رۆشنبیری و لەتاكانەیی كویرانەی ئایدیۆلۆژیاكان بترسن، لە ون بوونی دیموكراسییەت وپلورالیزم بترسن. لیرەدا ئەو كارانەی عەرەب لە ناوەوە دەیكا

PDF4Kurd

پارسەنگی ئەو کارانەیە کە عەولەمە لە دەرەوە دەیکا بۆ ئەوەی دنیای عەرەبی لە هەر داهینانیکی رۆشنبیری دابمالی ودنیای عەرەبی بکا بە کۆمەلی دەسەلات ورژیم و بیکات بە مەوقعیکی جوگرافی.

بە راستی کارەساتیکی گەورەیە کە عەرەب سەرباری ئەوەی میژوویەکی دوورو دریژ وشارستانیەتیکی دیرینیان هەیە، کە چی لە جەنگی عەولەمەدا رۆلی پاشکۆیان هەبی. من باوەرم وایە کە ئیمە بە پیی واقیعی خۆمان جگە لە بازاریك شتیکی تر نیین. جا لەبەر ئەوەی عەرەب کە لە دەروازەکانی هەردوو کیشوەری ئاسیا و ئەفەریقیادا بلاَبوونەتەوە، تەنها بازاریکن وهیچی تر، ئەوا عەولەمە دەیانکات بە مەوقعیکی جوگرافی.

PDF4Kurd

بەشی نۆیەم:

رۆشنگەریو عەلمانییەت

ئایینو سەلەفییەت

*** عەلمانیەتو دیموکراسیەت دوو کلیلی سیحری نین، ئەگەر ئەمانە کۆمەڵێ عەقلی گەورەو**

مۆرالیکی گەورەو پرۆسیسی گەورەیان لەپشت نەبێ، ئەوا تەنها دەبن بە دوو بیژەو هیچی تر

* بەخۆرئاواییکردن و هیرشی رۆشنبیری دوو دەستەواژەن هیچ پەیوەندییەکیان بەرۆشنبیرییەوە نییە، ئەمانە دوو دەستەواژەی سیاسیی ئایدیۆلۆژین

ئةدؤنيس ثيي واية ذمارةيك لةو زاراوانةي لة طوتاري عةرةبيدا رةواجيان هةية، بؤ نموونة (خؤرئاوايي كردن) و(هيرشي رؤشنبيري)، ثاساويكن دةسةلآت بؤ سةركوتكردني هاوولآتيان بة كاري دةهيني تا لة بيركردنةوة لة ضارةنووسي خؤيان دووريان بخاتةوة، ئةدؤنيس دةلَي ئةم زاراوانة هيض ثةيوةندييةكيان بة فيكرةوة نيية وثتر طوزارشت لة مؤركيكي ئايديؤلؤذيي سياسي دةكةن. ليرةوة ئةدؤنيس وايدةبيني فيكري عةرةبي وئيسلامي ئةمرؤ فيكريكي داخراوةو تواناي كرانةوةي بةرامبةر بة ئةويدي نيية وناتواني مامةلةي لةطةلدا بكات، ئةمة فيكريكي دووثات كراوة ورةسةنايةتي تيا نيية. ئةدؤنيس طرفتة هةنووكةييةكاني نةتةوةي عةرةبي دةطةرينيتةوة بؤ داخستني دةرطاكان بة رووي عةقلدا، عةقليك ثةكي كةوتووةء بووةتة هؤي ثةتوكردني بيركردنةوةي سةلةفيانة، ئةم بارودؤخة ناسؤكاني ئايندةي لة بةردةم عةرةبدا داخستووة. ديسان ئةدؤنيس بةرثرسياريي رووداوةكان دةخاتة ئةستؤي دةسةلآتي عةرةبي وبونيادةكاني ئةو دةسةلآتة، ليرةوة شيكردنةوةيةكي ميتا فيزيكيانةي فيكري ئاتةئيزمى ناو ئيسلام دةكات، تيروانينى خؤى لةبارةى بيركردنةوةى فةندةمينتاليستانةي دنياي ئيسلامي دةردةبري بةو ثييةي فيكري فةندةمينتاليزم فيكريكي ئةفسانةيي بةشةرعكراوة، هةر لةم رةوتةشدا ئامادة بؤ سروشتى فيكري كؤنى ئةفسانةيي دةكا لة ناوضةي رافيدةين وهيلالي خصيب بة شيوةيةكي طشتي وثةيوةندي ئةم فيكرة بةسي ئايينة يةكتاييةكان كة بةثيي

PDF4Kurd

ئەدۆنیس ئەم سێ ئایینە فیكری ئەفسانەییان بە یاسا كردووە وئەفسانەیان لە سیبەرەكانی شاعیریەت وسیبەرە فیكرییە جوانەكان داماڵیوە.
دیسان ئەدۆنیس پرسیار لەو هۆیە دەكات كە بۆچی ڕۆڵی عەقڵ لە ئیسلامدا ڕەتكرایەوە لە كاتێكدا عەقڵ لە سەردەمی (مەئمون) دا ڕێبەری پێشكەوتن بوو، وا دیارە ئەدۆنیس لیبرالفیكری موعتەزیلە دەخاتەڕوو لە پەیوەندیدا بە سرووش ودنیای غەیبانییەت.

ڕۆشنگەری و عەلمانییەت

ئایین و سەلەفییەت

*** نزیكەی چارەكە سەدەیەكە كۆمەڵی فیكری وەك: ڕزگاریخوازی وپێشكەوتن و سەربەخۆیی وعەدالەتی كۆمەڵایەتی، وردە وردە پاشەكشە دەكەن لە كاتێكدا ئایدیۆلۆژیاكانی شوناس بە هێزێكی گەورەوە دەردەكەون. ئایا ئەم دیاردەیە نابووتی وپارچە پارچەیی كۆمەڵگەی عەرەبی پێچەوانە دەكاتەوە؟**

- ئەو شتەی هەندی كەس بە بەرەو هەڵكشانی ناودەبەن، ئەوەی كە لە هەندی گرایشی ناسیونالیستی وهەندی مەیلی ئایینیدا دەردەكەوی، من بە دابەزین ونزمبوونی دادەنیم، بەڵكو ئەمە شێوەیەكە لە شێوەكانی لێژبوونەوە، ئەمە جۆرێكە لە گەڕانەوە بۆ خود، نەك بۆ ئەوەی تێگەیشتنێكی زیاترمان هەبی بۆ خود بەڵكو بۆ ئەوەی بەردەوام بیجوینەوە، ئەم جۆرە گەڕانەوەیە جۆرێكە لە دابڕان لە جیهان لە كاتێكدا ئێمە پێویستیمان بە جۆرێك لە پەیوەندیكردن بە جیهانەوە هەیە تا لێی تێبگەین و لە میانی ئەم پەیوەندییە دیالێكتیكییەوە لە خۆشمان تێبگەین. بێگومان بیرۆكەی پێشكەوتن ورزگاری هەرەسی هێنا، هەندی لە بیرمەندان ئەو گەڕانەوەیە بەم فەشەلە ڕاڤە دەكەن، من باوەڕم وانییە ئەم فەشەلە پاساو بی بۆ ئەو گەڕانەوەیە، بەڵام وەك دەبینین جەنگی عەرەبی ـ عەرەبییەكان وجەنگی ئیسلامی ـ ئیسلامییەكان

PDF4Kurd

بەردەوامن، ئەمانە جەنگیکن لەسەر کلۆربوونی ناوەکی وەستاون، ئەمانە جەنگیك نین لە پیناوی چاکسازی وکرانەوە وپیشکەوتن بەلکو لە پیناوی ئەوەیە دەسەلاتیك شوینی دەسەلاتیکی تر بگریتەوە، ئەمەش بەلگەیە بۆ دارمانی دنیای ئیسلامی و عەرەبی بە جۆری لە سەرانسەری میژوودا وینەی نەبووە. ئەمرۆ دنیای عەرەبی کیلگەیەکە دەیان دیاردەی شکست ودارمان وتیکشکان وداخورانی ناوەکی و دواکەوتوویی تیادا بلاو دەبیتەوە. بە راستی ئەمە کارەسات و ویرانییە.

* ئەمرۆکە هیرش وپەلاماریکی فراوان وبەربلاو هەیە بۆ سەر فیکری رۆشنگەری و روناکبیرە رۆشنگەرەکان. بە بۆچوونی تۆ ئەم هیرشە تواناو جەسارەتی خۆی لە کویوە دەهینی؟

– ئەمە لە راستیدا هیزی خۆی لە رۆشنبیریی باو ولە رۆشنبیریی میراتگەرا وەردەگری. لە رووی زانستییەوە ناکری فیکریك بە دواکەوتوو تاوانبار بکری، کەسانی هەن ئیسلام بەوە تاوانبار دەکەن کە بنچینەی دواکەوتووییە، باشە، هەر ئەم ئیسلامە لە سەردەمی مەئموونندا ریگەی پیشکەوتن بوو، کەواتە من پتر مەیلی ئەوەم هەیە بلیم تەئویلکردنی دەق کلیلی تیگەیشتنە. من ئایینخواز وباوەردار نیم، عەقڵ لە لای من . وەك ئاتەئیستە کۆنەکان دەلین . پیش ئایین دەکەوی. دەبی ئایین پاشکۆی عەقڵ بی نەك بە پیچەوانەوە.

* ئەمە هەلویستی (ئەبو عەلای مەعەری) یە کە جەسارەتی ئەوەی کردووە بلیت ئیماميك نییە جگە لە عەقڵ.

– دروست وایە، جگە لە عەقڵ ئیماميك نییە. ئەگەر تەئویلی باوی ئیستا لە ئاییندا سەرچاوەی ئەو جورئەتە بی کەسەری دەرهیناوە ئەوا ئەو تەئویلە نەزۆك ونەخۆشە هانی جەسارەت وبویرییەکی زیاتری داوە. هەرەس و رووخانی هەموو شتیکیش لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمدا رووی داوە (داروخانی خیزان و داروخانی

PDF4Kurd

قوتابخانە وزانكۆ وئەو دامەزراوانەی لە سەردەمی سەربەخۆییەوە تا ئیستا بنیات نراون). تا هانی پشتگیریی بیركردنەوەی سەلەفییانە بدات، ئەم جۆرە فیكرە وئەم جۆرە بیركردنەوەیە بە هاوكاریكردنی لەگەڵ دەسەڵاتدا، لەرووی بابەتییەوە، ئاسۆكانی ئایندەی لە بەرامبەر عەرەبدا داخستووە یان خەریكە دایدەخات. دوو پاتی دەكەمەوە: گرفتەكە لە بونیادی دەسەڵاتدایە، بە راستی ئەمە شتێكی سامناكە لە كۆتایی سەدەی بیستەمدا تەنها توێژێك كە ئازادیی تەواوی رادەربڕین و قسەكردنی هەبێ، توێژە تاریكەكان بن، ئەم توێژە تاریكخوازانە بە ئازادییەكی تەواوەوە تەعبیر لە فیكرەكانی خۆیان دەكەن و هەر تەنها ئەوان مافی قسەكردنیان هەیە.

*مینبەرەكانی ئەو توێژە تاریكە لە مزگەوتەكاندا هەن وجەماوەریش بۆ ئەوان ساز وئامادەیە وئایدیۆلۆژیاش حازرە، لە راستیدا ئەم توێژانە هەموو بنەماكانی حزبیان تیدایە.

– نەك تەنها مینبەرەكانی رۆژانی هەینی، بەلكو گۆڤار ورۆژنامە وپارەیەكی زۆرو هۆیەكانی گەیاندن وئازادیی كۆبوونەوە وبانگەشەكردن و.. هتد.

* ئایا پیت وایە عەلمانییەت و دیموكراسییەت دەروازەیەك بن بۆ چارەسەری مومكینی هەندی كیشەی دنیای عەرەبی پاش ئەوەی شۆرشی كۆمەڵایەتی پاشەكشەی كردووە؟

– باوەرم وایە عەلمانییەت و دیموكراسییەت دوو هەنگاون و هەر دەبی هەبن، بەڵام عەلمانییەت و دیموكراسییەت دوو كلیلی سیحری نین، دیموكراسییەت وهەروەها عەلمانییەتیش پەروەردەو رۆشنبیرییە. خۆ ئەگەر عەلمانییەت و دیموكراسییەت كۆمەلی عەقلی گەورەو مۆرالیكی گەورە و كۆمەلی پرۆسیسەی گەورەو پەروەردە كردنیكی بەرزیان بۆ نەرەخسی، ئەوا تەنها دەبن بە دوو بیژە وهیچی تر. بەڵام

PDF4Kurd

هەرگیز ناتوانیت دەسبەرداری دیموکراسیەت وعەلمانییەت بی و ئەمانە بەزەروورەت بونیان دەبی وبوونیان هەیە.

* شەپۆلە هاوچەرخەکانی فەندەمینتالیزم پییان وایە عەلمانییەت ناحەز ونەیاریکی راستەقینەیە. ئایا تۆ لە فەندەمینتالیزمی هەلکشاودا ناحەزیکی راستەقینە دەبینی؟

– با مانای فەندەمینتالیزم دیاری بکەین، هەندی لە تویژەران ئەمە ناو دەنین (ئەسلانییەت)، لەوانەیە ئەم گوزارشە باش بیت. هەیە بایەخ بە ئەسلەکان دەدات، من لەو کەسانەم بایەخ بە بەشی لە ئەسلەکان دەدەم، بەلام ئەگەر فەندەمینتالیزم بە مانا ئاینییەکەی یان بە مانا باوەکەی ئەمرۆ وەربگرین، پیم وایە ئەمە هەر تەنها نەیاریکی فیکری نییە بەلکو نەیاریکی بەشەری‌و مرۆییشە. فەندەمینتالیزم لەم خاکەو لەم کۆمەلگەیەدا ناحەزی مرۆڤە چونکە هەر تەنها ئاسۆکانی ئازادییەکی رەخساو لە ناو نابات، بگرە جەوهەری مرۆڤانەی مرۆڤیش لەناو دەبات ومرۆڤ دەکات بە جۆرەئامیریك. فەندەمینتالیزم، بە مانا باوەکەی، ئامیریکی نابینایە وهیچ شتی نابینێ، جگە لە بزاوتەکانی خۆی هەموو شتی رەتدەکاتەوە، ئەمە ترسناکترین شتیکە رووبەرروومان دەبیتەوە.

* ئەم رەوتانە وزە وتواناکانی کۆمەلگە لەکاردەخەن و هەموو ئەگەرەکانی ئایندە لە ناو دەبەن.

– تواناکانی کۆمەلگە لە کار دەخەن وهەموو روالەتەکانی ژیان ناشیرین دەکەن‌و هەروەها ئازاردەریشن، چەندین تیرۆریان ئەنجام داوە، بۆ نموونە (حسين مروه)[1] و (مهدي عامل)[2] و (فرج فوده)[3] و(نجيب محفوظ)[4] جگە لە سەدان قوربانی لە جەزائیرو چەندین ولاتی دیکەی عەرەبی.

PDF4Kurd

* هەندی لە رەوتە فیکرییەکان، بەتایبەتی ئەوانەی لە ناو ناسیونالیزمی کلاسیکییەوە هاتوونەتە دەری، بە هەنجەتی (بەخۆر ئاواییبوون) لە ونبوونی شوناس دەترسن. هەندی رەوتی ئاینیش، بەتایبەتی ئەوانەی لەناو سەلەفییەتی نویدا نشونمایان کردووە، لە دژی ئەو حالەتە تیدەکۆشن کە بە (هیرشی رۆشنبیری) ناو دەبری. چۆن رەخنە لە پاساوەکانی ئەو دوو رەوتە دەگریت؟

– بەخۆر ئاواییکردن و هیرشی رۆشنبیری دوو دەستەواژەن و هیچ پەیوەندییەکیان بە رۆشنبیرییەوە نییە، ئەمانە دوو دەستەواژەی سیاسی ئایدیۆلۆژین، ئەگەر ئەو کەسانە بەراستی لە بەخۆرئاوییکردن دەترسن، ئەوا ئەمانە پیشتر بەخۆرئاوایی کراون، هەموو شتەکانی ژیانی رۆژانەمان وژیانی عەمەلیمان لە نەریت وجلوبەرگ وخۆراك وخانووەکانمان وهۆیەکانی گواستنەوەمان، گشت ئەمانە خۆرئاوایین، هەموو شتی لە خۆرئاواوە هاتووە، ئەگەر خویندنەوەی فرۆید یان مارکس خۆرئاواییکردن بی ئیتر نازانم چۆن باسی خۆرئاواییکردن وهیرشی رۆشنبیری دەکەن، بە راستی ئەم قسانە هیچ مانایەکیان نییە، من دەلیم ئەم پاساوە داپۆشینی ئەو پاشەکشە سیاسییەیە کە لەبەرامبەر ئیسرائیلدا کراوە، هەروەها بۆ داپۆشین وشاردنەوەی دیمەنە دزیوەکانی ناو کۆمەلگەیە، هەروەها گۆرینی ئاراستەی بینینی خەلکییە تا بیر لە چارەنووسە راستەقینە وناوەکییەکانی خۆیان نەکەنەوە کە بەردەوام رووبەروویان دەبیتەوە، بە بیانووی ئەوەی دوژمنیك لە دەرەوە هەیە. بە پیی ئەو دەسەلاتە گەندەلانە هەردەبی گرفتە گەورەکان بشاردرینەوە، لەبەر ئەوە من لە رەگوریشەوە دژی ئەو جۆرە چەمك وتیگەیشتنانەم، هیرشی رۆشنبیری و بەخۆرئاواییکردن هیچ مانایەکیان نییە[5]. پاشان شوناس هەر چەندی کارلیك لەگەڵ ئەویدیدا بکات ئەوەندە گەشە دەکات، ئاخۆ شوناس بریتییە لە قالبی شەکر ئەگەر بخریتە بەر هەتاو دەتویتەوە؟ شوناسی زیندوو ئەو شوناسەیە کە لەگەڵ

PDF4Kurd

جیهان وبەرەنگابوونەوەکانی جیهاندا کارلیك دەکا. شوناس شتی نییە لە نیو سنووقیکدا هەلبگیری وهەواو وهەتاوی لێ قەدەغەبکری، شوناس بە سروشتی خۆی ئاشکراو بەرچاوەو دەدریتە بەر بای جیهان سا ئەو بایە لە هەر لایەکەوە هەلبکات، لە راستیدا ئەمە دەبیتە هیزو وەزی شوناس.

* پیم وایە بیرۆکەی بەرەنگاربوونەوەی بەخۆرئاواییکردن و بەرەنگاربوونەوەی هیرشی رۆشنبیری بەهانەیەکی وەهمییە و هەندی کەس دایانناوە بۆ ئەوەی گرفتە بنەرەتییەکان لە بیر بچنەوە. تەنانەت ئیرانیش کە بەمانەیەك لە ماناکان دەولەتیکی فەندەمینتالیستییە، هەر لەسەرەتاوە کۆمەلی وشەو زاراوەی نا ئیسلامیی بەکارهیناوە، بەلکو وشەی تەواو خۆرئاوایی بەکارهیناوە، وەك: دەستور، کۆماری، هەلبژاردن، کەچی وشەی ئیسلامیی وەك موبایەعە وخەلافەت و...هتد بەکارنەهیناوە.

– بزووتنەوەی میژوو وبزاوتی واقیع بەریان پیناگیری.

*یەکی لە پارادۆکسەکانی میژووی هاوچەرخی ئیمە ئەوەیە ناوچەی عەرەبی کە ئایینی تیا لە دایك بووە، هیچ بزووتنەوەیەکی فیکریی بۆ رەخنەگرتن لە ئایین بەرهەم نەهیناوە. ئەمە بۆ چی دەگەرینیتەوە؟

– لەم پرسیارەدا جۆریك لە بەگشتیکردنی خیرا هەیە. بە پیچەوانەوە من باوەرم وایە سەرەتاکانی بزووتنەوەی فیکری وگرنگترین بزووتنەوەی رەخنەگرتن لە ئایین، لە سەدەکانی ناوەراستەوە تا ئەمرۆ، لەم ناوچەیەدا سەریان هەلداوە، واتە لە بەغدا ولە دیمەشق، زۆرن ئەو بزووتنەوە فیکری و ئەو بیرمەندانەی رەخنەیان لە ئایین گرتووە.

*مەبەستت بۆ نموونە (ابن الراوندی)(6) یە؟

PDF4Kurd

– ئیبن راوەندی وغەیری ئیبن راوەندیش. ئیبن راوەندی راستەوخۆ رەخنەی لە ئایین گرتووە و کەسانی دیش ناراستەوخۆ رەخنەیان گرتووە، میژووی ئیمە پریەتی لەو جۆرە بزووتنەوانە، زۆر کەسیش بە هۆی ئەم هەلویستەیانەوە کوژراون. ئیستا دەتوانم لە میژووی فیکری عەرەبیدا، ئەو بزووتنەوانەی رەخنەیان لە ئایین گرتووە، بەم جۆرەی خوارەوە ریز بکەم:

یەکەم:– بزووتنەوەی ئاتەئیزم (ئیلحاد) ئەمەش لەمەبەست وئامانجەکانیدا روون وئاشکرایە. دووەم:– بزووتنەوەی سۆفیزم، ئەمەش بزووتنەوەیەکی رەخنەگرانەی قووڵ بوو لە فیکری ئایینی. سییەم:–بزووتنەوەی تەئویلی، ئەویش دیسان بزووتنەوەیەکی رەخنەگرانەیە لە ئایین بەڵام بە ریگەی تایبەتی خۆی. چوارەم:– شیعری عەرەبی، ئەویش رەخنەگریکی مەزنی ئایین بوو، ئەم رەخنەیە لە (ئەبونەواس) و(ئەبو عەلای مەعەری)[7] دا پتر دەردەکەوی، تەنانەت هەندی لە پیاوانی دەسەڵات بەشدارییان لەو رەخنە توند ورەگوریشەییە لە ئایین کردووەو ئاتەئیستی خۆیان دەرخستووە. هەموومان هەلویستی (الولید بن یزید)[8] لە بارەی قورئانەوە دەزانین کاتی لەگەڵ قورئاندا قسەی کردو وتی ئەگەر خوایەکەی تۆ لە رۆژی حەشردا هاتە لات پیی بلی خودایە وەلید پارچە پارچەی کردم[9]. کەواتە لیرەدا کەلەپووریکی گەورە وهەمە چەشن هەیە کە بەشیوەی جیا جیا رەخنەی لە ئایین گرتووە. بەڵام گرفتەکە لەم چەرخەی ئیستاماندایە، ئەوەی بەراستی شوینی سەرسورمانە ئیمە لە سەردەمی مارکسیزمدا ولە سەردەمی فەلسەفەکانی ئاتەئیزمو لە چەرخی زانستدا بە جیاوازیی ئاست وشیوەکانی، هیچ بزووتنەوەیەك بۆ رەخنەگرتن لە ئایین نابینین یان بۆ رەخنەگرتن لە فیکری ئایینی بە مانای ریشەیی وشەی رەخنە. راستە لیرەدا جۆرە رەخنەگرتنیك هەیە بۆ هەندی رەفتار وپراکتیکی ئایینی، بەڵام تا ئیستا پرسیاریکی مەعریفی یان پرسیاریکی فەلسەفیی قووڵو

PDF4Kurd

راستەقینە، وەك ئەم پرسیارە، نەخراوەتە روو: ئەمرۆ نرخ وبەهای مەعریفیی سرووش (وەحی) چییە؟ بیریاری یان فەیلەسووف یان تویژەریکی کۆمەڵایەتی نییە پرسیاریکی لەو چەشنەی خستبیتەروو کە لە میژووی فیکری ئیمەدا ئەم چەشنە پرسیارە بە شیوەیەك لە شیوەکان کراوە. ئەمە پتر ئەو وتەیە دەردەخات کە دەلی: ئەو ئۆپۆزیسیۆیانەی خۆیان وەك ئەلتەرناتیڤیك پیشکەش دەکەن وگەلی کەسی حزبی وعەلمانی ومارکسیستیان لەگەلدایە، ئەمانە لە قووڵاییدا ولە بونیادی عەقلییاندا، دەسەڵاتخوازن، چونکە ئامانجەکانیان لەوەدا کورت دەبیتەوە کە دەسەڵاتیك لابەرن ولە شوینیدا دەسەڵاتیکی تر دامەزرینن، کە چی جیلەقکردنی بنچینەکانی کۆمەڵ وجیلەقکردنی بیری کۆمەڵ و، بنیاتنانی فیکری نوی ودەزگاو دامەزراوی نوی لە ئامانجی ئەواندانییە. باوەرم وایە ئەمە لە بنچینەکانی ئەو هەرەسە گەورەیەدا پەنهانە کە لە دنیای عەرەبیدا بە ئەزموونی حزبی ناودەبری.

* شەپۆلی ئاتەئیزمی کۆن لە کەلەپووری عەرەبیدا بەرەو رەخنەگرتنیکی ریژەیی هەنگاوی هاویشتووە نەك بەرەو رەتکردنەوەی خوداوەند وەك ئەوەی بۆ نموونە لە لای ئەبو بکری رازی(10) وکەسانی دیکەشدا هەیە.

– نا، رازی وئیبن راوەندی وغەیری ئەوانیش هەلویستیان ئەوە بووە یان ئایین لەگەڵ عەقلدا دەگونجی، یانیش ناگونجی. کەواتە هەرچۆنی تەماشای ئایین کرابی، ئەوا عەقڵ پیش ئایین دەکەوی و هەر عەقڵ پیوەرە، باوەرم وایە ئەم هەلویستە نکولیکردن لە چەمکی خودا لەخۆ دەگری، خودا بەو پییەی سرووش هیناویەتی، بەلام ئاتەئیستە کۆنەکان چەمکیکی نوی وجیاوازیان بۆ خودا دەرنەخستووە وەك خۆیان پییان وایە، بەلکو نکۆلییان لە چەمکی خودا کردووە بەو پییەی سرووش هیناویەتی.

PDF4Kurd

* تۆ دەلیی من ئایین وەك باوەریکی شەخسی وەرناگرم بەلکو وەك دیاردەیەکی ئەنترۆپۆلۆژی. ئەم هەلویستە بەرەو کویت دەبا؟ ئاخۆ بەرەو رەتکردنەوەی خورافەتەکانی ئایین وباوەری غەیبانیات وبەرەو موعجیزەکانت دەبا، یان بەرەو ئاتەئیزم؟

– بەرەو هەمووئەو شتانەم دەبا. بەلاّم دەبی لیرەدا لە ئاست وشەی ئاتەئیزمدا بوەستین. ئاتەئیزم لە رەوتی قسەکانماندا بریتییە لە باوەر نەبوون بە چەمکی خودا وەك ئەوەی تەئویلی ئیسلامی یان سرووشی ئیسلامی پیشکەشی دەکا. چەمکی ئیسلامی، خودا وەك خالیکی دابراو لە دنیا پیشکەش دەکا، لەم چوارچیوەیەشدا دەشی خۆم بە ئاتەئیست ناو ببەم، بەلاّم ئەگەر بە تیروانینیکی تر سەیری چەمکی خودا بکەین، مرۆڤ خۆی دەبی بە سینتەر کە دەشی خودای تیادا دەربکەوی، چونکە خودا بە چەمکیکی تر، نهینیەکی مەوجوودە لە جیهاندا، ئەگەر بشی ئەو نهینییە بە (نادیار) ناو ببری، ئەوا پیوست ناکا کەسیك ناوی خۆی بە ئاتەئیست ببات. من لەو باوەرەدام نهینییەك لە دنیادا هەیە، ئەو نهینییەش ناوی (خودا)ی لینانیم، من لە رەهەندە جیاوازەکەیەوە لەم مەسەلەیە تیدەگەم، واتە دەشی ئەو نهینییە هەر هەمان ئەو هیزە گەردوونیە یونیڤیرسالییە بی کە لەوانەیە ناولیبنی خودا. بەلاّم من خۆم پتر بۆ ئەوە دەچم بلیم جیهان دیاردەیەکی سروشتی وگەردوونییە وخودی مرۆڤیش دیاردەیەکی سروشتییە، باوەرم بەوەش نییە غەیب بە مانا میتافیزیکییەکەی، هەبیت، لەبەر ئەوە باوەرم بەوە نییە کە زیندووبوونەوەو بەهەشت ودۆزەخ هەبیت. ئەمە بەراشکاوی باوەری منە.

* تۆ سەرپەرشتیی لە چاپدانی هەرسی بەشی کتیبی (دیوان الاساطیر)(11) ت کردووە. بۆچی لە کەلەپووری ئیسلامیدا ئەفسانە وداستان نابینین؟

PDF4Kurd

– هیوادارم وەرگیرانی ئەم کتێبە بەردەوام بێت تا هەمووی تەواو دەبێ وگشت ئەو دەقە دێرینانەش بگرێتەوە کە بەر لە ئایینەکان هەبوون، ئەو دەقە دێرینانەی لەم ناوچەیەدا وبەدیاریکراویش لە دۆڵی رافیدەین و لە میسریش هەبوون. تۆ بە تەواوی ئەوە دەزانیت بۆ چی ئیسلام ئەو دەقە دێرینانە رەتدەکاتەوە، ئیسلام جارێك بەناوی وەسەنیەت وجارێکی تر بەناوی خورافەوسیحرەوە رەتیاندەکاتەوە، بەڵام سەیر لەوەدایە ئیسلام زۆربەی ئەو چیرۆکانە تەبەنی دەکا بەتایبەتی ئەوانەی پەیوەستن بە یەهوود، وەك: عەسای موسا وتۆفان وهەروەها ئەوەی کە گوایە لە میسردا دەریا لە بەردەم کۆچی یەهوودییەکاندا شەق بووەو بووە بە دوو لەتەوە. ئەگەر چی ئیسلام رەخنەی لە ئەفسانە وفیکری ئەفسانەیی گرتووە، کەچی لەمیراتی ئیسلامیدا گەلێ ئەفسانە هەیە. باوەرم وایە فیکری باوی ئیسلامی لە شکلە فەندەمینتالیستەکەیدا فیکریکی ئەفسانەییە بەڵام فیکریکی ئەفسانەیی بەشەرعکراو، واتە ئەم فیکرە شیعرو شەفافیەتی ناو ئەفسانە کۆنەکانی بزر کردووە وکردوویەتی بە ئەفسانەیەکی بەشەرعکراو ومۆرکی یاسای وەرگرتووە، ئەمەش بزاوتی فیکری ئیسلامی وخەیالگەی ئیسلامیی دوچاری بەستەلەك کردووە. من لەو باوەرەدام دەبێ فەیلەسووف وبیریارە پسپۆرەکان بەو چەشنە لە فکری باوی فەندەمینتالیزم بکۆڵنەوە وەك ئەوەی فیکریکی ئەفسانەیی بەشەرعکراوە[12].

* ئەمانە کۆمەلی بیروران پێویستیان بە مشتومریکی قووڵ وکراوە هەیە وبگرە پێویستیان بە زۆر لەمە دوورتریش هەیە، پێویستییان بە ئازادییەکی بێسنوور هەیە، بەڵام من وایدەبینم جیاوازییەك لە نێوان خورافە وئەفسانەدا هەیە، کاتی ئەفسانە گەشە دەکا کە (عەقڵ) بەر پرسیارە گەردوونییە قورسەکان دەکەوی ولێرەدا عەقڵ هەوڵ دەدا بەریگەیەکی ناعەقلانی وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە، ئیتر وەڵامەکانیش تێکەلەیەك دەبن لە شیعر ومێژوو وحەپەسان.

PDF4Kurd

– بەلی، بیگومان، ئەفسانە، شیعر وشەفافیەت و واقیع، پیکەوە، لەخۆ دەگری..

* کە چی خوارفە هەولدانیکە بۆ پیکهینانی وینەیەکی تەوەهومی بۆ ئەو هەستپیکراوانەی تەفسیر ناکرین، خورافە لە ئەنجامی بەریەککەوتنی عەقڵ بەپرسیارە جەوهەرییەکانەوە سەرهەلنادات بەلکو لە سرووتە ئاینییەکانەوە سەرهەلدەدات، خوارفە کچەی پەرستنە تەوتەمییە کۆنەکانە ودایکی گەلی حالەت ودیاردەی جادووگەریی باوی کۆمەلگەکانی ئیستامانە کە لەسەر (تەوەکەل بەخوا)ی خەلك وملکەچی میگەل ئاسا وریکردن لە پشتی شتی باو ومیراتەوە گەشە بە خۆی دەدا.

– ئەمە راستە.

* لە نیوان تەورات و ئەفسانەکانی (بین النهرین) دا پەیوەندییەکی پتەو هەیە، دەشی تەورات بە هەموو ئەفسانەکانیەوە، لە ئەفسانەکانی ولاتانی رافیدەین وەرگیرابی. ئایا لە ناوچە مەسیحی – ئیسلامییەکانی ئیمەدا پەیوەندییەك لە نیوان ئایین و ئەفسانەدا دەبینی؟

– ئەمە گومانی تیا نییە، بەشیکی زۆری دەقەکانی ناو تەورات نووسینیکی تری ژماریەك لە ئەفسانە کۆنەکانە.

* بۆ نموونە (سفر التکوین)..

– سفر التکوین وسفر ایوب وسفر أرمیا و نشید الانشاد، گشت ئەمانە لە دەقەکانی پیشترەوە وەرگیراون، بەلام ئیسلام بەشیکی زۆری ئەفسانەکانی ناو تەوراتی وەرگرتووە کە چی مەسیحیەت بە تەواوی ئەو ئەفسانانەی توور داوە وپشتی بە هیچیان نەبەستووە تەنیا یەك ئەفسانە نەبی ئەویش ئەفسانەی تەمووزە، واتە ئەفسانەی مردن وزیندووبوونەوە، لەبەر ئەوە مەسیحیەت دریژکراوی وەسەنیەت بوو، لە راستیدا مەسیحیەت دریژکراوی شەفاف وەسەنیەتی کۆن بوو، بایەخی

PDF4Kurd

مەسیحیەت لیرەدایە، مەسیحیەت بەردەوامبوونی فیکری دەولەمەندی مرۆڤایەتی و فیکری یۆنانی – سۆمەریی کۆنە، مەسیحیەت دریژکراوەیەکی سروشتیی گشت ئەمانە بوو، کەچی یەهوودیەت دابرانیك بوو، هەروەها ئیسلامیش دابرانیك بوو. پیم وایە ئەم دابرانە لایەنیك لە لایەنەکانی قەیرانی فیکری ئیستای عەرەبی پیکدەهینی چونکە ئەمرۆ ئەو فیکرە لەناو کۆمەلگەدا باوە، بەلام مەسیحیەت خەریکە تەواو پەراویز دەکری و لە رەوتی فیکری . رۆشنبیریدا بوونی نییە، تەنانەت کلیسەش لە ناو کۆمەلگەی ئیسلامیدا بە مانایەك لە ماناکان بە ئیسلامیکراوە، لەبەر ئەوە مەسیحیەتی خۆرهەلاتی ئامادەبوونیکی فیکریی نییە چونکە بەمەزەنەی من مەسیحیەت ماوەیەکی دریژە بە ئیسلامکراوە، واتە مۆرکی کۆمەلگەی ئیسلامیی وەرگرتووە و تەنها بووە بە کۆمەلی سرووتی ئایینی، خودی ئیسلامی باویش فیکری تیا نییە. ئەگەر ئیسلامی ئەمرۆ بە سیفەتی فیکر وەربگرین، ئەوا یەك بیرمەندی بە هاداری تیا نابینین، خۆ ئەگەر بیرمەندی هەبی تا ئەندازەیەك ئامادەبوونی هەبی ئەوا فیکری ئەو بیرمەندە شتیك نییە جگە لە نووسینەوەی نووسینی فیلۆلۆژیستە کۆنەکان (فوقەهاکان)، ئەمرۆکە فیکری نویی ئیسلامی بە هیچ جۆری بوونی نییە، ئەم قسەیە بۆ ئیسلامی سەرانسەری سەدەی بیستەم راستە، لەگەڵ ئەوەی بەردەوام قسە لەسەر ئیسلام دەکری ولیرەدا قسەکردن وئاخاوتنیکی ئیجگار زۆر هەیە لە بارەی سەحوەی ئیسلامی وبووژانەوەی ئیسلامی وفکری ئیسلامی، بەلام لە رووی مرۆیی وعەقلییەوە هیچ فیکریکی نوی وزیندوو نەخراوەتە سەر ئەو شتانەی موسلمانە کۆنەکان وتوویانە، هەموو شتیکیش گۆراوە وبووە بە کۆمەلی سرووت وشەرع، تەنیا شتیك بوونی هەبی شەرع وقانونە. بیگومان فیقه شتیکە وفیکر شتیکی ترە. وا دیارە ئەو ئیسلامەی ئەمرۆ پرۆسیسە

PDF4Kurd

دەکری وهەروەها ئایینەکانی تری ئەم ناوچەیە لە دەرەوەی فیکرو لە دەرەوەی عەقلدان وپتر لە ناو سرووت وپەرستن و تەشریعەکاندان.

* با منیش شتیك بخەمە سەر قسەکانت. ئیسلامی ئەمرۆ بە دوو شیوەیە: یان ئیسلامیکی بزیوە وەك لە جەزائیر وئەفغانستان ومیسردا دەیبینین کە لەویدا تەکفیرکردن وکوشتنی هەمەجییانە پیادەکری، یان ئیسلامیکی بیجووله ونەبزیوە کە میشکی خۆی بە عەمامەیەکی تورکی گۆڕیوەتەوە وەکو ماری هیندی بەسەر یەوە دەبەستی وهیچ کیشەیەکی نییە جگە لەخۆ خەریك کردن بەوەی کە ئەم شتە حەڵاڵەو ئەویتر حەرامە وگوایە وینەگرتن حەرامە وگەمەی منداڵان حەرامە وخەتمی ئالتوون حەرامەو ریشدریژکردن زیاد لە ناو لەپی دەست حەرامە، کەچی ئەتك کردنی ئافرەتان لە چیاکانی (الزبربر) لە جەزائیر حەڵالە(13). هەر لە دریژەی قسەکاندا دەلیم مەسیحیەت میراتگری ئایینە بەپیتەکانە کە لە ناوچە کشتوکالییە سەقامگیرەکاندا بڵاوبۆوە، کەچی یەهوودیەت ئاینیکی شوانکارەیی دوور لە شارستانیەت و سەقامگیرییە.

– سەیر ئەوەیە چۆن ئەم ئایینە سەرەتایی وشوانکارەییە دۆخیکی وای بۆ جوولەکە خولقاند کە جۆرە هاوسەنگییەك لە نیوان ئایین وعەلمانییەتدا دامەزرینی. ئەمرۆ کۆمەلگەی ئیسرائیلی لە دیویکدا کۆمەلگەیەکی عەلمانییە، لە دیویکی تریشدا دیموکراسییە، چۆن کەسانی خاوەن ئەم ئایینە سەرەتاییە توانییان دیموکراسیەت و عەلمانییەت بهیننە ناو کۆمەلگاکەیانەوە وسەرباری ناکۆکی وجیاوازیی قوولی نیوانیان دیالۆگی نیوان خۆیان دامەزرینن بی ئەوەی لەساتەوەختی دیالۆگدا شەربکەن ویەکتر بکوژن. چۆن توانییان کۆمەلگەیەك بخولقینن کە بەشیوەیەکی دیموکراسییانە دیالۆگی تیادا ئەنجام بدەن. کەچی ئیسلامی دیرین کە لەرووی ئایینەوە ئاستیکی بەرزتری لە چاو یەهودیەتدا هەیە، هەرگیز نەیتوانیوە بگاتە ئەو

PDF4Kurd

پلەیە. باشە چۆن مەسیحیەت لە پاش چەندین شۆرشی توندوتیژ وجەنگی خویناویدا توانی بگاتە ئەم کۆمەلگایانەی ئەمرۆ، کەچی ئیسلام لە پاش 1400 ساڵ تا ئیستاش خۆی دووبارە دەکاتەوە وهەمان ئەو دەسەڵاتە بەرهەم دەهینیتەوە کەبەر لە 1400 ساڵ دایمەزراندووە؟

* رەوتی عەلمانی لە بزووتنەوەی زایۆنیزم وعەلمانییەکانی کۆمەلگەی ئیسرائیلی باوەریان بە تەورات وەك دەقیکی پیرۆز نییە، بگرە پییان وایە تەورات تەنها دەقیکی فۆلکلۆرە وخزمەتی بیرۆکەی جوولەکە بۆ نەتەوە دەکات، 87٪ ی ئیسرائیلییەکان (تلمود)یان نەخویندۆتەوە، کەچی لە جیهانی عەرەبیدا تا ئەمرۆش ئەگەر بمانەوی سیاسەتی ئیسرائیل تەفسیر بکەین دەچین سفریەشووع دەگرین ودەیخوینینیەوە وەك بلیی سیاسەت وجەنگەکانی ئەمرۆ لەسەر دەقی ئایینی بنیات نرابن.

– لە راستیدا ژمارەیەکی گەورەی جوولەکە رۆشنبیرەکان گاڵتە بە چیرۆکەکانی تەورات وحیکایەتی پیغەمبەرەکان دەکەن.

PDF4Kurd

بەشی دەیەم:

زایۆنیزمو فەلەستین

ئازادیو خەون

* قوولترین ئازاری من ئەوەیە بەدەگمەن کەسێ
دەبینم بەتێگەیشتنێکی راستەقینەوە لەمن بگات

* ئازادی وێنەیەکی دیکەی نییە ئازادی نەبێ،
فیکر هیچ پاسایەکی نییە ئازادی نەبێ

PDF4Kurd

* دەسەڵات شتێکە دەبێ بەردەوام دژایەتی بکەین، ئیتر هەر دەسەڵاتێ بێ، تەنانەت ئەگەر دەسەڵاتی منیش بێ

لة دوا بةشي ئةم طفتوطؤيةدا ئةدؤنيس باسي سروشتي هةلويستةكان لة بارةي يةهوود و زايؤنيزم دةكا ودةلي ئيستاكة زايؤنيزم بايةخيكي ئةوتؤي نيية وثةيوةنديي بة ثرؤذةي يةهووديية نيية ضونكة كةرةستةكاني ئةو ثرؤذةية تةءاوبوونة ولةكار كةوتوون، لة راستيدا ئيستا لؤذيكي دةولةت ئامادةبووني خؤي بةسةر كؤمةلطةي ئيسرائيلدا دةسةثيني، ليرةوة ـ وةك ئةدؤنيس دةلي- ئيسرائيل ثيويستى بة ثيناسيك هةية تا لةو ضوارضيوةيةي تيايدا دةذي خؤي ثيناسةبكات وبةشوين فؤرمولةيةكي لؤكاليةوة بي تا ببيتة قةوارةيةكي قبولكراو، هةروةها باسي هةذاريي رؤشنبيريي ئيسرائيلي دةكا ودةلي لة ئيسرائيلدا رؤشنبيرييةكي جيهاني نيية بةلكو رؤشنبيريي جيهاني سييةمة. ئةطةر ضي ئةدؤنيس لة دابينكردني ئاشتيدا رةشبينة بةلآم ثيي ءاية ثرؤسةي ئاشتي وةسيلةيةكة بؤ لابردني دةمامكةكان وروونكردنةوة وروويةروويوونةوةي ئةويدي ـي ئيسرائيلي.

لة رةهةنديكي تردا ئةدؤنيس قسة لةسةر كؤتايي ثشكؤي شيعريي خؤى دةكا و دةلي هةركاتي هةستي بةوةكرد خؤى دووبارة دةكاتةوة ئةوسا واز لة شيعر نووسين دةهيني بةلآم بة ضةند شيوةو وريطةيةكي تر لةسةر نووسين بةردةوام دةبي و لةو جؤرة نووسينةشدا ديسان كةرةستةكاني شيعر بةكار دةهيني.

لة تةك بلآوبوونةوةي ئةم طفتوطؤيةدا لة رؤذنامةي (القدس العربي)، بةردةوام نامةي جياواز وجؤراوجؤر بؤ رؤذنامةكة دةنيردران كة هةندي لةو نامانة بة توورةيي وبيزارييةوة هةستي خؤيان دةردةبري و هةنديكي ديكةشيان بة دلخؤشييةكي طةورةوة ستايشي ئةدؤنيس وبيروراكانيان دةكرد.

PDF4Kurd

جوولەکەو زایۆنیزم وفەلەستین

* تۆ لە ئەوروپا ژیاویت ولەنزیکەوە چاودیریی چۆنیەتی کارکردنی دەزگاو دایرەکانی کۆمەلگای مەدەنیت کردووە. ئاخۆ ئەو قسەیە راستە کە لووبیی یەهوودی تەحەکوم بە سیاسەتی دەرەوەی ئەمەریکا دەکا، یان بە پیچەوانەوە ئیدارەی ئەمریکی بریارەکانی ئیسرائیل بە دەستەوە دەگری؟ ئایا لەو باوەرەدا نیت هیزی لووبیی یەهوودی لە ئەمەریکا وئەوروپادا پتر لەویوە هاتووە کە ئیسرائیل سامانیکی ستراتیژییە بۆ ئەمەریکا وئەوروپا نەك لەویوە هاتبی کە جوولەکە هیزیکی خۆیی هەیە؟

– وەڵامی راستەقینەی من ئەوەیە هیزی یەهوود لەوەوە هاتووە کە ئیسرائیل لەو ناوچەیەدا بایەخیکی زۆری بۆ ئەمریکا وخۆرئاوا هەیە. سەبارەت بە لووبیی یەهوودیش دەبی یەکەم دان بەو واقیعەدا بنیین کە یەهوود نفوز ودەسەڵاتیکی گەورەیان لە هۆیەکانی راگەیاندندا هەیە، لەوانە: سینەما وتەلەڤیزیۆن ورۆژنامەگەری ودەزگاکانی بلاوکردنەوە و دەزگا داراییەکانی ئەمەریکا وئەوروپا، دووەم دەبی دان بە زیرەکییاندا بنیین، ئەوان بۆ تەنیا جاریکیش باسی ئەوەیان نەکردووە کە بەسیفەتی یەهوود لە فەرەنسا یان لە ئەمەریکا دەژین، بەلکو بە جۆری قسەدەکەن کە بەشیکن لەو کۆمەلگەیەی تیایدا دەژین، دەبینین جوولەکەکانی فەرەنسە وەك فەرەنسییەك قسە دەکەن وجوولەکەکانی ئەمریکا وەك ئەمریکییەك قسەدەکەنو..هتد، کاتیکیش فیکریکی دیاریکراو یان بیروڕایەکی دیاریکراو دەردەبرن، وەك فیکر وبیروڕایەکی – بۆ نموونە – فەرەنسیی سەربەخۆ دەریدەبرن وبەرژەوەندیی میللەتی فەرەنسی لەبەرچاو دەگرن. بەلام جالیەی عەرەبی بە پیچەوانەوە، ئەمانە یەکسەر بەمجۆرە قسەدەکەن: ئیمە عەرەبین وئیوەش فەرەنسین. زۆر جاریش ئەم جالیە عەرەبییە رەگەزنامەی فەرەنسییان هەلگرتووە ولە نیو

PDF4Kurd

جەرگەی ژیانی فەرەنسیدا دەژین، لە لای جالیەی عەرەبی هەمیشە جیاوازییەك هەیە: (ئیمە) و(ئیوە). کەچی یەهوود ئەوەندەی من ئاگادار بم هەرگیز ئەم کارە ناکەن و ئەو رەفتارە نانوینن، لیرەوە یەهوود هیزی ستراتیژیی خۆیان وەرگرتووە، وەك فەرەنسییەك یان وەك ئەمریکییەك قسە دەکەن وخۆیان جیاناکەنەوە، بەم مانایە لە هیچ ولاتیکی ئەورووپیدا دەسەلاتیك نییە یەهوود بەشیك نەبی لیی، بەلام لە ناوجەرگەی دەسەلاتدا زۆر کەسی یەهوودیی بیلایەنیش هەن، بۆ نموونە (جاك لانگ)[1] لە فەرەنسە هاوسۆزیی لەگەڵ کیشەی فەلەستیندا هەبووە وپیی لەسەر داواکارییەکانی میللەتی فەلەستینی دادەگرت کە دەولەتیکی سەربەخۆیان هەبی. بەلام یەهوودیەك نابینی (زۆر کەم نەبی) گومانی لەوە هەبی کە دەبی جوولەکە ماف دەولەتی ئیسرائیلییان هەبی، هەموو یەهوودییەك بە شیوەیەك لە شیوەکان لایەنگیری ئیسرائیلن کە چی هەموو یەهوودیەك لایەنگیری سیاسەتی ئیسرائیلی نییە، لیرەدا فەرقیکی گەورە هەیە، دەبی عەرەب ئەم فەرقە بزانیت. لیرەدا کەسانی هەن جوولەکەن وبەکردەوە داکۆکی لە ماف فەلەستینییەکان دەکەن پتر لە زۆربەی ئەو عەرەبانەی داکۆکی لەو مافە دەکەن، هەروەها کەسانیکیش هەن، کە ژمارەیان کەمە، جوولەکەن و لە دژی ئەو دەولەتە راوەستاون کە بە ئیسرائیل ناودەبری، بەلام ئەو ژمارە بچووکە وەك ناو و وەك هیما کەسایەتیی زۆر گرنگیان تیدایە، لەوانە بۆنموونە (یەهودا مینۆحین)[2] کە بۆ چەند جاری یەکترمان بینیوە، ئەم پیاوە یەکیکە لە کەمانچەژەنە مەزنەکانی دنیا، بەردەوام لە دژی ئیسرائیل وەستاوە، من خۆم لە یەکی لەو مشتومرە توندانە ئامادەبووم کە لە بەردەم ژمارەیەکی زۆری روناکبیراندا لەگەڵ یەکی لە ئیسرائیلییەکاندا کردی، ئەو دەمە یەهودا مینۆحین هەلویستیکی زۆر توندی لەبەرامبەر ئیسرائیل وسیاسەتەکانیدا وەرگرت. لە راستیدا مەسەلەکە

PDF4Kurd

زۆر لەمە ئالۆزترە کە لەلای ڕاگەیاندنی عەرەبی ودەسەڵاتە عەرەبیەکاندا هەیە، ئەمە مەسەلەیەکی ئالۆز وبەنیویەکدا چووەو دەبی بەدوور ودریژی دیراسەی بکەین.

* تیروانینی عەرەب بۆ جوولەکە تیروانینیکی گشتگیرە وهەرگیز جیاوازی و کەلەبەرەکان نابینی، زۆربەی تویژەرانی عەرەب قەوارەیەکی یەکپارچە ویەککگرتوو لە جوولەکە دەبینن، وەك بلیی جوولەکە لە دەرەوەی میژوو بن و وەك بلیی یاساکانی سۆسیۆلۆجیا بەسەر ئەواندا پراکتیزە نەبی.

– ئەمە لە راستیدا تیروانینیکی سادەکارییانەیە وهەلەیشە. پەیوەندیی جوولەکە بە دەسەڵاتەکانی خۆرئاواوە پەیوەندییەکی ئالۆزەو زەحمەتە بەشیوازە باوەکان شیبکرینەوە. بۆچی کەمایەتییەکی بچووکی وەك جوولەکە بۆ نموونە لە فەرەنسەدا کە ژمارەیان نزیکەی 600 هەزار کەسە، ئامادەبوونیکی ئابووری ورۆشنبیریی و سیاسی گەورەیان هەیە، کەچی سی ملیۆن موسلمان لە فەرەنسە بەهیچ جۆری ئامادەبوونیان نییە؟ ئەگەر سوشیالیستەکان بینە سەرحوکم ئەوا جوولەکە لە نیوجەرگەی دەسەڵاتدا شوینیك دەگرن، ئەگەر دیگۆلییەکان بینە سەرحوکم ئەوا دیسان جوولەکە لە نیوجەرگەی دەسەڵاتدا دەبن، هەر دەسەڵاتیك بیتە سەرحوکم ئەوان بەشیوەیەکی ئۆرگانی لەو دەسەڵاتەدا بوونیان هەیە. بۆچی؟ ئەم پرسیارە پیویستی بە لیکۆلینەوەیەکی دریژو قووڵ و وورد هەیە. بەڵام دەبی جاریکی تر دان بەوەدا بنیین جوولەکە زیرەکن وگەلی بەهرەی جۆراوجۆر وگەورەیان هەیە وخاوەنی رۆشنبیرییەکی بەرزن، ئەوان بە راستی بە مەعریفەیەکی راستەقینە و بەجدیەتیکی زۆرەوە کارو چالاکییەکانی خۆیان بە شیوەیەکی ئاکتیڤ ئەنجام دەدەن، ئەوانە کەسانی نەزان ونەخویندەوار نین.

لە جەنگەکانی عەرەب – ئیسرائیلدا، ئیسرائیلییەکان بە جۆری شەریان دەکرد شارەزاییەکی تەواویان لە سەرانسەری ناوچەکانی ئیمە هەبوو ودەیانزانی چۆن و بە

PDF4Kurd

چ ئاراستەیەك دەجولینەوە، ئەوان بەبی دیراسەكردن وپلانریژی وسووسەكردن هیچ كاریكی سەربازی وهیچ هیرش وپەلاماریك ئەنجام نادەن. كەچی ئیمە ئەگەر دەسپیشكەری لەهەر كاریكی سەربازی یان سووسەكردن بكەین، بە تەواوی شارەزای ناوچەكانی نیشتیمانی خۆمان نین، واتە ئاگامان لە وردەكاریی ئەو شوینانە نییە كە ئیسرائیل داگیریان دەكات، واتە ئاگامان لە تەفسیلاتی ناوچەكانی فەلەستین نییە، فەلەستین گۆرانی بەسەردا هاتووە وئیمەش هیچ شتی لەبارەی ئەو گۆرانكارییەوە نازانین.

* سەد ساڵ پترە، واتە لە سەرەتای كۆچكردنی جوولەكە بۆ فەلەستین لە 1882 و لەدوای پەنجا سالیش لە دامەزراندنی ئیسرائیلدا، كەچی ئیمە تا ئیستاش بەتەواوی ئیسرائیل ناناسین.

– كەواتە چۆن لەگەڵ نەیاریكدا بجەنگین هیچی لینازانین؟ ئاخۆ ئەمە یەكی نییە لە هۆیەكانی هەرەس وشكستیمان كە ژمارەیان ئیجگار زۆرە.

* ئیستا چۆن ریتمی سیاسەتی عەرەبی دەخوینیتەوە كە بە پەلەكردن و بەخیراییەكی زۆرەوە بەرەو چارەسەركردنی ململانیی عەرەبی – زایۆنی هەنگاو دەنین بەو شیوەیەی ئەمرۆ دەیبینین؟

– بە داخەوە، من شتیك دەلیم لەوانەیە ئەم شتە یەكەمجار زالمانەبیت. رژیمە عەرەبییەكان – پی لەسەر ئەو گوتەیە دادەگرم – بۆ تەنیا جاریكیش جیدی وراستگۆ نەبوونە لە رەگ هەلكیشانی ئەو شتەی بە رژیمی ئیسرائیلی یان بە دەولەتی ئیسرائیلی ناوی دەبەین، بگرە جۆریك لە دانپیانان بە ئیسرائیل هەبووە. كەچی جەنگیش جۆریك بووە لە خۆپاراستن پتر لەوەی جەنگی رزگار بوون بی لە دەست ئەو قەوارەیە. تەنها هەولدانیك كە بەفیعلی ویستوویەتی ئیسرائیل لەناو ببات ئەو چالاكییە جیهادییانە بوون كەبەر لەسالی 1948 تا سەرهەلدانی فیدائییەكان و

PDF4Kurd

بزووتنەوە چەکدارییەکان، ئەنجام دەدران. ئەوان بەراستی لەو سەردەمەدا بیریکی وایان هەبوو ئەو قەوارەیە لەناوبەرن کە ئەودەمی بە قەوارەی یەهوودی ناودەبراو دواتریش بە قەوارەی زایۆنی ناوبرا. کەچی رژیمو جەنگەکان تەنها رژیم وجەنگی خۆپاراستن بوون، تۆ بروانە جۆری قسەکردنی رژیمە عەرەبییەکان چۆن لە لەهجەی (احمد الشقیری) یەوە دەگۆردری بۆ لەهجەی ئەو رژیمانەی لەپاش الشقیری هاتن. ئیمە لە رابردوودا وشەی (ئیسرائیل) مان لە نیو دووجووت کەوانەدا دەنووسی. کەچی ئەمرۆ تەنها گلەیی لیدەکەین، گوتاری ئیمە گوتاری گلەیی کردنە، ئیمە وەك برادەریك گلەیی لیدەکەین کە بەپیی پیویست وداواکاری کارەکان ئەنجام نادات. لیکۆلینەوە لە دیالیکتی گوتاری سیاسیی عەرەبی ئەوە ئاشکرا دەکا کە ململانی لەگەڵ ئیسرائیلدا بە هیچ جۆریك ململانییەکی قەوارەیی نەبووە، لیرەشەوە دەلیم ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیل لە کاتیکدا رووی دا کە لەگەڵ میسردا وەك گەورەترین دەولەتی عەرەبی ریککەوتننامەی مۆر کرد، ئەوەیشی مایەوە بریتی بوو لە هەندی تەفاسیلی بچووك. سیاسەتە گەورەکانی ئەم ناوچەیە لە دەوری ئەم شتانە دەخوولانەوە: چۆن فلانە سەرۆك رازی بکەین؟ چۆن پەیوەندی خۆمان لەگەڵ فلانە سەرۆك ریك بخەین؟ ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیلدا لە سالی 1979 وە ئەنجام دراوە، ئەوەیشی ماوەتەوە بارمتەکراوە بەکاتی گونجاو وریکخستنی دەرهینان ورازیکردن وشلەقاندنی هەندی مەسەلەی ئەمنی وجوگرافی. ئیمە ئیستا لەگەڵ ئسرائیلدا لە ئاشتییەکی ریژەییداین، هەموو کۆمەلگەی عەرەبی بە شیوەیەك لە شیوەکان لەگەڵ ئیسرائیل لە ئاشتیدان.

* دەووتری مۆرکردنی ئاشتیی نیوان میسر وئیسرائیل بیگومان کۆتایی بە جەنگ هینا ولەگەڵ مۆرکردنی ئەو ئاشتییەدا ململانیی عەرەبی – زایۆنی لە رووی سەربازییەوە تەواو بوو. بەلام ئاشتی بە چەمکە سەرجەمگیرییەکەی نەبوو بە

PDF4Kurd

حەقیقەتیکی راستەقینە تەنها ئەو کاتە نەبی کە ریککەوتتنامەی(ئۆسلۆ) لەگەڵ ریکخراوی رزگاریخوازی فەلەستیندا لە 1993/9/13 مۆر کرا، ئەوە تاقە ریککەوتنیکە خاوەنی مۆری کیشەی فەلەستینییە.

– ئەوە ئاشتییەکی بی فاتیحە بوو. بەڵام ئیستا کاتی ریکخراوی رزگاریخوازی فەلەستینی ریککەوتننامەی ئۆسلۆی مۆر کرد، ئیدی فاتیحە خویندرا.

* ئیمە ئیستاکە لە قۆناغی ئاشتیداین ولە دوا قۆناغیداین. کیشەی ئاشتیی داهاتوو لە ناوچەی عەرەبیدا چییە؟ ئاخۆ ئەم مەسەلەیە دەبیتە هۆی روودانی گۆرانکاریی جەوهەریی لە بونیادی قەوارەی ئیسرائیلی ولە خودی زایۆنیزم وەك چۆن ئەمرۆ باسی پۆست زایۆنیزم دەکری؟ ئاخۆ ئەم ناوچەیە بەرەو دیموکراسیی و ئازادی هەنگاو دەنی یان بەرەو ستەم و داپلۆسینیکی پتر؟

– ئەمە دەمانگەرینیتەوە بۆ ئاراستەکانی دەسەڵاتی ئیستای کۆمەڵگەی عەرەبی. وایدابنی ئەو سوپا وتوانا گەورانەی زۆر پشتگیری دەکرین وپەرەیان پیدەدری، بگۆردری وببی بە سوپایەك داکۆکی لە رژیم بکات، ئەو سوپایە دەبیتە روانگە کراویك بۆ پاراستنی دەسەڵاتی فەرمانرەوا، گریمانەی دووەم وایدابنی ئەگەر ئەو سوپایانە هەلبووەشینەوە (لایەنی پارادۆکسی ولایەنی سەیری ئەم مەسەلەیە ئەوەیە ئیسرائیل مەرج بۆ هەندی دەولەتی عەرەبی دادەنی هیزەکانیان کەم بکەنەو) و ئەگەر ئەو رژیمانە هەندی لە سوپاکەی خۆیان کەم بکەنەوە کە لە بنەرەتدا لەسەر چەوسانەوە وسەرکوت دامەزراوە، ئەو رژیمانە چییان بەسەردی؟ باوەرم وایە بۆ پاراستنی ئەو رژیمانە چەند هیزیکی شاراوە دەهینرین.

من خۆم زۆر گەشبین نیم بە ئاشتی چونکە مەسەلە قوولەکە لە پشتی ئاشتییەوەیە و لەشوینیکی دوورتردایە، لە هیز و وزە وپرۆژە و بارودۆخی ئیستاماندایە، دەشی بۆ نموونە وزەو پارەی میللەت – کە بۆ جەنگیکی وەهمی

PDF4Kurd

هەلنەگیرساو دانرابوون – بۆ پاراستنی دەسەلاتیکی چەوسینەر وداپلۆسینەری توندوتیژ ئاراستە بکری. ئەو قسەیەی کە دەلی مومکینە دیموکراسی وئازادی لە کۆمەلگەی عەرەبیدا دەربکەوی، جۆریکە لە خەون. من زۆر گەشبین نیم بە ئاشتی، بەلام، لەهەموو حالەتەکاندا، من پتر بەلای ئەوەدا دەچم کە بلیم ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیلدا توانایەکی زیارترمان دەداتی بۆ کردنەوەی کۆمەلی توانای دیکە بۆ رووبەرووبونەوە، پتر لە حالەتی ئەو جەنگەی وزەیەکی زۆری میللەتی بەخەسار داو ئەمە لە هیچ باریکیشدا جەنگ نەبوو. لەبەر ئەوە من پتر مەیلی ئاشتیم هەیە چونکە ئاشتیی بریتییە لە کردەی رووتکردنەوە وداماڵین وکەشفکردنی رووبەرووبوونەوە ولابردن وسرینەوەی گشت وەهمەکان، لەو باوەرەدام ئیمە پیویستیمان بەو لایەنە هەیە، ئەو رووتکردنەوە وداماڵینە تەنیا رووتکردنەوەی پەیوەندیمان نییە بە فەلەستینەوە، بەلکو رووتکردنەوە ولابردنی دەمامکی رژیمەکانیشمانە. ئەوەی لیرەدا دەمەوی بیلیم ئەوەیە کە چەك لە ململانیی نیوان میللەتاندا تەنیا ریگەیەك نییە بۆ سەرکەوتن، بەلکو لیرەدا چەندین چەکی دیکە هەیە کە دەتوانی لە بارودۆخیکی دیاریکراودا زۆر لە چەکی ماددی کاریگەرتر وچالاکتر بی، بۆ نموونە ئەمریکا وژاپۆن وەربگرە: ئەمریکا بە چەکی ماددی بەسەر ژاپۆندا سەرکەوت، بەلام ژاپۆن گەرایەوەو بە چەکی مەعریفەو بە چەکی تەکنیك وتەکنۆلۆژیا وبە چەکی زانست بەسەر ئەمەریکا دا سەرکەوت، بگرە ئەمریکای لەناو مالەکەی خۆیدا بەزاند. ئیمە هیوامان وایە . ئەمەش تەنها هیوایە . ئەمە نموونەیەك بی وبتوانین سوودی لیوەربگرین ولەژیر سیبەری ئەم خۆبەدەستەوەدانە وپاش ئەویش بتوانین شوین پیی ئەو نموونەیە هەلبگرین.

* مەسەلەکە هەر چۆنیك وبەهەر باریکدا بکەویتەوە، دەبی ئاشتی کۆمەلی ماف بۆ فەلەستینییەکان بهینی.

PDF4Kurd

– ئەگەر لیرەدا دەریچەیەك بۆ دەرچوون لە قەیران وتەنگژەی عەرەبی هەبی ئەوا من باوەرم وایە ئەو دەریچەیە لە ریگەی فەلەستینییەکانەوە دی، ئەگەر لیرەدا دەریچەیەك بە مانای رۆشنبیری وشارستانی بۆ قەیرانی کۆمەلگەی عەرەبی هەبی، ئەوا من زۆرتر باوەرم وایە ئەو دەریچەیە لە پەنجەرەکانی فەلەستینەوە دیت. فەلەستینییەکانی ئەمرۆ، سەرباری هەموو گیروگرفتەکانیان، بارمتەیەکی ژیاری ورۆشنبیرین لە پیناوی گۆرانکاریی کۆمەلگەی عەرەبی بە شیوەیەکی گشتی، من بە جۆری سەیری رەگەزی فەلەستینی دەکەم بە سیفەتی ئەوەی ئامیزانبوونیکی ژیاری ورۆشنبیریی سەرانسەری ناوچەی عەرەبییە. هیوادارم لەمەدا راست بم.

* ئایا ویناى بارودۆخیکی وا دەکەیت کە لە دنیای عەرەبیدا هەلبژاردنیکی واقیعی سەرهەلبدات و لەمیانیدا ئیسرائیل بتوانی ئاویزانی ناوچەی عەرەبی بیت؟ سا ئەگەر ئامیزانبوون ببیتە شتیکی واقیعی، مەرجەکانی ئەو ئامیزانبوونە چین؟

– من ئەو شتەم لە سالی 1994 لە غەرناتەدا وتووە، لە ویدا وتم ئەم ناوچەیە کە ئیستا ئیسرائیلی تیادا راست دەبیتەوە ولانی کەم لە رووی جوگرافییەوە ئینتیما بۆ ئەم ناوچەیە دەکا، هەر لەسەردەمی سۆمەرییەکانەوە بەرەو ژووتر لەسەر ئامیزانبوونی رەگەزەکان وئامیزانبوونی کولتورەکان راوەستاوە، پاشان ئایینەکان هاتن تا ئەو ئامیزانبوونە لە خۆبگرن، ئاینی مەسیحی ئەو ئامیزانبوونەی لەخۆگرت و ئیدی رەهەندیکی کولتووریی بە دەستهینا جگە لەوەی رەهەندیکی ئاینیشە، پاشان ئیسلام هات وئەویش خۆشبەختانە ئەو ئامیزانبوونەی لەخۆگرت، لە ژیر سیبەری ئیسلامدا جوولەکە ومەسیحی وەك دوو رەگەزی پیکهینەری دەسەلات ودەولەتی ئیسلامی، ژیانیان دەگوزەراند. عەرەب ئەم ئامیزانبوونەیان لە ئەندەلووسدا بە جۆری دابینکرد کە لە هیچ نەتەوەو لە هیچ شارستانیەتیکدا

PDF4Kurd

نەبووە. بەڵام ئەمڕۆ پرسیار ئەوەیە: ئایا ئیسرائیلییەکان ئامادەن پەیوەندیی خۆیان بە شوناسی خۆیانەوە بگۆڕن؟ ئایا ئەوان قەناعەت بەوە دەهێنن بەرامبەر بە ئەویدی بکرێنەوە؟ ئایا ئەوان ئامادەن کۆمەلی پرسیاری یەکلاکەرەوە لە بارەی مێژوو و بەهاو کولتووری خۆیان بخەنەروو؟ ئاخۆ ئەوە مومکینە جوولەکەیەك لە فەلەستیندا دەژی چاوەریی ئەوە بکات وەزیریکی مەسیحی وەزارەتیکی ئیسرائیلی بگریتە دەست بۆ ئەوەی ببیتە نوینەری ئیسرائیل نەك نوینەری کەمایەتییەکی مەسیحی؟ هەروەها وەزیریکی موسلمان شوینیکی گرنگ بگری وهەمان رۆلی هەبی؟ بەمانایەکی تر ئاخۆ ئەو دەرفەتە بۆ شوناسی ئیسرائیلی دەرەخسیت کە بەرامبەر غەیری خۆی بکریتەوە یا خود هەر بە داخراوی دەمینیتەوە؟ ئەمرۆکە ئەمانە پرسیارن. جۆری وەلامدانەوە لە مەودایەکی دووردا بریار لەسەر جەوهەری شوناسی ئیسرائیلی دەدا. مومکینە ئاشتی لە نیوان رژیمەکاندا دابین ببیت نەك لە نیوان میللەتان، قەیرانی راستەقینەی ئیسرائیل لیرەدایە، من باوەرم وایە ئاشتی بەزەرورەت کۆمەلگەی ئیسرائیلی بەرەو تەقینەوەیەکی ناوەکی دەبات، ئەم تەقینەوەیەش شتیکی حەتمییە ئەگەر کۆمەلگە بەسەر دەرەوەدا نەکریتەوە، بەم مانایە شوناسەکەی دەگۆردری. رژیمە عەرەبییەکان بە دریژایی پتر لە پەنجا سال نەیانتوانی قەوارەی ئیسرائیل کلۆر بکەن، ئەمرۆکەش هیچ هیزیکی دەرەکی نییە بتوانی ئیسرائیل کلۆر بکات، ئیسرائیل لە ناوەوە کلۆر دەکری، بە فاکتەرە بابەتی و بەکارلیککەرە قەیراناوییەکان لەیەك کاتدا کلۆر دەکری. بۆیە بەردەوام دەمووت: دەبی ئیسرائیل لە نیعمەتی بوونی دوژمنیك بۆی، بیبەش بکەین.

*ئەمە پرسیاریکە ئیستا لە ئیسرائیلدا بە تەواوی خراوەتەروو. ئیستا جیدالی فکری وسیاسی دەرژیتە سەر جۆرە پرسیاریکی وەك: ئایا ئیسرائیل هەروەکو دەولەتیك بۆ جوولەکە دەمینیتەوە یان دەبیتە دەولەتیك بۆهەموو هاوولاتیان؟ ئایا

PDF4Kurd

ماف گەرانەوە هەر تەنها لە ماف گەرانەوەی جوولەکەکاندا قەتیس دەکری یان دەبیتە مافیك بۆ جوولەکە وفەلەسینییەکان پیکەوە؟

– مەحالە ئیسرائیل وەکو جاران یاخود وەکو ئیستای خۆی بمینیتەوە، ئیسرائیل ناتوانی وەکو قەلایەك بمینیتەوە، بەلام هەتا جەنگ ورۆحی جەنگ وسەرباز بمینن ئەوسا هەروەك قەلایەك دەمینیتەوە. ئاشتی بۆ عەرەب لە چوارچیوەی نیو دەولەتیی ئیستا دا وزالبوونی ئیسرائیل لە هەموو لایەنەکاندا، تەنیا جەنگیکی مومکینە لە دژی ئیسرائیل. ئەمەیە مەزەنەی من.

* ئایا موتابەعەی گۆرانکارییە خیراکانی ئەم رۆژانەی کۆمەلگەی ئیسرائیلی دەکەی؟

– بەپیی تواناو ئەوەندەی بۆم برەخسی موتابەعەی ئەدەب وهونەرەکان دەکەم. باوەرم وایە ئەدەب وهونەری عەرەبی زۆر پیشکەوتوتر وگرنگترە لە ئەدەب هونەری ئیسرائیلی. دەتوانم بلیم کۆمەلگەی ئیسرائیلی لەناو دوو جۆر کولتووردا دەژیی: یان کولتووریکی میراتگەرا کە بریتییە لە کەلتووری تەورات لە لای ئایینخوازەکان، ئەمەش کولتووریکی بەسەرچووەو هیچ نرخ وبەهایەکی نییە،یانیش کولتووریکی تەواو خۆرئاوایی، لیرەدا کولتوریکی راستەقینە نییە لەو کۆمەلگەیەدا نەشونمای کردبی بە چەشنی ئامادەبوونیکی گەورەی لە جیهاندا هەبی. رۆشنبیریی ئیسرائیلی رۆشنبیرییەکی لابەلاو سانەوییە، بگرە رۆشنبیریی جیهانی سیهەمە بەبی زیدەرۆیی، بەلام هیزی ئەو رۆشنبیرییە هیزیکە لە دەوەوە وەریدەگری، لە خەرمانەی جوولەکەیی دەرەوە وەریدەگری پتر لەوەی لە ناوەوە وەریبگری، بۆیە پیم سەیرە چۆن عەرەب لە رۆشنبیریی ئیسرائیلی دەترسن.

* ئەمە خوارفەی هیرشی رۆشنبیرییە، هەروەها ترسی گەورەیە لە ئیسرائیل.

PDF4Kurd

- بیگومان خوارفەیە. تەنها عەرەب دەتوانی پرۆسەی هیرشی رۆشنبیری بۆ سەر ئیسرائیل بکات، لەگەڵ لاریم لە بەکارهینانی زاراوەی هیرشی رۆشنبیری.

* لە قودس و تەلئەبیب چەندین گەرەك هەن بە تەواوی بە گەرەکی عەرەبی دادەنرین، کەسی بەو گەرەکانەدا تیپەری گویی لە دەنگی لەیلا موراد وفەرید ئەترەش و(أمان یالاللی) دەبی، بەتایبەتی ئەو گەرەکانەی جوولەکە عیراقییەکانی تیا دەژین، ئەوانەی تا ئەمرۆش رۆحی بەغدادییانەی خۆیان پاراستووە(3). لیرەدا ناوی هەندی کەسایەتیم لە جوولەکەکانی عیراق لەبیرە، ئەوانەی بەبی خواستی خۆیان ناچارکران بەغدا بەجیبهیلن، بۆ نموونە (شمعون بلاص) و(سمیر نقاش).

- ئەمە خالیکە پیویستی بەتەفسیلیکی جیاواز هەیە.

* ئیستا لە ئیسرائیلدا قسە لەسەرپۆست زایۆنیزم دەکری، شەپۆلی باو لە ئیسرائیلدا دەیەوی ئایدیۆلۆژیای زایۆنیزم بگۆری وئارەزووی ئەوەی هەیە ئیسرائیل لە نۆرمی قەلا وپەرژینەوە بگۆری بۆ نۆرمی دەولەتیکی ئاسایی. وەچەی نویی لاوان لە وەچەی ریبەرانی پیشوو ناچن کە دەولەتیان دامەزراند، ئیستا لاوان دەیانەوی وەك ولاتانی تر بژین، دەیانەوی ئازادانە پرۆسەی سەفەر وبازرگانی بکەن و بچنە نیو ژیانی سەردەمەوە. ئایا لە مەودایەکی دوورتردا وینای ئیسرائیلیك دەکەی بەبی زایۆنیزم؟ ئاخۆ باوەرت وایە مومکین بی قسە لەسەر ئیسرائیلیکی دیموکراتی بۆ هەموو هاوولاتیان بکری؟

- زایۆنیزم لە رووی عەمەلییەوە کۆتایی هاتووە یان با بلیین ئیسرائیل پیویستی بە زایۆنیزم نەماوە. زایۆنیزم هەرچۆنیکی شی بکەینەوە دەبینی لە رووی تیۆرییەوە دیلی ناو کتیبەکانە، لە رووی واقعیشەوە تەواو بووە وکاری خۆی جیبەجی کردووە لە بەسوپاکردن و مۆبیلیزەو هەستانەوە ودامەزراندنی دەولەتدا. ئەمرۆش، بە

PDF4Kurd

مەزەنەی من، لۆژیکی دەولەت زالترە بەسەر لۆژیکی ناسیونالیستی زایۆنیزمی تەقلیدی، بۆیە ئەمرۆ ئیسرائیل دووچاری قەیرانیکی گەورە بووە. جا ئەگەر زایۆنیزم لەوە بوەستی ببی بە ئایدیۆلۆژیای دەولەت، ئەدی چ شتیکی دیکە شوینی دەگریتەوە؟ ئیسرائیل خاوەنی رۆشنبیری نییە و ناشتوانی بە مانای زیندووو خولقینەر رۆشنبیری بخولقینی تەنها بەکار لیککردن نەبی لەگەڵ ئەویدی، واتە یەکەمجار کارلیککردن لەگەڵ فەلەستینی وپاشان لەگەڵ عەرەب. کاتیك ئیسرائیل قودرەتی ئەوەی هەبی ئەو جۆرە رۆشنبیرییە بخولقینی وشوناسیکی لۆکالیی پەیوەست بە ناوچەکەی هەبی نەك شوناسیکی پەرت یان شوناسیکی خۆرئاوایی لە خاکیکی نامۆدا چینراو، ئەوسا دەشی قسە لەسەر گۆرانیکی راستەقینە لە بونیادی دەولەتی ئیسرائیلدا بکەین. ئەو قەیرانانەی لە ئاستی شوناس و لەئاستی خولقاندنی رۆشنبیرییەکی تایبەتدا رووبەرووی ئیسرائیل دەبنەوە، قەیرانی زۆر توندو زۆر گەورەن و زۆریش لە قەیرانەکانی عەرەب زراو ریژترن، چونکە عەرەب رووبەریکی نەرمیان هەیە وتیایدا دەجوولینەوە کەچی ئیسرائیل بواریکی نییە، پاشان زایۆنیزم هەرگیز وەکو جاران رەگەزیکی کاریگەر وسوودبەخش نییە لە هیچ ئاستیکدا، بەم مانایە زایۆنیزم پەکی کەوتووەو هیچ بەهایەکی جەوهەریی نەماوە، بەلام پرسیاری گرنگتر ئەمەیە: پاش زایۆنیزم چییان دەوی؟ ئەمە پرسیاریکی پر لە دلەراوکی وتەماوییە وقەیرانیکی قووڵ وراستەقینە لەناو ئیسرائیلدا پیچەوانە دەکاتەوە، دەبی روانگەی بگرین وئاگادری بین وبەجیدی دیراسەی بکەین.

دیلی وئازادی وخەون

* تۆ دان بەوەدا دەنیی لە نائاگاییتدا کۆتکراوی و ناویری هەموو ئەو شتانە بلیی کە دەتەوی لە بارەی سیکس وئایین وسیاسەت قسەیان لەسەر بکەیت، بە شیوەیەکی

PDF4Kurd

ناراستەوخۆ لە بارەیانەوە دەدوییت. ئایا شیعر لەو کۆت وزنجیرانە رزگاری نەکردوویت؟

– دەبی شیعر رزگاریبەخش بی، شیعر نەزری ئازادییە، ئەم پرسیارەش ئاراستەی کەسیکی وەك، بۆ نموونە، ئەبو عەلای مەعەری ناکری، یان کەسیکی وەك ئەبو نەواس کە دەیووت: (ئایینی خۆم بۆ خۆم وئایینی خەلکی دیش بۆ خۆیان) یان ئەبو عەلای مەعەری کە دەلی:

اثنان اهل الارض ذو عقل

بلا دين وآخر دين لا عقل له

بەلام ئەمرۆ شیعر لە کۆمەلگەی عەرەبیدا بە داخەوە ناتوانی لە سیبەری بارودۆخی ئیستایدا بگاتە ئەو جۆرە ئازادییە. کاتی ئەو فەتوایە لە دژی سەلمان روشدی دەرچوو، ئەم پیاوەش کە خاوەنی رۆمانی (ئایاتی شەیتانی) یە، وتاریکی سەرەکی نووسی وتیایدا داکۆکی لە خۆی کردووە، منیش ئەو وتارەم وەرگیرایە سەر زمانی عەرەبی وناردم بۆ بەیرووت تا لەژمارەی داهاتووی گۆڤاری (مواقف) بلاوبکریتەوە، بیگومان ئەو کاتە گۆڤارەکە دەردەچوو، لە پریکدا بۆمان دەرکەوت ئەو کەسەی پیتەکانی تەنزید دەکرد رازی نەبووە ئەو ووتارەی سەلمان روشدی تەنزید بکات، پاشان پەیوەندیمان بە خاوەنی چاپخانەکە کرد، ئەویش وتی: (بەلی راستە هەلویستی ئەو پیاوەی تەنزید دەکا بەو جۆرەبوو، بەلام باشە ئەگەر حزب الله یان هەر دەسەلاتیکی تر بیتە سەرمان وچاپخانەکەم تیك بشکینی، کی پشتیوانیم دەکا وکی لە تەکم دەوەستی؟ ئەو کاتە ئیوەی نووسەران لە کوی دەبن؟) بەمجۆرە نەمانتوانی ئەو ووتارەی سەلمان روشدی بلاوبکەینەوە، من ئەو دەمە وتم: وای دابنیین سەلمان روشدی لەبەردەم دادگا راوەستاوە، ئایا ماڤی بەرگری لە خۆ کردنی نییە؟. ئەگەر لە هەمانکاتدا ئەندازەی ئەو ئازادییەی من هەمە لەگەڵ ئەندازەی ئەو

PDF4Kurd

ئازادییەی شاعیریکی خۆرئاوایی هەیەتی، بپیوم، (ئەگەر چی من حەز لە بەراورد کردن ناکەم)، وا هەستدەکەم من لە رووبەریکی زۆر تەسکدا دەجوولیمەوە کە چی شاعیریکی خۆرئاوایی لە ئاسۆیەکی بیکۆتاییدا ری دەکا. لەوەش زیاتر، لیرەدا چەندین دەستەواژە و بگرە چەندین ئایەت لە قورئاندا هەن وەك ((ومريم ابنة عمران التي احصنت فرجها))[4]، خۆ ئەگەر ئەمرۆ ووشەی (فرج) لەهەر رۆمانی یان لە هەر قەسیدەیەکدا بەکاربهینری ئەوا لەزۆربەی ولاتە عەرەبییەکاندا قەدەغە دەکری وئیتر دەرگاکانی دۆزەخ بۆ ئەو نووسەرە یان ئەو شاعیرە دەکرینەوە. بە داخەوە شیعر رزگاری نەکردووم، من تا ئیستاش کۆتکراوم.

* بیستوومانە پاش ئەوەی کتیبی (الكتاب: امس المكان الان) تەواو دەکەیت، واز لە نووسینی شیعر دینیت. ئاخۆ پشکۆی شیعر لە تۆدا کوژاوەتەوە؟ ئایا گری ناوەوە لەویژدانتدا دامرکاوەتەوە تا واز لە نووسینی شیعر بهینیت؟

– هەر دەبی رۆژی بیت ئەو گرە خامۆش بیتەوە وبکوژیتەوە، بەلام هەر دەشبی لە شتیکی تردا گوزارشت لە خۆی بکات. ئەگەر بمەوی لە شیعر نووسین بووەستم ئەوا لەبەر ئەوەیە هەستم بەوەکردووە کەرەستەو شیوازەکانی دەربرینم گەیاندۆتە ئاستیك ئیتر نەتوانم تەجاوزیان بکەم، ئەوسا نامەوی خۆم دووبارە بکەمەوە، لەبەر ئەوە دەبی لە بەرامبەر خۆمدا بیلایەن بم و بەکەرستە و بەریگەی تر خۆم دەربخەم، بەم مانایە دەتوانم بلیم واز لە نووسینی شیعر دەهینم بەلام بە چەند ریگەیەکی تر دەنووسم، دەشی بە فۆرمیکی دیکەی شیعری بنووسم کە تەواو جیاواز بی، بەلام من لە هەموو حالەتیکدا جگە لە بازنەی شیعر وجگە لە بواری شیعر، خۆم لە شوینیکی تر نابینمەوە، تەنانەت ئەو کاتەی فیکریك یان چیرۆکیك یان هەر جۆرە نووسینیکی تر دەنووسم، تەنها لە چوارچیوەی شیعردا خۆم دەبینمەوە.

* تۆ ئاگریکت کردەوە هەرگیز ناکوژیتەوە..

PDF4Kurd

- هیوادارم وا بێت.

* لەم ڕۆژانەدا خەون بەچییەوە دەبینی؟ ئاخۆ ئێستاش خەونەکانت (باخچەی ئاگر)ن؟ ئاخۆ تا ئێستاش لە (مەلەکوتی با)(5) دا دەژیت؟

- تا ئێستاش لە مەلەکوتی بادا دەژیم. تا ئێستاش لەگەڵ هیراکلیتس دەژیم کە دەیووت (دووجار خۆت لە ئاوی ڕووبارێك نادەی)، کەچی لە کۆمەڵگەی عەرەبیدا مرۆڤ سەدان جار خۆی لە هەمان ئاو دەدا.

* ئەو ڕووبارە لیخن وقوراوییە.

- بەڵی لیخنە. ڕووبارەکان لیخنن. لەگەڵ ئەوەی من ڕقم لە بەراورد کردن دەبێتەوە کەچی هەندیجار ناچارم بگەڕێمەوە بۆی چونکە ئێمە کۆمەڵگەیەکین لە ناو تێکرای هۆیەکانی تەکنیك و لەناو ئەو ژیارەدا دەژین کە هەموو کۆمەڵگە خۆرئاواییەکان تیایدا دەژین، ئێمە بەشێکین لەم جیهانە، کەواتە ئێمە ناچاری جۆری لەو بەراوردکردنەین. کاتی وەك شیعرو وەك ڕۆمان و وەك تەکنۆلۆژیا دەستکەوتەکانی جیهان بە دەستکەوتەکانی خۆمان بەراورد دەکەم، وەختە بڵێم مرۆڤ شەرم دەکا لەوەی سەر بەجیهانیکی لەم چەشنەی لای خۆمانە، پاشان کە دادوەرییە عەقلی وفکرییەکان دەخوێنمەوە یان کە بۆچوون وگفتوگۆ ومشتومڕو خەم وهیواو خواستەکانی کۆمەڵگەکانی ئەم چەرخە دەخوێنمەوە، پاشان کە سەیری ئەو شتانە دەکەم کە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا باو وبڵاوون، هەست بە خەم وکەسەریکی قووڵ دەکەم، چونکە گرنگترین شتێك کە خەمی تاکی عەرەبییە وتەنها شتێك کە خۆی پێ سەرقاڵ دەکات، شەرەفی ئافرەتە، تراژیدیاکە ئەوەیە شەرەفی ئافرەت ومەزنی قەوارەی ئافرەت لە ئەندامی سێکسییاندا قەتیس دەکری، بیرۆکەی حەرام وحەڵاڵ بەسەر هەموو شتێکدا زاڵە، ئەمانە لە ڕاستیدا کۆمەڵی کیشەی بچووکن و کەچی مرۆڤ

PDF4Kurd

ودنیای ئیمە گزگڵو گورنەتەلە دەکەن، تەنانـەت گەیشـتۆتە ئـەو رادەیـەی کەسـی شەرم بکات لەوەی سەربەم جۆرە کەلتوورەیە، بەراستی شەرمیکی قووڵ دایدەگری.

* تۆ لە (اغاني مهيار الدمشقي) دا دەلییت : (اتجه نحو البعيد والبعيد يبقى، هكذا لا اصل ولكنني اضيء)، پیم وایە ئەم وینە شیعرییە زۆر قووڵترو وجوانترە لە وینەی سیزیفو ئازارەکانی سیزیف. ئەی (ساحیری تەپوتۆز)(6) ئازاری تۆ چییە؟

– ئەم پرسیارە زۆر جوانە، من نامەوی لـە رووی عەقلییـەوە وەڵامـی بدەمـەوە، بـەڵکو بە ویژدان وڵامی دەدەمەوە. قووڵترین ئازاری من ئەوەیە بە دەگمەن کەسی دەبینم بە تیگەیشتنیکی راستەقینەوە لەمن تیبگـات، ناوەکـەم زۆر ناسـراوە وزۆریـش بـڵاوە بەڵام ئەوانەی تیمدەگەن زۆر دەگمەنن، ئەم مەسەلەیە لە ناخەوە زۆرم ئازار دەدات، ئازارەکەش لـەوە دایـە من خـۆم ئـەم شـتە دەزانمو درکـی پیدەکـەم. تـۆ دەزانیــتو وا هەستدەکەی کە بەرەو رووناکی دەرۆیت کەچی هەرکەسـی تەماشات دەکا بـەجۆری وەسفت دەکا کە گوایە بەئاراستەی تاریکی دەرۆیت، ئەمە بۆ من ئازاریکی گـەورەیـە، ئازارەکە لەوەشدایە من زۆر چاك کۆمەڵگاکەی خـۆم دەناسـم (من خـۆم وا دەبینم کە شارەزای ورد ودرشتی کۆمەڵگاکەمم، میژووی کۆمەڵگەی خۆم لە 1500 سـاڵ بـەر لـە ئـەمرۆوە تـا ئیسـتا دەزانم، هـەموو شتە شاراوەکانی شـارەزام، ئاگـاداری لـە ئەلفەوە تایائی بەرهەمەکانیم، بەبی خاکەراییەکی درۆزنانە دەلیم هیچ کەسـی ئـەوەندەی من میـژووی نەخویندۆتـەوە، میـژووم لـە هـەموو ئاسـتە شـیعری وفەلسـەفی وجوگـرافی وفیلۆلۆژی وزانستییەکانی خویندۆتەوە).

* لـە کتیبـی (مقدمـه للشـعر العربـی)(7) دا دەلیـی: (کـاتی دەرگاکـانی ئـازادی دادەخرین، گوناه دەبی بەشتیکی پیرۆز). ئـەو گوناهـە پیرۆزانـەی تـۆ چین کە دانت پیداناون یاخود ئەوانەی تا ئیستا دانت پیدانەناون؟

PDF4Kurd

– هەموو ئەو شتانەی ئازادی قووڵتر دەکەنەوە، هەموو ئەو شتانەی یاساکان دیودەرە دەکەن، هەموو ئەو شتانەی جەخت لەوە دەکەن کە ئازادی وینەی تری نییە ئازادی نەبی، گشت ئەمانە گوناهەکانی منن، فیکر هیچ یاسایەکی نییە ئازادی نەبی، من هەست ناکەم بوونم هەیە تەنها لەو شتانەدا نەبی کە دیودەرە دەکرین، لیرەوە من ئەو قسەیەی ئەبو نواس دەلیمەوە: (انفت نفسي العزيزة ان تقنع الا بكل شيء حرام)، ریگە پیدراوەکان گرنگ نین، دەبی بگەینە ئەودیوی حەرامکراوەکان. گوناه لەلای من، هەر رەنگیکی هەبی، لە هەموو ئاستیکدا پیرۆزە، سا خۆی لە هەرشتیکدا بگری: دەسەڵاتی باوك بی یان دەسەڵاتی خیزان یان دەسەڵاتی قوتابخانە یان دەسەڵاتی سیاسەت، ئەم دەسەڵاتانە لە راستیدا بریتین لە تیرۆر و ستەم وسەرکوت وچەوسانەوە، دەسەڵات شتیکە دەبی بەردەوام دژایەتیی بکەین، واتە هەر تەنها رەتی نەکەینەوە بەلکو لە دژیشی بجەنگین، ئیتر هەر دەسەڵاتی بی، تەنانەت ئەگەر دەسەڵاتی منیش بی، من لە (اغاني مهيار الدمشقي) دا وتوومە: (امحو وانتظر من يمحوني)، بەبی ئەم کارە مومکین نییە پیشبکەوین ومومکین نییە هیچ داهینانیك . بەمانای راستەقینەی وشەی داهینان . لە لای ئیمە سەرهەلبدات.

*هەر لە کتیبی (مقدمة للشعر العربي) دا شەتری بەیتیکی (عدي بن زيد العبادي)ت هیناوەتە کە دەلی : (ما غبطة حي الى الممات يصير). ئایا تۆ پریت لە خۆشنوودی؟ ئەی چۆن رووبەرووی بیرۆکەی مەرگ دەبیتەوە؟ ئاخۆ ئەو پرسیارانە بە زۆر پیتەوە دەنووسین کە بیرۆکەی مەرگ دەیانورووژینی؟

– من بەژیان پرم لە خۆشنوودی وکامەرانی، هەر تەنها بە ژیان، بەختەوەریی یەکەمی من هەر تەنها ژیانە، چونکە ژیان لە هەموو سامان ولە هەموو مولکیك مەزنترە، تۆ وەك مرۆڤیك تەنها یەکجار ژیانت پیدەبەخشری، لەبەر ئەوە گرفتی سەرەکیی من ژیانە نەك مردن، مردن شتیکە ناچیزەیە و لەبەینی هەمووانداا

PDF4Kurd

هاوبەشە، پێشتر ئەم قسەیەم کردو ئیستاش دووپاتی دەکەمەوە، مرۆڤ لەمەدا یەکسانە بە ئاژەڵ و بوونەوەرەکانی تر، کیشە وگرفتی ڕاستەقینە خودی ژیانە، من تیدەکۆشم لە پیناوی ئەوەی هەرچی زیاتر ژیانم جوان بیت، بەڵام بە داخەوە چەکەکانم بە پێی پێویست یارمەتیم نادەن، هیچ شتی لە ژیان مەزنتر نییە، دەبی هەموو شتی لە پیناوی ژیاندا تەرخان بکری، دەبی ئامانجی فیکرو پرەنسیپ وبیروباوەرەکان بریتی بی لە مرۆڤ وژیان، مومکین نییە وناشبی ژیان ببی هۆیەك یان ببی بەکەرەستەیەك لە پیناوی شتیکی تردا.

* ئەمە گەورەترین نرخ وبەهای وجودی بوونەوەری بەشەرییە کە هیچ نرخ و بەهایەکی تر لە سەروویەوە نییە. نرخی فیکر وبیروباوەرەکان چییە ئەگەر وجودی بوونەوەر دەولەمەندترو پرتری نەکا.

- بەلی ژیان لە خۆیدا بەهایەکی گەورەیە، ئەمەیە خەباتی من لەم دنیایە و ئەمەیە گرفتی من، ئەوە ئاسان نییە بژیت، قبولکردنی مردن زۆر ئاسانترە لە قبولکردنی ژیان.

*بەڵام چەکەکانی تۆ بیهیز نین، تۆ بیست وهەشت پیتت کرد بە مولکی خۆتو کۆمەلی سوپای گەورە وبەهیزت لی دروست کردن.

- کۆمەلی سوپا لەسەر کاغەز(8).

* بەڵام سوپاکانی تۆ سوپای چالاکن وکاریگەرییەکی گەورەیان هەیە، ڕاستە تۆ نەبوویتە زەعیمیکی سیاسیی بەڵام بە فیعلی بوویت بە زەعیمی بیست وهەشت پیت کە بریتین لە پیتی هیجای عەرەبی، بەو پیتانە سوپایەکت لە شیعر وفیکرو هەلویست دروست کرد. چۆن ئەزموونی فیکری وئیبداعیی خۆت هەلدەسەنگینی؟

- ئەمە پرسیاریکی زۆر جوانەو زۆریش موحریجە وزۆریش زیرەکانەیە. بەڕاستگۆییەکی تەواوەوە وا هەستدەکەم هەموو ڕۆژی سەرلەنوی دەست پیدەکەم تا

PDF4Kurd

ئەو سوپایە پێکبهێنم، هەستکردنیش بە دەست پێکردن لەهەموو رۆژێکدا، هەستکردنی کەسێکە لە ئاسۆیەکی نادیاردا رێدەکا ونازانی چۆن دەست پێدەکاو چۆنیش تەواو دەبێ، بەم مانایە واهەستدەکەم هیچ شتێکم بەدی نەهێناوە، بۆیە هیوادارم مردن بەر لە وادەی خۆی نەمباتەوە بەلکو بتوانم شتێك بەدی بهێنم، ئارەزوو وگرفتی من ئەوەیە ئەوەی کە خواستم بوو جێبەجێی بکەم هێشتا پێی نەگەیشتووم و جێبەجێیم نەکردووە.

* ناگەیت بەڵام رۆشنایی دەبەخشیت.

– هیوادارم وا بێت، لەو باوەڕەدام کە دەبێ وابێت، ئەوەی دەمەوێ هێشتا پێی نەگەیشتووم.

* ئەدۆنیس، من ستایشت ناکەم، بەڵام رێگەم بدە رستەیەك بلێم، ئەو رستەیەش کورتەی ئەو بۆچوونەمە کە لە ماوەی سێ ساڵی خوێندنەوەی شیعرەکانت وفیکرو شەرەکانت پێکم هێناوە: تۆ شاعیرێکی مەزن ومرۆڤێکی خانە دانیت.

پەراویزەکانی بەشی یەکەم:

1–نەواویس: گۆڕی فیرعەونەکانی میسر.

2–لەم دواییەدا قورعەی (گرووپی بەرەنگار بوونەوەی تەتبیع) کەوتە سەر سمیح القاسم–ی شاعیر. ئەم گرووپە هەمیشە پێویستییان بە نێچیرێك هەیە، وەك چۆن دەسەڵاتەکان پێویستییان بە جەلادو کاهین و ریش سپی هەیە.

3–بیروت، دار مجلە (شعر)، 1957.

4–(قصابین) ئەو گوندەیە شاعیری تێدا ژیاوە، دەکەوێتە باکووری سووریا لە تەنیشت شاری (جبلە)ی مێژوویی لە ناوچەی (اللاذقیة)، ئەدۆنیس لە چەندین قەسیدەدا ناوی ئەو گوندەی هێناوە، بە تایبەتی لە دیوانی (مفرد بصیغة الجمع).

PDF4Kurd

5–لە رۆژێکی زستاندا باران بە خور دایدەکرد، ئەدۆنیس لە قوتابخانەیەکی دووەرەوە. بەپێ بەرەو ماڵەوە دەگەڕایەوە، ئەوەندەی نەمابوو ئاوی رووبارەکە راپێچی بکات، ئەم رووداوە بووە هۆیەك کە واز لە قوتابخانە بێنێ.

پەراوێزەکانی بەشی دووەم:

1–ئەدۆنیس دووجار گریا، جاری یەکەم کاتێ برادەرانی منداڵی بیرکەوتەوە، جاری دووەم کاتێ باسی زیندانی کرد.

2–ئەم بەرنامەیە لە کەناڵی فەزایی لوبنانی LBC لە ساڵی 1998 پەخش کرا.

3–عەبلە خوری لە ساڵی 1919 لە ناوچەی (الكفير)ی لوبنانی لە دایك بووە، ئەسڵی خێزانەکەی سەر بە گوندی (عين حليا)یە لە ناوچەی (زبدانی)ی سووری، لە ساڵی 1949 لە ئێستگەی سوریا کاری کردووەو یەکەم ئافرەت بوو وەك بێژەر کاری کردبێ. لە ریکەوتی 1992/11/12 کۆچی دوایی کرد.

4–ناوی تەواوی ئەدۆنیس بە پێی ناسنامەکەی: عەلی ئەحمەد ئەسبر، سەرەتا بەناوی عەلی ئەحمەد سەعید دەینووسی لەتەك ناوی ئەدۆنیس کە پاشان هەر بەو ناوەی دووەم دەینووسی و ناودار بوو. ئەدۆنیس لە ساڵی 1930 لە گوندی (قصابين) لە سوریا لە دایك بووە، لە ساڵی 1956 بۆ یەکجاری چووەتە لوبنان و لەویدا جێگیر بووە. لە ساڵی 1957 لە دامەزراندنی گۆڤاری (شیعر) بەشداریی کردو بوو بە سەرنووسەر، ئەم گۆڤارە تاساڵی 1963 بەردەوام دەردەچوو. پاشان گۆڤاری (مواقف)ی دامەزراند کە تا ئێستاش دەردەچێ. وەك مامۆستای ئەدەبی عەرەبی لە کۆلێجی پەروەردەی زانکۆی لوبنانیدا دەرسی وتۆتەوەو تا ساڵی 1978 بەردەوام بووەو پاشان گواستراوەتەوە بۆ کۆلێجی ئەدەبیاتی هەمان زانکۆ. لە زانکۆی قەدیس یوسف لە بەیرووت بروانامەی دکتۆرای دەوڵەتی لە ئەدەب بەدەست هینا، تێزی دکتۆرانامەکەی بە ناوی (الثابت و المتحول: بحث في الأتباع و الأبداع عند العرب) لە چواربەشدا. (ئەم زانیارییانەم لە کتێبی–الأسلام و الحداثة، ندوة مواقف، دار الساقي، ط1، 1990–وەرگرتووە "وەرگێر").

5–ئەنتوان سەعادە: دامەزرێنەری حزبی سووری نەتەوەیی کۆمەڵایەتییە، یەکێکە لە گەورە رووناکبیرەکانی عەرەب لە سەدەی بیستەم. لە 1904/3/1 لە دایك بووەو لە ریکەوتی 1949/7/8

PDF4Kurd

دەسەڵاتی لوبنانی، لە پاش موحاکەمەیەکی شەکلی بە تۆمەتی خۆئامادەکردن بۆ شۆرش لە دژی رژێم، لە سیدارەی داوە.

6–المزه: بەندیخانەیەکی ناودارە لە سوریا.

7–بنات یعقوب: پردیکە سوریا بە فەلەستین دەگەیەنیت، ئەوکاتەی ئەدۆنیس لەویدا خزمەتی سەربازیی دەکردو ئەرکی عەسکەریی لەسەر نەبوو، ئەو دەرفەتەی قۆستەوەو گەلێ بەرهەمی بە زمانی فەرەنسی خوێندەوە، بۆ نموونە: ریلکەو ماکس جاکوبو ئەپۆلینیرو رینێ شارو جیمس جۆیس، هەر لەویشدا قەسیدەی (مجنون بین الموتی)ی نووسی کە پاشان لە ژمارە (1)ی گۆڤاری (شیعر)دا بڵاوکرایەوە.

8–لیرەشدا چاوەکانی ئەدۆنیس پر بوون لە فرمیسك، کاتێ بیر لە هەلویستە جوانەکان دەکاتەوە یەکسەر چاوەکانی تەر دەبن.

9–ئەم یانەیە مینبەریکی رۆشنبیریی (جمعیة العروة الوثقی) بوو لە زانکۆی ئەمەریکی لە بەیرووت، لە نیو کەشوهەوای ئەو کۆمەلەیەدا ژمارەیەك ناسیونالیستی عەرەب چالاکانە کاریان دەکرد، بۆ نموونە: قسطنطین زریق، ولید الخالدي، جورج حبش، رامز شحادة، برهان الدجاني، هاني الهندي، احمد الخطیب.

10– د. قوستەنتین زورەیق : روناکبیریکی ناسراوی سوریا، لە سالی 1909 لە دیمەشق لە دایك بووە، سەرۆکی زانکۆی سوریا بوو، لە سالی 1952 چووەتە لوبنانو پاشتر بوو بە سەرۆکی زانکۆی ئەمریکی لە بەیرووت.

پەراویزەکانی بەشی سییەم:

1–البئر الأولی ناونیشانی بیۆگرافیاکەی جبرا ئیبراهیم جبرایە.

2–الحسین بن حمدان الخصیبی (260–346)هیجری لە میسر لە دایك بووەو پاشان چووەتە عیراقو دواجاریش بۆ لای سیف الدوله الحمدانی لە حەلەب، ریگەی سۆفیگەری گرتووەو پاشان بووە بە سەرۆکی رۆحیی عەلەوییەکان. المنتجب العانی (595 ه) شاعیر بووە. الحسن المکزون (583 ه) میری سنجار بووەو پاشان چووەتە ناو دنیای سۆفیگەرییەوەو چەندین شیعری پر لە رەمزو تەمو مژی نووسیوەو لە دیمەشق کۆچی دوایی کردووە. النفری: ناوی محەمەد بن عبدالجبار النفری–یە لە سالی (965 ه) کۆچی دوایی کردووە، لە بەرهەمەکانی (المواقف)و

PDF4Kurd

(المخاطبات)، ئەدۆنیس گۆڤارەکەی ناو ناوە (مواقف). محی الدین ابن عربی: لە ئەندەلوس لە دایك بووەو لە دیمەشق لە سالی 1240 ز کۆچی دوایی کردووە، لە بەرهەمەکانی؛ (ترجمان الأشواق)و (فصوص الحکم).

3–فریدریك هیگل (1770–1831) فەیلەسووفیکی ئەلمانییەو کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر فیکری سەدەی نۆزدە هەبووە.

4– تۆمای ئەکوینی راهیبیکی دۆمنیکانییە، لە سالی (1225)ز لە ئیتالیا لە دایك بووەو لە سالی 1274ز کۆچی دوایی کردووە.

5–ئەم کتیبە لە نیوان سالانی 1964و 1968 لە بەیرووت بە سێ بەش چاپ کراوە.

6–هەشت بەشی ئەم کتیبە لە گۆڤاری (الزوبعة) بلاوکراوەتەوە کە لە سالی 1942 لە بۆینیس ئایرس دەردەچوو، پاشان لە سالی 1943 لە کتیبیکی سەربەخۆدا چاپ کرا.

7–ئەم قەسیدەیە بە رادەیەکی زۆر ناودار بوو بە تایبەتی لە دوای لە سیدارەدانی ئەنتوان سەعادە لە 1949/7/8 بلاوکرایەوەو پاشان لە سالی 1954 لە دیمەشق لە کتیبیکدا چاپ کراوە.

بدوی الجبل: شاعیرو سیاسیو خەباتگیرە، لە سالی 1908 لە دایك بووەو ناوی محمد سلیمان الأحمد–ە، لە دژی ئینتیدابی فەرەنسی خەباتی کردووە، لە سەردەمی سەربەخۆییشدا بووە بە وەزیر، لە ریکەوتی 1981/1/19 کۆچی دوایی کردووە.

8– سەعید عەقل شاعیریکی لوبنانییەو بە رەسەن سوورییە، لە سالی 1912 لە دایك بووە.

9–جەواهیری: دوا نوینەری قەسیدەی کلاسیکیی عەرەبییە، لە 1899/7/26 لە شاری نەجەف لە عیراق لە دایك بووە، لە 1997/7/27 لە دیمەشق کۆچی دوایی کردووە.

10–هیراکلیتس: لە سالی 576 پ.ز لە شاری ئەفسسی یۆنانی لە دایك بووە، دەیووت: جیهان لەیەك کاتدا یەك جیهانەو فرە جیهانیشە، ناونیشانی دیوانەکەی ئەدۆنیس (مفرد بصیغه الجمع) لەو وتەیەی هیراکلیتس وەرگیراوە.

فریدریك نیچە: یەکیکە لەو بیرمەندانەی کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر فیکری هاوچەرخ جیهیشتووە، لە 1844/10/15 لە ئەلمانیا لە دایك بووە، لە سالی 1900 کۆچی دوایی کردووە، لە بەرهەمەکانی: (هکذا تکلم زرادشت) و (ارادة القوة).

پەراویزەکانی بەشی چوارەم:

PDF4Kurd

1 –ئەدۆنیس دەڵێ: (بەراستی ئەمە دیاردەیەکی سەرسورهێنەرە کە لەرووی لاهووتییەوە فیکریکی ئایینی– بە مانای قوڵوتایبەتی ئەو دەستەواژەیە– لە لوبناندا نەبینین، بۆ نموونە ئیمە کتێبێك یان تویژینەوەیەك نابینین کە لە فیکری هاوچەرخی ئایینیدا بەشداریکردنێکی لوبنانییانە پیشان بدات (...) لە لوبناندا فیکریکی ئایینی خولقینەر نییەو ئایینیش ئامادەبوونێکی رۆشنبیریی نییە کە بەشداری لە نویکردنەوەی (بینین) بکاو لە گیروگرفتەکانی ژیان تیبگات (...)بگرە ئاین لە لوبناندا بریتییە لە کۆمەڵێ سرووت) (ئەدۆنیس، ها انت ایها الوقت، بیروت–دار الأداب، 1993)

2–سەعدوللا وەنوس: لە ساڵی 1941 لە سوریا لەدایك بووە، یەکێکە لە باشترین نووسەرانی شانۆی عەرەبی، لە ریکەوتی 1997/5/15 بە نەخۆشیی شیرپەنجە کۆچی دوایی کردووە، لە بەرهەمەکانی ..(فیلەکەت ئەی خاوەن شکۆ)و (پاشا پاشایە).

3–ئەنتۆنیۆ گرامشی.. یەکێکە لە کۆمۆنیستە دیارەکانی ئیتالیا لە 1889/1/27 لە دایك بووەو لە 1937/4/27 کۆچی دوایی کردووە.

4–یوسف الخال: شاعیریکی سورییەو لە 1917/12/25 لە دایك بووە، یەکەم کۆمەڵە شیعری لە ساڵی 1944 بە ناوی (ئازادی) چاپ کردووە. محەمەد الماغوت: لە ساڵی 1934 لە سوریا لە دایك بووە لە پەنجاکاندا بەهۆی ئەندامیتی لە حزبی سوری نەتەوەیی بەرەو بەیروت هەڵاتووە بەڵام لە ساڵی 1962 گەراوەتەوە بۆ سوریا، یەکێکە لە دیارترین شاعیرانی پەخشانە شیعر. نذیر العظمة: لە ساڵی 1930 لە دیمەشق لەدایك بووە، لە ساڵی 1956 چۆتە لوبنان، نزیکەی 8 کۆمەڵە شیعری چاپکراوی هەیە. فوئاد رفقە: لە ساڵی 1930 لە سوریا لەدایك بووە، لەو کودەتا شیعرییەدا بەشداری کردووە، کە گۆڤاری (شیعر) ریبەرایەتیی دەکرد. کەمال خیربك: لە سوریا لە دایك بووە لە ریکەوتی 1980/11/5 لەبەیروت تیرۆر کرا، پاش ئەوەی وازی لە شیعر هینا چووە ریزەکانی خەباتی فەلەستینیو بە نهێنی کاری دەکرد، چەند دیوانە شیعریکی چاپکراوی هەیە لەگەڵ کۆمەڵێ بەرهەمی تر کە تا ئیستا چاپ نەکراون.

5–سەعدی یوسف: شاعیریکی عیراقییەو لە ساڵی 1932 لە دایك بووە، چواردە دیوانە شیعری هەیە، یەکەم دیوانە شیعری لە ساڵی 1952 بە ناوی (القرصان) چاپ کردووە، لە زمانی ئینگلیزییەوە بەرهەمەکانی کافکاو ریتسۆسو لۆرکای وەرگیراوە.

6–جۆرج صەیدەح: شاعیریکی مهجەری سورییە لە ساڵی 1893 لە دیمەشق لە دایك بووەو لە ریکەوتی 1978/10/10 لە پاریس کۆچی دوایی کردووە.

PDF4Kurd

7–خلیل بن احمەد الفراهیدی: دانەری زانستی عەروزە، خاوەنی کتیبی (الجمل في النحو)، لە 175هیجری کۆچی دوایی کردووە.

8–میشیل عەفلەق : لە سالی 1910 لە دیمەشق لەدایك بووە لە سالی 1932 لە زانکۆی سۆربۆن مۆلەتی لە میژوو وەرگرتووە، لە سالی 1948 لە شەرەکانی فەلەستیندا بەشداریی کردووە، لە 1947/4/7 حزبی بەعسی عەرەبی ئیشتراکی دامەزراندووە کە لەسالی 1963 لە سوریا و عیراق دەسەلاتیان گرتە دەست، لە ریکەوتی 1989/6/24 لە پاریس کۆچی دوایی کردووەو لە بەغدا نیژراوە.

9–زەکەریا تامر: لە سالی 1931 لە دیمەشق لەدایك بووە، لە وەزارەتی راگەیاندن وەك چاودیر کاری کردووە، لە بەرهەمەکانی: (صهیل الجواد الأبیض) و (النمور في الیوم العاشر). علي الجندي: لە سوریا لە دایك بووەو چۆتە ریزەکانی حزبی بەعس، لە وەزارەتی راگەیاندن بووە بە بەریوەبەری هەوالەکان، لە سالی 1962 یەکەم کۆمەلە شیعری بە ناوی (الرایة المنکوسة) چاپ کردووە.

پەراویزەکانی بەشی پینجەم:

1– توفیق صایغ: خەلکی سوریایەو لە 1923/12/14 لەگوندیکی شاری – السویدا – لەدایك بووە، لەگەڵ خیزانەکەی بەرەو فەلەستین کۆچیان کردووەو لەسالی 1948 پەنای بۆ لوبنان بردووە، لە نۆڤەمبەری سالی 1962 تائایاری سالی 1967 گۆڤاری (دیالۆگ)ی دەرکردووە لەسالی 1973 لەئەمریکا کۆچی دوایی کردووە.

2–میشال طراد: شاعیریکی لوبنانییەو بەزمانی میللی دەینووسی، لە1912/10/21 لەدایك بووەو لە1998/2/8 کۆچی دوایی کردووە طلال حیدر: شاعیریکی لوبنانییەو لە 1937/8/22 لە بعلبك لەدایکبووە.

3– ئەدۆنیس دەلێ: (بەهای هونەری لەدەستپیکردنی زەمەنیدا نییە، بەشار بن بورد لەمیژووی شیعری عەرەبیدا دەستی بەتازەگەریی شیعری عەرەبی کرد، کەچی ئەبونەواس کەلەدوای ئەوهات، لەویش مەزنترە، لوی بیرتراندی شاعیری فەرەنسی یەکەمین کەس بوو لەئەدەبی فەرەنسیدا پەخشانە شیعری نووسی کەچی لەرووی شیعرییەوە بە بۆدلیرو رامبۆو مالارمێ بەراورد ناکرێ. واتە مەرج نییە دەسپیشخەریی زەمەن بەزەوورەت دەستپیشخەری هونەری یان ئیبداعیش بیت) بروانە ئەو چاوپیکەوتنەی لەژمارە 405ی گۆڤاری (الوسط) لە 1999/11/1 دا بلاوکراوەتەوە.

PDF4Kurd

ئیمەش بەشیکی ئەو چاوپیکەوتنەمان وەرگیراوەو لەژمارە 303ی (برایەتی ئەدەبو هونەر) لە 2000/11/17 بلاو کراوەتەوە. هەروەها بروانە لاپەرە(   ) ی ئەم کتیبە .

4- لەم ماوەیەدا ئەدۆنیس پیشانگایەکی شیوەکاریی لەگەلەریی (ئەربیا) لەپاریس کردەوە کەبۆماوەی مانگیك بەردەوام دەبیٚ و تیایدا کۆمەلیٚ تابلۆی پر لەهەستی شیعریی نمایش کردووە، پیشانگاکە لە 2000/11/10دا کرایەوە تا 2001/1/15 بەردەوام دەبیٚ. (رۆژنامەی – الحیاە– ژمارە 13780 لە 2000/12/3).

پەراویزەکانی بەشی شەشەم:

1–سلیمان القانونی: لەگەڵ سولتانەکانی عوسمانیدا ژیاوەو پیاویکی زۆر ناودار بووە، لەسەردەمی ئەودا دەولەتی عوسمانی گەیشتە لوتکەی گەشانەوە. یاساو شەرائعی دارشتووەو گەلیٚ چاکسازیی لە بواری ئەدەبو هونەرەکاندا کردووەو چەندین کۆمیسیۆنی بۆ ئەوروپا ناردووە. لە سالی 1520ز لە دایك بووەو لە سالی 1566ز کۆچی دوایی کردووە.

مدحت پاشا: خاوەنی دەستووری عوسمانییەو والی سوریا بوو، پاشان بووە بە (صدرالاعظم). لە سالی 1822 لە دایك بووەو لە سالی 1884 لە زیندان کۆچی دوایی کردووە.

محمد علی الکبیر: لە سالی 1805 لە دایك بووەو لە سالی 1849 کۆچی دوایی کردووە. هەولیدا حوکمیکی عەرەبی لە نیوان میسرو شام دروست بکات.

2–محمود سامی البارودی: لە شاعیرانی سەردەمی رینیسانسی عەرەبییە، لە سالی 1840 لە قاهیرە لە دایك بووەو لە سالی 1904 هەر لەویدا کۆچی دوایی کردووە.

ولی‌الدین یکن: لە سالی 1873 لە ئوستانە لە دایك بووە، لە سالی 1921 لە قاهیرە کۆچی دوایی کردووە، بەردەوام لە دژی زولمو ستەم خەباتی دەکرد، لە بەرهەمەکانی: (الصحائف السود).

الامام عبدالرحمان الاورعی: فەقیهیکی موسلمانەو لە سالی 707ز لە بەعلەبەك لە دایك بووە، لە سالی 774ز لە بەیرووت کۆچی دوایی کردووە. لە بەرهەمەکانی:(س السنن)و (المسائل).

3–ئەدۆنیس سەر بە تایەفەی عەلەوییە، ئەم تایەفەیە کۆمەلیٚ ناوی گەورەی تیاهەلکەوتووە، بە تایبەتی لە شیعرو هونەرو رۆشنبیریو سیاسەتدا لەوانە: بدوی الجبل، سعدالله ونوس، زکی الاورسوزی، صالح العلی، حیدر حیدرو زۆری تریش.

PDF4Kurd

4-جورج حنین: لە 1914/11/20 لە قاهیرە لە دایك بووە، لە سالی 1937 گرووپی "هونەرو ئازادی"ی دامەزراندو لە سالی 1938 یەکەم دیوانە شیعری چاپ کرد، کەسیکی ترۆتسکیست بوو، پەیوەندیی هاورییەتی لەگەڵ ئەندرێ بریتۆن زۆر نزیك بوو، لە سالی 1973 کۆچی دوایی کردووە،.

خانم جویس منصور: لە سالی 1928 لە ئینگلتەرە لەدایك بووە، بە مندالی لەگەڵ خیزانەکەیدا هاتوونەتە قاهیرە، لە قاهیرە هینری میشۆی شاعیری ناسیوەو شیعرەکانی پیشان داوە، ئەویش زۆر سەرسام بووە پیی و پاشان بۆ پاریس بانگهیشتی کردووە، ئەم خانمەش لە سەرەتای پەنجاکاندا چووەتە پاریس و لەویدا ئەندرێ بریتۆنی ناسیوە.

رمسیس یونان: لەسالی 1913 لە دایك بووە، لە سالی 1923 قوتابخانەی هونەرە بالاکانی تەواوکردووە، بەشدار بووە لە دامەزراندنی گرووپی "هونەرو ئازادی"، لە 1966/12/25 لە قاهیرە کۆچی دوایی کردووە.

5-ئەم ناوە لەبنەرەتدا لەوشەی "بارناسوس"ەوە هاتووە کە ناوی شاخیکە لە یۆنان و دوو لوتکەی هەیە، گریکەکان باوەریان وابوو ئەپۆلۆی خواوەند لە لوتکەیەکیدا دەژی و خواوەندەکانی هونەریش لە لوتکەکەی تریدا دەژین، پاشان ئەم مانایە فراوانتر بووەوەو تیکرای شیعرو شاعیرانی گرتەوە. بەرناسیزم قوتابخانەیەکی شیعرییەو لە کۆتایی سەدەی نۆزدە لە فەرەنسە دامەزراوە، ئەم ناوەشیان لە گۆڤاریکی ئەدەبی وەرگرتووە بە ناوی (بەرناسوسی هاوچەرخ) کە لە سالی 1866 دەرچووەو لە سالی 1876 وەستاوە، ستیڤان مالارمێ یەکێ بوو لەو شاعیرە گرنگانەی لەو گۆڤارەدا دەینووسی.

6-سوریالیزم: زاراوەیەکە شاعیری فەرەنسایی گیوم ئەپۆلینیر(1880-1918) لە سالی 1917دا دایهیناوە. لە سالی 1924 یشدا ئەندرێ بریتۆن مانیفیستی سوریالیزمی دەرکردو لە دایك بوونی رەوتیکی نویی شیعریی راگەیاند کە ناوی لینا "سوریالیزم". سوریالیزمیش بزووتنەوەیەکی هونەرییەو رەگی ئەم رەوتە شیعرییە لە قەسیدەکانی رامبۆو لە "گۆرانییەکانی مالدۆرۆر"ی لۆتریامۆن هەیە، سوریالیزم هەر لە سەرەتاوە بەرەو ئەوە دەچوو داهینان لە کۆتەکانی عەقڵ و ئایین رزگار بکات، ئەم رەوتە هونەرییە لە راستیدا بزووتنەوەیەکە لە دژی ستەم و سەرکوت و داپلۆسین و پۆلیسی فیکری، ئازادیش لە ریگەی لەنیو بردنی سانسۆری ئاگایی و لە میانی خەیالەوە بەدی دیت کە دەبێ لەویوە عەقلی ناوەوەش رزگار بکرێ. سوریالیزم دریژە پیدانی

PDF4Kurd

دادایزمە کە تریستان تزاراو فیلیپ سۆبۆ دایانمەزراند. لە نیوان ساڵانی 1930 تا 1940 سوریالیزم بە رادەیەکی زۆر گەشەی کرد بەڵام لە پاش داگیرکردنی پاریس لەلایەن هیزەکانی ئەلمانیاوە، بنکەی ئەم بزووتنەوەیە گواسترایەوە بۆ ئەمریکاو پاشان وردە وردە خامۆش بۆوەو نەما. بەڵام لەو میژووە کورتەدا کۆمەڵێ ناوی گەورەی بەرهەم هینا، بۆ نموونە: ئەنتۆنین ئارتۆ، سلڤادۆر دالی، لویس بۆنۆیل، ئەلبیرتۆ جیاکۆمیتی، ماکس ئەرنست، رینێ شار، ئۆکتاڤیۆ پاز.

7–ابن تیمیة: ناوی تەواوی–تقی الدین احمد بن تیمیة–، فەقیهیکی حەنبەلییە، لە ساڵی 1263 ز لە سوریا لە دایك بووە، لە ساڵی 1328 ز لە زیندان کۆچی دوایی کردووە.

پەراویزەکانی بەشی حەوتەم:

1– ئەم دیوانە (الکتاب: امس المکان الآن) یەك قەسیدەی دووروودریژە وبونیادیکی شەبەکییانەی هەیە وبەشیوەیەکی ئۆرکیسترالی دادەبەزی و هەڵدەکشی وخامۆش دەبی وبلند دەبیتەوە ودەقیژینی و دەچرپینی و ون دەبی و دەردەکەویتەوە ولە بزاوتیکی پیکداچوودا شپرزە دەبی وهیوریش دەبیتەوە و ئاماژە بۆ دەریای میژووییمان دەکا. ئەم کتیبە لە ساڵی 1995 بە دوو بەش لە (دار الساقی) دا لە بەیرووت چاپ کراوە.

2– مالارمی: یەکیکە لە دیارترین شاعیرانی سیمبۆلیزم، لە 1842/3/18 لە پاریس لە دایك بووە ولە 1898/9/9 کۆچی دوایی کردووە.

3– ئۆلیس Ulysse لە جەنگی تەروادە یەکی بوو لە پاڵەوانە ئەفسانەییەکانی یۆنان. پاشای ئیتاکا و میردی پینلۆپ بووە، قارەمانیتی ئەم پاڵەوانە لە (ئۆدیسە)ی هۆمیرۆسدا باسکراوە. جیمس جۆیسیش لە ساڵی 1922 رۆمانی (یۆلیسیس) ی لەم کارەکتەرەوە دارشتووە. جۆیس رۆمانووسیکی ئەمریکی بەرەسەن ئیرلەندییە، لە ساڵی 1882 لە دایك بووە لە ساڵی 1941 کۆچی داویی کردووە.

4– جورج تەرابیشی: نقد نقد العقل العربي، دار الساقي . بیروت . 1996.

5– جۆرج تەرابیشی: نووسەر و رووناکبیریکی سوورییە، لە ساڵی 1931 لە شاری حەلەب لە دایك بووە، لە ساڵی 1972 چۆتە لوبنان وپاشان لە سەرەتای هەشتاکاندا چووەتە پاریس، گەلی کتیبی وەرگیراوە وئەم کتیبانەشی نووسیوە (شرق وغرب / رجولة وانوثة) 1989، (مذبحة التراث في الثقافة العربية المعاصرة) 1993.

PDF4Kurd

محمد عابد الجابری: روناکبیریکی مەغریبی یە، لە 1935/12/27 لە دایك بووە، لە سالی 1970 بروانامەی دکتۆرای لە زانکۆی (الرباط) وەرگرتووە وئیستا لە هەمان زانکۆدا مامۆستای فەلسەفە و فیکری ئیسلامییە. لە کتیبەکانی : (نحن والتراث) 1980، (الخطاب العربي المعاصر) 1982، (بنية العقل العربي) 1986...هتد.

محمد ئارکۆن: روناکبیریکی جەزائیرییە وە لە پاریس دەژی، لە سالی 1969 بروانامەی دکتۆرای بەدەست هیناوە، لە زانکۆی سۆربۆندا مامۆستای میژووی فیکری ئیسلامییە. لە کتیبەکانی (الفكر الاسلامي ـ قراءة علمية) 1987، (الاسلام، اوروبا، الغرب) 1995، (قضايا في نقد العقل الديني) 1998، (الفكر الاصولي واستحالة التأصيل) 1999.

عبدالله العروی: روناکبیریکی مەغریبی یە، لە 1933/11/7 لە دایك بووە، یەکیکە لە دامەزرینەرانی یەکیتی نیشتمانی هیزە میللییەکان. لە کتیبەکانی (الايدولوجية العربية المعاصرة) 1967، (العرب والفكر التاريخي) 1970، (مفهوم التاريخ) 1992، (مفهوم العقل) 1996.

حسن حنفی: روناکبیریکی میسرییە و لە سالی 1935 لە قاهیرە لە دایك بووە، سەرۆکی بەشی فەلسەفەیە لە کۆلیجی ئەدەبیاتی زانکۆی قاهیرە. لە کتیبەکانی: (مقدمه فى علم الاستغراب) و (التراث والتجديد) و (من العيقدة الى الثورة).

6- کتیبی (فى الشعر الجاهلى) ی طە حسین بۆ یەکەمجار لە سالی 1926 لە قاهیرە چاپ کراوە.

7- منصور فهمی: نووسەریکی میسریە لە سالی 1886 لە دایك بووە لە پاریس خویندنی تەواو کردوە، لە سالی 1959 کۆچی دوایی کردووە. لە سالی 1913 دا کتیبیکی نووسیوە بە ناوی (احوال المرأة في الاسلام) ئەم کتیبە هەر لە زانکۆدا هەلگیرا بوو وچاپ نەکرا تا لە سالی 1997 دا (دار الجمل) لە ئەلمانیا چاپی کرد.

8- علی عبدالرازق: لە سالی 1888 لە دایك بووە، لە سالی 1925 کتیبی (الاسلام واصول الحكم) ی نووسیوە، لە سالی 1971 کۆچی دوایی کردووە.

9- (خۆرهەلاتی ناوەراست) ناونیشانی رۆمانیکی ناوداری رۆماننووسی سعوودی (عبدالرحمن منيف) ە کە لە سالی 1977 لە بەیرووت چاپ کراوە.

10- ئەم کتیبەی ئەدۆنیس لە سالی 1974 لە چاپخانەی (دار العودة) لە بەیرووت چاپ کراوە.

11- ئەم کتیبەی جابری لە سالی 1984 لە چاپخانەی (دار الطليعة) لە بەیرووت چاپ کراوە.

PDF4Kurd

12- ئەم زانکۆیە لە دواییدا ناوەکەی گۆردراو بووبە : زانکۆی ئەمەریکی لە بەیرووت.
13- ئەمرۆ پیی دەوتری: زانکۆی قاهیرە.

پەراویزەکانی بەشی هەشتەم:

1- ئەو چینانەی زۆر هەژارن، زۆر تر کۆنەپەرستن، هەژاری بواریکی زیندووە کە نەخویندەواریو تاوانکاری تیایدا سەوز دەبی وپاشکەوتوویی ونەزانینی تیادا بلاو دەبیتەوە. لەم نیوەندەدا دەسەلاتەکان پیاوەکانی خۆیان ساز دەدەن وشەپۆلە فەندەمینیتالیزمەکانیش موریدەکانی خۆیان لە پیاوکوژان هەلدەبژیرن. ئاخۆ عەقلی دەستە بژیرە رۆشنگەرەکان دەتوانی ئەو تویژە بە دوای خۆیدا رابکیشی و نەهیلی ببنە ئامرازیکی سەرکوت وستەمکار ونەهیلی ببنە ئەو تویژە تاریکەی لە دژی رووناکبیرە ئازادەکان بووەستن.

2- جان پۆل سارتەر لە سالی 1958 و لە ساتەوەختی شۆرشی جەزائیریدا، بانگەوازیکی بلاوکردەوە وتیایدا داوای لە لاوە فەرەنسییەکان کرد خزمەتی سەربازی رەت بکەنەوە وسەرۆك دیگۆل بە جەلاد وەسف بکەن، وەزیری ناوخۆش پیشنیاری کرد سارتەر بگرن وزیندانی بکەن، بەلام دیگۆل وتی: ئایا دەشی ڤۆلتیر زیندانی بکری؟

3- ئالتۆسیر: رووناکبیریکی مارکسیی گەورەیە، لە سالی 1918 لە دایك بووە، دوچاری شیزۆفرینیایەکی توند بوو ولە ریکەوتی 1980/11/16 ژنەکەی خۆی خنکاند، خۆشی لە ریکەوتی 1990/10/22 کۆچی دوایی کرد. (فۆکۆیاما) ئەمریکییە وبەرەگەز ژاپۆنییە لە سالی 1952 لە شیکاگۆ لە دایك بووە، لە سالی 1989 وتارە بەناوبانگەکەی بە ناوی (کۆتایی میژوو) نووسیوە. هنتنگتۆن لە سالی 1927 لە نیویۆرك لە دایك بووەو لە سالی 1993 وتارە بەناوبانگەکەی بەناوی (ململانیی شارستانیەکان) نووسیوە. نوام چۆمسکی جوولەکەیەکی ئەمریکییە و بەرەچەلەك رووسیە، لە سالی 1928 لە دایك بووە. لیڤی شتراوس جوولەکەیەکی فەرنسییە ولە 1908/11/28 لە دایك بووە، (ئەنترۆپۆلۆژیای بویناگەری 1958) یەکیکە لە گرنگترین بەرهەمەکانی. (رۆلان بارت) نووسەریکی فەرەنسییە لە سالی 1915 لە دایك بووە وە لە سالی1980 بە کارەساتی ئۆتۆمۆبیل کۆچی داویی کردووە.

PDF4Kurd

4- هایدگەر: گرنگترین فەیلەسووفی سەدەی بیستەمە، لە 1889/9/26 لە ئەلمانیا لە دایك بووە، لە ساڵی1920 پەیوەندیی بە کاسۆلیکیەت پچریوە، لە ریکەوتی 1967/5/26 کۆچی دوایی کردووە. لەبەرهەمەکانی (الکینونە والزمان).

5- کۆپەر نیکۆس: زانایەکی گەردوونیی پۆلۆنییە لە ساڵی1473 لە دایك بووە، ئەم زانایە سەلماندی کە زەوی بە دەوری خۆیدا دەسووریتەوە و بە دەوری هەتاویشدا دەسووریتەوە لە ساڵی1543 کۆچی دوایی کردووە.

6- گالیلۆ: زانایەکی گەورەی زانستی فیزیا و گەردوون وبیرکاری یە، گالیلۆ ئەوەی سەلماند کە زەوی بە دەوری خۆردا دەسووریتەوە، پاشان کلیسە دژایەتییان کرد تاناچار بی لەو رایە پاشگەز بیتەوە.

7- جیهانگیری باوەریك یان تەوژمیك نییە تا رەتی بکەینەوە یان قبولی بکەین یان دژایەتی بکەین، بەلکو پیشکەوتنیکی میژوویە وبازادنیکی ژیاریشە کە دنیا راستەوخۆ کەتۆتە ژیر کاریگەریی شۆرشە زانستی وتەکنۆلۆژییەکان. بۆ زیاتر شارەزابوون بروانە ئەم کتیبەی (عەلی حەرب) ی رووناکبیری لوبنانی (علي حرب، حدیث النهایات: فتوحات العولمة ومأزق الهویة، الدار البیضاء- بیروت، المرکز الثقافي العربي، 1999).

پەراویزەکانی بەشی نۆیەم:

1_حسین مروە، لە 1987/2/18 لە بەیرووت تیرۆر کرا.

2_مهدی عامل، لە 1987/5/18 لە بەیرووت تیرۆر کرا.

3_فرج فودة، لە 1993/6/8 لە قاهیرە تیرۆر کرا.

4_نجیب محفوظ، لە 1994/10/14 هەولی تیرۆرکردنی دراوە.

5_رۆشنبیری هیرش نابات، بەلکو پرۆسەی بزاوتەکانی خۆی وگەشانەوەو رەونەقی خۆی دەکا، ئیدی فراوان دەبیتەوەو بە هەموو لایەکدا بلاّودەبیتەوە، لە راستیدا فراوانبوونەوەو بلاّوبوونەوە دوو خاسیەتی جەوهەریی رۆشنبیرین نەك هیرش وپەلاماردان. دۆخی رۆشنبیریی یۆنانی لە چاخی کۆندا بە مجۆرە بوو، دۆخی رۆشنبیریی عەرەبی لەسەدەکانی ناوەراستدا بەمجۆرە بوو، دۆخی رۆشنبیریی خۆرئاواییش لەم چەرخە نوییەی ئەمرۆماندا بەمجۆرەیە.

6_ئیبن راوەندی دەیووت: ئەگەر ئایین لەگەڵ عەقلدا ریك بیت ئەوا پیویستیمان پیی نییە، ئەگەر لەگەڵ عەقلیشدا جیاواز بیت ئەوا رەتی دەکەینەوە. ئیبن راوەندی لە ساڵی 210 ی هیجری لە

PDF4Kurd

دایك بووە و لە سالی 250 ی هیجری کۆچی دوایی کردووە، لە بەرهەمەکانی: (فضيحة المعتزلة) و (الزمرد).

7_دوو دیرە شیعری ئەبوعەلای مەعەری هەیە هەلویستی ئەو لە بارەی ئایین روونەکەنەوە:

اثنان اهل الارض ذو عقل

بلا دين ودين لاعقل له

افيقوا افيقوا ياغواة فأنما

دياناتكم مكر من القدماء

8_الوليد بن يزيد: خەلیفەیەکی ئومەوییە ولە سالی 707ز لە دایك بووە، لە پاش مەرگی هشام بن عبدالملك كراوە بە خەلیفە، لە سالی 744ز لە خەلافەت لابراوەو پاشان کوژراوە. کەسیکی شەهوانی بووە وحەزی لە شەراب وبەزم رەزمی ئاهەنگ وگۆرانی بووە.

9_المسعودی لە کتیبی (مروج الذهب ومعادن الجوهر) دا ئەم بابەتەی باسکردووە، ئەم کتیبە لە سالی 1964 لە قاهیرە چاپکراوە.

10_ئەلرازی: ناوی محەمەد کوری زەکەریا ئەلرازیە، نکولی لە پیغەمبەرایەتی دەکرد و کتیبە پیرۆزەکانی رەتدەکردەووە.لەکتیبەکانی (العلم الالهی) و(مخاريق الانبياء).

11_قاسم الشواف ئەم کتیبەی وەرگیراوەتە سەر زمانی عەرەبی و ئەدۆنیس پیشەکی بۆ نووسیوە، لە سالی 1996 لە دار الساقی لە بەیرووت چاپکراوە.

12_هەندی لە تویژەران وایدەبینن چیرۆکەکانی قورئان گیرانەوەی رووداوگەلیك نین کە بەراستی لە میژوودا روویاندابی، بەلام کۆمەلی حیکایەتن و مەبەستی مەوعیزە دادانیان تیا هەیە. لەبەر ئەوە نابی ئەو چیرۆکانە وەك کۆمەلی رووادوی راستەقینە تەماشا بکرین بەلکو وەك کۆمەلی هیما تەماشا دەکرین.

13_بروانە فەتوای ابو حمزة المصري (مصطفى كامل) لە رۆژنامەی (الحياة) لە 1997/5/1 کە ریگە بەیەکی لە میرەکانی گرووپی ئیسلامی جەزائیر (عنتر الزوابري) دەدا چیژ لە ئافرەتە جەزائیرییەکان وەربگری چونکە ئەوانە ژنی موشریکەکانن وەك چۆن ابوبكر الصديق ئەم کارەی لەگەڵ ژنی موشریکەکان کردووە.

پەراویزەکانی بەشی دەیەم:

1_جاك لانگ: فەرەنسییەکی یەهوودییە، لە سالی 1939 لە دایك بووە.لە سالی 1981 بووە بە وەزیری رۆشنبیریی فەرەنسا.

PDF4Kurd

2_یەهودا مینۆحین: یەهوودییەکی بە رەسەن رووسییە، لە سالی 1917 لە دایك بووە ولە سالی 1999 کۆچی دوایی کردووە.

3_گەرەکی (رامات غان) لە تەلئەبیب تا رادەیەکی زۆر بە گەرەکیکی عیراقی دادەنری.

4_قورئانی پیرۆز، سورەتی (التحريم)، ئایەتی (17).

5_(باخچەکانی ئاگر) و (مەلەکوتی با) لە قەسیدەی (ملك مهيار) و لە دیوانە شیعری (اغانی مهيار الدمشقی) دا، ئەم شیعرە بۆ یەکەمجار لە گۆڤاری (شيعر) سالی 1961لە بەیرووت بلاوکراوەتەوە.

6_ناونیشانی قەسیدەیەکە لە کۆمەلە شیعری (اغانی مهيار الدمشقی) دا.

7_بیروت، دار العودة، 1971.

8_ئەدۆنیس لە (اغاني مهيار الدمشقي) دا سوپاکانی خۆی لە درەخت وبەردو شیو وگژوگیاکان کورت دەکاتەوە ودەلی : (شجرة تغير اسمها وتأتي الي، حجر يغتسل بصوتي، سهل يكتسي بأوراقي...هذه جيوشي وسلاحي العشب).

سەرچاوە:

ئەم گفتوگۆیە لە 10 ژمارەی رۆژنامەی (القدس العربى) بلاوکراوەتەوە لە ژمارە (3468) هەتا (3477) لە 2000/7/5 هەتا 2000/7/16. پاشان لە دوو تویی کتیبیکدا لە سالی 2000 لە (المؤسسة العربية للدراسات والنشر) لە بەیروت چاپکرا.

هەندێ گفتوگۆی دیکە

ئەگەر ئیمە تەنیا دیوە جوانەکەی میژوومان ببینین واتە میژووی خۆمان نابینین !

دوا کتیبی شیعریي (ئةدؤنيس) ي شاعير، كتيبيكة بة نيوي (كيتاب) كة لة سالي (1995) لـة (دار الساقي) ضـاثكراوة، ئـةم كتيبـة لـة ناونيشـاني بابـةت وفؤرمـدا جياوازييةكي زؤري لةطةلأ ئةو ديوانة شيعريانةدا هةيـة كـة تائيستا ضـاثكراون، نةران وررووذاندووة.

PDF4Kurd

ئـەدۆنیس ئـەم كتیبـەی نـاو نـاوە (**الكتـاب ـ أمـس المكـان الان**) لـە خوارەوەشـدا نووسیویەتی (**مخطوطه تنسب الی المتنبي يحققها وينشرها أدونيس**) واتە، ئەمە دەستنووسێكە دەدرێتە پاڵ موتەنەبي و ئەدۆنیس لیي دەكۆڵیتەوە و بلاوي دەكاتەوە.

بۆ زیاتر شارەزابوون لەم كتیبەي ئەدۆنیس، بروانە گۆڤاري (**الموقف الثقافي**) ژمارە (5) سالي (1996) كە رەخنەگري عیراقي (**طـراد الكبيسي**) لیكۆلینەوەیـەكي جواني لەسەر فۆرم وناوەرۆكي دەقـەكان نووسیوە لـە تـەك هینانـەوەي چـەندین نموونە لە دەقەكان.

بە بۆنەي دەرچووني ئـەم كتیبـەوە كـە دواتـر لـە رۆژنامـە وگۆڤـارە ئەدەبیـە عەرەبییەكاندا زۆري لەسەر نووسرا، گۆڤاري (العالم) لە ژمارە (664) ي مانگي ئاداري سالي (1999) دا دیمانەیەكي لەگەڵ ئەدۆنیس سازكردووە، لیرەدا تـەواوي دیمانەكە وەردەگیرین چونكە ئەو بۆ چوونانەي لە فیكري رۆشنبیریكي گەورەي وەك ئەدۆنیس دەردەچي، شویني بایـەخ ئیدانیكـي گەورەیـە، رەخنـەكاني ئـەو لـە میـژوو وكۆمـەلگاي عـەرەبي، تـا ئەندازەیـەكي زۆر بەسـەر میژووكۆمەلگـەي ئیمەشدا دەچەسپي.

***دوا بەرهەمی تۆ بەناوی (الكتـاب) هـەر لـە ناونیشـانەكەیەوە تـا نـاوەرۆك وبونیـادی فۆرمەكـەی، گـەلێ پرسـیاری وروروژانـدووە، ئـاخۆ لـە كـاتی هـەلبژاردنی ناونیشـاكەیدا تاچ ئەندازەیەك قورئانی پیرۆز لە زەینی تۆدا ئامادە بووە؟ بیگومان لیرەدا (كتاب) ی (سیبویه) یش هەیە.**

– بیگومان ناتوانم قورئانی پیرۆز لەبیر بكەم كەناو نراوە (الكتاب) هەروەها ناشتوانم (سیبویه) لە بیربكەم، بەڵام جگە لەوانە چەندین كتیبی دیكەی ئایینی هەن، قورئانی پیرۆز بەو كۆمـەڵ و گرووپانـەی بـەر لـە سـەرهەلدانی ئیسـلام هـەبوون پییـان دەلـی (ئەهلی كیتاب)، ناوی (كتیب) لـە كەلـەپووری ئیسلامیدا هەیـە، ئەمـەش فیكرەیـەكی بنچینەییە سەبارەت بە گواستنەوەی قۆناغی زارەكـی بـۆ قۆنـاغی نووسـین. هـەروەك چۆن (سیبویه) خواستی ئەوە بوو كتیبیكـی بنچینـەیی بـۆ زانسـتی زمـانی عـەرەبی دابنێ، ئـەوا منیش خواسـتی خـۆم لـەوەدا ناشـارمەوە كـە دەمـەوی لـە تـیروانینی

PDF4Kurd

خۆمەوە کورتەی ئەزموونی خۆم لە پەیوەندیم بە شارستانیەت وکولتووری عەرەبییەوە پیشکەش بکەم، من ئەم کتێبەم بە ئەنقەست ناوناوە (کیتاب) تا هەمان ئەو ناوەی پێ ببەخشم هەروەها بۆ ئەوەی رەهەندیکی دیکەیشی بدەمێ کە رەهەندیکی بەربلاوو گشتیگرە بە جۆریك ناکری لە دوای (الکتاب) شیعرییانە قسە لەسەرشارستانیی عەرەبی بکەم، بەلکو لیرەدا سەبارەت بە پەیوەندی وبە تیگەیشتنم بۆ شارستانیی عەرەبی، دوا قسەی خۆم دەکەم، بەڵام ئەو ناولینانە ریژەییە چونکە لە خوارەوە ناونیشانیکی بچووکم بۆ دانا (الکتاب أمس المکان الان)، ئیتر لە چوارچیوەی چەمکی رەهای کتیبدا نەمامەوە، بەم جۆرە مەسافەیەك لە نیوان من ودەلالەتی ئایینی و وشەی کتیبدا هاتەکایەوە، ئەم وتە ئایینییە دەبەستمەوە بە شوین وجووڵانەوەی زەمەن وبزاڤی میژوو.

*ئەی سەبارەت بە بونیادی فۆرم کە لە (الکتاب) دا هەیە، چی دەڵیی؟

– بۆ ئەوەی خۆم بەم کولتووری عەرەبی وبەم میژووە عەرەبیەوە بگرم، دەبوایە خۆم لە ناو ئەو قەسیدەیە دەربهینم کە گشت توخمە خودی وبابەتییەکان بە بینایەکی یەکگرتوو وبەشیوەیەکی داخراو دەتویینیتەوە، من دەمەوی وینەیەکی لیکدراوی ئەم میژووە، بەرەهەندە جیاوازەکانیەوە، ببەخشم، لەبەر ئەوە ماوەیەکی زۆر خۆم خەریك کرد تا دواجار گەیشتمە ئەو بونیادی فۆرمەی لەم کتیبەدا هەیە، بەم جۆرە هەر لاپەرەیەك سی دەقی لەخۆگرتووە، دەقی لای راست (پەراوین) گریمانی ئەوەی لیدەکری کە یادەوەریی (موتەنەبی) بی: ری نیشاندەری من لەم زەمەنەدا، ئەم یادەوەرییەش لە سالی (11)ی کۆچییەوە دەستی پیکردووە، لیرەدا تەرکیزم کردۆتە سەر زۆربەی ئەو رووداوانەی بە میژووی ئیمەدا تیپەریون کە دەلالەتیکی سیاسییان لە پەیوەندیی نیوان دەسەلات وهاووڵاتیدا هەبووە، بەلام دەقی دووەمی هەمان لاپەرە ئیستلهامی ژیانی موتەنەبی دەکا، ئەمەش بە شیوەیەکی ئالۆز لە رووی سیاسی

PDF4Kurd

وکولتووری وکۆمەڵایەتییەوە تیکەڵ بە ژیانی عەرەبی بووە، نەك تەنیا لە ناو کۆمەلگەی عەرەبی بەلکو لە پەیوەندیی ئەم کۆمەلگەیە بەئەویترەوە، بەڵام دەقی سییەم بریتییە لە خاتیرەیەکی سەربەستی شیعریی، واتە بریتییە لە قسەی شاعیر پاش ئەوەی لە میژوو وژیانی رۆشنبیری وسیاسی کۆمەڵایەتی عەرەبی رادەمینی.

لەم فۆرمە نوییەدا ویستوومە ئەو لاپەرەیە فرەدەنگیی تیدا بی وەك درەختیك لقەکانی بە هەموو ئاراستەیەك دریژ بکاتەوە بەچەشنی کارلیك لە نیوان توخمەکانی ئەو لاپەرەیەدا هەبی تا لەو سیستمە تەقلیدیە دەرچین، هەروەها لە دەنگی لیریکیەتی ناو میژووی شیعری عەرەبی دەرچین، هەروەها ئەو دەنگە لیریکییەی بەسەر چووە، من لیرەدا شتەکان لە هەمان چرکەساتدا دەبینم، زۆریش سوودم لە هونەری سینەما وەرگرتووە چونکە شاشەی سینەما دەتوانی لەیەك ساتدا رابردوو وئیستا وپیشبینییەکانی ئایندەمان پیشان بدات، واتە تویژیکی تەواوی ژیانی فکری ودەروونی وهونەریی دەنوینی، ویستم لەهەر لاپەرەیەکدا تویژیکی خودیی بابەتی لە ژیانی کولتوور وسیاسی پیشکەش بکەم، لەبەر ئەوە، ئەم کتیبە سی کتیبە لە یەك کتیبدا، کتیبەکەشم دابەش کردۆتە سەر حەوت پاژ، هەر پاژیکیش لە بیست وهەشت دەق پیکدی واتە بە قەدەر ژمارەی پیتی ئەبجەدی، لە کۆتایی پاژەکەشدا بە (پەراویزە عەرەبییەکان) دا تیدەپەرم، پەراویزەکان بریتین لە گەورە نووسەران وشاعیران وروناکبیران، ئەوانەی بەشداری خولقاندنی شارستانیی عەرەبی وئیسلامییان کردووە، ئەوانیشم ناوناون (پەراویزەکان) چونکە چارەنووسی ئەوان وابوو هەمیشە دژایەتی دەکران و دەخرانە پەراویزەوە، یان لە بەر هەر هۆیەك بوایە دەکوژران.

*بەڵام بۆچی سووریت لەسەر ئەوەی تەنیا لایەنی رەشی میژووی عەرەبی ببینی وبینووسیتەوەو تەدوینی بکەی؟

PDF4Kurd

- بیەلە بامنیش بپرسم بۆچی ئەمرۆ گشت عەرەب بەدلرەقی و توند وتیژییەوە باسی ئیستا دەکەن بەلاًم کاتی سادەترین رەخنە لە رابردوو دەگرین ئیدی هەلدەچن وەك بلیی ئیمە دەبی تەنیا دیوە رەونەقدارەکەی ببینین و قسەی لەسەر بکەین، دەبی ئەو میژووە رووت بکەینەوە کە لیوەی هاتووین، میژوویەك رینوینیمان دەکا وئیمەش تەنیا لایەنی ئایدیۆلۆژیی دەبینین کە ئەمەش میژوو دەشیوینی، ئەگەر ئیمە تەنیا دیوە جوانەکەی میژوو ببینین مانای وایە نایبینین، جا بۆ ئەوەی راستیی میژووی خۆمان ببینین دەبی وەك گشتیك ببینین ئەوسا دەتوانین بۆچوونیکی دروست لەسەر ولاًت وژیان وئایندەمان پیك بنیین، بەم مانایە میژوونووسە کۆنەکانی عەرەب لە میژوونووسەکانی ئیستامان زۆر بویرترو راستگۆترو واقیعیتر بوون،میژوو نووسە تازەکانمان میژوو وەك جوانی وچاکەو مەزنی پیشکەش دەکەن، کە باسی ئەندەلوس دەکەن تەنیا وەسفی مەزنی وجوانیی پاشماوە دیرینەکانی ئیسلامی دەکەن، باسی ئەو جەنگە دوور ودیژە ناکەن کە بە دریژایی (700) ساڵ بەردەوام بوو.

سەرنجم چۆتەسەر بابەتیکی دی، کەسیك باسی مەزنیی مرۆڤدۆستیی لە لای تاکی کۆنی عەرەبی نەکردووە کە چۆن دژایەتیی دەسەلاًتدارانی کردووەو، ژیانی لەو پیناوەدا بەخشیوە یان بەناچاری ژیانی ئاوارەیی وپر لە ئازاری هەلبژاردوە، بەلاًم ئەو کاتە سنوورەکان دانەخرابوون، بۆنموونە ئەگەر شاعیری لە بەغدا توورە بوایە ونەیتوانیبایە لەویدا بەبی ترس بژی ئەوا دەیتوانی بچیتە شاریکی دی بی ئەوەی کەسی ریی لی بگری.

* باشە بۆچی (موتەنەبی) ت هەلبژارد لە کاتیکدا موتەنەبی لە رووی هونەرییەوە شاعیری یەکەمی تۆ نییە وەك خۆت زۆر جار ئەمەت درکاندووە؟

PDF4Kurd

– ئەمە راستە، موتەنەبی لەرووی هونەرییەوە شاعیری یەکەمی من نییە بە پێی رەوتی شیعریی من، لە راستیدا رەوت وئاراستەکان دابەش دەکەمە سەر دووبەش: یەکەم – ئەو شاعیرانەی لە نیو پیدراوی کەلەپوور ونەریتی باودا دەنووسن کە دەشی هەندیجار رەخنەیان لێ بگیری بەڵام رەخنەکان هەرچەندیکیش توونـد بن ئەوا هەر لەناو هەمان ئەو پیدراوی مەقبوڵ وباودا دەمیننەوە، بەڵام ئاراستەی دووەم: ئەو پیدراوە باوە رتدەکاتەوەو بنچینەکەی دەلەقینی وهەولدەدا ئاسۆیەکی دی بۆ نووسین وبەهای نووسین وچەمکی شیعر بکاتەوە، خۆم سەر بە ئاراستەی دووەمم، بەم تیگەیشتنە، موتەنەبی شاعیری یەکەمی من نییە، بەلکو من (ئەبونەواس)م پی باشترە چونکە ئەبونەواس بەهایەکی دیکەی ئیستاتیکی وجیهانیکی دیکەی خولقاندووە کە جیاوازە لە جیهانی باو وجیهانی (بادیە). شیعری ئەبونەواس، بۆ یەکەم جار لە میژووی شیعری عەرەبیدا، شیعری مەدەنیەتە، بەداخەوە ئیمە لە زانکۆکانماندا وەك شاعیریکی بەدمەست و وەك شاعیریکی بەرەڵایی سیکسی (ماجن) دەیناسینین، لە کاتیکدا ئەو یەکیکە لە گەورەترین ئەو شاعیرانەی لە شیعری عەرەبیدا هەستی نوی وبەهای ئیستاتیکیی نویی دامەزراندووە، بەڵام هەلبژاردنی من بۆ (موتەنەبی) دەگەریتەوە بۆ چەند هۆیەکی دی، موتەنەبی لەناو شیعری عەرەبیدا بەشاعیری دەسەڵات دەژمیردری، هەروەها تەماهییەك لە نیوان ژیان وشیعری ئەم شاعیرەدا هەیە بەرادەیەك دژایەتییەکی ئیجگار زۆر دەردەخات کە لەگەلیدا دژایەتییەکانی ژیانی سیاسی ورۆشنبیری وکۆمەڵایەتی وئابووری عەرەبی دەردەخات، لەگەڵ ئەمانەشدا موتەنەبی شاعیریکی مەزنە، ئەم لایەنانە وایان لیکردم موتەنەبی هەلبژیرم تا بتوانم لەویوە دژایەتیە جیاوازەکانی ژیانی عەرەبی ببینم.

* هەندی کەس وای دەبینن لەلای تۆدا (فیکر) بەسەر کەشوهەوای (شیعر)دا زالە؟

PDF4Kurd

– ئەمە بۆچونیکە بە تەواوی شیعر لە فیکر جیادەکاتەوە، من خۆم یەکیکم لەو شاعیرانەی شیعر وفیکر بەیەکەوە گری دەدەم، لەو باوەڕەشدا نیم بەبی یەکگرتوویی شیعرو فیکر، شیعریکی مەزن هەبی، ئەگەر هەموو شاعیرانی دنیا بخوینیتەوە لەوانە بیگومان شاعیرە گەورەکانی عەرەب وتەنانەت شاعیرانی تەسەوف وئەوین، دەبینی فیکر لە نووسینی شیعرییاندا شتیکی بنچینەییە، بۆ نموونە، (موتەنەبی) دەلی:

على قدر اهل العزم تأتي العزائم

وتأتي على قدر الكرم المكارم

یان (ابو علاء المعري)دەلێ :

جسدي خرقة تماط الى الارض

فيا خائط العوالم خطنى

ئەمە فیکرە لە شیعردا، ئەگەر شیعر فیکری لەناودا نەبی ئەوا نابی بە شیعریکی مەزن، بەڵام بیگومان لە شیعردا جیاوازی لە نیوان فکریك وفکریکی دیکەدا هەیە، دەبی بزانین چۆن ئەم فکرەیە هەلدەبژیرین، فیکر لە شیعردا وەك بۆنی گوڵ وایە، من دان بەوەدا دەنیم شاعیریکم هەلەم کردووە، ئەگەر ئەو هەلەکردنانەش نەبوونایە قیزم لەخۆم دەبۆوە، جا لەبەر ئەوەی من دان بەو هەلاَنەدا دەنیم واتە هەوڵ دەدەم هەلەکان تیپەرینم، دەشی لە هەندی شیعردا فیکر زۆرتر بی بەلاّم ئاراستەی سەرەکیی من ئەوەیە کە فیکر لە شیعردا زیاد بکەم تاوەك بۆنی عەتریکی لیبی کەلە ئاخاوتنەوە دەردەچی.

*بۆچی هەمیشە باسی رابرودوو دەکەی، وەك بلیی دواکەوتوویی ئیمە لە رابردوومانەوە بی؟

– بۆ سەیرکردنی میژوو چەند ئاستیك هەیە، یەکەمیان ئاستی (زمانە) کە قسەی پیدەکەین وپییدەنووسین، ئەم زمانە تەنیا موفرەدەو فەرهەنگ نییە بەلکو بە سۆزو

PDF4Kurd

دەلالەت وچەند مانایەك بارگاوی كراوە كە تەنیا بە تێگەیشتن وشارەزابوون لە رابردوویان دەتوانین تێیبگەین، بەم جۆرە ئەستەمە بتوانین بە زمانیكی وا، ئیستاتیكایەكی نوێ دروست بكەین، كە ئاگادرای رابردووی ئەو زمانە نەبین یان ئاگاداری ئەو جوانیە نەبین كە لە رابردوودا هەیبووە، دیسان ئەستەمە بتوانین لە نیوان (وشە) و(شت)دا پەیوەندییەكی نوێ بخولقینین ئەگەر لە پەیوەندییە كۆنەكەیان تێنەگەین.

بەڵام لە ئاستی دووەمدا، ئاستی كۆمەڵایەتی وئابووری وسیاسی، ئەوا لە مێژووی عەرەبیدا هیچ دابرانێكی بنچینەیی رووی نەداوە تا چەند بەهایەكی مەدەنی ودیموكراسی ومرۆیی دامەزرێنی كە (مرۆڤ) لە ناو تەوەرەكانی بایەخپێداندا ببێتە تەوەرەیەكی سەرەكی، بەلكو هەمیشە رابردوو گرنگیی پێداوین ولە گشت ئاستەكانی قوتابخانە وخێزان وسیاسەتدا تیاماندا دەژی هەروەها لەسەر ئاستی سیستەمی كۆمەڵایەتیش. ئێمە بۆچی ئەمە بشارینەوە؟ ئێمە زۆرمان نەماوە بچینە ناو سەدەیەكی نوێوە وكۆمەڵگەی عەرەبیش لە دوو كیشوەری ئاسیا وئەفەریقیادا بە (300) ملیون كەسەوە ژیان دەگوزەرینن، ئێمە شارستانیەتیكی كۆنینەی (5000) سالیمان هەیە ولانكەی مرۆڤایەتی لە زەوییەكانی ئێمەوە دەرچووەو هێزیكی بەشەریی زۆر وهێزیكی ماددیی مەزنمان هەیە وزۆر قسەی دیكەی لەم بابەتە كە بێزاربووین ئەوندە باسیان بكەین، جگە لەمانە، كاتی ئێمە دەچینە ناو شارستانیەتیكەوە كە لە رەگەوە ولە گشت لایەنیكەوە جیاوازە لەگەڵ ئەو شارستانیەتەی ئەمرۆی ئێمە، دەبینین شارستانیەتی فەزاو كۆمپیوتەر هیچ پەیوەندییەكی بەشارستانیەتی ئێمەوە نییە بەلكو لەوە دەچی ئێمە لەسەردەمی بەر لە مێژوودا بژین، عەرەب یەك كۆمەلگەی مەدەنیشی نییە بۆیە دەلیم رابردوو هەمیشە لەناوماندا دەژی وجێگیربووە، بەلام ئەوەش نالیم كە رابردوو لە

PDF4Kurd

دواکەوتوویی ئیستە بەرپرسیاربی.. (دواکەوتوویی) خۆمانین، دواکەوتوویی ئەو واقیعەیە کە تیایدا دەژین، هۆیەکانی دواکەوتن لە ئیستای ئیمەدا خۆی حەشار داوە، بەڵام بە بی پەیوەندی قوولی دواکەوتوویی (ئیستا) بە (رابردوو)ەوە ناتوانین لە (ئیستا) تیبگەین، بۆ ئەوەی لە ئیستا تیبگەین دەبی لە رابردوو تیبگەین.

– زەمەنی لەیەکچوونی نیوان سەردەمی (ئەدۆنیس) وسەردەمی (موتەنەبی) چییە؟

– لەیەکچوونی نیوان زەمەنی (موتەنەبی) وزەمەنی (ئیستا) بەباوەری من زەحمەتە چەند بەشیکی میژوویی وا هەبی دوور لەیەك وبەڵام وەك یەکیش بن، هەندی دیاردە هەن ئەوەندە جیگیر وکەلەکە کراون، ئەوەندە ماونەتەوەو بەردەوام بوونە، وامان لیدەکا پیمان وابی هەندی شت لە میژووماندا بە جیگیری دەمینیتەوە، لەگەڵ ئەوەی من باوەرم بەشتی جیگیر ونەگۆر نییە لە هەردوو ئاستی کۆمەلایەتی وئابووریدا، ئەو جیگیرییە تەنیا لە ئاییندا هەیە، ئاین جیگیر ونەگۆرە چونکە خۆی بەجۆری پیشکەش دەکا کەبینینی ئاین بۆ جیهان و گەردوون بینینیکی کۆتاییە، تەنانەت لەناو ئاینیشدا کەسی وا هەیە لە تەقەلای خۆیدا بە تەئویلکردن چەند رەهەندیکی نوی بە دەقی ئاینی دەبەخشی دواجار ئەو دەقە فیکری نویی دیکە هەلدەگری کە لە پیشتر ولە رابردوودا هەلگری ئەو فیکرە نوییە نەبووە.. واتە بە هیچ جۆری شتی نەگۆر بوونی نییە.

ئەم دیاردانە کەلەکە دەبن وبەردەوامیتی وەردەگرن، بەتایبەتی لە ئاستی دەسەلات وهاوولاتیاندا وهەروەها لە ئاستی دامودەزگادا، من ئیستاکە هیچ گۆرانیکی قووڵ وجۆرەکی (نەوعی) بە بەراورد لەگەڵ رابردوودا، بەدی ناکەم، بەگشتی دەتوانین بلیین گۆرانەکانی ئیمە لەچاو قەبارەی میژووەکەمان، زۆر لاوازە، خۆئەگەر بەراوردیك لە نیوان نوسەریکی عەرەب ونووسەریکی فەرەنسیدا بکەین

PDF4Kurd

(ئەگەر چی من لەگەڵ بەراوردکردندا نیم چونکە هەر کۆمەلگەیەك بارودۆخی تایبەتی خۆی هەیە)، ئەگەر ئەو دوو رووبەرە ئازادە بپیوین کە هەریەك لە نووسەرە عەرەب ونووسەرە فەرەنسییەکە تیایدا دەجولینەوە، ئەوا دەبینین ئیمە لە مەودایەکی زۆر تەسك وبچووکدا دەجولیینەوە، کەچی ئەوروپییەك لە فەزایەکی بی سنووردا دەجولیتەوە..ئەمە لە ئاستی پەیوەندیمان بەخۆمانەوە، ئەی ئەگەر ئەمە لەسەر کۆمەلگەدا بەگشت ئاستە جیاوازەکانیەوە بەراورد بکەین، چۆن دەکەویتەوە؟ ئەوسا دەبینین تەنانەت تاکی عەرەبی وەك ژمارەیەك دیتە بەرچاو کەبوونی نییە، بەلاّم روناکبیرانی سەردەمی (عەبباسی) زۆر لە ئیمە بویرترو ئازاتربوون هەروەها زۆر لە شاعیرە کۆنەکانی عەرەب لە شاعیرانی ئیستامان بویرتر بوون.

* تۆ بەوە تاوانبار دەکریی کە دەقەکانت قورسن، کە چی زۆر جار باسی ئەوەت کردووە دەق مولکی خوینەرە بەمەرجی خوینەر لە ئاستی دەقەکەدا بی، لە لای تۆ پیوەری خوینەری چاك چییە بۆ ئەوەی بگاتە ئاستی دەق؟

– بۆ ئەوەی چیژ لە هونەر وەربگری دەبی خاوەنی رۆشنبیرییەکی هونەری بیت، ئیمە تا ئیستایش کە تەماشای تابلۆیەکی هونەری دەکەین تەنیا (بابەت) ەکەی دەبینین نەك خالی شیوەکارییەکەی، لە کاتیکدا بابەت لە هونەردا زۆر سانەوییە، سانەوی بەومانایەی ئەگەر لە تابلۆدا بابەتیك هەبی ئەوا دەبی لە ریگەی پیکهاتە وشیوەکارییەکەیەوە ببینین، هونەرمەند وشاعیر لەسەر فیکر کارناکەن بەلکو لەسەر کەرەستەکانیان، واتە زمانی شیوەکاری خۆی لە خۆیدا زمانیکی تاریکە، بەلاّم تا ئیستا تابلۆ لە لای ئیمە هەروەها شیعریش تەنیا بریتییە لە رۆشنبیرییەکی گشتی.

چۆن دەکری قسە لەسەر (کانت) بکەم ئەگەر گشت نووسینەکانی نەخوینمەوە، بە داخەوە کەسانی واهەن لە میانی خویندنەوەی وتاریك یان کتیبیك کە لەسەر کانت نووسراوە ئیتر حوکمی جۆراوجۆری بەسەر دەدەن، دیسان چۆن دەتوانم حوکم

PDF4Kurd

بەسەر شیعرەکانی ئـەدۆنیس بـدەم بـی ئـەوەی گشـت نووسـینەکانی بخوێنمـەوە، بێگومان خەلکی وامان هەیە جورئەتی ئەوە دەکەن حوکم بەسەر ئەدۆنیس وکەسانی تردا بدەن کەچی کتێبێکی ئەوانیشیان نەخوێندۆتەوە، بیرم دی جاریکیان لە زانکۆدا لەگەڵ مامۆستایان کۆببووینـەوە، مامۆستایەك وتـی: ئـەدۆنیس کتێبێکـی بـەناوی (الثابت والمتحـول) لەسـەر کەلـەپووری عـەرەبی نووسـیوە ولـەویدا ئـەو کەلـەپوورەی بەجێگیر ونەگۆڕ تاوانبار کردووە وئیدانەیشی کردووە. من زۆر جار ئەم قسانەم لە خەلکی ئاسایی بیستووە و گویم نەداوەتی، بـەلام ئـەم پیـاوە مامۆسـتای زانکۆیـە وئاگادرای مێژوو وزمانی عەرەبییەو لە بەرامبەر مامۆستایانی زانکۆدا ئەم قسەیەی کرد، بۆیە بریارمدا وەلامی بدەمەوە، پیم ووت: من بەتەبیعەتی حاڵ وەلامی کەس نادەمـەوە، بـەلام لەبـەر ریـزم بـۆ تـۆ وەلامـت دەدەمــەوە، یەکـەم ئەگـەر تەماشـای ناونیشانی کتێبەکە بکەی (الثابت والمتحول . بحث في الاتباع والابداع عند العرب) بۆت دەردەکەوی من باسی داهێنان و گۆڕوایش دەکەم نەك تەنیا نەگۆڕ، دووەم ئایا تـۆ کتێبەکـەت خوێندۆتـەوە؟ لـەپر راچلـەکی و بەراسـتگۆیی وەلامـی دایـەوە وتـی نـەخێر، وتم باشە چۆن دەبی یـەکی لـەو شـوێن وئاسـتەی تـۆدا بـی وحوکـم بەسـەر کتێبێکدا بدا کە نەیخوێندبێتـەوە. من ئەگـەر چـی بـەتوندی قسـەم لەگـەلدا دەکـرد، بەلام نەرم ولەسەرخۆش بووم. جا بۆ ئەوەی حوکم لەسەر شاعیری بدەم دەبی بە قوولی گشت شیعرەکانی بخوێنمەوە.

* تۆ بەنەرجسیەت تاوانبار دەکریی، بۆیەشە ناوی خۆت ناوە (ئەدۆنیس)، تۆ دەلیی چی؟

– ئـەدۆنیس وەك ئەدۆنیسی نـاو ئەفسـانەکە نەرجسـی نییـە، ئـەو کاتـەی لـە پـۆلی دووەمـی نـاوەندی بـووم گـەنج بـووم وشـیعرم دەنووسـی وبـەناوی خۆمـەوە (عـەلی ئەحمـەد سـەعید) دەمنـارد بـۆ گۆڤـار ورۆژنامـەکان بـەلام هیچیـان دەقـەکانیان بـۆ بلاونەدەکردمەوە، بێگومان منیش تـووره دەبـووم وەك هـەر هـەرزەکاریك حـەزدەکا

PDF4Kurd

ناوی خۆی لە رۆژنامەدا ببینی. جاریکیان بە ریکەوت گۆڤاریکی لوبنانیم بەرچاو کەوت بابەتیکی دەربارەی (ئەفسانەی ئەدۆنیس) تیدابوو، منیش خویندمەوەو سەرسام بووم بە ئەدۆنیس، ئیتر بریارمدا ناوی هونەریی خۆم بکەم بە ئەدۆنیس، ئەوەبوو شیعریکم نووسی ناردم بۆ رۆژنامەی (الارشاد)لە لازقیە کە هەفتانە دەردەچوو، لە خوارەوە ناوی خۆم نووسی: ئەدۆنیس، لە دوای هەفتەیەك بلاوکرایەوە، پاشان شیعریکی دیم لەسەر فەلەستین بۆ ناردن، لە لاپەرەی یەکەمدا بلاویان کردەوە لەگەڵ تیبینیەك نووسرابوو (داوا لە ئەدۆنیس دەکەین لە نووسینگەی رۆژنامەکەمان ئامادە بی بۆ هەندی کاری پیویست)، ئیتر منیش بە جلوبەرگیکی لادییانەوە چوومە نووسینگەی رۆژنامەکە و وتم من ئەدۆنیسم، لەسەرەتادا باوەریان نەکرد بەلام لە دواییدا قەناعەتیان هینا کەمن ئەو شیعرانە دەنووسم، لەوساوە ناوی راستەقینەی من لە (عەلی ئەحمەد سەعید) ەوە بووە بە (ئەدۆنیس) و لەو باوەرەشدام دەرچوون لەناوی راستەقینەوە بۆ ناویکی رەمزی دژی نەرجسیەتە.

* سوریالیزم و پەخشانە شیعر لە دەقی سۆفیگەریدا دەبینم

* نووسین ئەو کاتە گرنگ دەبی کە لە پشتی فۆرمەوە میتۆدیکی تازەی بۆ شتەکان و بۆ جیهان هەلگرتبی.

ئةدؤنيس شاعير ورةخنةطرو تيؤريستي ئةدةبي عةرةب، بة ليكؤلينةوة ئةدةبي ونووسينة شيعرييةكانى، كاريطةرييةكي زؤري لةسةر سةرجةم نووسيني عةرةبيي جيهيشتووة، لة ثةنجاكان وشةستةكاندا هةنطاوةكاني ثـةرةثيداني شيعرو نووسـيني عةرةبيي خيراتر كردو، لة حـةفتاكان وهةشـتاكاندا طـةلي ثرسياري لـة بةرانبـةر شيعرييةتي عةرةبي وبونيادي نووسين قيت كردةوةو، شيعري هيناية بةردةم طومان وثرسيار كردنـةوة، تـا هةنووكـةش ئـةدؤنيس لـة لووتكـةي هـةرةميكدا ـ كـة بةنووسينةكاني ئةو هةرةمةي بنيـات نـاوة ـ دانيشـتووة ولـة(نووسـين) ي عـةرةبي رادةميني و بةتيؤرييةكاني خؤشيدا دةضيتةوة. ديوانة شيعرةكاني (قصائد اولى) و (اوراق في الريح) و (اغـاني مـهيار الدمشـقي) لةسـةرةتاكاني نووسـيني شـيعريدا، رووي نووسيني عةرةبيي بة لاي شيوازو دةربرينيكى نويـدا وةرطيرا، دواتريـش (كتاب الحصار) و(**كتاب التحولات والهجرة في اقـاليم النـهار والليـل**) و(**هـذا هـو اسمـي و(مفـرد بصيغـة الجمـع**) و(**المطابقـات والاوائـل**) ودواجـاريش (**احتفـاء بالاشـيـاء الغـامضـة الواضحة**) و(**الكتاب ـ امس المكان الآن**) شيوازو روانينيكي نوييان بؤ شيعري عةرةبي داىشت. لةتةك ئـةم ديوانـة شـيعرييانةدا، نووسـينة تيـؤري ورةخنةييـةكاني ـ وةك ثارسةنطيك ـ كؤلة ئةدةبييةكةي ثتةوتر دةكردةوة بة تايبةتي (زمن الشعر) و (**سياسة الشعر**) و(**الشعرية العربية**) وهةرسي بةشي كتيبى (**الثـابت والمتحـول**)) و(**النـص القرآنـي وآفاق الكتابة**) وئينجا (**الصوفية والسـوريالية**)..شـاياني ئامـاذة بـؤ كردنـة كـة تـةواوي ديواني (**احتفاء بالاشياء الغامضة الواضحة**) لة لايةن د. محسن احمد عمر كراوة بـة كوردي لة ذمارة 5ي طؤظاري (سةراب) بلآوكراوةتةوة.

رةخنةطري عةرةبي (فخري صالح) ئةم ضاوثيكةوتنةي ئةدؤنيسي بؤ طؤظاري - **راية الاستقلال** - ساز كردووةو، لةويدا ثةيوةندي ئةدؤنيس بةسـةرجةم رؤشنبيريي عـةرةبيي هاوضـةرخ باسكراوة، ئـةم ثرسـيارء وةلآمانـةي خـوارةوة بةشـيكن لةوهةظثةيظينـةي كـة لـة ذمـارة 16ي طؤظـاري (اسفار)ي عيراقي سـالي 1994 بلآوكراوةتـةوة، ئيمـةش لـةم طؤظـارةوة وةرمـانطيراوة، تيـايدا ئـةدؤنيس باسـي ثةخشانة شيعري عةرةبي دةكات.

PDF4Kurd

* دەمەوی پەخشانە شیعر – کە تۆ لە رۆشنبیریی عەرەبیدا بەشدار بوویت لە دەرخستنی – بە دەقی سۆفییەوە ببەستیەوە، ئایا دەکری قسە لەسەر ئەوە بکەین کە دەقی سۆڤ ی عەرەبی، پەخشانە شیعریکی بەر لەو پەخشانە شیعرە بیت کە ئیستا دەنووسریت؟

– بیگومان دەقی سۆڤ پەخشانە شیعرە، واتە بەر لەناولینان، شیعرە، بەم مانایە دەکری بلیین بەر لە ناولیناذ سوریالیزمە، لیرەدا، لە کەلەپووری عەرەبیدا زۆر شت بەر لەوەی ناوی لی بنری، هەبووە. بەم مانایە ئیمە سودیکی زۆرمان لە میتۆدو ریبازەکانی خۆرئاوا وەرگرت بۆ تیگەیشتن لە کەلەپووری خۆمان. من لە ریگەی زانینی کولتوری خۆرئاواوە زیاتر لە کەلەپووری خۆمان فیربووم. شتی زۆر قولمان هەیە بەلام هەمووی وەك بەرهەم ماونەتەوە، توانای تیۆری لە لای عەرەب زۆر کەمتر بووە لە توانی داهینان لە لایەن شاعیران ونووسەرانی. لە رۆشنبیریی عەرەبیدا، لەسەر ئاستی بەرهەمە داهینەرەکان، هیچ تیۆریزەیەك نییە. دەولەمەندیی کەلەپوور لەوەوە هاتووە کە چەندین خویندنەوەی جۆراو جۆر وجیاواز دەرەخسینی، ئەمەیش نیشانەیەکی زیندووی ئەوەیە کە کەلەپوور قابیلی تەئویلاتیکی زۆر بیت.

به داخەوە ئەو جۆرە تەئویلاتە لە لای عەرەب زۆر لاوازە، ئیمە مەیلیکمان هەیە کە دەق بەرەو گۆر دەگویزینەوە، هەر جارەی کە دەتەوی بیخوینیتەوە وا هەست دەکەی دادەبەزیتە نیو گۆریکی پیشترو ئیدی خۆت بۆ ئەو شتانە ئامادە دەکەی کە ئەوانی دی گوتوویانە، کەچی سۆفیزم فیری ئەوەی کردووین بە جۆریك دەق بخویننەوە وەك ئەوەی دەریایەك بیت، وەك جولانەوەیەك، کە دەچیتە نیو ئەو دەقەوە وەك ئەوەیە بچیتە نیو ئاسۆیەکەوە.

PDF4Kurd

* بەم مانایە دەتوانین بڵێین دەقی سۆفی عەرەبی رەگی پەخشانە شیعری عەرەبی یە، واتە پەخشانە شیعری عەرەبی شەرعیەتی خۆی لە دەقی سۆفیی عەرەبییەوە وەردەگری، تۆ لەگەڵ ئەم لێکدانەوەیە دای؟

– ئەمە لە بنەرەتدا روون نەبوو، ئێمە پەخشانە شیعرمان لەدەقی خۆرئاواوە وەرگرت، دەبی ئەمە بزانین وئاشکرای بکەین، هەروەکو بۆدلیر پەخشانە شیعری لە ئادگار ئالان پۆ وەرگرتووە (واتە تیۆری شیعریی پۆ). رۆشنبیریەکان کارلیك دەکەن، ئێمەش پەخشانە شیعرمان لە خۆرئاواوە وەرگرتووە، بەڵام پاش بەسەرکردنەوەو خوێندنەوە. دەبی ئەوەش بڵێین کە ئێمە رەگێکمان هەبووە بەڵام لە بیرمان کردبوو، ئەو رەگەش کە دەتوانین پشتی پی ببەستین، بە پلەی یەکەم دەقی سۆفیزمە. ئەمرۆ دەشی چاوێك بە بۆچوونەکانی پێشووماندا بخشێنینەوە.

*ئایا تۆ، کەم وزۆر، لەگەڵ ئەوانەدا جیاواز نەبوویت کەپەخشانە شیعریان دەنووسی؟ با بۆ نموونە ئەزموونی (انسی الحاج) بهێنینەوە کە کتێبی (پەخشانە شیعر لە بۆدلیرەوە تا رۆژی ئەمرۆکەمان) ی سوزان بیرنار زۆر کاری تێکردووە، پێشەکی دیوانی (لن)ی انسی الحاج بەئاشکرا ئەو کاریگەرییە لەسەر نووسینی شیعریی ئەودا دەردەخات. هەستت بەوە نە دەکرد کە جیاوازیت؟ بەو مانایەی تۆ ئاگاداری دەقی سۆفیت؟ پرسیارەکە ئەمەیە: تۆ کاتێك پەخشانە شیعرت دەنووسی کاریگەریی دەقی سۆفی وکاریگەریی پەخشانە شیعری ئەورووپی وتیۆریزەکردنی، چۆن کارلیکیان لەتەك نووسینی پەخشانە شیعری تۆدا کرد؟

– هەر خوێندنەوەیەکی ئەو شتانەی لەو بارەیەوە نووسیومە یاخود ئەوەی (انسی الحاج) ی هاوڕێم نووسیویەتی، ئەم جیاوازییە دەردەخات، لەبەر ئەوە پێویست ناکات قسەی لەسەر بکەین چونکە جیاوازییەکە ئاشکرایە.

PDF4Kurd

سەبارەت بەمن، تەنانەت ئەو کاتەی کە رەخنەم لە نووسینی شیعری وناشیعریی عەرەبی دەگرت، من پەیوەست بووم بە زمانی عەرەبی وکەلوپووریتی زمان، هەروەها بە حەساسیەت ومەودا زمانییەکانی کەلەپووری عەرەبی، هەر شتێکی وەرم دەگرت لە نێو زمانی عەرەبی دەمتواندەوە، لەبەر ئەوە مۆرکی زمانی عەرەبی زیاتر لە پەخشانە شیعردا بەرجەستە کراوە وەك لە نووسینە عەرەبییەکانی دیکە، لەگەڵ ئەوەشدا نەمویست ئەو کۆپلانە لەسەر شێوەی نووسینی پەخشانە شیعری خۆرئاوایی بنووسم، بەلکو دەمویست شێوەیەکی دیکەی جیاواز بخولقێنم، ئەو شێوە جیاوازەیش من بۆم نییە قسەی لەسەر بکەم بەلکو ئێوە دەتوانن دەستنیشانی بکەن. من خۆم وا دەبینمەوە (هیواداریشم ئەمە راست بێ) کە لە بواری نووسینی پەخشانە شیعردا بەتەواوی جیاوازم.

* لەپەخشانە شیعری عەرەبیدا چەند ڕێبازێك هەیە. تۆ لە نووسینی شیعردا مۆرکێکی جیاوازت هەیە، انسی الحاج مۆرکێکی جیاوازی هەیە، محمد الماغوط -یش جیاوازە. ئێستاکە لە پاش ئەو وەچەیەی کە دەتوانین بڵێین شیعری عەرەبی لەسەر دەستی ئەوان دامەزرا، ئاسۆی ئەو قەسیدەیە چۆن دەبینی؟ ئایا دەکری قسە لەسەر پەخشانە شیعرێکی رەگ داکوتاوی عەرەبی بکەین بە جۆرێك بەر بەرەکانیی شیعری کیشدار بکات؟

- لێرەدا دەمەوی هەندی شت بهێنمەوە یاد. کاریگەریی ئێمە بە خۆرئاواوە، بەگشتی، کاریگەرییەکی فۆرمالیستی و لەرووکاردا بووە. من لە چارەکە سەدەیەکی رابوردوودا، لە رۆژانی گۆڤاری (شیعر)ەوە تاوەکو ئەمرۆ، رەخنەم لەسەر ئەو ناکاریگەرییە نووسیوە، رەخنە لە پیواری کاریگەرییەکی پتر لەو کاریگەرییەی باس دەکری، لیرەدا کاریگەرییەکی قووڵ وراستەقینە نییە نە بەنووسینی خۆرئاوایی ونە بەپەخشانە شیعری خۆرئاوایی، ئەو کاریگەرییە لەسەر ئاستی بینای فۆرم وهەندی

PDF4Kurd

جاریش لەسەر ئاستی وینەو فیکرەکان ماوەتەوە، کەچی کاریگەری لەسەر ئاستی روانینی قوولی شتەکان وخولقاندنی جیهانیکی فیکری وئیستاتیکی، ئەمە هەر بەتەواوی، لەسەرجەم نووسینی عەرەبیدا وونە.

لە دوا لیکدانەوەدا، شاعیر لەو جیهانە دەژی کە دروستی دەکات، ئەوەی پاساوی فۆرمی نوی دەدات ئەو جیهانەیە کە ئەو فۆرمە نوییە پیچەوانەی دەکاتەوە، ئیمە لە نووسینە عەرەبیەکانماندا ئەو جیهانەمان نییە، لە لای عەرەب لە گشت بوارەکاندا گەلی بەهرەی چاك هەیە، نووسینەکانی ئیمە لە چاو ئاستی نووسینە جیهانییەکانی دی کەمتر نین، بەلاّم بە داخەوە دیاردەی فۆرم وبونیادەکان ئیمەیان فریودا، ئیمە یاریمان بە ئاوەرۆی کانییەکە دەکرد کەچی بە گویرەی پیویست پرسیارمان لە قوولی و دەولەمەندیی ئاوی ئەو کانییە نەدەکرد، ئەمە بنچینەیەکە دەبی ئەمرۆ لەویوە دەست پی بکەین. بۆیە پیشنیاری ئەوە دەکەم بەگشت ئەو نووسینانەدا بچینەوە کە لەدوا چارەکی ئەم سەدەیە نووسراون، هەروەها رەخنە لە پەخشانە شیعر ولەو شتەی بە تازەگەری ناودەبرا، دەبی وشەی نویخوازی وتازەگەری هەلبوەشینریتەوە چونکە بووە بە ووشەیەکی بی نرخ وسواو.

شتیکی دیکە دەمەوی بیورووژینم، ئەو جیاکردنەوەیەی بە بەردەوامی لە نیوان مەودای فیکری ومەودای شعوری دا دەکری وهەمیشە ئەوە دووپات دەکەینەوە کە شیعر سۆز وهەلچوونە، ئەمەش هەلویستیکی کزو تەقلیدی یە، خۆ ئەگەر لەسەر ئەو هەلویستە بەردەوام بین ئەوسا شیعری ئیمە لە خوار شیعری جیهانیدا دەمینیتەوە، مرۆڤ بوونەوەریکە بەش بەش ناکریت، شعریش ئەو (گشت) ەیە کە بەش بەش ناکریت، کەواتە ئەو مەودا فیکرییەی کە پرسیارکردن وئازارە قوولەکان لەخۆ دەگری وەختە بلیم بوونی نییە بە بیانووی ئەوەی گوایە شیعر نابی فیکر بیت. لەبەر ئەوە دەبینین تا ئیستاش مەودای تەقلیدیی چەمکی شیعر لە نووسین وبەتایبەتی لە

PDF4Kurd

پەخشانە شیعردا باڵا دەستە، لەبەر ئەوە پێویستە رەخنە لە لایەنی تەقلیدی بگیری کە تا ئێستاش لە نووسینی نوێدا هەر زیندووە.

دەمەوێ ئەوەشت پێ بلێم لێرەدا کەسانی وا هەن پەخشانە شیعر دەنووسن رەنگە زۆر تەقلیدی تر بن لەهەر شیعرێکی تەقلیدی کە لەرابردوو یاخود لە ئێستادا نووسراون، و هیچیان تێدا نییە ئەوە نەبێ کە بە (کێش) نەنووسراون، لەبەر ئەوە پەخشانە شیعریش خەریکە دەبێ بەچەند پێکهاتەیەکی دەرەکیی فۆرمالیزمی. ئێستا پەخشانە شیعر رەواییەکی هەیە وەك ئەوەی توانایەکە بۆ دەربڕینی شیعریی لە دەرەوەی کێشدا، بەڵام چەندێتی دامەزراندنی ئەو قەسیدەیە ئەوەی هەمیشە لە گۆڕاندا بێت، ئەوە بەهایەکی گەورەی لە دەربڕینی ئەدەبیدا هەیە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ بەهرەی ئەو کەسانەی دەینووسن، بەڵام من لەو باوەڕەدام لە هیچ کەلەپووریکدا نووسین گرنگ نابێت ئەو کاتە نەبێ کە لە پشتی فۆرمەوە میتۆدیکی تازەی بۆ شتەکان وبۆ جیهان هەلگرتبێ، دیسان چەند پەیوەندییەکی نوێی نێوان مرۆڤ وشتەکان، مرۆڤ وزمان هەلگرتبێ، کاتێکیش دەیخوێنیتەوە هەست دەکەیت کە هەموو رابوردوویەك تیایدا ساتێکە رابوردووی تێدا نییە، کاتێکیش وەك خوێنەرێك پرسیارت ئاراستە دەکری پێشتر ئەو پرسیارەت لێ نەکراوە.

* ئایا ئاسۆی هیچ پەرەپێدانێکی پەخشانە شیعر لە ئەزموونە نوییەکانی پەخشانە شیعری عەرەبیدا دەبینیت؟ وەچەی یەکەم رەوایی خۆی پەیدا کردو بووە کۆڵەکەیەکی بنچینەیی پەخشانە شیعر، ئەی رات چییە بەرانبەر بەم وەچەیەی ئێستا؟

– ئەمەیان حوکمێکی قورسە لەبەر ئەوەی شیعرێك یان دوو شیعر یاخود کۆمەلە شیعرێکیش بۆ شاعیرێك بەس نییە تاوەکو شتێك دامەزرێنێ، لەبەر ئەوە تۆ داوای شتێکی قورسم لێ دەکەیت، بەڵام بە هەموو باوەڕێکەوە دەتوانم پێت بلێم لەوەچەی

PDF4Kurd

داهاتوودا گەلێ نووسینی گرنگ هەیە. من (عباس بیضون) دەخوینمەوە ودەلیم ئاسۆیەك دەکاتەوە، (سمیر الصائغ) یش شتی جوانی دەنووسی بەلاَم لەم دواییدا بەرەو نیگارکیشان رۆیشت، ئەمەش ئەوەت بۆ دەردەخات کە نووسەر بریتییە لە کاری بەردەوام وپەیدەرپەی، دەبی لیرەدا ئەزمونیکی بەردەوامو بە دوای یەکدا هاتوو هەبیت تا بتوانین حوکمیك بدەین، دیسان هەندی بەهرەی چاك هەن کە لە گۆڤاری (مواقف) بەرهەمیان بۆ بلاَو دەکەمەوە وپیویست بەناوهینانیش ناکات. من باوەرم بەوە هەیە چەند بەهرەیەکی گەورە هەن رەنگە بتوانن ئەو وەچەیەش جی بهیلن کە بەوەچەی رابەران (رواد) ناسراون، بەلاَم بەمەرجیك، مەرجیکی دوولایەنی، یەکەم: رۆشنبیری، واتە مەعریفەیەك وەك (با) و(هەتاو) وایە بۆ ئەزموون. دووەم: دەبی شاعیر ئەو کەرەستانە بناسی کە پیی دەنووسی، ئەو شاعیرەی بە تەواوی کەرەسە وتەکنیکی خوی نەزانی مومکین نییە بتوانی قەسیدەیەکی مەزن بنووسی، ئەمەش پیم وایە لای وەچەی نوی زۆر دەگمەنە.

*ئایا لەو باوەرەدایت ئەو مەشروعیەتەی پەخشانە شیعر لە ئاستی رۆشنبیری وبلاَوکردنەوەدا بە دەستی هیناوە بتوانیت لە داهاتوودا ئەو گەمارۆیە بشکینیت کە رۆشنبیریی باو بەسەریدا سەپاندووە؟ بە جۆریك بگاتە پیناسیکی شیعریی وەها کە دابرابیت لەو پیناسە کۆنەی کیش دەکات بەمەرجیکی بنەرەتیی شیعرییەت؟

– ئەمە کاری رەخنەیە. رەخنەش لەم بوارەدا زۆر کەمتەرخەمە، کاری رەخنە ئەوەیە ئەم مەشروعیەتە لەخۆ بگری ولە رووی تیۆرییەوە بنیاتی بنی، لیرەدا بینایەکی تیۆریی سەبارەت بە نووسینی پەخشان نییە، هەندی نووسین ولیکۆلینەوە هەن بەلاَم کتیبی تیۆریمان لەسەر نووسینی شیعریی ـ وەك نووسین ـ نییە، جا ئەو نوسینە شیعر بی یا پەخشان، من باوەرم بەجیاکردنەوەی نووسینی پەخشانی ونووسینی کیشدار نییە وەك هەندی کەس جیای دەکەنەوە، هەندی کەسیش وای بۆ دەچن

PDF4Kurd

پەخشانە شیعر پیوەریکی نوییە لە بەرانبەر شیعری کیشدار. ئەمەش هەڵەیەکی زۆر گەورەیە، لە لای من نووسینی شیعریی یەك نووسینەو جیاوازییان لە نیواندا نییە، شیعری باش پەخشانی بی یاخودکیشدار هەر شیعریکی باشە، شیعر لەمیان بێ یاخود لەویان فەرق ناکات، پاشان نەك تەنیا نووسین بە پەخشان گەمارۆی لەسەرە بەلکو نووسین بەکیش دیسان بەکەمی تەماشا دەکری وقەدەغەیە، کۆمەلگەی عەرەبی هیچ پەیوەندییەکی بە شیعرەوە نییە ئەگەر بە مانای قوولی وشەکە قسە بکەین، شیعر، حالی حازر، جوانی و زەخرەفەیە و لە دەرەوەی ژیان وفیکردایە، کەچی لەولاتر رووناکبیریکی مەزنی ئەورووپی نابینین خۆی بە شیعر تیر نەکردبی وبە بەردەوامی شیعر نەخوینیتەوە. بەلاّم روناکبیریکی عەرەب نابینیت لە نزیکەوە ریز لە شیعر بگریت. خوینەری عەرەب شیعر ناخوینیتەوە ئەو کاتە نەبێ کە لەسەریەتی و پیویستە بیخوینیتەوە، پاشان نەریتیکی عەرەبیی کۆن هەیە شیعر بەسەرچاوەی مەعریفە نازانیت، لە سەردەمی جاهلی دا ئایین وەك سەرچاوەیەك بۆ مەعریفە جیگای شیعری گرتەوە، بۆیە شیعریش دەبوو دوای دام ودەزگاکان بکەوی.

شیعر وەك ئەزموونیکی جیاواز ودەگمەن وئازاد، بەتایبەتی لە ریگە جۆراوجۆرەکانی گوزارشتی زمانییەوە، لە کۆمەلگەی عەرەبیدا دانی پیدا نەنراوە، سەرجەمی شیعر گومانی لیدەکری.

PDF4Kurd

کۆمەڵگەی ئیمە لەگەڵ هەموو دیاردە مەدەنییەکاندا پیکهاتەیەکی خیلەکییانەی هەیە

بةبي كارة ئيبداعي وفيكرييـــةكاني ئـةدؤنيس، مومكيـن نييـة بتوانيـن بـة قوولـي بروانينة ديمةنة جياوازةكاني فكر وئةدةبي عةرةبي نيوةي دووةمي سةدةي بيستةم، ئـةم شـاعيرة بةناوبانطـة بـةردةوام رةخنـة وثرســيارةكاني رووبــةرووي ثــيرؤز راطرتني رابردوو دةكـا وثيـي وايـة سـةروةري كردنـي رابـردوو وطـةرانـةوة بـؤ ئةسلةكان، سـنورةكاني فرقيـي وجيـاوازي ئةسـتووتر دةكـاو تاكرةهـةنديي فيكـري بةرهةم ديني. ئةدؤنيسـى خـاوةن **(الثـابت والمتحـول)** بـة دوو ضـاوي ورديينـء بـة فيكريكي قوولأ و راديكالآنةوة دةروانيتة بونيادة سست وباوةكان ولةناو زةمـةنيكي

PDF4Kurd

تالأ وثر لةشكستدا بــة وزة وتوانايـةكي ئيبداعيـي طـةورةوة رةخنـة لـة كةلـةثوري شيعري وفيكري دؤطمايي دةطري.
ئيستا ئةدؤنيس سةرقالي نووسيني (قةسيدة ـ رؤمـان) يكـة لـة بيؤطرافيـا نزيـك دةبيتةوة، دةضيتة ناو كيشة طةورةكاني كؤمةلطايةكةوة كة شةفافيةت وراستطؤيي رةت دةكاتةوة، ئةدؤنيس لةم ضاوثيكةوتنــةدا باسـي ديمـةني رؤشـنبيريي عـةرةبي وبزووتنةوةي شيعري و ونبووني فةردي عـةرةبي دةكـا لـة نيـوان ثيرؤز كردنـي رابردوو وترس لة ئايندة.
(امل الجبوري) لة ئةلمانيادا ئةم ضاوثيكةوتنةي لةطـةلأ ئـةدؤنيس سـازداوة لـة ذمارة (405) طؤظاري (ئةلوةسةت) لة (1999/11/1) بلآوكراوةتةوة، ئيمـة لـيرةدا بةشيكي ضاوثيكةتنةكةمان وةرطيراوة.

*** گەلێ بابەتی رەخنەیی لە بارەی سەرەتا فیعلییەکانی جوڵانەوەی شیعری نویی عەرەبی نووسراون، تۆ رات بەرانبەر ئەو بۆچوونە جیاوازانە چییە کە سەرەتای ئەو جوڵانەوەیە دیاری دەکەن؟**

- پرسیارکردن لەسەرەتاکانی جوڵانەوەی شیعری نویی عەرەبی پرسیارکردنیکی سروشتییە ولە هەمان کاتدا پیویستیشە ئەگەر مەبەست لەم پرسیارکردنە میژوویی بیت، بەڵام ئەگەر بۆ ئەوە بی کی دەستپیشخەرە وکی باشترە، ئەوە شتیکی بەتاڵ وپیکەنین هینەرە. چونکە بەهای هونەری لە دەستپیکردنی زەمەنیدا نییە، سەیر لەوەدایە ئەوانەی ئەو پرسیارە دەکەن وەك بلیی ئاگایان لە شیعر نییە، بۆ نموونە (بەشار بن بورد) لە میژووی شیعری عەرەبیدا دەستی بەتازەگەری شیعری کرد، کەچی (ابونواس) کە لە دوای ئەو هات، لەویش مەزنترە، شاعیرانی (موشحات) یەکەمین کەس بوون یەکیتی دیری شیعری و برگەکانیان هەلوەشاندەوە، بەڵام ئەوەی دواتر لەم چوارچیوەیەدا لە جوڵانەوەی شیعری نویی عەرەبیدا ئەنجام درا، مەودایەکی قووڵتر ودەولەمەند تری هەبوو. با نموونەیەکیش لە کەلەپوریکی شیعریی ترەوە بهینینەوە: لوی بیرتراند (1807 – 1841) ـی شاعیری فەرەنسی

PDF4Kurd

یەکەمین کەس بوو لە ئەدەبی فەرەنسیدا پەخشانە شیعری نووسی، کەچی لە رووی شیعرییەوە بە بۆدلیرو رامبۆو ومالارمی بەراورد ناکری.

بیگومان دەبی ستایشی ئەو کەسانە بکری کە دەستپیشخەر بوونە، بەڵام دەبی لەوەش تیبگەین مەرج نییە دەستپیشخەریی زەمەنی بە پیویست دەستپیشخەریی هونەری یان ئیبداعیش بێ، پیم سەیرە چۆن رەخنەگرەکان ئاگایان لەم مەسەلەیە نییە.

*چۆن دەکری سەرەتایەك دیاری بکری؟

– ئەم پرسیارە هەیە وکراوە بە تایبەتی کە لەپشتی هەر سەرەتایەکەوە چەندین سەرەتا هەیە، (ئەسڵ) یش زنجیرەیەکە لە چەندین ئەسلی سەرەتایی دیکە. گرنگ ئەوەیە شاعیر چیی بەرهەم هیناوە وچۆنی بەرهەم هیناوەو لە کویدا کۆتایی هاتووە، ئەوەی پیویستە جەختی لی بکەین: رۆیشتنە بەرەو شوینیکی دوورتر وقولتر.

* تۆ هەمیشە داوا دەکەی زمان بە دابراوی لە روانین وپرۆژە ئایدیۆلۆژییەکان، لەگەڵ ئیستاتیکای خۆیدا یەکگرتوو بی، لەبەر ئەوە هەندی کەس پیت دەلین تۆ (شاعیریکی نانیشتمانی) یت، کاتی ئەم قسەیە دەبیستیت هەست بەچی دەکەی؟

– بەزەییم بەو کەسانە دیتەوە کە ئەم جۆرە قسەیە دەکەن، خەم بۆ خۆم ناخۆم بەلکو خەمبارم بۆ ئاستی هوشیاریی ئەو کەسانە، بەڵام ئەو جۆرە قسانەشم پی سەیر نییە: شیعر لە لای ئیمە، تەنانەت لە ئاگایی زۆربەی شاعیرانماندا، تا ئیستاش لە پیناوی دلخۆشکردنی (میللەت)و تەمجیدکردنی (نیشتمان) دا وەك رەبابەو تەنبوور تەماشا دەکری، لە راستیدا شاعیر بە شیعر نابی بە کەسیکی نیشتمانی یان نانیشتمانی. هەموو شاعیرە گەورەکانی دنیا: بۆدلیر ورامبۆو مالارمی وپاوەند وئیلیەت وبەرلەوانیش دانتی ومەعەری وموتەنەببی وئەبەنواس، ئەمانە لە لایەنی شیعرییەوە ناپاکییان لەگەڵ نیشتمانەکەی خۆیاندا کردووە، مەبەستم لە (نیشتمان)

PDF4Kurd

بەو مانایەی ئەو (نیشتمانپەروەرانە) ئاماژەی بۆ دەکەن: دامەزراو و رژێم و دابونەریت وخەبات وجەنگەکان.. شیعریش لە دەرەوەی هەموو ئەو شتانەیە، شیعر بە دیاریکراوی ترازانیکە، یان بە پێی تیروانینی نیتشە شیعر یان دژە یان نییە.

شیعر لە درز وکەلەبەرەکانی زەمەنیکی بەردەوامدا تەقینەوەیەکی بەردەوامە، لەبەر ئەوە شیعر لە دژی (نیشتمان)ە بە هەنووکەیی دامەزراوە ئایدیۆلۆژییەکانی، دژی هەموو شتیکی باو وجیگیرە، دژی باوەرو نەریت وهەموو شتیکی گشتییە، لەم چوارچیوەیەدا ئەو شیعرەی بە (نیشتمانی) ناودەبری شیعریکی پیکەنین هینەرەو دژی شیعرە، شاعیریك وەسفی شیعرەکانی خۆی بە (شیعری نیشتمانی) بکات، جگە لە شاعیریکی خراپ شتیکی تر نییە، خراپی وپیکەنینی ئەو شاعیرە ئەوکاتە پتر دەردەکەوی کە دەبی بە هیمایەکی نیشتمانی، لیرەدا ئەو شاعیرە بە سیفەتی شاعیری تاکو تەنیا هاوشان دەبی لەگەڵ حاکمی تاکو تەنیا.

لە راستیدا زۆربەی شاعیرانی ئیمە بە سروشی ئەم (نیشتمانپەروەرییە شیعرییە) دەژین ودەنووسن، ئەوەی لەم بارەیەوە سەرنج رادەکیشی شیعری کۆنی ئیمە لە شیعری ئەمرۆمان رۆشنبیرترو مەعریفیتر بووە، شیعری کۆن رۆشنبیریی سەردەمەکەی خۆی بەتەواوی لە ئامیز گرتووە، با بۆ نموونە بروانینە ئەبونواس وئەبولعەتاهیەو ئەبو تەمام وموتەنەبی ومەعەری، ئەمانە هەر تەنیا شاعیر نەبوون بەلکو رۆشنبیرییەکی کامڵ بوون وچەند قۆناغیکی میژوویی کامڵ بوونە، لە شیعری ئەو شاعیرانەدا، لە نووسینی میژوونووسەکان پتر، لە سەردەمەکانیان تی دەگەین.

زۆربەی شیعری نویمان ـ بەتایبەتی شیعری (نیشتمانی)، بەو پیوەرە، زۆر هەژارو داماوەو وەك بلیی لە کوخیکدا دەژی و دوورە لە ژیارو گەردوون، رەبابە دەژەنی ولە تەنبوور دەدا.

PDF4Kurd

*بەڵام ئەو مەودا رۆشنبیری . گەردوونییە، یان ئەو مەودا فیکری و فەلسەفییەی لە شیعری مەزندا دەیبینین، وەك ئاماژەت بۆ کرد، هەمان ئەو مەودایەیە کە هەندی کەسی وا لیکردووە لە دوای خویندنەوەی هەردوو بەشی دیوانی (الکتاب) ی ئەدۆنیس، پییان وابی ئەم کتیبە خالییە لە شیعر، بۆچوونی تۆ چییە؟

_بۆجاری دووەم دەلیم ئەو جۆرە هەلویستەم پی سەیر نییە، خوینەری عەرەب پتر مەیلی ئەوەی هەیە ئەو دەقەی دەیخوینیتەوە بە پیی هەست و سۆزی خۆی بیبینێ، جگە لە هەلچوونەکانی خۆی شتیکی تری تیا نابینیی، پەیوەندیی خوینەری ئیمە بە دەقەوە پەیوەندییەکی دیالۆگی وپرسیار ئامیز نییە، پەیوەندییەکی فیکری – مرۆیی نییە، بەلکو پەیوەندییەکی سۆزدارییە، بە (عەقڵ) و بە (ئیستا) ی خۆی نایخوینیتەوە بەلکو بە (یادوەری) وبە (رابردوو)ی خۆی دەیخوینیتەوە، خوینەری عەرەبی وەك میژوو وکولتوور وپەروەردە خوینەریکە ئنتمایەکی ئایدیۆلۆژیی هەیە.

دیوانی (الکتاب) یەك قەسیدەیەو بونیادیکی شەبەکییانەی هەیە، بە شیوەیەکی ئۆرکیسترالی بەچەند هیلیك دادەبەزی وسەردەکەوی، کز دەبی، بەرز دەبیتەوە، لە جولانەوەیەکی کورت ودریژدا هیور دەبی، هیما بۆ دەریای میژووییمان دەکا بە چالاو وکەنارەکانیەوە... رەبابەو ئەهلی رەبابە، تەنبوور وئەهلی تەنبوور لە کویی ئەم ئاستەدان.

* ئایا نووسینی یاداشتت تاقی کردۆتەوە؟ ئایا بیرت لەو ساتەوەختە کردۆتەوە کە راناوی (من) جیابیتەوە تا لە دوورەوە لیی رابمینی؟

– تا ئیستا بەو مانایەی تۆ ئامارەی بۆ دەکەیت هەولم نەداوە یاداشت بنوسم.

دەشی ئەمە بگەریتەوە بۆ دوو هۆ: هۆی یەکەم شەخسییە، نووسینی یاداشت وام لیدەکا هەست بەوە بکەم من ئاوینەیەکم ئەو شتانە پیچەوانە دەکەمەوە کە

PDF4Kurd

روودەدەن ولەگەڵ جووڵانەوەی زەمەنیکی خاو و پەرپووت وئاسۆییدا جووت دەبی، ئەم هەستکردنە (ویرانم دەکا)، من کەسیکم بە شیوەیەکی ستوونی نەبی ناتوانم بژیم، زەمەن لای من چەند ساتەوەختیکی پەلاماردەرو تەقینەرو شپرزەیە، یان مەرگیکی ترە، نووسینی (یادداشت) یش لەم حالەتەدا مەرگیکی ترە، لەوانەیە لەبەر ئەوەبی کە ناتوانم جگە لە رۆمانی ستوونی رۆمانیکی تر بخوینمەوە، رۆمانی ستونی جۆرە شیعریکی ترە.

هۆی دووەم بابەتییە: ئیمە تا ئیستاش لە کۆمەلگەیەکدا دەژین، لەگەڵ هەموو دیاردە (مەدەنی) و(شاری) یەکان، پیکهاتەیەکی خیلەکییانەی هەیە، مەبەستم ئەوەیە نووسینی یاداشت بەو مانایەی تۆ دەیلیی، بەرپرسیارییەك دەخاتە سەرشانی نووسەر کە بەتەنیا خۆی ئەو بەرپرسیارییە هەلناگری – ئەمەش بە راستی کارەساتە – بەلکو ئەندامانی ئەو خیزانەش هەلیدەگرن کە نووسەر پەیوەستە پییان، بەتایبەتی خوشك وبراو خزمی نزیکی نووسەر، لیرەدا (تاوان) ی فەردی دەبیتە (تاوان)ی جەماعی، با نموونەیەکت بدەمی، ئەو کاتەی گەنج بووم لە ناوەراستی پەنجاکاندا گیرام، ئەم گرفتەی من کاری کردە سەر براکانیشم وهەندیکیان لە وەزیفەش دەرکران ئەگەر چی زۆریش لە فیکری رژیم نزیك بوون و لەگەڵ مندا جیاواز بوون، لە چ شوینیکی تری جیهاندا ئەم عەدالەتە دەبینی؟ ئەم جۆرە سیاسەتە و ئەم چەشنە کولتوورە لە کویی تردا دەبینی؟ جا باشە من ئەگەر رای تایبەتیی خۆم لە بارەی چەند کیشەیەکی گرنگتری وەك کیشەی ئایین وسیکس وسیاسەت دەربرم، مەسەلەکە چۆن دەکەویتەوەو چی روودەدا؟ کەواتە سوودی یاداشت چییە ئەگەر راستگۆو گشتگیر نەبی.

– ئەم قسانەی تۆ بەسەر نووسینی بیوگرافیاشدا دەسەپی؟

PDF4Kurd

- بیگومان، لەبەر ئەوە نابی سەرمان لەوە سور بمینی کە بیوگرافیا ویاداشتی راستگۆیانە لە ئەدەبی عەرەبیدا نییە. ئەگەر چەند کتیبیکی وەك (الخبز الحافي) ی محەمەد شوکری و (حديقة الحواس) ی عەبدە وازن و کارەکانی لەیلا عوسمان وعالیە شوعەیب وکەسانی دی ئەو هەرا سیاسی و ئەخلاقییە بنیتەوە، ئەی ئەگەر چەند کتیبیك لەوەش دوورتر بروات، چی روودەدا؟ ئەمانە بەشیکن لەوەی دەیسەلمینن کە : تاکی ئازاد وسەربەخۆ تەنیا خۆی بەرپرسی کارو فیکری خۆی بی وبتوانی بە ئازادییەکی تەواو بەبی ترس قسەبکات، تا ئیستاش لە (ئاگایی) باوی عەرەبیدا، بوونی نییە، تا ئیستاش لە کۆمەلگەی عەرەبیدا بە جۆرێ سەیری تاکە کەس دەکری و بە جۆری مامەلەی لەگەلدا دەکری وەك ئەوەی سەر بەکام هۆز وسەر بەچ خیلیکە وئینتمای بۆ چ فیکریك هەیە.

* لەم دوواییەدا رووت کردۆتە دوو هونەری تری غەیری شیعر: رۆمان وکۆلاژ، ئایا رۆمان لە پشتی دەمامکی رۆمانئامیزەوە جۆریکە لە بیۆگرافیا؟

- ئەوەی هەوڵ دەدەم بینووسم رۆمان نییە، ناتوانم رۆمانیك بەپیی پیوەرە زانراوەکان بنووسم لەبەر چەند هۆیەك پیشتر هەندیکم درکاند، مەبەستم رۆمان وەك ژانریکی ئەدەبی تایبەت، نەخیر ناتوانم و ناشمەوی بینووسم، باشتر وایە بلیم من (قەسیدە - رۆمان)یك دەنووسم، یان بە جۆریکی تر: قەسیدەیەك سنوورەکانی پەخشان وسنوورەکانی بەکارهینانی پەخشانی تیادا فراوان دەکەمەوە، زۆریشی نەماوە تەواو بی، ناونیشانەکەشی بەم جۆرە دەبی: (هن: هی انت)، ئەم کتیبە وەك لە ناونیشانەکەیدا دیارە جۆریکە لە بیۆگرافیا بەلام بەقەدەر ئەوەی ئەو هەلومەرجە ریگەدەدا کە تۆ ئاماژەت بۆ کرد، ئەگەر چی من هەوڵ دەدەم ئەو بارودۆخە بشکینم.

PDF4Kurd

* هەستت بەرامبەر بە جیهانی عەرەبی وغەیری عەرەبی چییە کە هیرش دەکەنە سەر یەکترو پەلاماری یەکتر دەدەن، بە تایبەتی لە ناوەندی رۆشنبیریدا؟

– وا هەست دەکەم من لە جۆرە دۆزەخیکدا دەژیم، ئەگەر ئەمرۆ دانتی زیندووبوایە، پیویستی بەوە نەدەبوو خەیالی دۆزەخی خۆی بکات، واقیعی ئیستا لە سەرووی خەیالیشەوەیە. مەسەلەکە ئەوەیە ئەم مرۆڤە خولقاوە لەسەر شیوەی ئەو خواوەندەی باوەری پییەتی، چۆن بتوانی لە خودی درندە درندەتر بی، وەك بلیی کوشتنی مرۆڤ لە کۆتاییەکانی سەدەی بیستەمدا نەبووە بە بەشیك لە (جەنگ) بە قەدەر ئەوەی لە ئاستی گەردووندا بووە بە بەشی لە (گەمەیەك). رەنگە کودەتایەکی پیچەوانەی تیۆرەکەی داروین ببینین و مرۆڤ بگەریتەوە بۆ ئەسلە درندەکەی خۆی. لەوەش کارەساتتر ئەوەیە مرۆڤ خۆی هەموو شتی دەکا بۆ ئەوەی هەموو هیوایەك بە مرۆڤ بسریتەوە، کەواتە هیوامان بەچی هەبی ؟ بەسروشت؟ بە تۆفانیك زەوی ویران بکات؟

من یەکەم کەس بووم زاراوەی " پەخشانە شیعر"م دانا

ماوەیەك بەر لە ئیستا ئەدۆنیس بەشداریی لە کۆنفرانسیکی ئەدەبیدا کرد کە لەقاهیرە سازدرا، لەویدا (منى عبدالعظيم)ی سەرنووسەری رۆژنامەی (الحياة) ئەم چاوپیکەوتنە خیرایەی لەگەڵدا کردووە.

PDF4Kurd

* لەبەهاری سالی 1960 دا زاراوەی"پەخشانە شیعر"ت خستەروو، ئیستاش لەگەڵ تەقینەوەی ئەو زاراوەیەدا، گرفتیکی رەخنەیی ناوەتەوە، تۆ دەلیی چی؟
–بەلێ ، من یەکەم کەس بووم ئەم زاراوەیەم ناونا"پەخشانە شیعر"، بیگومان لەئاستی عەرەبی ولەگۆڤاری"شیعر"دا کە ئەمەش لەدارشتنە فەرەنسییەکەیەوە وەرگیراوە، ئەو کاتە وتم مومکینە زاراوەکە ئەم ناوەی لیبنرێ، بەلاّم بونیادی ئەم نوسراوە نە وتارەو نە چیرۆك، بەو مانایەی ئەمە تایبەتمەندیتی شیعریی تیدایە تا لە قەسیدەی کیشدار جیابکریتەوە، نەشمدەزانی ئەم ناولینانە ئیشکالییەت دروست دەکات، بەهەر حاڵ دەبێ ئەم زاراوەیە قبوڵ بکەین و ئەوەندەش لەسەری نەوەستین.
* دەلین تۆ زاراوەکانی خانمە رەخنەگری فەرەنسی(سوزان بیرنار)ت لەبارەی شیعر خۆمالی کرووە، وەك : دۆزینەوە، روانین، عەراف... ولەوانەدا گوتاری شیعریی خۆت پیکهیناوە بیئەوەی ئاماژە بۆ سەرچاوەکەی بکەیت.. چۆن وەلاّمی ئەم قسەیە دەدەیتەوە؟
– ئەم زاراوانە هی سوزان بیرنار نین، ئەمانە لە کەلەپووری عەرەبیدا هەن بەتایبەتی کەلەپووری سۆفیمان کە پرە لە دەستەواژەی روانین وکەشف وتەجللی وعیرفان و نبوئەت، ئەمە زمانیکی سۆفیی عەرەبییە، لەراستیدا بیانییەکان ئەم زاراوانەیان لە عەرەب وەرگرتووە،سوزان بیرناریش تیزیکی لە بارەی پەخشانە شیعر نووسیوە،ئەو تەنها خانمیکی رەخنەگرەو بایەخیکی هیندە گەورەی نییە، کاتیکیش من وتاری "پەخشانە شیعر"م نووسی ئاماژەم بۆ کتیبەکەی سوزان خان کردووەو لەویدا وتوومە چەمکەکانی من بۆ پەخشانە شیعر لەو کتیبە وەرگیراون،دەتوانی بگەرییتەوە بۆ وتارەکەم کە بۆیەکەم جار لە پەنجاکاندا لە گۆڤاری (شیعر)دا بلاّوکراوەتەوەو دواتریش جاریکی تر لە کتیبی "زەمەنی شیعر"دا بلاّوم کردۆتەوە.

PDF4Kurd

* هەندێ کەس دەلین شیعری کیشدار هەرچیی پی بووە بەخشیویەتی، شتیکی دیکەی پینەماوە..

– ئەمە بریاریکی خیرایە، ئەمە حوکمیکە شاعیریك نایدا کە پرۆسەی نووسینی شیعریی بکاو،گیروگرفتەکانی شیعر بزانێ، ئەمە جۆریکە لە رەجمکردنی نادیار، ئەمە حوکمیکی ناشیعرییەو وردبین نییە، هەمیشە هەموو شیوەکانی دەربرین دەمینن، شیعری کیشدار و شیعری ئازاد.

*ئەدۆنیس ئەو شاعیرەی کاریگەریی لەسەر دوو وەچەو بگرە پتریشدا هەبووە،ئەی خۆی بەکێ کاریگەر بووە؟

– کاریگەریی زۆر کەسم لەسەر بووە، لەراستیدا کاریگەریی روناکبیرەکانم پتر لە شاعیرەکان بەسەرەوە بووە،یەکەمین شت کاری لیکردبم شیعری عەرەبییە کە بەبەردەوامی دەمخویندەوەو تا ئیستاش دەیخوینمەوە. لە"ئومرو ئەلقەیس"ەوە تا ئەبو عەلای مەعەری، پاشان بەبزاقی فیکریی سۆفیزم کاریگەر بووم. نەك شیعری سۆفیگەری، بەلکو نووسینی سۆفیگەری، هەروەها کاریگەریی فیکری یۆنانیم لەسەرە بەتایبەتی هیرۆکلیتس کە دەلێ ئیمە دووجار بەهەمان رووباردا مەلە ناکەین، لەو باوەرەدام کلیلەکانی شیعری من لەم تیروانینەی هیرۆکلیتسدا زۆر نزیکە لەفیکری سۆفیگەری، بەومانایەی کەسێ بیەوێ بەراستی لە ئەزموونی من تیبگات پیویستە ئەم کلیلە هیرۆکلیتیە سۆفییە لە ئاگایی خۆیدا دابنێ، پاشان بە (نیچە) کاریگەر بووم، بەتایبەتی لایەنی تورەیی و یاخی بوون و رەتکردنەوە لەپیناو ئایندەیەکی باشتردا، دیسان کاریگەریی فیکری سۆفیزمی خۆرئاواییم بەسەرەوە بوو، لەوباوەرەدام ئایندەی شیعر بەندە بە وەرگرتنی ئەپیستیمە جۆراو جۆرەکان، چونکە قەسیدە چنینیکی تاکە کەسی و گەردوونییە.

* لەشاعیرانی نویخواز، شیعری کێ دەخوینییەوە؟

PDF4Kurd

– بەهۆی کار کردنم لەهەردوو گۆڤاری(شیعر) و (مواقف)دا، هەموو شیعری نوێی عەرەبیم خوێندۆتەوە، لەبەر ئەوە لەم بوارەدا هەموو شتێك دەزانم، پێویستیش ناکات ناوی شاعیرەکان ریز بکەم، چونکە لیستەکە درێژە ، هیچ شاعیریکیش نییە، نەیناسم لەبەر ئەوەی شاعیران بە زۆری شیعرەکانی خۆیانم بۆ دەنێرن و هەندێکیشیان لەو گۆڤارو رۆژنامانەدا دەخوێنمەوە کە لە سەرجەمی وڵاتە عەرەبییەکاندا بڵاودەبنەوە.

* رات چییە بەرانبەر بەو قسەیەی کە دەڵێ شیعر پاشەکشەی کردووە، زەمەنی ئێستا زەمەنی شیعر نییە، بەڵکو زەمەنی رۆمانە؟

– ئەم قسەیە لەخۆرئاوادا باوە، دەشێ ساتەوەختی مێژوویی و باری رۆشنبیریی گەردوونی، بوار بۆ گەشە کردنی رۆمان برەخسێنێ ، شیعر پێویستی بەرامانە، زەحمەتە بۆ خوێنەرێك لە مێترۆدا دیوانێکی شیعری بخوێنێتەوە، بەڵام دەکرێ رۆمانێك بخوێنێتەوە، گێرانەوەی رۆمان لەو قەڵەباڵغییەدا پتر ئاتاجی خوێنەر دابین دەکا، ئەمەش مانای ئەوە نییە هەموو رۆمانێ ئاسانە، لەلایەکی تر، جیهانی شیعری جیهانێکی زۆر تایبەتە، چوونە نێو ئەو جیهانە پێویستی بە رۆشنبیرییەکی بەرزو ئەزموونێکی قووڵ هەیە، لێرەوە شیعر لە بەرامبەر گەلێ فاکتەری وەك تەلەفزیۆن و سینەماو گۆڤاری وێنەداردا پاشەکشە دەکا، بگرە دەشێ کتێب نەمێنێ و بۆنموونە ببێ بە بەشێك لە ئستیوانەی لوولەیی (مەبەستی CDیە) ، بەڵام بەباوەری من هەمیشە لە هەموو شوێنێك ولە نێو هەموو میللەتان و لە هەموو زمانێکیشدا، هەزار شێت دەمێنێ شیعر بخوێنێتەوە، ئەوەندەش بەسە..

* چۆن تەماشای دیمەنی ئێستای رەخنە دەکەی؟ ئاخۆ رەخنە لەتەك داهێناندا رۆڵی خۆی دەبینێ؟

– بەگشتی رەخنە(دژە رەخنەیش) زیندەگییەك دەنوێنێ، رەخنەو گفتوگۆ بزاڤی شیعری و رەخنەیی دەوڵەمەند دەکەن، ئەمە لەرووی پرەنسیپەوە، بەڵام لەلایەنی پرۆسەدا وایدەبینم رەخنە پابەند بووە بە هەڵوێستی تاکە کەسییەوە، من نیگەتیڤانە

ڕەخنە لەتۆ دەگرم لەبەر ئەوەی پەیوەندی تایبەتیمان نیگەتیڤانەیە، یان بەپیچەوانەوە، کەواتە کەش و هەوای پەیوەندییەکانمان بەسەر کەش و هەوای ڕەخنەییدا زاڵە هەروەك لایەنی ئایدیۆلۆژیوسیاسی و بگرە خیلایەتیش زاڵە. لەپراکتیکیشدا هەژاریەکی مەعریفی دەبینرێ، هەندێ کەس جۆرە ڕەخنەیەك دەنووسن لەبنەڕەتدا هیچی لینازانن، بۆنموونە کەسی ڕەخنە لەکیشی شیعری دەگرێ کەچی هیچ شتێ لەبارەی کیش نازانێ، تەنانەت نازانێ چۆن شیعریکی کیشدار بخوینیتەوە، یاخود کەسێ ڕەخنە لەپەخشانە شیعر دەگرێ لەبەر ئەوەی پیی وایە تەنها لە شیعری عەروزیدا (کیش) هەیە.ئەمە تەسك بینیە،چونکە زمانی عەربی زۆر فراوانترە لە وەزنە شیعرییەکانی، زمانیك کە(16) بەحر یاخود(16) ئیقاعی لیبووبیتەوە، لەتواناشیدا هەیە چەند شیوەیەکی ئیقاعیی دیکە دروست بکات،زمان پیش ئیقاع دەکەوێ نەك بە پیچەوانەوە، لەبەر ئەوە وایدەبینم نابێ حوکمیکی وابدرێ کە گوایە لەدەرەوەی وەزندا شیعر بوونی نییە، لە کەلەپووری ئیمەیشدا کاتێ قورئانی پیرۆز دابەزی، هەندێ کەس بە شیعر ناویان برد تا سیفەتی (وەحی)ی لیدوور بخەنەوە، کەواتە سیفەتی شیعریان دا بەنووسینیك کە وەزنی شیعریی نییە، ئەمەش مانای وایە عەرەب لە کۆندا شیعریان لە نووسینی ناکیشداریشدا دەبینی.

سەرچاوە: ڕۆژنامەی الحیاة ژ/ 13289 27/7/ 1999

داهینەری ڕاستەقینە لەهەر شوینیکدا بێ تاراوگە کراوە

ئەدۆنیس ثتر لەضل سالة دةنووسآ، لةشيعرو نووسينةكانيدا بـةردةوام خوينـةر دووضـاری حةثةسـانء شـوكء سةرسـامی دةكـا، ضونكـة لــةقوولآييدا ثرسـياری تازةطةری ئاراستةی كولتوورو كةلةثوورة تةقليدييةكانی ناو فكری عةرةبی دةكاو رةخنـة لـةبونيادة ثةككةوتـةكانی فيكـری عـةرةبی دةطـرىء دةيـةوآ رؤشـنبيريی عةرةبی لةقالبة مةييوو رووكةش و دؤطماكـان رزطـار بكـات. ئـةدؤنيس لةثشـتی

PDF4Kurd

هـەموو بزووتنـەوە نويخوازييـەكانی شـيعرو رۆشـنبيريی عـەرەبی وەسـتاوە لەئەنجاكانی سەدەی بيستەمەوە تائيستا ئەم شـاعيرە روونـاكبيرە يەكيكـە لەئيشـەنطە طرنطەكانی فيكری نویء شيعری هاوضەرخی عەرەبی.

ئەم ضاوثيكەوتنە كە (حسونة مصباحي) لـە مـەغريبدا سـازی داوەو لـەذمارە(45)ی سالی 1987ی طؤظاری (فكرو فن)دا بلآوكراوەتـەوە، بەبۆنـەی ضـاثكردنی شيعری (شهوة تتقدم في خرائط المادە) ئەنجام دراوە كەئەدؤنيس ئەم شيعرەی لەكؤتايی سالی 1986و سەرەتای سالی 1987 لە ثاريسدا نووسيوە. ئيمە ليرەدا طرنطترين بەشی ئەو ضاوثيكەوتنەمان لەو ذمارەيەی طؤظاری (فكر وفن)دا وەرطيراوە.

*** شـيعرە نوييەكـەت (شـهوة تتقـدم في خرائـط المـادة)م خوينـدەوە، ئيحـاى ئـەم قەسـيدەيەت لەكـەش وهـەواى پـاريس وەرگـرتووە كەماوەيەكە تيـايدا دەژيـت .ئـەم قەسـيدەيە چـەند بـيريكى نـوێو هەمـە جـۆرى تيدايـە. ئـەوەى لـەم قەسـيدەيەدا سـەرەنجى راكيشـام جۆرىپـەيوەنديى رۆشـنبيرى عەرەبـە بـەخۆرئاواوە ئيمـە واراهاتووين رۆشنبيرى عەرەبى بەو جۆرە ببينين؛ يان لە خۆرئاوا دەترسێو رەتى دەكاتەوەو گشت دەروازەو پەنجەرەكانى بەروودا دادەخات يان بەبێ داهينان لاسايى دەكاتەوەو بەبێ ئاگايى دەكەويتە ژير كاريگەرييەكانيەوە كەچى تۆ هەلويستيكى رەخنەگرانەت لەبەرامبەر خۆرئاوادا وەرگرتووەو بەئاگاييەوە دەيدوينى، وەك ئەوەى بتەوى بە خۆرئاوا بلييت: من لەناوەوە دەتناسمو دەرك بەنهينيەكانت دەكەم، لەبەر ئەوە لەوە ناترسم ئەوەى بەزەينمدا دێ پيتى بليم.**

– ئەم هەلويستەى من شتيكى نوێ نييەو لەويشـەوە وەرم نـەگرتووە كەلەپارسدا دەژيـم، پيشـتر ئـەم هەولويسـتەم لەسـالى (1965)ەوە دەربـڕوە. لـەكتيبى (المسـرح والمرايـا)شـدا كەلەسـالى (1968) لەبـەيرووت چـاپ كـراوە، بـەروونى ئامـاژەم بـۆ جيهيشـتنى ئـەوجۆرە پەيوەنديـە كـردووە كـە تـۆ لەپرسيارەكەتدا ئاماژەت بۆ كـرد هـەروەها بـۆ ئيشـكاليەتى خۆرهـەلاتو خۆرئـاواو سـەر لـەنوێ پيداچوونـەوەى تيگەيشتنى ئيمە لەخۆرئاوا. لە چەندين ليكۆلينەوەشدا وتوومە خۆرئاواچەمكيكى

PDF4Kurd

سیاسیە پتر لەوەی چەمکێکی فیکری و فەلسەفی و ئایدیۆلۆژی بێت کاتێکیش لەمەسەلەی مرۆڤایەتیدا قووڵ دەبینەوە،دەبینین خۆرئاوا وخۆرهەڵات یەك شتن. ئەم هەستەی من بێگومان لەو کاتەدا پتر قووڵ بووەوە کەبەردەوام بەوڵاتە ئەوروپیەکاندا دەگەڕام بەتایبەت فەرەنسە ئەم هەستەم لەو کاتەدا پتر قووڵ بوەوە کەلەپاریسدا نیشتەجێ بوم، هەروەها لەئاکامی خراپیی بارودۆخی لوبنان و ژیانی من لەو (تاراوگە) یەدا (وشەی "تاراوگە" دەخەمە نیوان دوو جووت کەوانەوە چونکە لەو باوەڕەدام هونەرمەندی راستەقینە و ڕەسەن لەهەرشوێنیکدا بێت،تاراوگە کراوە) وپەیوەندی بەردەوام لەگەڵ ئەو واقیعە نوییەی ئیستاکە تیایدا دەژیم.

* لەو قەسیدەیەدا ئاماژەت بۆ خۆرئاوایەکی هەرەشە لیکراو بە کارەساتیکی نەوەوی کردووە،هەروەها ئاماژەت بۆ خۆرهەلاتیك کردووە چەند نەخۆشییەکی ترسناك هەلا هەلاو ماندووی کردووە ، نەخۆشیی سیاسەت و نەخۆشیی ئایدیۆلۆژیا.

– من شاعیریکم باوەرم بەمرۆڤدۆستی هەیە بەمانای فراوانی وشەکە، ئەگەر چی پەیوەستم بەچارەنووسی مرۆڤی عەرەبی بەلام وای دەبینم کەمرۆڤ لەم زەوییەدا سەر بەهەر رەگەزو رەنگی بێت، جوانترین و بەبەهاترین سامانی ژیانە . من باوەرم وایە کەخۆرئاوا چەند دیویك و چەند روویکی جیاوازی هەیە،تەنانەت ئەگەر ئەو خۆرئاوایە دوژمنیشم بێت بەلام لەهەمان کاتدا رووەکەی ترمەو دریژکراوەی منە ، خۆرئاوای هۆلدەرلین و نیتشەو رامبۆ جیاوازە لەخۆرئاوای سیاسی و جیاوازە لەخۆرئاوای تەکنۆلۆژی، من پەیوەستیکی قوولم بە والت وایتمەن و رامبۆ و ئەدگار ئالان پۆ و بۆدلیرەوە هەیە، ئیمەی داهینەران لەهەر شوینیك بین پەیوەندییەکی قوولمان بەیەکترەوە هەیەو هیچ سنوریکی جوگرافی لەیەکترمان جیاناکاتەوە. بەلام لەخۆرهەلات ودنیای عەرەبیدا سیاسەت و ئایدیۆلۆژیا بوونە بەدوو نەخۆشیی ترسناك و مرۆڤیان شیواندووەو بەهاکانیان تیکداوە.

PDF4Kurd

* تۆ دەڵێی داهێنەری ڕاستەقینە هەمیشە (تاراوگەکراوە) بەڵام ئەو تاراوگەیەی ئێستا تیایدا دەژیت زۆر جیاوازە لەو تاراوگەیەی کە لە پەنجاکاندا سوریات بەجێهێشت و چوویتە لوبنان. ئەم تاراوگە نوییە چیی پێ بەخشیویت؟

– وەڵامی ڕاستەقینەی ئەم پرسیارەی تۆ ئەو قەسیدەیەیە کەلە سەرەتادا ئاماژەت بۆکرد، هێشتا واهەست دەکەم قەسیدەکە تەواو نەبووە.

* ئەو بازنانەی لەشیعرەکەتدا باسیان دەکەیت و دەڵێی: (دەمخنکێنن) چ مانایەکیان هەیە؟

– من لەو شیعرەدا دەڵێم (ناوەوە بۆ من بەرتەسکەو دەرەوەش هی من نییە) ناوەوە بریتییە لەنیشتمانەکەم، دەرەوەش هەموو زەوییەکی ترە، گرفتی من لەوشوێندا نییە. شوێن بۆمن وەڵام نییە. لەهەر شوێنیکدا بژیم، تانانەت لەوڵاتیکی زۆر دیموکراسیشدا بژیم، وەڵامیکی کۆتایی و یەکلاکەرەوە نادۆزمەوە بۆ گیروگرفتە مرۆڤایەتییە قوولەکانم . ئیمە کاتیك وڵاتی پڕ لەستەمو دیکتاتۆریەتی خۆمان جێ دەهێلین، وەهمی ئەوەمان لا دروست دەبێ کە لەشوێنیکی ترداچارەسەری گیروگرفتەکانمان دەدۆزینەوە کەچی ئەمە شتیکی ڕاست نییە تەنیا لەڕووکەشدانەبێ.

* ئایا ئەو تاراوگەیەی ڕۆشنبیرە دیموکراسییەکانی ڕووس لەسەدەی نۆزدەمدا لەدەستی ستەمی تزاریزم هەڵیان بژارد، لەو تاراوگەیە دەچێ کە ئیستا هەندی لەرۆشنبیرانی ئیمە تیایدا دەژین؟

– نەخێر لەبەر ئەوەی ڕۆشنبیرانی ڕووس لەسەدەی نۆزدەیەمدا هۆشیاریان بۆ مەسەلەکەی خۆیان هەبووو بەقوولی و دلەراوکییوە تیایدا دەژیان . بەڵام ڕۆشنبیرانی ئیمە –بەتیروانینی من – تاراوگەکراو نین بەلکو لە تاراوگەکراو دەچن.

*ئەمە مانای چییە؟

PDF4Kurd

– ئەوان بەوەهم لەحالەتی تاراوگەدا دەژین.واتە ئەوان ئەو شتانەی لەدەرەوەی وڵاتەکەی خۆیاندا دەیلین دەتوانن لەناو وڵاتەکەی خۆشیاندا بیلین.

– مەبەستت ئەوەیە چەوسانەوە لە رژیمە عەرەبییەکانی ئیستادا نییە؟

– باواز لەهەندێ حالەتی دەرهاویشتەو تایبەتی بینین کە بە باوەری من زۆر کەمن بەڵام تەماشای گشت ئەو بڵاوکراوەو گۆڤارو رۆژنامانە بکە کە لەدەرەوە دەردەچن، هەر هەموویان لەوڵاتە عەرەبییەکانیشدا بڵاو دەکرینەوەو دەفرۆشرین. ناوی یەك تاکە گۆڤاری عەرەبیم بۆ بهینە کە لە گشت وڵاتە عەرەبییەکاندا قەدەغە کرابێ.

* هیچ گۆڤاریکی لەو جۆرە نییە.

– باشە ناوی چەند رۆشنبیریکی لیهاتووو داهینەری عەرەبم پی بلێ کە پەیوەست نەبن بە یەکێ لە رژیمە عەرەبییەکان.

* نازانم هەندێ کەسی زۆرکەمو پەراویزکراو هەن.

– واتە ئەو کەسە بەژمارە زۆر کەمانە کە لیرەو لەویدا پەرتو بڵاوبوونەتەوە هیزیکیان دروست نەکردووە بتوانن پرۆژەیەکی گرنگ دامەزرینن کەپیچەوانەی پرۆژەکانی دی بیت ،بەڵام ئەمە مانای ئەوەش نییە کەئیمە لەوڵاتەکانی خۆماندا رووبەرووی کۆمەلێ گرفتی گەورە نابینەوە.من لەو باوەرەدام کەئیمە بەئاسانی (تاراوگە) دەکەین بەشوینی خۆمان ، رۆشنبیرانی عەرەب لەتاراوگەدا نەیانتوانیوە داهینانیکی گەورە دروست بکەن.

– ئایا ئەو پەری حالەتی (تاراوگە) وای لیکردی ئەم قەسیدەیە بنووسیت؟

– بەلێ بوونی من لەپاریسدا بوونیکی لابەلاییە . پاریس بەو جۆرە کاری لی نەکردووم، بەڵام شوینیکی ئارامی پیبەخشیوم ، من لەپاریسدا گویم لەزرمەی بۆمبو تەقینەوە نابێو ناچمە ناو حەشارگەکانەوە ، ئیستا ئەو هەستەم نییە وەك

PDF4Kurd

لەشەری ناوخۆیی لوبناندا هەمبوو ئەوەی کەنامەوێ بەخۆرایی بمرم . پاریس لەمە زیاتر هیچی دیکەی پی نەبەخشیوم.

* لە کەیەوە ئەم قەسیدەیە لەناختدا رسکاوە؟

– ماوەیەکی زۆرە . قەسیدە لەلای من رۆشناییەکە لەئاسۆدا، کاتیکیش دەست بەوەرگیرانی ئەو رۆشناییە بۆ شیوەی نوسین دەکەم، گەورەو فراوان دەبیتەوەوتا دەگەمە ئەوەی واهەستدەکەم دەچمە ناو ئاسۆیەکەوە نازانم ئەو ئاسۆیە چۆن تەواو دەبێ . ماوەیەکی زۆرە واراهاتووم پەلە لەنووسینی شیعرەکانمدا نەکەم‌و نەکەومە ناو ئەو هەرایەی لەسەرەتادا دامدەگرێ. من ئیستا کاتیك دەست بەنووسینی شیعر دەکەم کەجەستەم بووبێ بەگرکانیك،لەبەر ئەوە ئیستا زۆر کەم شیعر دەنووسم.

* تۆ لەم قەسیدەیەدا کاتیگۆریی خۆرهەلات/ خۆرئاوات رەت کردۆتەوە، هەروەك دابەشکردنی زەمەنیشت بۆ رابردوو ئیستا وداهاتوو رەت کردۆتەوە،زەمەن لەلای تۆ دەبێ بەبازنەیەك نەك بەهیلیکی راست کە لە زەینی زۆربەی رۆشنبیرانی ئیمە هەیە ئاخۆ ئەمە مانای ئەوەیە تۆ یاخیت لە پەیوەندیی رۆشنبیری عەرەب بەزەمەنەوە؟

– چونکە داهینان بەگشتی زەمەنیکی جیاوازی لە زەمەنی ماتماتیکی و زەمەنی زانستی هەیە، ئەمانە زەمەنیکی ئاسۆیین، تیۆر لە دوای تیۆر دی و زانستەکانیش یەکتر نەفی دەکەنەوە بەڵام زەمەنی ئیبداعی زەمەنیکی ستوونییی و پاشان زەمەنیکی بازنەییە. بۆ نموونە من وابدەبینم (رینێ شار) و (هینری میشۆ) لەگەڵ (ئەبو تەمام) و (هۆمیرۆس)و (دانتی) دا بەیەکەوە دەژین . زەمەنی ئیبداع یەك زەمەنە هەر چەندە شوینەکانیشیان جیاوازبیت،چونکە زەمەن ئیبداعی زەمنیکە لەقوڵاییدا. زەمەن بەتیگەیشتنی من زەمەنیکی تەقیینەوەییە ، دێ و دەرواو دەگۆری ونوێ دەبیتەوە

PDF4Kurd

* دەمەوێ مەسەلەیەکی دیکە بوروژێنم،ئەویش مەسەلەی زمانە. بۆچی تۆ هەمیشە بەدەست زمانەوە گیرت خواردووە و بۆچی هەمیشە باسی زەحمەتی زمان دەکەیت لەکاتیکدا تۆ زمانیکی جوان و بەهیزت هەیەو زۆر بەوردی شارەزای زمانیت؟

– هەموو قەسیدەیەك لەلای من بەتەنها پرسیارکردن نییە لەجیهان بەلکوپرسیارکردنە لەخودی زمان خۆیشی، واتە ئەو کەرەستانەی ئەم شیعرەی پی نووسراوە . شیعر لای من پرسیاریکە ئاراستەی جیهان و مرۆڤ و سروشت وتوخم وئەو زمانەشی دەکەم کە تیامدا دەژیو رۆژانە مامەلەی لەگەلدا دەکەم. بەم مانایە من گرفتم لەگەڵ زماندا هەیە . واتە وەك چۆن لە هەموو شیعریکدا هەوڵ دەدەم (دنیایەیەکی جیاوان) بخولقینم، لەهەمان کاتدا هەولیش دەدەم زمانیکی جیاوازیش بخولقینم و ئەو هەستو بیرانەم بگوازیتەوە کەبەردەوام نوێ دەبنەوە ، پرسیاری من لە زمان لەو پرسیارە دەچی کەلەجیهانی دەکەم.

* ئەدۆنیس شاعیریکە بەردەوام پرسیار لەخۆیو سەردەمەکەیو میژووی نەتەوەکەیو لەشارستانیەتەکانی تریش دەکا، لەوانە شارستانیەتی نویی خۆرئاواییش. خەریکە لەلای زۆربەی شاعیرانی دیکەی عەرەب پرسیار ون دەبێ، هۆی ئەمە چییە؟

– هۆی ئەمە، بەبروای من کاریگەریی خراپی ئەو ئایدیولۆژییانەیە کەحوکمی کەلتووری عەرەبی وهەست وشعوری مرۆڤی عەرەبییان کردووە ، ئەو کەلتوورەی لەسەر ئایدیۆلۆژیا دادەمەزری پیی وایە وەلامی کۆتایی بۆ هەموو شتیك پییە، لەبەرئەوە ئەم جۆرە کەلتوورە پرسیار ناکات بەلکو تەنیا وەلام دەداتەوە. من لەو باوەردەدام مەسەلەکە لەوەدا نییە وەلام بدەیتەوە بەلکو لەچۆنیەتی پرسیار کردنە لەجیهان، پاشان وزەی راستەقینەی مرۆڤ لەخستنەرووی وەلامی ئامادەکراودا نییە بەلکو لە خستنەرووی پرسیاری بەردەوامە. گرنگترین گیروگرفتی رۆشنبیریی ئیمە

PDF4Kurd

کەتیادا دەژین ون بوونی پرسیارە، هەر رۆشنبیرییەکیش پرسیاری گەورەی تیادا نەبیت، رۆشنبیرییەکی مردووە.

*جاریکی تر دەگەریمەوە بۆ مەسەلەی زمان: تۆ لەیەکێ لەشیعرەکانتدا دەلیی: (با زمانی سروشتەو تیشکیش زمانی پەتی) ئەمە مانای چییە؟

– مەبەستم لەوەی کە (تیشك) زمانی پەتییە ، واتە تیشك بەسروشتی خۆی شت رۆشن‌و روون دەکاتەوە. تیشك لەم لایەنەوە زۆر لە زمانی پەتی دەچێ کە دەتوانێ مرۆڤ و هەست و بۆچوونەکانی روناك‌و ئاشکرا بکات، بەڵام زمانی ئاسایی ناو خەلك، سەبارەت بەمن، وەك (با)یەکی فرە دەلالەتە هەندێ جار ناشیرینەو هەندێ جاری دیش توندەو جاری واش هەیە گەرمەو جارو باریش فینك‌و هیمنە (با) هیمای جیهانە لە هەمەرەنگی وفرەیی‌و جووڵانەوەیدا. زمانی ئاسایی قوولترین دەلالاتی مرۆڤ هەلدەگرێ چونکە بەو زمانە خەون دەبینێ‌و جنیو دەداو ژیانی رۆژانەی پرۆسە دەکا، لەبەر ئەوە ئەو زمانە لە (با) دەچێ. بۆیە من وای دەبینم پیویستە لەزمانی پەتیدا رۆحی زمانی ئاساییش هەبێ.

* ئایا خەون بەدەرکەوتنی (نیچە) یەکی عەرەبی دەبینیت؟

– بەلێ نیچە لای من هیمای رۆشنبیرییە لە بەر ئەوەی لەرزینیکی خستەناو ریساکانی رۆشنبیریی مەسیحی‌و یەهودیی ئەوروپییەوەو ئاسۆیەکی نویی بەخشییە پرسیاری چارەنووس‌و بوون . بەرای من کەلتووری عەرەبی پیویستی بەداهینەریکی وەك نیچە هەیە تا ریسا جیگیرەکان بلەرزینێ‌و لە ناو تایبەتمەندیی‌و گیروگرفتە تایبەتییەکانی خۆیدا ئاسۆیەکی نوێ بکاتەوە.

*جگە لەنیچە لەداهینەرانی ئەلماندا کیی دیکە کاری تیکردوویت؟

– من بەتایبەتی بەرهەمی هۆلدەرلین‌و ریلکەو کەسانی دیکەم خویندۆتەوە، بەڵام زۆر بەداخەوە لەریگەی وەرگیرانەوە خویندوومنەتەوە، لەبەر ئەوە نەمتوانیوە چیژ

PDF4Kurd

لەشیعرییەتی زمانەکەیان وەربگرم . بە بڕوای من مەحالە شیعرییەتی قەسیدە لە شیعریەتی زمان جیابکریتەوە، ئەمەش مانای ئەوەنییە کەنەمتوانیوە بچمە ناو دنیای ئەو شاعیرانەوە، بەڵام زەحمەتە بتوانم کاریگەری ئەوان لەسەر ڕوانینی شیعریم دیاری بکەم. دەتوانم بلیم نیچە لەشاعیرەکانی دی پتر کاری تیکردووم چونکە نیچەم وەك سەرچەمگیرییەکی فیکری خویندەوە بەڵام نەمتوانی شاعیرەکانی دی بەسیفەتی سەرچەمگیریی شیعری بخوینمەوە بیگومان بەهۆی بەربەستی زمانەوە.

* کتیبە شیعرییەکەت بەناوی (کتیبی گەمارۆ) لەدوای تیپەڕبوونی چوار ساڵ بەسەر گەمارۆدانی بەیرووتدا چاپ کرا . ئەم ماوە زەمەنییە بۆچی؟

– بۆئەوەی ڕووداویك بکەی بەدەق دەبێ مەسافەیەك لەنیوان تۆو ڕوداوەکەدا هەبێ تابتوانی وەك (هیما) ئەو حالەتە دەربخەیت نەك وەك کۆمەلێ (ڕووداو) گشت ئەو جەنگ‌و مەینەتییانەی لەجیهانی عەرەبیدا ڕوو دەدەن دووچاری سەرسورمانم ناکەن ، تۆ دەتوانی درك بەوە بکەیت ئەو تاشە بەردەی لەسەر چیایەك وەستاوەو هیچ شتیکیش جیگیری نەکردووە، دەشێ لەهەر ساتیکدا خلۆربیتەوە، بۆیە ڕووداوو کارەساتەکانم پێ سەیرنین.

* زۆرجار دەوترێ ڕووداوی گەورە ئەدەبی گەورە بەرهەم دەهینێ، کەچی دەبینین لەناو عەرەبدا، سەرباری ئەو ڕووداوە گەورانەی لەچەرخی نویدا تیایدا ژیاون، تائیستا شتیکی وایان بەرهەم نەهیناوە بەقەدەر بارستایی ئەو ڕووداوانە بێ.

– من ئەم قسەیەم پی ڕاست نییە ، گەلی ڕووداوی گەورە لەمیژوودا هەن ئەدەبیکی گەورەیان بەرهەم نەهیناوە، بەپیچەوانەشەوە هەندێ ڕووداوی بچووك هەن ئەدەبیکی مەزنییان بەرهەم هیناوە ، شاعیر تەنیا لە بارەی جەنگ‌و کوشتن‌و ستەم نانووسێ، بەلکو لەبارەی میرووڵەو گوڵ‌و زەردەخەنەو چۆلەکەو شتی زۆر بچووك‌و ئاساییش

PDF4Kurd

دەنووسێ، گەورەیی رووداو بەهیچ جۆرێ پەیوەندی بەگەورەیی کاری هونەرییەوە نییە. بەڵام بۆچی روداوە گەورەکانی جیهانی عەرەبی ئەدەبیکی ئیبداعی گەورەیان بەرهەم نەهیناوە، ئەمە پەیوەستە بەچەند شتیك کەپیشتر باسمان کردووە ، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەلیم شیعری هاوچەرخی عەرەبی لەئاستی ئەو رووداوانەدا بووە کەتیایاندا ژیاوین، شیعری هاوچەرخی عەرەبی لەئاستی شیعری جیهانیدایەو لەوانەیە پیش شیعری هاوچەرخی خۆرئاواش بکەوێ ، بۆ نموونە هەندێ شیعری بەدر شاکر سەییاب هەن لەهیچ شیعریکی هاوچەرخی دیکەدا نمونەی وانابینین ، لەراستیدا ئیمە زۆر زولم لەخۆمان دەکەین ئەگەر پیمان وابێ شاعیری گەورەمان نییە کە لەئاستی شیعری جیهانیدا بیت.

*رای ئەدۆنیس لەبارەی رۆمانی عەرەبییەوە چییە؟

– ناتوانم لەم بوارەدا قسەیەك بکەمو ببمە دادوەر. من لە بنەرەتدا بایەخ بەشیعری جیهان دەدەم. رۆمانیش جیاوازە لە دنیای شیعر، رۆمان لە پەخشانیکدا جیهان دەخاتە روو زەمەن تیایدا شیکراوەتەوە، بەڵام شیعر بریتییە لەزەمەنیکی چرکراو. کاتیك رۆمان دەخوینمەوە واهەست دەکەم جیهان هەر ئەو جیهانەیە کە لەژیانی رۆژانەدا دەیبینم ، لەوانەشە ئەم رایەی خۆم بگۆرم ئەگەر (رۆمان– قەسیدە)یەکی جوانم دەست بکەوێ ئەوەی کە لە ئەدەبی نویی عەرەبیدا ونە . یەکێ لەو رۆمانانەی عاشقی بوومە (مۆبی دیك)ی هیرمان ملیڤلە، ئامادەم هەمیشە و بەبەردەوامی بیخوینمەوە، چونکە ئەم رۆمانە روانینیکی شیعرییە بۆ جیهان.

PDF4Kurd

کورتەی ژیان و بەرهەمەکانی ئەدۆنیس

ناوی تەواوی (علی احمد سعید إسبر)ە، لەسەرەتای مانگی کانوونی دووەمی ساڵی (1930) لەگوندی (قصابین) لەسووریە لەدایك بووە، لە تۆماری رەسمیدا رۆژی لە دایکبوونی 1930/9/14 نووسراوە، لەسەر دەستی باوکی کەشاعیریکی سۆفیست بووە، فیری خویندەواری بووە، پاشان لەقوتابخانەی (لاییك) خویندوویەتی و قۆناغی ناوەندیشی لەئەنتاکیە تەواو کردووە، لەساڵی (1946) کە لەپۆلی پینجەمی دواناوەندی بوو، پەیوەندیی کردووە بەحزبی نەتەوەیی سووری، لەو کاتانەدا دەستی بەنووسینی شیعر کردووە، لەساڵی (1948)دا ناوی (ئەدۆنیس)ی بۆ خۆی

PDF4Kurd

هەلبژارد، لەساڵانی چلەکاندا هەندێ شیعری لەگۆڤاری (القیثارة) بلاو کردەوە، لەسالی (1950)دا (خالیدە سەعید) ی لەدیمەشق ناسی کەدواتر بوو بەخیزانی، لەسالی (1954) دیوانە شیعری (قالت الارض)ی چاپکرد. لەزانکۆی دیمەشقدا بەشی فەلسەفەی تەواوکردو پاشان ماجستیری بەدەست هینا، بابەتی ماجستیرەکەی بەناوی (الهو هو عند المكزون النجاری) کەشاعیریکی هاوچەرخی (ابن الفارض) بووە، (الهو هو) تەعبیریکی سوفیگەرانەیەو واتای (مانا) و(وینە) دەگەیەنێ.

لەسالی (1954) بەهۆی ئەندامبوونی لەحزبی سووری نەتەوەیی خرایە زیندانەوە، هەروەها خالیدە سەعیدی خیزانیشی هەر لەو سالەدا خرایە زیندانەوە، لەسالی (1956) لەزیندان بەربوو و بەرەو بەیرووت کۆچی کرد، لەویدا یوسف الخالی ناسی کەلەنیویۆرك هاتبووەوەو پیکەوە گۆڤاری (شیعر)یان دەرکرد، لەژمارەی یەکەمی گۆڤاری شیعرو لەسالی (1957)دا ئەدۆنیس شانۆنامەیەکی شیعریی کورتی بەناوی (مجنون بین الموتی) بلاو کردەوە، هەرلەو سالەشدا لەبەیروت سەیابی ناسی.

ئەدۆنیس لەبەیروتدا ژیانیکی شیعریو رۆشنبیریی نویی دەستپیکرد، بەمجۆرە لەگۆڤاری (شیعر)دا بەردەوام شیعرو بابەتی دیکەی دەنووسیو خۆی بەکاری وەرگیرانەوە خەریك دەکرد، لەسالی (1957) دیوانی (قصائد اولی)ی چاپکرد، ئەدۆنیس لەهیچ شوینیکی رەسمیدا وەك فەرمانبەر دانەمەزراوە، لەسالی (1958) لەگەڵ حەلیم بەرەکاتو عادل زاهیر گۆڤاری (افاق)یان دامەزراند، هەر لەوسالەشدا دیوانە شیعری (اوراق فی الریح)ی بەچاپ گەیاند، لەسالی (1960) منحەیەکی لەحکومەتی فەرەنسی دەستکەوت تابۆماوەی سالیك لەپاریسدا بژی، لەپاریسدا لەنزیکەوە بزاوتی شیعریو رۆشنبیرییو کۆمەلێ شاعیری ناسی، لەوانە: هینری میشۆ، تریستان تزارا، پییرئیمانۆئیل، ئیف بۆنفوا، ئۆکتاڤیۆپاز، پییرجان جوف، جاك بریڤیر، پۆل سیلان، میشیل دۆکی، زۆربەی شیعری ئەم شاعیرانەی

PDF4Kurd

وەرگێراوەتە سەر زمانی عەرەبی و لەگۆڤاری (شیعر) بڵاوی کردوونەتەوە، لەساڵی (1961) لەبەیرووت کۆمەڵە شیعری (اغاني مهيار الدمشقي)ی چاپکردو هەر لەوساڵەدا چووە ئیتالیا تابەشداری لەکۆنگرەی ئەدەبی رۆمادا بکات و لەویدا بابەتیکی بەناونیشانی (شیعری عەرەبی و گرفتی نویکردنەوە) پیشکەش کرد، لەبەهاری ساڵی (1963)دا لەگەڵ دەستەی نووسەرانی گۆڤاری (شیعر) بوو بەناکۆکییان و لییان جودا بووەوە، لەساڵ (1965) دیوانی (كتاب التحولات والهجرة في اقاليم النهار والليل)ی چاپکرد. لەساڵی(1968)دا گۆڤاری (مواقف)ی دامەزراند کە هەر لەوساڵەدا دیوانە شیعری (المسرح والمرايا)ی چاپکرد.

لەساڵی (1970) لەزانکۆی بەیرووتدا بوو بەمامۆستا، لەساڵی (1973) دکتۆرای دەولەتی لەزانکۆی قەدیس یووسف لەبەیرووت بەدەستهینا، تیزی دکتۆرانامەکەی بەناونیشانی (الثابت والمتحول:بحث في الاتباع والابداع عند العرب) کەبریتی بوو لەسێ بەش، بەشی یەکەمی لەساڵی (1974) بەناوی (الاصول) چاپکردوبەشی دووەمیشی لەساڵی (1977) بەناوی (تاصيل الاصول) وبەشی سێیەمیش لەساڵی (1978) بەناوی (صدمة الحداثة). بەدریژایی ئەو ماوەیە لەزۆربەی رۆژنامەو گۆڤارەکاندا بەرهەمەکانی بڵاوکردۆتەوە، بەتایبەتی لەهەردوو رۆژنامەی (السفير) و (النهار)و گۆڤاری (الموقف الادبي) و(المسرح) وگۆڤاری ESPRIT لەپاریس و گۆڤاری (المجله) لەقاهیرە و (الكرمل) لەبەیرووت و نیقۆسیا و(الطريق) لەبەیرووت و (الثقافة الجديدة) لە مەغریب و (كلمات) لەبەحرەین.

لەنیوان ساڵانی (1980–1981) لەزانکۆی سۆربۆن لە فەرەنسە دەرسی وتۆتەوە، لەساڵی (1983) بوو بەئەندامی دەستەی باڵای کۆلیجی فەلسەفە لەپاریس . لەساڵی (1985) بەهۆی شەری ناوخۆوە بۆیەکجاری بەیرووتی بەجیهیشت و چووە پاریس، پاشان بۆ ماوەی چوار مانگ لەزانۆی جۆرج تاون لەواشنتۆن دەرسی وتۆتەوە،

PDF4Kurd

پاشان بووە بەنوێنەری هەمیشەیی زانکۆی وڵاتە عەرەبییەکان لەیۆنیسکۆ لەپاریس بەڵام لەساڵی (1990)دا دەستی لەکارکێشاوەتەوە.

بەرهەمەکانی :

1- شیعر

(دليلة)، 1950، دیمەشق.

(قالت الارض)، 1954، دیمەشق

(قصائد اولى) ، بەیروت، چاپی یەکەم، 1957.

(اوراق في الريح) بەیرووت، چاپی یەکەم، 1958.

(اغاني مهيار الدمشقي) بەیرووت، چاپی یەکەم،1961

(كتاب التحولات والهحرة في اقاليم النهار والليل)، بەیرووت، چاپی یەکەم، 1965،

(المسرح والمرايا)، بەیرووت، چاپی یەکەم، 1968.

(وقت بين الرماد والورد)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1970.

(مفرد بصيغة الجمع)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1975.

(كتاب القصائد الخمس) بەیرووت، چاپی یەکەم، 1979

(المطابقات والاوائل)، بەیرووت، چاپی یەکەم،1980.

(كتاب الحصار)، بەیرووت، چاپی یەکەم، 1985.

(شهوة تتقدم في خرائط المادة)، دار توبقال للنشر ، المغرب، 1987.

(هذا هو اسمي)، بەیرووت، چاپی یەکەم، 1988.

(احتفاء بالاشياء الواضحة الغامضة)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1988.

(ابجدية ثانية) بيروت - 1994 .

(الكتاب: امس المكان الآن) بەیرووت، 1995.

PDF4Kurd

(فهرس لاعمال الريح) – 1998 .

2- لیکۆلینەوە

(مقدمه للشعر العربی)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1971.

(زمن الشعر) بەیرووت، چاپی یەکەم، 1972.

(الثابت والمتحول– بحث في الاتباع والابداع عند العرب)

أ– (الاصول– 1974.

ب– تأصيل الاصول– 1974.

ج– صدمة الحداثة– 1978.

(فاتحة لنهايات القرن) بەیرووت، چاپی یەکەم، 1980.

(سياسة الشعر– دراسات في الشعرية العربية المعاصرة)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1985.

(الشعرية العربية) ، بەیرووت، چاپی یەکەم 1985.

(كلام البدايات) بەیرووت، چاپی یەکەم/ 1989.

(الصوفية والسوريالية)، بەیرووت، چاپی یەکەم1992.

(مختارات من شعر يوسف الخال)، بەیرووت، چاپی یەکەم، 1962

(مختارات من شعر السياب)، بەیرووت، چاپی یەکەم، 1967.

(مختارات من شعر شوقى) ،بەیرووت، چاپی یەکەم 1982.

(مختارات من شعر الرصافي)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1982.

(مختارات من شعر الكواكبي)، بەیرووت، چاپی یەکەم 1983.

(مختارات من شعر محمد عبده) ، بەیرووت، چاپی یەکەم1983

(مختارات من شعر محمد رشيد رضا) ، بەیرووت، چاپی یەکەم1983

PDF4Kurd

(مختارات من شعر الزهاوي) ، بەیرووت، چاپی یەکەم1983

(ئـەم شـەش کتیبـەی دوایـی لەگـەڵ خـالیدە سـەعید شـیعرەکانیان هـەلبژاردووەو پیشەکییان بۆ نووسیوە).

(النظام و الكلام) – بیروت – 1993 .

(النص القراني و افاق الكتابة) – بیروت – 1993 .

(ها انت ايها الوقت : سيرة شعرية ثقافية) – 1993 .

3- **وەرگیران:**

(الاعمال المسرحية الكاملة لجورج شحادة)، الكويت، 1972–1975.

(الاعمال الشعرية الكاملة – سان جون بيرس)، دمشق، 1976–1978.

(مسرحيتان لراسين)، (فيدر) الكويت 1975، (الشقيقان العدوان) دمشق 1975.

(الاعمال الشعرية الكاملة– ايف بونفوا)، دمشق، 1986.

تێبینی: ئەم زانیارییانەم لەم کتێبانە وەرگرتووە:

1- محمد بنيس، الشعر العربي الحديث (3) الشعر المعاصر، دار توبقال للنشر، الدار البيضاء، ط2، 1996.

2- ادونيس، النص القراني وافاق الكتابة، دار الاداب– بيروت) ط1–1993.

3- صقر ابو فخر، حوار مع ادونيس: الطفولة، الشعر، المنفى– المؤسسة العربية للدراسات والنشر– ط1– بيروت 2000.

PDF4Kurd

صقر ابو فخر

- نووسەریکی فەلەستینییەو لە لوبنان دەژی.
- 1953 لە دایك بووە.
- 1976 بەکالۆریۆسی لە ئابووری وەرگرتووە.
- 1984،1985 سکرتیری نووسینی گۆڤاری (المصير الديمقراطي) بووە.

PDF4Kurd

- 1992 ئـەندامی دەسـتەی نووسـەرانی فـایلی (معلومـات) کـە لـە رۆژنامـەی (السـفیر) دەردەچوو.

- ئەندامی دەستەی نووسەرانی (مجلة الدراسات الفلسطينية)یە .

هەندێ لە بەرهەمەکانی:

٭ الجنس عند العرب، دار الجمل- المانيا 1991.

٭ حوار بلا ضفاف مع الدكتور صادق جلال العظم، المؤسسة العربيـة للدراسات والنشر – بيروت 1998.

نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد

- 1962 کەرکوك

- 1986،1987 بەکالۆریۆس لە زمانو ئـەدەبی عـەرەبی/ کۆلیژی ئەدەبیاتی زانکۆی سەلاحەددین.

بەرهەمە چاپکراوەکان:

PDF4Kurd

★ شیعرییەتی دەقو هەنگوینی خویندنەوە (دەقو رەخنە)، چاپخانەی رەنج- سلیمانی 2001.

★ بیری رەخنەیی هاوچەرخ- کۆمەڵێ وتاری وەرگیردراو، دەزگای چاپو بلاوکردنەوەی موکریانی- هەولیر 2001.

ئامادەیە بۆ چاپ:

★ ئایینو عەلمانییەتو کۆمەلگای مەدەنی- گفتوگۆ لەگەڵ محەمەد ئارکۆن، سازدانی هاشم صالح، (وەرگیران).

★ بازنەی کراوە- کۆمەڵێ وتاری رەخنەییو ئەدەبی.

★ مەملەکەتی تیشکەکان – کۆمەڵێ چیرۆکی وەرگیردراو.

★ ماڵئاوا ئەی شاعیران- سێ شانۆنامەی وەرگیردراو.

★ نصوص كردية حديثة- مجموعة قصائد وقصص مترجمة الى العربية.

★ كتاب الشعر – قصائد مترجمة للشاعر الكردي احمدى مەلا- بالاشتراك مع صباح آرام.